çeviren: ceren şanlıdağ

Yıllarca gizli tutulmuş bir kadın bir aşk sansüre uğramış

aşk ve devrim

inessa: lenin'in sevgilisi

ışıkkarşı yayınları

IŞIK KARŞI
YAYINLARI

KARŞI YAYINLARI 07
Biyografi/ Siyasi Tarih

Aşk ve Devrim

İnessa: Lenin'in Sevgilisi

Orijinal Adı:
Inessa, Lenin's Mistress
Michael Pearson
Çeviren: Ceren Şanlıdağ

Genel Yayın Yönetmeni: Özcan Erdoğan
Editör: Halim Şafak
Kapak Tasarımı: Murat Akkan
Mizanpaj: Rukiye Selçuk
Copyright © Michael Pearson, 2001
© İkaros Yayınları 2010
ISBN 978-605-5717-14-8
1. Baskı, Karşı Yayınları, 2010

KARŞI YAYINLARI
Silahtarağa Cad. Kurtuluş Apt. No.215 Kat: 2/2
Eyüp/İSTANBUL

Tel.: 0212 427 27 68 pbx 0532 520 37 68

E-Posta
karsiyayinlari@gmail.com
karsiyayinlari@yahoo.com
Web:
www.karsiyayinlari.com
Karşı, İkaros Yayınları'nın tescilli bir kuruluşudur.

Baskı: Engin Matbaacılık, Topkapı/İSTANBUL
Tel./Faks: 0212 612 05 53

Türkçe yayın hakları Kayı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

MICHAEL PEARSON

çevtren: CEREN ŞANLIDAĞ

AŞK ve DEVRİM

İNESSA: LENİN'İN SEVGİLİSİ

AŞK

Michael Pearson, İngiliz bir anne-babanın çocuğu olarak Buenos Aires'te dünyaya geldi. Eğitimini İngiltere'de tamamladıktan sonra uluslararası gazetecilik alanında oldukça başarılı bir kariyer sahibi oldu. Üç romanı ve yedi düzyazı kitabı bulunuyor.
En önemli eserleri arasında *The Sealed Train: Journey ro Revolution, Lenin, 1917*, Amerika Devriminin İngiliz gözünden yansıması olan *Those Damned Rebels* ve Fransız direnişini anlatan *Tears of Glory* var. İlk romanı olan *The Store* dünya çapında yedi dilde bir milyondan fazla okuyucuya ulaştı.
Eşi Susan ile New Forest'ta yaşıyor ve botuyla gezintiler yapmayı seviyor.

Ceren Şanlıdağ, 23 Ekim 1990'da Kayseri'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Halen Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü ana dalı ve Siyaset Bilimi bölümü yan dalı öğrencisi. Şiir, yazı ve çevirileri *Kavram Karmaşa, Bireylikler, Kül Öykü, Koridor* ve *Mühür* gibi dergilerde yayımlandı. İkaros Yayınları tarafından yayımlanan *Dâhiler ve Aşkları* ile *Tarihi Liderler ve Aşkları* kitap projelerinde yer aldı. Karşı Yayınları'nca yayımlanan *Michael Jackson: Büyülü ve Çılgınca Bir Yaşam* (J. Randy Taraborrelli) kitabını Türkçeye çevirdi.

İÇİNDEKİLER

ÖZEL NOT	9
I. PUSHKİNO 1893	16
II. MOSKOVA 1902	40
III. MOSKOVA BASMANNAYA HAPİSHANESİ 1905	57
IV. NICE 1905	64
V. MEZEN 1907	86
VI. PARİS 1909	111
VII. ST PETERSBURG 1912	131
VIII. PARİS 1914	149
IX. BERN 1914	164
X. ZÜRİH 1917	186
XI. ST PETERSBURG 1917	203
XII. MOSKOVA 1917	223
XIII. MOSKOVA 1918	240
XIV. KAFKASLAR 1920	265
VE DAHA SONRA...	281
NOTLAR	287

Oğlum Robert için...

Özel Not

İnessa Armand'ı ilk kez yıllar önce Lenin'in 1917 tarihli *Mühürlü Tren - Devrime Yolculuk* adlı kitabını araştırırken keşfetmiştim.

O zamanlar kimse onun hakkında pek fazla şey bilmiyordu çünkü ulaşılabilir kaynaklar konusunda sıkıntı vardı. Ve ilginçtir ki devrim öncesi Moskovasının en güçlü kadını olmasına rağmen bugün bile Rusya'nın küçük akademik tarihçiler çevresi dışında nerdeyse hiç kimse onun adını bile bilmiyor.

İnessa'yı tek kelimeyle büyüleyici buldum çünkü beş çocuğu vardı ve ikisi hep yanında olurdu -ki bu bir devrimciye göre garip bir durum- ayrıca hayat tarzını ve abisiyle birlikte yaşama kararını kabullenmiş zengin ve sıra dışı bir adamla evliydi. Ve onu büyüleyici bulmamın son nedeni de tabii ki Lenin'in sevgilisi olması ve Lenin ve karısıyla beraber üçlü bir hayat sürdürdüğünün söylenmesiydi.

Üç defa hapse girmiş ve Archangel sürgününden kaçmış, dört dil bildiği söylenen muhteşem bir piyanist aynı zamanda da çekici ve hayat dolu bir kadındı.

O zamanki komünist yönetim döneminde onun hakkındaki mevcut bilgilerin çoğu yanlıştı. Örneğin Moskova yakınlarındaki Armand'da teyzesinin özel öğretmen olduğu bir evde büyüdüğü söyleniyordu ki bu tamamen hayal ürünüydü.

*Lenin'in Eserleri*nden alınan mektuplara göre kesin olan bir şey var ki o da İnessa'nın bir parti yoldaşı olarak Lenin için çok önemli olduğu, bir arabulucu, dert ortağı, organizatör ve çevirmen olarak görüldüğü ve hatta konferanslarda onun yerine konuştuğuydu. Bu mektuplar genellikle esprilerle süslü dostluk

mektuplarıydı ve aralarındaki ilişkiyi kanıtlayan hiçbir şey yoktu. -Belki de sansürlenmiş ya da basımdan tamamen çıkarılmış olabilirdi.

İnessa 1920 yılında Kafkasya'da Boris Pasternak'ın *Dr. Jivago* adlı eserindeki sahnelere benzer dramatik bir şekilde henüz kırk altı yaşındayken öldü. Ne ironiktir ki, onun ölümünün bir sebebi de Lenin'in ona olan ilgisiydi.

Aklımda net bir şekilde yer etti. Onun hakkında bir roman yazılarak yaşamının mercek altına alınacağını düşündüm ama Merkez Parti Arşivleri (şu sıralar RTsVKhIDNI olarak biliniyor) açılıp dosyalarına ulaşım sağlandığında daha çok bir biyografi için ideal bir konu olacağını gördüm.

Hikâyenin birkaç ayı -Nisan 1917 de Lenin'le beraber Mühürlü Trenle yapılan Rusya'ya geri dönüş yolculuğu ve Kasım ayında Bolşevik İhtilali'ne yön verecek olan olaylar- *Mühürlü Tren*'de detaylı bir şekilde anlatılmıştı ve ben de İnessa'nın hayatının bu kısa periyodu için bu eseri ve kaynaklarını bolca kullandım.

Şu anda İnessa'nın Lenin'in sevgilisi olduğuna dair hiç kuşku kalmadı. Fakat yıllar boyunca, özellikle de sürgün hüsranında, ilişki birçok aşamadan geçti. İlk başta, İnessa Lenin'e taptı, ama zamanla onu zorlamaya başladı. Bir dönem Lenin'le neredeyse hiç konuşmuyor, bir diğerinde ise tutuklanacağını bile bile onun için coşkulu bir şekilde Rusya'ya geri dönüyordu.

Zaman zaman mektuplarına cevap vermeyi reddederek, sadece karısı Nadya'ya yazarak ya da makalelerde onaylamadığı kısımları çevirmeyi reddederek onunla oynadı.

Fakat ölümünden günler önce, çocuklarının ve Lenin'in -ayrıca paylaştıkları davanın- hayatını oluşturduğunu kabul etti.

Elbette Lenin normal bir sevgiliden farklıydı. Dünyayı değiştirmeyi kafasına koymuştu ve İnessa da sonuna kadar buna inanmıştı.

Mektuplar

Lenin ya da İnessa tarafından yazılmış birçok mektuptan alıntı yaptım. Bu mektupların orijinalleri daha önce Moskova'daki Merkez Parti arşivlerinde, şimdi ise RTsVKhIDNI arşivlerinde bulunmaktadır. (Russian Centre for the Conservation and Study of Documents of Contemporary History)

Yine de Lenin'in çoğu mektubu onun Toplu Eserlerinde bulunabilir. Beşinci basım sadece Rusça yayımlanmıştır. Dördüncü basım İngilizceye çevrilmiştir ve 43. Cildi ilk defa Rusça beşinci basımda yayımlanmış olan 1893 ve 1917 arasında yazılmış ve altmış kadarı İnessa'ya olan mektupları içerir.

Bu yüzden notlarım genellikle, 1917'ye kadar İngilizce basımdan bahseder. Alıntı yapılan mektupların bazıları Rusça beşinci basımda, çeşitli Rus dergilerinde, 40 ciltlik *Leninskii Sbornik* ve 12 ciltlik *Vladimir İlyiç Lenin Biograficheskaia Khronika*'da da yer alır, özellikle de 1917'den sonra yazılmış olanlar.

İnessa'nın kocası Alexander'a, ağabeyine, aşığı Vladimir'e, çocuklarına ve arkadaşlarına yazığı mektupların bazıları her ne kadar edite edilmiş halleriyle I.F Amrmans, *Stat'i, Rechi, Pis'ma* ve *Novyi Mir* 6 (1970) 196-218 ve çeşitli dergilerde yayımlanmış olsa da bunların tümü tarih sırasıyla yukarıda bahsedilen Merkez Arşivlerinde Fond 127'de bulunmaktadır. İnessa ve Lenin genelde mektuplarına tarih atmayı ihmal ettikleri için arşivciler içeriğe bakarak tarihleri kabaca tahmin etmeye çalışmışlardır.

İnessa'nın Lenin ile olan ilişkisi Sovyet yönetimi için hassas bir konu olduğundan, toplu eserler yukarda da belirtildiği gibi

sansüre ve değişikliklere maruz kaldı. Fakat artık daha önce sansürlenmiş mektupların hepsi arşivlerde mevcut. Ayrıca üç tane de basılmış kaynak var: Richard Pipes, *The Unknown Lenin*, The Ros Archiv ve E.G Latyshev, *Rassekreechennyi.* Bu kaynakların hepsi sadece daha önce sansürlenmiş materyallerle ilgili.

Fotoğraflar

Fotoğrafların çoğu şimdi RTsVKhIDNI olarak bilinen Moskova'daki Merkez Parti Arşivlerinden, David King Koleksiyonundan ya da İnessa'nın torunlarından alınmıştır. Yer alış sırasıyla:

(1-5) RTsVKhIDNI'nın izniyle; (6) Varvara Armand'ın kızı Blona Yakovlevna Romas'ın izniyle; (7) David King Koleksiyonu'nun izniyle; (8) Blona Yakovlevna Romas; (9) David King Koleksiyonu; (10) RTsVKhIDNI; (11) İnessa'nın yeğeni Renee Pavlovna Arman'ın izniyle, (12) Vera'nın torunu Vsevolod Markovich Fedoseyev-Yegorov'un izniyle, (13) Sergei Yakıvlev'in izniyle; (14-22) RTsVKhIDNI; (23-36) David King Koleksiyonu.

Teşekkürler

İlk olarak, İnessa'ya olan ilgimi öğrendiğinde beni onun hakkında bir kitap yazmam için teşvik eden Moskova kaynaklarına yönlendiren kişi olan Profesör Robert Service'e teşekkür etmeliyim. İkinci olarak da ilk görüşmemizden beri aktif olarak projeyi desteklediği ve coşkusuyla yanımda olduğu için yeni temsilci Patrick Walsh'a minnettarım.

Ayrıca İnessa'ın daha önceki iki biyografi yazarlarına da özellikle borçluyum: benimle e-mail ve telefonla iletişim kurup kaynaklar konusunda en yararlı bilgileri veren Carleton Üniversitesi Tarih Profesörü ve *Inessa Armand- Revolutionary and Feminist* kitabının yazarı Dr R.C Elwood ve bana yeni kaynaklar hakkında yardımcı olan Fransızca yayımlanmış Ines Armand kitabının yazarı Georges Bardawil. Olanca cömertliğiyle benimle geniş çaplı notlarını ve belgelerini paylaştı İnessa'nın kişiliği hakkında benimle uzun uzun konuştu.

Armand ailesinin birçok üyesinden, özellikle de İnessa'nın kardeşinin torunu Blona Yakovlevna Romas ve İnessa'nın yengesinin torunu Markovich Fedoseyev-Yegorov'dan dayanışma ve gerçek yardımseverlik gördüğüm için inanılmaz derecede şanslıyım. Ve ayrıca: Vladimir Andreyevich Armand (İnessa'nın torunu, Andre'nin oğlu), Rene Pavlovna Armand (İnessa'nın kardeşi Renee'nin torunu), Klavdia Ivanovna Armand (Vladimir'in karısı, İnessa'nın kocası Alexander'ın ikinci evliliğinden olan oğlu).

Bunlara ek olarak Yevgeny Alexandrovich Armand ve Sergei Alexandrovich'den (İnessa'nın torunları) ve nezaketiyle bizimle beraber arkadaşı ve kuzeni Maria Vladimirovna Armand ile

birlikte Puskino'ya gelen Natalya Sergeyevna Yevseyevna-Armand (Sergei'nin kızı)'a teşekkür ederim. Ayrıca bana babasının yayımlanmamış otobiyografisini sunduğu için Maria'nın dayısı Alexei Davidovich Armand'a ve son olarak da İnessa'nın torunu Alexander Ergenevich'in karısı Galina'ya minnettarım.

Merkez Arşivlerinde İnessa'nın bölümüne bizi yönlendiren Larissa Nikolayevna'ya teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca meslektaşı Yelena Yefimovna Kirillova'nın yardımlarını da takdir ediyorum.

Kendisi de bir İnessa hayranı olan ve benim için Moskova'daki ayarlamaları yapan, girişleri organize eden ve ayrıca çevirileri de yapan Lena Yakovleva'ya olan minnettarlığımı belirtmek isterim. Ayrıca bu kitabın ithaf edildiği Oxford Tarih bölümü mezunu Oğlum Robert'a da teşekkür ederim. Benimle birlikte Rusya'ya seyahat etti, sadık bir yol arkadaşı oldu ve araştırmada bana destek oldu. Muazzam belleği ve algısıyla dönüşümüzden beri benimle birçok fikrini paylaştı.

Editörlerim Sarah Such ve Lee Bordeaux'a sabırla bana yardım ettikleri ve baştan beri yaratıcı fikirleriyle beni desteklediklerı için, Oxford, St. Anthony College'den Dr. Harold Shukman'a da Lenin hakkında yazmış olduklarımı, bir nezaket örneği göstererek müsveddeleri okuyup sorularımı cevapladığı için minnettarım. Çevirilerde bana yardım ettikleri için Olda Haigh ve Frederick Constant'a, notlarımın düzenlediği için Jean Rayment'e, Rusça kaynakları çok geniş olan British Library çalışanlarına, her zamanki gibi Londra Kütüphanesi'ne, Londra Üniversitesi'nin Slav ve Doğu Avrupa Çalışmaları bölümüne ve Ekonomi & Siyaset Bilimi bölümüne çalışmalarımı kolaylaştırdıkları için minnettarım.

Son olarak, eşim Susan'a ve aileme sonsuz destekleri ve bu tür bir kitabın yazılmasına sabırla destek olup fikirlerini paylaştıkları için teşekkür ediyorum.

I.

PUSHKİNO 1893

İnessa; Stephane, Alexander Armand ile Pushkino adlı küçük bir şehirdeki St. Nikolai kilisesinde evlenip kendisini bu hikâyenin sonunda Rusya'nın en büyük güçleri arasına taşıyacak olan geleceği kucakladığında henüz ilk kar yağmamış, 1893 yılının Ekim ayı ve öğlen sonrası olmasına rağmen gökyüzü erkenden kararmaya başlamıştı.

O güne kadar, eğitimli ve evlenmemiş bir kız olarak İnessa için Rusya'da mevcut olan tek iş özel öğretmenlik yapmaktı ki o da İnessa teknik olarak gayri meşru olduğu için tartışmalı bir durumdu.

Fakat şimdi, Ikon Boy'un arkasından o güzel kiliseye yürürken; mumlarla yüzü aydınlanıp Alexander ile yüzükleri öpme

ve başlarında gümüş taçlarla dua masasının etrafında dönme gibi ritüelleri paylaşırken statü sahibi ve varlıklı bir genç eşe dönüşüvermişti. Kocası tekstil bitkileri yetiştirmenin yanı sıra Moskova'da arsaları ve malları olan geniş bir ailenin en büyük oğluydu.

İnessa, yeşil gözleri ve kestane rengi saçlarıyla zayıf ve güzel bir kızdı ve on dokuz yaşında olmasına rağmen pek de olgunlaşmamıştı ama zaman zaman sevimsiz depresyonlarla gölgelense de çekici bir canlılığı vardı. Evlenmeden önce Alexander'a yazdığı mektuplar kesinlikle duygusal çalkantılar içeriyordu.

Fakat artistik potansiyele sahip olduğuna hiç kuşku yoktu. Dört dili akıcı olarak konuşuyordu ve çok okuyordu, ayrıca da iki saat süren uzun klasik müzikleri notalara hiç bakmadan bir oturuşta çalabilen yetenekli bir piyanistti. Ama o gün kilisede bulunanların hiçbiri ne onun Lenin'in sürgüne gönderildiği yıllarda entelektüel olarak kıran kırana sürdürülen bir yaşamda kendi ayakları üzerinde duracak güce sahip olabileceğini ne de Lenin'in kendisi bile Troçki, Plekhanov ya da Axelrod gibi ağır toplar karşısında genellikle metanetini yitirirken platformda tüm inatçılığıyla birlikte soğukkanlılıkla durabileceğini tahmin edebilirlerdi.

İnessa Armand kısa süren ama hiç konuşmadıkları zamanlarda bile onları güçlü duygusal bağlarla bir arada tutacak olan bir ilişkide Lenin'in sevgilisi olacaktı. O, Lenin'in sorun çözücü sağ kolu, arka planda kalmak istediğinde onun 'yüzü', beraber taktikleri tartışabileceği, çöküş zamanlarında onu teselli edecek ve zaferleri onunla paylaşacak arkadaşı olacaktı. Bazılarını onun düzenlediği toplantı ve konferanslarda sonunda Lenin'e Çar'ın bile sahip olamayacağı kadar büyük bir otoriteye sahip olmasını sağlayacak dolambaçlı stratejiler yürütmede yardım etti.

Birkaç yıldır zaten evliydi ama kod adı Krupskaya olan Nadya Nadezdha Konstantinovna arkaplanla ilgilenip partide bir

gruplaşmayı yürütüyor ve üyelerle işbirliği yapıyordu.[1] İnessa ise dışarıda savaş alanında olur, büyük mülteci grubu içinde omuz omuza mücadeleyi yönetir, şikâyetler, fikir ayrılıklarıyla uğraşır ve alacağı şekil hakkında anlaşmaya varamasalar da hep hayalini kurdukları o güne ulaşmak için çalışıp dururdu.

Tabii ki tüm bunlara daha yıllar vardı. On dokuz yaşındayken, İnessa politik açıdan masumdu, hatta ilgisizdi fakat evliliği onu tarihin sayfalarına götürecek olan olaylar zincirinin ilk halkası olacaktı. Bu evlilik ve kocası olmasaydı İnessa ne Lenin'le tanışabilir ne de 1918 yılında yaptığı gibi askeri bölgenin halk idare örgütü başına sanki çocukluk arkadaşına mektup yazar gibi yazıp 'Saygıdeğer Yoldaş'tan onun 'arkadaşlığını kabul etmesini' istemesini sağlayacak gücü kazanabilirdi. Kendine güveni öyle artacaktı ki, güç sahibi herkes onun tüm Rusların yöneticisine ne kadar yakın olduğunu bildiğinden, istediği bir şeyi elde etmesi için onu istemesi yeterli olacaktı.

St Nikolai Kilisesi, çifte çan kuleleri ve mavi-altın rengi kubbesiyle Pushkino'ya yukardan bakan bir tepenin üzerinde yer alıyordu. 1890'lı yıllarda bu yeşil kent; gölü, iki nehri, gelişen yaz tiyatrosu ve Moskova'ya sadece bir saat uzaklıkta olması gibi özelliklerinden dolayı tatiller için tercih edilen bir yerdi, özellikle de içinde Armandların da bulunduğu şehrin Fransız topluluğuna ait aileler arasında. Pushkino ayrıca bir şirket kentiydi. Bugün de aynı yerde duran iki uzun tuğla baca Armandların dokuma bitkilerinin üzerinde yer alıyordu. Armand ailesinin çalışanlarının keresteden yapılmış oymalı tahta frizlerle süslü kulübeleri yol boyunca sıralanıyordu.

Armand ailesinin sitesi oldukça sıradışıydı. Temelde dört ayrı evden oluşan yapı, zemin kattaki koridorlarla birbirine bağlanmış ve kişi sayısı artarsa diye verandalarla desteklenmiş oymalı ahşaplarla sürekli büyüyen, ilginç bir siteydi. Ayrıca sitenin çardaklar ve iki tarafı kavaklarla çevrili bir yolla süslenmiş güzel

bir bahçesi de vardı.

Sitenin merkezinde halıyla kaplı ve içinde on sekiz ayaklı bir yemek masası bulunduran geniş bir alan vardı. Bu alan partilerde, çocukların oyunlarında, isim günü kutlamalarında ve Alexander'ın kız kardeşi Maria tarafından özenle hazırlanmış programlarla süslü büyüleyici teatral performanslarda kullanılırdı. İşte burası Alexander'ın babası Eugene'nin - ya da Evgeny Evgenevich- iki erkek kardeşi Emil ve Adolf ile yaşadığı ve her ailenin ayrı bir evde oturduğu siteydi.

Tıpkı diğer Moskovalı Fransız aileler gibi, Armandlar da Napolyon şehirden çekilirken Alexander'ın büyük dedesi Paul'un ölmesi ile Rusya'ya on dokuzuncu yüzyılın başlarında yerleşmişlerdi. Söylentilere göre oğlu İvan da köylüler tarafından esir alınmış, serbest kalır kalmaz -sadece bir kere teslimat gemisinin batmasıyla- başarısızlık tehlikesiyle karşı karşıya kalacak olan şarap ihracatı işine başlamıştı. Fakat Armand servetini daha da sağlamlaştıran kişi Pushkino'da adım attığı fabrikada orduya üniforma üretip elindeki kârla da mal alan Alexander'ın dedesi Eugene oldu.

Yabancı ailelerden yasa gereğince Rus vatandaşı olmaları isteniyordu fakat bu vatandaşlık gerçek Rus vatandaşlığı değildi, sadece fahri bir unvandı. Bu da ikinci sınıf vatandaşlık ve sosyal sınıf farklarını benimseyen şehrin asilleri tarafından dışlanmak demekti. Durum böyle olsa bile, Alexander'ın babası çoğu kardeşinin de daha sonra onu takip edeceği üzere Katolik inancını Rus Ortadoksa çevirerek ailesine bir ayrıcalık sağlamıştı.

İnessa'nın annesi Natalie Wild da her ne kadar Fransa'nın Protestan bir bölgesi olan Franche-Comté'den olsa da Moskova'ya yerleşmiş bir Fransız ailesinden geliyordu. Babası bir dil öğretmeniydi ve Wild ailesi şehirdeki çoğu Fransız aile ile ahbap olduklarından, doğal olarak Armandları da tanıyorlardı.

Gelgelelim Natalie Fransız bir opera şarkıcısı olan Theodo-

re Stephane ile yaşamak için Moskova'daki evinden kaçtığı için İnessa Paris'te doğdu. O zamanlar Elise -Rusçada Elisabeth or Elisaveta- Ines olarak biliniyordu, anne ve babasının evliliğinden dört ay önce doğmuştu ve üç kızdan en büyüğüydü. Bu durum daha sonra Rusya'da sorunlara yol açacaktı. Natalie ve Theodore evliliklerini İnessa'nın doğum gününde gerçekleşmiş olarak kaydettirip (bir nevi sahtekârlıkla) İnessa'yı meşru göstermeye çalışarak bu sorunu çözmeyi deneyeceklerdi.

İnessa on yedi yaşına gelmişti ve kendisine uygun tek meslek olan özel öğretmenlik yapması için lekesiz bir geçmişe sahip olması gerekiyordu. Aslında kısa süreliğine birkaç öğrencisi olmuş olsa da bu durumun pek de gerekli olmadığı anlaşılmıştı.

Babasının Lyons'daki Büyük Tiyatro ile kontratı sona erdiğinde İnessa beş yaşındaydı. Theodore olumlu düşünen, neşeli bir adamdı ki bu özellikleri neden böyle düşündüğü bilinmese de bu duyguların dayanağı olmadığına inanan Natalie'yi zamanla kudurtacaktı. Performansları *Bağdat Hırsızı*, *Rigoletto* ve hatta *Faust* gibi operalarda genellikle beğenilirdi ve bu beğeni ona öldükten sonra *Le Figaro*'da bir ölüm ilanı kazandırmaya yetti.

Fakat Lyons opera evi ile biten anlaşma Natalie'nin kuşkularını doğruluyor gibi göründü. Aile Theodore'un Théatre de la Gaitie'ya tekrar katılmasıyla Fransa'ya döndü ama evlilikteki sorunlar devam etti ve çift ayrıldı. Natalie hamileydi ve beş yaşın altındaki üç çocuğu tek başına yetiştirme sorumluluğuyla birlikte ortada kaldı.

Büyük ihtimalle üçüncü çocuğu Anna'nın doğumunda Natalie'ye yardımcı olmak için 1879'da Paris'i ziyaret eden anne ve kız kardeş bu yükü azaltmak için İnessa'yı beraberlerinde Moskova'ya götürdüler. Natalie'nin kardeşi Sophie de özel öğretmendi ve Moskova'daki birçok aile için çalışmıştı, muhtemelen o zamanlar Armandlar için de çalışıyordu ve annesiyle beraber İnessa'yı evde eğittiler.[3]

Yetişkin hayatının tersine, İnessa'nın Rusya'da geçen çocukluğu oldukça karanlıktır. Lenin'in karısı Nadya'nınkiler de dâhil olmak üzere eski kayıtlar; babasının ölümüyle beraber İnessa'nın Pushkino'da tam zamanlı özel öğretmenlik yapan teyzesi tarafından Armandların evine getirilmiş ve ailenin kendi çocuklarıyla birlikte büyümüş olduğunu gösteriyordu. Bu hikâye her ne kadar kulağa çekici gelse de şimdilerde yanlış olarak nitelendiriliyor. Aslında hikâyenin önde gelen isimlerinin tümü burjuva sınıfına ait olsa da bir özel öğretmen ve babasız bir kız çocuğu çizmek istedikleri proleter devrimci resmine çok iyi uyduğu için muhtemelen Sovyet propagandacıları tarafından uydurulmuştur. Gerçekte İnessa'nın babası ölüm belgesinden de anlaşılacağı üzere İnessa Paris'i terk ettikten altı yıl sonra ölmüştür.

İnessa'nın kızı Inna annesinin anneannesi ve teyzesi tarafından yetiştirildiğini doğruluyor. Evlenmeden önce Alexander'a yazılan mektuplar da bu resmin çoğunu tamamlıyor. Wild ailesi muhtemelen eski Moskova'nın Fransız çalışma alanı olan Koutnietsky-Most yakınlarında bir dairede yaşadılar. Bu iki kadının İnessa'ya verdikleri eğitimin –özellikle müzikte, dilde ve edebiyatta- iyi bir evlilik için mantıklı ve ideal olduğu açıktı fakat İnessa'nın da hayatı boyunca farkına varacağı gibi kesinlikle entelektüel değildi.

1891 yılında, İnessa 17 yaşındayken anneanne öldü ve Natalie diğer iki kızını da Moskova'daki dairede yaşamak üzere Rusya'ya getirdi. Birkaç ay sonra, yıllardır Pushkino'dan uzak olan Alexander Armand aile işlerindeki yerini almak üzere eve döndü.

İnessa'yı zaten çok iyi tanıyordu. İnessa yazları sık sık Wilde ailesinin arkadaşlarının olduğu Pushkino'da bulunurdu ve devasa ama biçimsiz evde Armand ailesi çocuklarıyla kaynaşırdı. Fakat Alexander onu en son gördüğünden beri İnessa olgunlaşmıştı, Alexander bu genç kadını oldukça ilgi uyandırıcı buldu

ve hemen ona âşık oldu.

İnessa bir ortak arkadaşın adresini isteme bahanesiyle ona yazarak Alexander'ı hareketlendirdi. Aynı mektupta onu son gördüğünden beri neler yaptığını ve neler düşündüğünü de anlattı, her ne kadar son görüşmelerinin üzerinden sadece bir gece geçmiş olsa da!

Kardeşi Renee ile beraber İnessa Pushkino yakınlarındaki gölü ziyaret etti ve orda Alexander ile görüşme şansı buldu. Aslında bu buluşma tesadüf değil, planlanmış gibi görünüyordu. Alexander onları botla gezmeye çıkardı. Daha sonra belirttiği gibi İnessa kimse onları görmediği için rahatlamıştı. Alexander bu görüşmeyi sır olarak saklayacağına dair verdiği sözü tuttu ve küçük kız kardeşin sorun çıkarmayacağını düşündü ama Renee eve gider gitmez dayanamadı ve olanları annesine anlattı.

Birkaç gün sonra İnessa, Alexander'a onu küçük doğum günü partisine davet eden bir mektup gönderdi. 'Lütfen gel, seni bekliyoruz. Sadece dört ya da beş genç erkek için birçok kız olacak.'

Gelecek bir yıl boyunca, İnessa ve Alexander birbirlerini tanımaya başladılar ve her ne kadar İnessa acemi ve tecrübesiz olsa da bolca konuşkanlık ve özeleştiri içeren mektupları hayli ilginçtir. 'Korkunç derecede düşüncesizim. Seni kendimden nefret ettirecek kadar sıkıyorum ve sürekli senden bir şeyler istiyorum. Durmaksızın şikâyet ediyorum. Kaprisli ve gergin biri oldum çıktım.'[4]

Muhtemelen bekliyor gibi göründüğü inkâr cevabını almıştır. Fakat arkadaşları tarafından eve davet edilen erkeklere küçümser bir tavra sahip oldukları için sürekli olarak saldırır. 'Burunları havada. Yaratıcılığın efendisi olduklarını düşünüyorlar. Kadınsal zaaflara olan saygılarından anlaşılıyor ki kadınları çok fazla hafife alıyorlar. Bu erkekler cömert olduklarını düşünüyorlar; fazla cömert, sevimlilik kisvesi altında, sahte saygı ve çocuklara gösterdikleri kadar sabır. Kadınlar her şeye inanabi-

lir ve erkekler de bitmek tükenmek bilmeyen yalanlar söylerler.' Kendi çağının önde gelen feministlerinden olacak bir kadın için cümleleri basit ve genel-geçer şeyler olduğu söylenebilir ama öfkesinin kalıcı olacağı kesindir.

İğneleyici bir şekilde erkeklerin 'bir kadının biraz zekâsının olduğuna, sadece birazcık ve bir de tıpkı onlar gibi bir ruhu olduğuna' inandığını kabul etti. Ama aynı zamanda şundan da korktu: 'Bunu okuduktan sonra alınacağınızı biliyorum, benimle olan arkadaşlığınızı keseceksiniz, ama bence size tüm doğruları söylemeliyim ki düşüncelerimin derinliğini bilesiniz. Ve erkekler genelde iyi özelliklere sahiptirler.' Patlamayı biraz yumuşatarak şunları öne sürdü: 'Size çok değer veriyorum ve eğer arkadaşlığımız biterse gerçekten çok üzülürüm. Ama erkekler beni sinirlendiriyorlar, çileden çıkıyorum. Ama bu kadar yeter. Her şeyden öte, sizi üzmek istemiyorum.'

Alexander üzülmemişti zaten; İnessa'dan beş yaş büyüktü ve bu sohbet belki de onun hoşuna gitmişti. Genel olarak genç erkekler onu hayal kırıklığına uğratmış olabilirlerdi ama İnessa, Alexander'ın bu kalabalık içinde parlayan bir istisna olduğu gerçeğinin altını çizdi.

Sonraki mektuplar daha çok aralarındaki ilişki hakkındaydı. 'Sana tümüyle güvenmediğim doğru çünkü beni tanımıyorsun. Sadece iyi yanlarımı biliyorsun, kötü yanlarımdan ise haberin yok. İnsanların benim hakkımdaki fikirlerine değer verdiğim için, senin gözünde kötü olduğumu düşünmek benim için hayli can sıkıcı. Dahası eğer seni hayal kırıklığına uğratırsam benimle olan arkadaşlığını keseceğini sanıyorum. Bu durumda çok üzülürüm. Sana karşı ne kadar dürüstüm görüyor musun?'

Daha sonra şöyle yazdı: 'Çevremde kendimden daha fazla güvendiğim insanlar var çünkü biliyorum ki kadınların en kötüsü, insanların en hınzırı ve iğrenci olsam da onlar benim arkadaşlarım olarak kalacaklardır. Fakat bana öyle geliyor ki eğer kötü bir

insan olursam sen benimle arkadaşlığını sürdürmezsin. Bu fikre muhtemelen katılmayacaksın, biliyorum. Aramızda herhangi bir soruna sebep olmak istemem ama sana karşı samimi olmayı tercih ederim.'

Görünüşe göre İnessa'nın duymak istediği şey Alexander'ın onunla arkadaşlığını kesmektense ölmeyi tercih edeceğini söylemesiydi. Mektubu şöyle bitiriyordu: 'Her neyse, artık sana eskisinden daha çok güveniyorum, sence de öyle değil mi? Yine de güveniyorum.'

Amacı biraz bencilce de olsa İnessa aralarında bir tür dürüstlüğe ulaşıyordu ama Alexander'ın hâlâ kişiliğinin büyük bir kısmını ondan sakladığını düşünüyordu. 'Dün sergilediğin tavır çok garipti, içten içe üzgün olsan da gülümsemeye ve arkadaşça davranmaya devam ettin. Ve eğer bilmek istiyorsan söyleyeyim: canını sıkan şeyi bana açmaman ve gülümsemek istemediğin halde maskeni takıp gülümsemeye devam etmen hiç hoşuma gitmedi.

'Ama belki de saçmalıyorumdur ve belki de üzgün ya da sinirli olsan bile sen hep gülümseyeceksindir -bu gelecek zamanla kurulmuş cümleleri fark ediyor musun, farkına varmadan nasıl da bizi bir geleceğe doğru götürüyor. Derler ki evlilik 'gökten iner gibi' gelirmiş.'

Bu ifade oldukça yersizdi çünkü Alexander henüz evlilik teklif etmek gibi bir şeye kalkışmamıştı. Bu durum İnessa'nın daha sonra göstereceği kararlılığın bir işareti gibiydi.

Zaman zaman mektuplarındaki hayal ürünü serzenişlerle aklını meşgul ederken karşı cinse karşı takındığı saldırgan tavrını da değiştirerek şöyle diyordu: 'Sen erkeksin bense kadınım ve bu senin benden daha zeki olduğun anlamına geliyor. Her zaman aptalca şeyler söyleyeceğimden korkuyorum ve bu da özgüvenime gem vuruyor. Aptal durumuna düşme korkusu aklımdan geçenleri söylememe engel oluyor. Kasıtlı olarak benimle dalga

geçmeyeceğini biliyorum ama belki bilmeden yaparsın.' Burada arkadaşça bir iğneleme göze çarpıyor mu? Ya da İnessa bu durumu cinsel bir bağlamda ele alıyor olsa da gerçekten Alexander'ın bir birey olarak ondan daha zeki olduğunu mu söylemek istiyordu? Burada İnessa'nın daha sonra bu sanatın ustası olan Lenin'i ve üzerinde de kullanacağı çıkarcı yöntemlerin izlerini görmekteyiz.

Annesi Natalie, İnessa'da bazı endişelere sebep olmuştu ve evliliklerinden üç hafta önce genç kız Alexander'a garip bir mektup yazdı: 'Sana yazmayalı uzun zaman oldu Alexander Evgenevich. Anna ile (kızkardeşi) yaptığımız dersler ve diğer işlerle meşguldüm. Pushkino'da hayat nasıl gidiyor? Oraya son gidişimin üzerinden uzun zaman geçti, Moskova'da hava çok kötü, her yer gürültülü ve karışık. Ama Puskino'da her şey çok güzeldir.

Dahası bir süredir canım sıkkın ve bunun nedenini sana söylemek istiyorum fakat seni sıkacağımdan korkuyorum. Pekâlâ, belki de sana söylerim. Sana söylersem rahatlayacağım.

Annem bana çok işkence ediyor. Doğası gereği çok tutkulu ve zaman zaman aşırıya kaçıyor. Onun sınırsız şekilde derinden sevmeye olan yatkınlığı sürekli acı çekmesine sebep oluyor ve benim de canım çok acıyor çünkü bunun tedavisi olmadığını düşünüyorum. Onu terk ettiğimde hali ne olacak?

Bana tüm sevgisini verdi. Bunu düşündüğümde öyle üzülüyorum ki duygularımı ifade etmeye yetecek kadar gözyaşım yok. Onu teselli edebilmek için her şeyimi verirdim ama öylesine çelişkilerle dolu ki. Benden gerçekleşmesi tamamıyla imkânsız şeyler istiyor. Ondan başka birini sevmemi kabullenemiyor. Ve bunu kabul etseydim bile tatmin olmazdı. Kendine işkence etmek için başka bir sebep bulurdu.'

Bu mektup İnessa'nın kendi acı dolu çelişkilerini kimden miras aldığını açıkça gösteriyor ama muhtemelen annesinde eksik olan şeyi yani duygusal görünümlü kabuğun altında ürkütücü

ve sert bir zekâ çekirdeği olduğunu ele vermeyi de unutmuyor.

Ayrıca tutku dolu bir kadın olduğunu bildiğimiz birinden böylesi sakin tonlu bir mektup görmek dikkat çekiyor. Bahsini bile geçirmediği evliliğine üç hafta kala nişanlısına Alexander Evgenevich diye hitap etmesi belki geleneğindendir ama onu çok özlediğine ya da onunla evlenmeyi dört gözle beklediğine dair hiçbir şey söylemiyor. Fakat mektubun son satırları kaybolmuştur. Belki de bu son satırlar çok daha samimiydi kim bilir.

İnessa ve annesi arasındaki sorunun gerçek yüzü bilinmiyor. Ondan henüz beş yaşındayken ayrıldığı için İnessa elbette annesi hakkında çok fazla şey bilmiyordu –muhtemelen çocukların sıkça yaptığı bilinmeyen bir hata yüzünden bu ayrılışın sorumlusunun kendisi olduğunu düşünüyordu. Şimdi ise, ergenliğinin sonunda annesiyle sadece bir yıldan biraz daha uzun bir süredir beraber yaşıyordu.

Natalie'nin takıntılı bir insan olduğu açıktı. Evlenmek için hiçbir engeli olmadığı halde sevgilisiyle –yani Theodore- beraber yaşamak için evden kaçması da o zamanın şartları göz önüne alındığında alışılmışın dışında bir durumdu. Anna'nın evliliğinden hemen önce –sonra değil- bunu tekrar yapacaktı: bu sefer kocasını işe alan tiyatronun sahibi ailenin oğlu olan yeni sevgilisi Charles-Louis-Joseph Faure ile Moskova'yı terk ederek. On dokuzuncu yüzyılın kültürel ortamı göz önüne alındığında bu hareket ancak inatçı, tutarsız ve mutsuz bir kadının yapacağı bir hareketti.

Fakat İnessa bunları fazla mı abartıyordu? Natalie büyük ihtimalle kızlarını da seviyordu. Peki, o halde İnessa'nın evliliğinden sonra aralarındaki ilişkiye ne oldu? Kocasına, sevgilisine ve çocuklarına uzun mektuplar yazan ve genelde hayatının önemsiz detaylarını bile bu mektuplarda işleyen İnessa annesinden neredeyse hiç bahsetmiyordu.

İnessa'nın on yedi yaşındayken ilk kez tanıştığı kız kardeş-

leriyle olan ilişkisi de oldukça ilgi çekici. Üçüncü çocuk Anna Moskova'ya geldiğinde sadece on iki yaşındaydı fakat İnessa 1899'da aralarında bilinmeyen bir sebepten dolayı çıkan tartışmaya kadar o zamanlar on altısında olan Renee ile iyi anlaştığını iddia ediyordu.

Bu ateşli tartışmada İnessa, Renee'nin ona yönelttiği bir suçlamadan bahsediyor: 'kendi öz kardeşini... kendi anneleri lehine zehirlediği' ve onu Anna'nın yanında olmaya zorladığını söylüyor. Bu tartışma muhtemelen Natalie'nin apar topar yeni sevgilisiyle birlikte yaşamak için Paris'e gitmeye karar vermesinden dolayı çıkmış olabilir.

İnessa ise Renee'nin suçlamalarına karşılık tümüyle masum olduğunu iddia ediyor ve ona yalvarıyor: 'Kardeşçe sevgi. Ama öyle görünüyor ki ben tam bir hainim... senin bana nasıl güvendiğini göremeyecek kadar hem de. Birbirimizi sekiz yıldır tanıyoruz ve bence oldukça da yakınız... Elveda, Renee'm, sana yüreğimde ağır bir yükle veda ediyorum.' diyor İnessa, bir dipnot ekleyerek: 'Kolia'yı, benim küçük meleğimi artık göremeyeceğim için çok üzgünüm.'[5]

Oldukça dramatik bir tavır içerisindeydi ve söylediklerini gerçekten kastetmediği de oldukça açık bir şekilde görülüyordu. Zamanla ilişkiler yeniden kurulacaktı. Daha sonra her ikisi de Moskova'da yaşadıklarında evleri Arbat bölgesinde aynı cadde üzerinde olacaktı. Alexander'ın kardeşi Nikolai ile evlenen Renee, İnessa'nın ilk tutuklanışında ona çocuklar konusunda yardımcı olacak ve ileriki yıllarda Moskova'da olduğunda çocuklarla görüşmesi için yasadışı yollarla ona destek çıkacaktı.

Bu arada, 1893 yılında İnessa ve Alexander eşi benzeri az bulunur, büyüleyici bir ilişkiye adım attılar. İlişkinin ilk safhâlârında, evlilik yeterince geleneksel oldu. Üç ay içerisinde İnessa hamile kaldı. Armand arazilerinden birine on beş mil uzaklıkta olan Avrupa tarzı bir ev onlar için Eldigino'da hazırdı ama onlar

bebek doğana kadar -Alexander ismi verilecek bir erkek çocuğu- Pushkino'daki aile sitesinde yaşamayı tercih ederek evin keyfini çıkarmak için acele etmediler.

Yıllar sonra, İnessa kızı Inna'ya Armand ailesi içinde kendini hep bir yabancı gibi hissettiğini söyleyecekti,[6] fakat yine de aile içinde yapılan eğlencelere coşkuyla katılıyormuş gibi görünmüştü. Düğününden iki ay sonra yeni yıl kutlamalarının bir parçası olan daha sonra yankıları duyulacak *A Tale of Summer* adlı oyunda rol alacaktı. Maria tarafından özenle hazırlanmış program kastı hem Rusça hem Fransızca tanıtıyor: Alexander'ın kız ve erkek kardeşleri Eugenie ve Nikolai; İnessa'nın iki kız kardeşi, Renee ve Anne Stephane; ve diğer Fransız ailelerden gelen üç kişi daha, Georges Gautier, Emma ve Georges Wilken. Hem Gautier hem de Wilken ailesi 1918 yılında böyle orta sınıf aileleri için bir felaket olan karışıklık içinde İnessa'nın yardımına ihtiyaç duyacaklardı. İnessa da listede yer alıyordu elbette, yeni ismiyle: Madam İnes Armand.[7]

İnessa kesinlikle tiyatroyu seviyordu ve nispeten uzak olan Eldigino'da yaşamak yerine Armand ailesinin evinde kalmaya devam etmesinin bir nedeni de Pushkino'nun Moskova'ya ulaşımı kolaylaştıran demiryoluna yakın konumda olmasıydı. Sonuçta o bir şehir kızıydı. Öyle olsa bile evliliğin ilk aylarında yeni bir kişilik kazanmış gibi görünüyor. Alexander onu sık sık Moskova'daki oyunlara, konserlere, opera ve balelere götürüyordu. Armandların şehirde genç çiftin geceyi geçirebilecekleri ayrı bir evleri de vardı.

İnessa şehrin sosyetesinin arasına girdi, süslü şapkalar ve elbiseler satın aldı, en önemlisi de avangart bir sanat hayatının parçası oldu. Alexander ile birlikte Moskova'nın eski endüstrici ailelerinden olan, bazen Şalyapin'in sahne aldığı ve hatta Çehov'un kendi oyunlarının provalarına katıldığı bir tiyatronun sahibi olan Mamontovlara bile davet ediliyordu. Mamontov aile-

si içlerinde aktörlerin ve yazarların da bulunduğu misafirlerini Sadovaya Koltso'daki büyük evlerinde ve Abramtsevo'daki malikânelerinde cömert bir şekilde ağırlıyorlardı.

Diğer bir önemli ev sahibi de her Pazar evini yeni fikirlerle dolu insanlara; filozoflara, şairlere, düşünce adamlarına ve ressamlara, açmaktan çekinmeyen Minna Gorbunova-Kablukova idi. Minna'nın İnessa'nın evliliğinden iki yıl sonra hâlâ hayatta olan Engels'in mektup arkadaşı olduğu iddia edilmiştir. İnessa'nın 'yeni Puşkin' olarak görülen Valeri Brionsov ile tanışması da Minna'nın evinde olmuştu. İnessa o zamanlar Verlaine'nin çevirisinden Puşkin okuyordu.[8]

Yine bu evde 'kadın sorunsalı' bolca tartışıldı ve eğer İnessa'nın hoppa bir genç kızdan Alexander'ın evlendiği, hayranlık duyulacak, yetenekli, açık fikirli ve devrimci bir kadına doğru bir evrim geçirdiyse bunda feminist Minna'nın büyük payı olduğu açıktı.

Alexander'ın İnessa'dan sekiz yaş büyük ve evli olan -Alexander olmadığı zamanlarda onun yerine sosyal çevrede İnessa'ya eşlik eden- kardeşi Anna da bu değişimde pay sahibiydi. İnessa sürgünde olduğu sırada Avrupa'da da Anna'yı sıkça görecekti. Ve 1917 yılında Anna İnessa ile birlikte Lenin ve partisini Doğu cephesinde hâlâ Rus birliklerinin katledildiği Almanya'ya götüren ünlü 'Mühürlü Tren'le İsviçre'den St. Petersburg'a dönecekti.

Alexander erkeklerin genelde sahip olduğu cinsten sıradan bir hayat sürdü. Ormanda avlanmayı ve Tüccarlar Kulübünde erkek arkadaşlarıyla beraber olmayı severdi. Hatta öyle ki bazen bu beyleri genç karısının şık arkadaşlarına tercih ederdi.

Küçük Alexander'ın doğumuyla, sonunda ormanda bir tepeye güzelce kurulmuş olan Eldigino'ya taşındılar. Kayıtlar İnessa Armand'ın burada 1894–1904 yılları arasında yaşadığını söylese de aslında bu zamanın çoğu Armand ailesi aktivitelerinin mer-

kezi olan Pushkino'da geçti.

İnessa, zaman zaman düşüncelerini kaydetmek için kırmızı kadife kaplı, kenarları altın rengi işlemeli bir günlük tutmayı istiyordu. Alexander'ı ilk sayfayı yazması için ikna etti. 'Sana ne yazmalıyım?' diyor Alexander yazısında. 'Seni sevdiğimi mi, hayatım olduğunu mu, benim için her yerde her şeyi aydınlatan ışığım olduğunu mu? Ama bunları zaten biliyorsun. Sensiz ben hiçbir şeyim.'[9]

Alexander, resmi ama özerk bir kurum olan, eğitim ve özellikle de toplum sağlığı gibi konularda otorite sahibi olan Moskova Bölgesi Konseyi'nin bir üyesiydi. İnessa da Pushkino çevresinde ve Moskova'nın kırsal alanlarındaki yoksul ailelerin evlerine yaptığı ziyaretlerde ona eşlik ediyordu. İnessa gördükleriyle hayrete düşmüştü. Bu tür koşulların şehirde ve köylerde var olduğunu biliyordu ama daha önce hiç bu kadar yakından şahit olmamıştı. Aslında bu yeni yüzyılın başında bu koşulları herhangi bir batı ülkesinde görebilirdiniz: evsiz insanlar, korkunç ve plansız şekilde büyüyen şehirleşme, açlık, yoksulluk, hastalıklar, berbat durumdaki sağlık hizmetleri, Moskova'daki genelevler dışında yasadışı olduğu halde her yerde gizlice devam eden, çaresizliğin etkisiyle oluşan alkolizm ve fuhuş da cabası.

Belki de tanık olduğu bu zor koşullar İnessa'yı evlat edinmeye itmişti. Moskova, Khitrov Street Market'te yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Vladimir'i evlat edinmişti. Bu bir çeşit hayırseverlik örneğiydi ve zengin ailelerin geleneğiydi ama yine de Vladimir İnessa'nın kendi çocuklarından ayrı tutulmayacaktı.[10]

İnessa tanık olduğu sosyal yıkıma cevap olarak geniş bağlamda eğitimde söylenen yalanları gösteriyordu. 'Gecekondulardaki o korkunç ıstırap,' diye yazdı günlüğüne, ve sonra 'Kitaplardaki zenginler yalanlardan ibaret.'[11] diye ekledi. Görümcesi Anna ve biri genç bir sosyal demokrat olan Augene Kammer ve

Marksist fikirleri olan ve aynı zamanda kocasının küçük kardeşi Vladimir'e hocalık yapan daha yaşlıca Nikolai Ivinsky adlı Pushkino'dan iki öğretmenle paylaştığı planlarını hayata geçirdi. Alexander'ın ve bu diğer üç kişinin yardımı ile Armand çalışanlarının ve yerli çiftçilerin çocukları için bir okul kurdu.

Günün birinde, muhtemelen Alexander'ı sevindirmiş olan bir notu kendi yazısının üzerine tutturdu. 'Sevgili Sacha. Yokluğumu bağışla ama geç kaldın ve okul için çıkmak zorundayım. Seni tüm kalbimle ve delice seviyorum. En değerlim, sevgilim.'[12]

Bu arada, yaklaşık dört yüz mil uzaktaki St. Petersburg'da genç ve sinirli bir avukat olan Vladimir İlyiç Ulyanov *Robotnik* (İşçi) adlı siyasi bir dergi çıkarmayı düşünen küçük bir devrimci grubun bir üyesi olmuştu. [13] 1895 yılının birkaç ayı boyunca Georgi Plekhanov, Paul Axelrod ve Karl Marx'ın kızlarından Laura evli olan Paul Lafargue gibi bazı önde gelen sosyal demokratlarla görüşmek için tüm Avrupa'yı dolaşmıştı. Bazı işe yarar Avrupa bağlantıları ve yasadışı edebiyatla dolu bir valizle Rusya'ya geri döndü.

O uzaktayken, başka bir aktivist, Yuli Martov, arkadaşlarını kendine ait bir grup içinde topluyordu. Ulyanov, ya da takma adıyla Lenin, şimdiye kadar yoldaşlarıyla birlikte izleyecekleri yolu tartışıp bazı yasaklı ana kitapları okumuş ve yayınlanması zor makaleler yazmışlardı. Fakat Martov fabrikalardaki huzursuzluğu hatırlatıp greve başlayan işçilere yardım ederek artık harekete geçmek konusunda ısrar ediyordu.

İleri gelenlerden ve onu hiç terk etmeyecek olan burjuva sınıfından nefret eden Lenin'e hitap eden bir görüştü bu. Pek de soylu olmayan bir aileden gelen Lenin'in babası Simbirsk'in Volga Nehri bölgesinde okul müfettişliği yapmıştı. Ağabeyi Sacha bir önceki Çar'a karşı olan marjinal bir öğrenci grubuna üyeydi. Annesinin yalvarışına rağmen Sacha öyle olmadığı halde grubun liderlerinden biri olduğunu iddia etti ve bu da 1887'de asılması-

na sebep oldu. Sonuç olarak, Lenin ve ailesi Simbirsk'den sürgün edildiler ve utanç içinde ordan ayrılmak zorunda bırakıldılar. Lenin intikam almaya kararlıydı ve St Petersburg polisi de böyle olacağını tahmin etmişti. 1895 yılının Aralık ayında grevleri provoke etmeyi planlamak suçuyla tutuklandı. Arkadaşı Martov da birkaç gün sonra içeri alındı.

Birkaç ay sonra, İnessa, evliliğinden üç yıl sonra Pushkino'da Alexander'a Fedor ismini verdikleri bir erkek çocuk daha doğurdu. Fakat Rusya'nın siyasi geleceği karanlık görünüyordu. Devrim fikri moda olmuştu, gizli bir hücrenin parçası olmayı hayal bile edemeyecek -Ulyanov ailesini Simbirsk'den sürgün eden insanlarla aynı türden olan- insanlar tarafından açıkça konuşulur olmuştu. Turgenyev ve Çernişevski gibi evlilik ve toplum hakkında yeni fikirlere sahip devrimci yazarlar oldukça popülerdi.

Muhtemelen Armand ailesine bir alınganlık dalgası hâkimdi. 'Onurlu Vatandaş' olarak ikinci sırada yer almalarının yanı sıra 'ticaret'le uğraşıyorlardı ki bu da onları daha yüksek sınıflardan ayırıyordu. Alexander'ın babası Evgeny Evgenevich liberal düşüncelere sahip bir adamdı ama neredeyse hepsi politik açıdan aktif olan çocuklarının aksine hiç de radikal sayılmazdı.

Alexander'ın ablası Anna da tıpkı doğuştan devrimci olmamasına rağmen kısa süreli bir hapishane deneyiminden sonra sürgüne gönderilen Alexander ile aynı kaderi paylaşacaktı. Diğer kız kardeşleri Sofia ve Varvara aktif Sosyal Demokratlarla evlenmişlerdi (birçok bölünmeden sonra parti Komünist Parti adını alacaktı). Maria ve Sergei rakip parti olan ve aynı zamanda bir Terör Ekibine sahip Sosyalist Devrimci Partiye katılacaklardı. Daha sonra İnessa için çok önemli bir kişi haline gelecek olan Vladimir ise on bir yaşında olmasına rağmen kararlı bir devrimci olacaktı.[14]

Ve bir de Kammer vardı.

Eugene Kammer özel öğretmen olarak çalışan bir tıp öğren-

cisiydi. Herkes tarafından sevilirdi ve daha sonra kız kardeşi Alexander'ın kardeşi Sergei ile evlenecekti.

1896 yılında öğrencilerinden ikisine –Alexander'ın küçük kardeşi Boris kuzen Lev Armand'a- işçiler için propaganda yapan, ayaklanmaları destekleyen ve yasak kitapların okunduğu bir öğrenci grubuna üye olduğunu söyledi. Bu iki çocuk Kammer'in coşkusundan etkilenmişlerdi ve bu gruba katılmaya heveslendiler.

Polisin Armandların evinde bir baskı makinesi ve yasak yayınları yaydıkları gizli bir ağ olduğunu öğrenmeleri sadece birkaç ay aldı. Bölgede önemli bir insan olan Evgeny Evgenevich'e biraz utanarak yaklaştılar ve evi aramak üzere görevlendirildiklerini söylediler. Evgeny güldü ve 'İsterseniz arayabilirsiniz, ama hiçbir şey bulamayacaksınız.' demişti. Ancak onlar bulmuşlardı. Döşeme tahtalarına vurduklarında birinin altında boşluk olduğunu fark ettiler. Tahtayı kaldırdıklarında içinde bir baskı makinesiyle birlikte dizgi aletleri, makineler ve yasadışı broşürlerle dolu olan kilerin gizli bir kısmına ulaştılar.

Boris ve Lev ile birlikte Kammer tutuklandı; içeri alınan ilk Armandlar oldular. Kammer çocukların tamamen masum olduklarını söyleyerek tüm sorumluluğu üstüne aldı. Armand ailesi avukat masraflarını ve hapisten çıkması için kefaleti ödemeyi önererek ona destek oldu. Ailenin yardımıyla Kammer Almanya'ya kaçtı. Yıllar sonra Kammer katılmanın büyük bir onur sayıldığı Bolşevik Parti'ye üye olmak için başvurduğunda İnessa onu destekleyecekti.

Lev'in babası Emil'e resmi sürgün yerine oğlunu birkaç aylığına yurtdışına göndermesini söyledi ve on sekiz yaşındaki Boris de bir nevi eve hapsedildi.[15]

Kammer olayı Armand ailesinin dünyasına soğuk bir gerçekçilik duygusu kazandırdı fakat bu devrimci ateşlerini daha da körüklemekten başka bir işe yaramadı. Ve bu durum sade-

ce aileyle de sınırlı kalmadı. Pushiko'daki bölgenin doktoru ve hemşiresi de aktivisttiler. Yerel kütüphaneyi yöneten adam da öyle. Yakın zamanda yeniden şekillenecek olan parti iletişim ağlarında hepsi kendi rolünü oynadı.

Tüm bu genç ve zengin insanların neye ulaşmak için böylesine çalıştıklarını merak etmemek elde değil. –Sadece onlar değil, çoğu devrimci partinin liderleri de burjuva sınıfından ve entelektüel bir ortamdan geliyorlardı. Armandların çoğu Marksist olmasına rağmen Marks ve Engels tarafından 1848'de yayınlanan Komünist Manifesto'nun beyan ettiği amaçlardan biri de 'üretim yollarının, dağıtımının ve değişiminin devlet kontrolüne alınması' idi. Yani bu durumda Armand ailesinin servetinin kaynağı da merak edilecekti.

Artık modası geçmiş Çarlık düzeninin zamanla değişmesi elbette bekleniyordu. Kölelik Rusya'da sona ermesinin üzerinden henüz kırk yıl geçmişti ve sahip olduğu mutlakıyetle beraber Çarın sahip olduğu yarı tanrısal 'Kutsal Baba' imajı Rusya'yı çoğu batı medeniyetinin gerisinde bırakıyordu.

Armandlar iyi ve ileri görüşlü işverenlerdi ama fabrikalarını, evlerini, hayat tarzlarını kaybedebileceklerini ya da korkuyla sürdürülecek, Çarınkinden daha acımasız ve katı bir otoriteyle karşılaşma ihtimalleri olduğunu hiç fark edip etmedikleri kuşkuluydu. Muhtemelen yönetimin alt sınıftan, seçim yoluyla ve gerçekten halktan geleceği demokratik bir sistem umuyorlardı.

1825'te genç aristokratların çıkardığı Decembrist isyanından beri, Rusya tarihi yirmi yıldır çoğu insan tarafından kahraman olarak görülen, diğer bir grup tarafından ise tolore edilebilir hainler olarak kabul edilen ve mutlakıyet için savaşan kadın ve erkeklere sahne olmuştu. Liste oldukça uzun –Petrashevsky gibi adamlar, genel af haberiyle gelen bir muhbir ortaya çıktığında aslında saldırı ekibiyle karşı karşıya gelen Dostoyevski'nin de içinde bulunduğu bir yazar çevresi, işkencede çok ağır yaralan-

lığı için idam sehpasına zar zor yürüyebilen Karakozov, 'Devrim İlmihali' adlı kitabı, devrimi dini bir açıdan ele alan ve yazı aletleri elinden alındığında bile kendi kanıyla yazmaya devam eden Neçayev bunlardan bazılarıydı. Ve İnessa'nın gençliği boyunca eklenecek yeni isimler de olacaktı.

1898 yılında İnessa üçüncü çocuğunu dünyaya getirdi –Inna. Şimdiye kadar anne olmaya çoktan alışmıştı ama ilk defa bu hamileliği onu bu kadar küçük düşürmüştü: hamile olduğundan dolayı 'kirli' olduğu iddia edilerek kiliseye alınmadı. Arkadaşı Polina Vinogradskaya'ya göre önceki yıllarda oldukça dini bütün bir insan olmasına rağmen bu olay İnessa'nın inançlarını sorgulamasına yol açmıştı. [16] Böyle yapması gayet normaldi, hatta zamanla bir ateist de olacaktı ama kısa süre sonra içinde bulunacağı politik çevre -şimdiden kenarındaydı- zaten inançlarını sorgulamasına sebep olacaktı.

Her zaman sorgulayıcı biri olmuştu İnessa, ergenliğinin karmaşıklığında bile. Fakat şimdi olgunlaşmıştı ve evliliğin problemleri daha da gözle görünür hale gelmeye başlamıştı. On beş yaşındayken, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ında Natasha'yı evliliğiyle birlikte gitgide olgunlaşıp 'tam anlamıyla bir kadın', bir *samka* (kadının eksiksiz olmak için bir erkeğe, çocuklara ve bir kadının dünyasına ihtiyaç duyması durumu) olarak betimlemesiyle dehşete düşmüştü. 'Tıpkı bir kırbaç darbesi gibi çarptı bana' diye yazmıştı yıllar sonra Inna'ya.[17] bir *samka* olmayacağını söylemişti fakat şimdi, evliliğinin beşinci yılında, bu duruma gitgide yaklaşmakta olduğundan korkuyordu.

Kammer'in arkadaşı olmasına rağmen muhtemelen zamanının çoğunu Eldigino'da geçirdiğinden dolayı gizli baskı makinesi işine karışmamıştı. Zaten aktivizme de öyle çok bağlı değildi. 1903 yılında, Alexander'ın kardeşi Vladimir'e; 'Marksizm benim için bir gençlik çoşkusu değil,' diye yazacaktı 'aksine sağdan sola doğru süren uzun bir evrim.'[18]

Yine de geleneksel Pazar davetlerinin sadık bir misafiri olan Minna Gorbunova-Kablukova'dan çok şey öğrenmişti.[19] Üç yıl önce, Minna 1895 yılında, Moskova Kadın Hakları İyileştirme Topluluğu'nu kurmak için resmi izin istemişti fakat isteği İçişleri Bakanlığı tarafından reddedildi. Pushkino da olan şeyler her yerde oluyordu ve hükümet endişelenmeye başlamıştı. Hayırsever gruplar kabul edilebilirdi ama ufacık bile olsa politik bir yan taşıyan gruplar için çok iyi bir maske olacak bu tür organizasyonlara şiddetle karşı çıkılıyordu. Moskova Topluluğu'nun isminde fark edilen Feminizm izleri de buna dâhildi.

İlginçtir ki 1899 yılında Bakan geri çekildi ve izin verildi. Topluluk oldukça azimliydi, kadınların yasal ve politik haklarını talep etmek de dâhil olmak üzere teknik çalışmaları ve eğitimi de destekleyerek şehirlerde büyüyen taşra kızlarını fuhşa yönelmekten kurtarmaya çalışıyorlardı.

İnessa topluluğun sekreteri oldu ve topluluğun gücünü artırmak için dil bilgisini de kullanarak Londra'daki Uluslararası Kadın İlerleme Topluluğu sekreteri Adrienne Veigele'te yazdı. Bu iki kadın mektuplaşarak fikir paylaşımını artırdılar ve hiç görüşmemiş olsalar da güçlü bir arkadaşlığın temellerini attılar. İnessa, Adrienne'ye diğer kadınların da yaptığı gibi Moskova'da ki modayı takip ederek nasıl vejetaryen olduğunu sonra da Adrienne'nin hayal kırıklığına sebep olarak bu modayı nasıl terk ettiğini anlattı. Yeni bebeği Inna'nın gün geçtikçe nasıl da büyüdüğünü yazdı mektuplarında.

Veigele Moskova Topluluğu'nun kendi topluluklarının Moskova şubesi olmasını teklif etti. Ve hatta bu ayarlamanın zaten yapılmakta olduğunu yazılı olarak iddia etti. İnessa her ne kadar bu duruma olumlu baksa da -o zamanlar bile uluslararası düşünüyordu- Minna bu fikre karşı çıktı. Moskova polisi de birçok nedenden dolayı böyle bir durumu kontrol etmenin zor olacağını düşündüğünden bu durumdan pek memnun olmadı. Minna

haklıydı. Londra'daki topluluk yüce feminist amaçlarını asil bir şekilde savunurken Moskova Topluluğu'ndaki kadınlar dışarıda halkla iç içe fikirlerinin mücadelesini veriyorlardı.

Bir sonraki yıl İnessa topluluğun başkanı olarak atandı ama Kammer olayı yüzünden hâlâ Çarcı parti Okhrana'nın gözü onun üzerindeydi. Kadınlar için bir Pazar Okulu açmak, tam gelişmiş bir kadın gazetesine dönüşecek olan bir haber broşürü çıkarmak ve feminist ilgilere hitap eden kitaplarla dolu bir kütüphane kurmak için topluluk adına izin istedi. Tüm bu istekler polis tarafından kabul edildi aynı zamanda bu yeniliklerin 'sadık olmayan' propagandalara alet edilebileceklerini düşünen Okhrara tarafından geçersiz kılındı.

Okhrana İnesssa'nın yaşamında gitgide artan bir rol oynamaya başlayacaktı. Korkunç İvan'ın siyah üniformalar giyen, siyah atlara binen ve eyerlerinde köpek kafası bulanan *oprichniki*'sinin torunlarıydılar. Görevleri vatan hainlerinin kökünü kurutmaktı ve her ne kadar daha geniş bir görüşe sahip olsalar da bu hâlâ Okhrana'nın da amacıydı. Genellikle acımasızdılar ve her ne kadar gözetlemelerinden birçoğu acınası şekilde yanlış yönlendiriliyor olsa da ana devrimci partilerin yüksek kademelerine kadar casuslarını çıkarmadaki başarıları ürkütücü görünüyordu.

İnessa, Minna'dan ayrılmaya ve kendi Kadınların Korunması ve Kurtuluşu Topluluğu'nu kurmaya, ayrıca da hayat kadınlarının kabul edileceği bir Pazar Okulu kurmaya karar verdi. İlginçtir ki hem polis hem de Okhrana bu topluluğu düşmüş kadınlara ait bir topluluk olarak kabul edip içinde herhangi bir politik unsur görmediklerinden İnessa'nın yoluna çıkmadılar.

1890 yılında Moskova'da 105 genelev ve 1178 tane de kayıtlı hayat kadını vardı. Topluluğun üyelerinden biri kızları bu hayattan vazgeçmeye nasıl ikna edebilecekleri konusunda tavsiye almak için Tolstoy'a gitti ama o oldukça karamsardı. 'Musa'dan önce vardı. Musa'dan sonra vardı. Bu yüzden böyle oldu... ve bu

yüzden her zaman da olacak.'[20] dedi.

Ki bu sonunda isteksizce de olsa İnessa'nın da kabul ettiği bir sonuç oldu. Bu durumun manevi yönünü iyileştirmeye hiçbir yardımı olmadı. 'Biraz mutsuzum,' diye yazdı günlüğüne. Çocukları Yalta'ya tatile götürdü ve orada kırsal sosyalist Peter Lavrov'un *Tarihi Anlamadaki Problem* adlı eserini okudu ve çiftçi sorununa verdiği radikal cevaplardan çok etkilendi. 'Fikirlerimle tamı tamına uyuşan bir kitap okumayalı çok uzun zaman oluyor.' Diye yazdı Alexander'a.[21]

Dönüşünü takip eden aylarda bu sefer de oğullarından birini İsveç tatil köyü Montreux'a tedaviye götürmek için uzaklaştı. 'Sevgilim, burası harika,' diye yazacaktı Alexander'a. ' ama evime, Eldigino'ya dönmeyi çok istiyorum. Bugün günbatımı çok güzeldi. Göl kenarında saatlerce yürüdüm. Su çok huzur vericiydi. Güneş ufuk çizgisinin tam üzerindeydi ve dağları farklı renklerde aydınlatıyordu. Nasıl bir manzaraydı anlatamam. Sanki bu dağlar insanların her şeyin üzerinde yükselen ruhu gibiydi. Kendimi çok şekilsiz, toy, küçük ve dağınık hissediyorum. İçimden ağlamak geliyor.'

Aynı zamanda Jerome K. Jerome okuyordu. 'Sahip olduğumuz şeylerle asla yetinmediğimizi, memnun olmadığımızı söylüyor. Diyor ki Sindrella bile prensine ve tüm zenginliğe kavuşsa bile yine de hep daha fazlasını istermiş.'[22]

Bu söylemler İnessa için de geçerliydi elbette. Kimya okumayı ve Armand fabrikalarıyla ilgisi olduğuna inandığı İşçi Birliğine yardım etmeyi düşünüyordu. 'Sonra bir şey yazmaya karar verdim.'

Bu arada, Alexander daha fazla sorumluluk alıyordu. 1901 yılında Moskova Şehir Duma'sı üyesi oldu ve aynı zamanda Moskova Ormanları Koruma Komitesinde çalışmaya devam etti. Zemsto'daki yerini koruyordu, birçok hayırseverlik organizasyonunu destekliyordu ve elbette babasına Armand şirketlerini

yönetmesinde yardım ediyordu.

Topluluğunun işleriyle meşgul olan ve bir yandan da dördüncü kez hamile kalan İnessa, Armandların sahibi olduğu Moskova'daki bir apartman dairesinde giderek daha fazla zaman geçirmeye başladı. –Arbat, Ipatievsky Lane, ressamların, yazarların ve entelektüel insanların uğrak yeri.[23]

Ailenin herhangi bir üyesi şehre yaptığı ziyaretler sırasında bu evi kullanabilirdi ama Alexander'ın kardeşi ve Armandların en küçük oğlu olan Vladimir, Moskova Üniversitesi'nde Biyoloji okuduğu için genellikle orada kalırdı.

Vladimir ile birlikte, her şey değişecekti.

II.

MOSKOVA 1902

1902 yılında Vladimir on yedi yaşındaydı. İnessa ise yirmi sekiz yaşına gelmişti ve Eylül 1901'de ikinci kızı Varvara'yı doğurduğundan, artık dört çocuk annesiydi. Vladimir'i çocukluğundan beri biliyordu, evliliğinden önce o henüz sekiz yaşındayken tanımıştı onu ve o zamandan beri de Vladimir İnessa'nın hayatında en genç kaynı olarak yer alıyordu.

Eğer devrim Pushkino'da Armandlar gibi ailelerde genç nesli etkiliyorsa, Moskova'daki öğrencilerin daha da militan olmaları garip değildi ve durumun böyle olduğu açıktı. Vladimir çoktan ailesinin dairesinde Öğrenci Yönetim Komitesi toplantıları düzenlemeye başlamıştı bile. Kimi zaman İnessa da bu toplantılarda boy gösteriyordu fakat muhtemelen sadece geçerken uğruyordu çünkü daha sonra 1902'de 'yeraltı devrimcileri' ile ilişki kurdu-

Bunu söylediğinden, bu eski bağlantıları pek de önemsemediğini anlıyoruz. Fazla zaman geçmeden polis bu gizli toplantıların haberini aldı ve Şubat 1902 gibi erken bir tarihte evi basıp yasadışı sokak protestoları planladıklarını düşündüğü birçok öğrenciyi tutukladı.

Vladimir, ya da İnessa'nın hitabıyla Volodya, kısa sakalları ve samimi bakan kahverengi gözleri olan sessiz, ciddi ve oldukça kırılgan genç bir adamdı. Bir arkadaşı onda 'İsa'nın ilk takipçilerini andıran bir sadelik' olduğunu söylemişti. Bu haliyle muhteşem bir âşık olmaktan çok uzaktı ama yine de onda İnessa'nın dikkatini çeken bir şeyler vardı. Radikal bir aktivistti ama lider değildi. Dışarıda hararetle savaşan ekibin ön saflarında olamazdı ama kesinlikle politik düşünceyi yürüten adam *olurdu*. Bu safhada henüz Sosyal Demokratlara mı yoksa Sosyalist Devrimcilere mi katılacağına karar vermemişti.

Bu iki grubun benzer amaçları vardı. Her ikisi de devrim ve toplumdaki kötülüklerin sonunun gelmesi arayışındaydı. Bu yüzden zaman zaman beraber çalışsalar da yöntem ve teori hakkında farklı fikirlere sahiptiler. Arkalarında derin kırsal bağları ve canlı bir devrimci geleneğiyle Sosyalist Devrimciler sosyalizme giden yolun çiftçi halktan geçtiğine inanıyorlardı. Sosyal Demokratlar ise kapitalizmin içinde kendi çöküşünün tohumlarını taşıdığına inanan ve günü geldiğinde güç sahibi olanların ona tutunmaya çalışması halinde şiddet içerecek olsa da bir devrimin gerekli olacağına inanan Marksistlerdi.

Sosyal Demokratların temel amacı insanları, özellikle de işçileri eğiterek çöküş geldiğinde bunu kâra çevirmek için hazır olmaktı. Bu yüzdendir ki, bu fikri yaymak için toplantı yapmak ve bu fikre sahip kitap, dergi ya da broşür basmak yasadışı sayılıyordu. Diğer yandan, Sosyalist Devrimciler ise teröre ve kendilerinden önce gelen 'Halkın İsteği' partisine bağlıydılar. 1881 yılında Çar İkinci Alexander cinayetiyle tüm ulusu şok etmiş-

lerdi. Bu cinayetin sonucunda Semenovsky Meydanında siyah bir platform üzerinde beş siyah giysili insan toplumun gözü önünde idam edilmişti. İçlerinden ikisi; bir kölenin oğlu, Andrei Zhelyabov ve bir aristokratın kızı Sofia Perovskaya birbirlerine âşıklardı. Celladın önünde Andrei'nin sevgilisini son defa öpmesine izin verilmişti. Kızıllar içinde, ilmek boynuna geçirildi ve Rusya'nın toplum önünde asılan ilk kadını oldu sevgili Sofia.

Bu idam, öldürme eylemlerinin sonu olmadı. Aslına bakılırsa Sosyalist Devrimciler Terör Ekibi'nin eylemleri, şiddeti bir şeylere ulaşmada araç olarak görmeyen Marksist Sosyal Demokratların eylemlerine sekte vuracaktı. Ayrıca bu eylemler hangi partiyle uğraştığından her zaman emin olamayan polisin tavırlarını da renklendiriyordu.

Durum böyle olsa bile, otoritenin aşırıya kaçanlara karşı cezalandırıcı olması bekleniyordu. 1901 yılında Armandların evine yapılan baskınlardan hemen sonra Moskova Üniversitesi öğrencileri greve gittiler. Bu harekete cevap olarak yüzlercesi binicilik okullarına kapatıldı ve atlı Kazaklar tarafından kırbaçlandılar. Kız öğrencilerden bazılarına tecavüz edildi.[1] Bu acımasızlık yumuşak başlı ve politik olmayan bir genç olan Yegor Sazanov'u bile aktif bir Sosyalist Devrimci teröriste çevirdi. Bu genç daha sonra zalim bir İçişleri Bakanı olarak bilinen Vyacheslav Konstantinovich Plehve'yi öldürecekti.

İnessa da tıpkı Volodya gibi bu partilerden birine katılmaktan uzaktı ama birçok genç kadının alışıldık 'iyi işleri'ni yapmaktan pek de fazla öteye geçemeyen çevresinden giderek daha da çok hoşnutsuzluk duyuyordu. Aksine, daha iyi bir dünya yaratmak amacıyla bir araya gelen cesur ve heyecanlı öğrencilerin yaptıkları toplantıları çok daha çekici buluyordu. Ne onun aklında ne de öğrencilerinkinde tam olarak şekillenmemiş olsa da, meydana gelen bu sebepten yola çıkarak, İnessa, Volodya ile yakınlaşmaya başladı.[2]

Aralarındaki yaş farkı oldukça fazlaydı ki bu yaş farkı muhtemelen onları duygusal tehlikelere kör hale getirdi. İnessa bir anneydi ve popüler edebiyata hâkimdi fakat Volodya henüz çok gençti ve büyük ihtimalle Karl Marks ve diğer devrimci düşünürlerin eserlerine daha aşinaydı. Bu unsurlar ikisinde birleşti, her biri diğerini büyüleyici buldu ve ortak bir amaç için yan yana geldiler. –ilk aylarda belki birbirlerini ulaşılmaz gördükleri için aralarında entelektüel bir ilişki olsa da en sonunda fark edilebilir bir duygu da girmişti işin içine. Gerçek şu ki, 1902 yılı boyunca belli açılardan alışılmadık olsa da aralarında derin bir bağlılık oluştu ve hiç şüphesiz ki bu bağlılık oldukça zahmetliydi.

İnessa çoğu zaman Nikolai Chernyshevsky'nin *What Is To Be Done?* isimli romanının hayranlık duyulan kadın kahramanı Vera Pavlovna ile karşılaştırılırdı. Kitap, yazar Fortress of Peter and Paul'da hapishanedeyken yazılmıştı. Kitap yasaklanmasından önce koca bir Rus neslinin hayal gücünü zaptetmişti ve Lenin'i öyle etkilemişti ki o da önemli yapıtlarından birine aynı ismi verdi.

Vera Pavlovna kocasıyla eşit şartlarda yaşıyordu ve evinde hem arkadaşları hem de âşıklarıyla beraber eğlenebileceği ayrı bit odası vardı. Kocasını terk etmeye karar verdiğinde –ardından diğer kocasını da- kıskançlık ve kin ayrılıklarının bir parçası olmadı aksine iki tarafta bu durumu duyguların yoğunluğunun azalması olarak gördüler. Kişisel özgürlük evliliğin baskıcılığı hakkındaki tüm yargıların üzerinde tutulmuştu. Doğaldır ki, İnessa ve Alexander da Vera Pavlovna'nın onaylayacağı bir şekilde davranacaklardı.

İnessa'nın Alexander'a küçük kardeşiyle olan duygusal bağını tam olarak ne zaman anlattığı bilinmiyor. Fakat bir süredir huzursuzdu –ev içinde ve evlilik hayatında sergilediği davranışlar da bu durumu yansıtıyordu. İvan isimli eski bir aile çalışanına göre sık sık Alexander ile kavga ediyor, ona bağırıyor, çocuksu bir

şekilde ayaklarını yere vuruyor ve kendinde daha sonra oluşacak karaktere taban tabana zıt bir şekilde davranıyordu.[3] Zaman zaman Lenin'e de huysuz davransa da Lenin onu şımartmayacak ve bu davranışlar İnessa'nın başarıyla uyguladığı bir tür saldırı silahı olarak işe yarar akılıca hareketler olacaktı.

Bu arada, Alexander ve İnessa oldukça bilindik bir oyun sergiliyorlardı. Alexander tüm yeni sorumlulukları dolayısıyla çoğunlukla evden uzak oluyordu ve Eldigino, ormanın içinde, ücra bir köşede kalmıştı. İnessa'nın hayatı da basit ve sıradan geçmişi ile derin bir çelişki içerisindeydi. Evliliğiyle kavuştuğu zenginlik ve onu mutlu etmeye istekli bir kocayla istediği her şeyi elde edebilirdi. İstediği tüm giysileri alabilirdi. Hizmetçileri vardı. İstediğinde tek başına yurtdışına gezmeye gidebilirdi. Tüm bunlar herhangi bir genç kadına yeter de artardı bile.

Volodya'nın etkisi var mıdır bilinmez ama İnessa aniden evden kaçmayı ve saatler boyunca geri dönmeme gibi bir alışkanlık edindi. Birkaç kez de bunu gece geç saatlerde üstünde geceliği varken yaptı. Çaresiz Alxander, İnessa'nın canına kıyacağından korkarak civardaki işçileri onu aramak için çağırırdı. Her yeri -parkı, ormanı ve hatta çukurları- sistematik bir şekilde aratırdı. Gün doğduğunda, İnessa bir kulübeden ya da ahırdan tüm geceyi arama seslerini dinleyerek geçirmiş bir halde ve sapasağlam çıkagelirdi.

Birçok kocanın yapacağı ve belki de yapması gerektiği gibi, Alexander öfkeyle tepki verdiği için hizmetçilerin önünde dizlerinin üstüne çöker, İnessa'dan onu aslında yapması gereken şeyleri yapmış olduğu için affetmesini dilerdi. 'Efendimizi cezalandırmak istedi.' diyor İvan. 'Nasıl bir kadındı öyle!'[4] Alexander bu derece zayıf olduğu için küçümsenmemeli çünkü o da tıpkı kaprisli genç karısı gibi ilerde zehir gibi bir zekâya ve sert bir kişiliğe sahip olduğunu açığa vuracaktı.

İnessa'nın Volodya'ya olan tutkusu sınıra dayanmıştı ve on-

ları 'Muhteşem insanlar' olarak tanımlayan İvan, Eldigino'da tanık olduğu bir sahneyi şöyle aktarıyordu: 'O üçü yan yana oturuyorlardı, İnessa ikisinin ortasındaydı ve üçü de ağlıyordu. "Kendimi ikiye bölemem ki," diye ısrar ediyordu, "Çok üzgünüm." Sanki kendi de biraz İnessa'ya âşıkmış gibi görünen İvan şöyle diyor: 'Sadece kendisi ağlamıyordu. Evdeki tüm hizmetçiler de aynı anda ağlıyordu.'[5]

Chernyshevsky'nin romanında Vera Pavlovna'nın kocası Dimitri Lopuklov gibi Alexander da karısının Vladimir'e âşık olduğu gerçeğini kabul etti. Fakat Lopuklov gibi çekip gitmek yerine, İnessa'yı korumaya devam etti. Fikirlerine destek çıktı, hapse girdiğinde kefaletini ödedi –ki bu sıklıkla olacaktı- ve İnessa'nın iyilik istememesine karşın onun serbest kalabilmesi için sahip olduğu tüm yetkiyi kullandı. Yasadışı olarak sınır dışına çıktığında kaçması için ona yardım etti. İnessa hapiste ya da sürgündeyken çocukları büyüttü ve Pushkino'daki evi ihtiyaç duyduğunda sığınabilmesi için hazır bulundurdu. İnessa'nın sürekli minnettarlıkla hatırladığı güvenilir bir dostu oldu.

Her ne kadar Volodya'ya karşı beslediği duygulardan farklı olsa da, İnessa'nın Alexander'a âşık olduğundan şüphe etmek yersiz. Alexander uzaktayken çocukların durumu hakkında onu bilgilendirir, kendisi uzaktayken de sürekli endişesini ifade eder –çocukların öğretmenlerinden sağlık durumlarına kadar her konuda- ve kocasından her şeyle ilgilenmesini isterdi.

1903 yılının Ocak ayında, âşıklar Akdeniz'e, bir balayının tüm renklerine sahip olan Napoli kıyılarında tatil yapmaya gittiler. Capri Adasını ziyaret ettiler, Amalfi ve Ravello'dan geçerek, güneye, Sorrento'ya gittiler. Bu mucizevî güzellik eşi benzeri bulunmaz cinstendi ve öyle görünüyor ki İnessa Volodya'nın çocuğuna burada hamile kalmıştı.

Moskova'ya döndüler ve çocuklarla birlikte evli olmayan bir çift olarak Armandların dairesinde beraber yaşamaya başladılar.

Hamileliği belli olmaya başladığında İnessa, İsviçre'ye, Martheray-Lausanne'ya gitti. -Yanına tüm çocuklarını aldı ama sevgilisini almadı. İnessa'nın Alplerden gönderdiği mektupların birinin dipnotunda 'Ne zaman bize katılacaksın?' diye soruyordu küçük Fedor, babası Alexander'a.

Yaklaşık bir yıl boyunca dağlarda kalacaklardı. Her ne kadar bunun nedeni beklenmeyen bir bebeğin doğumu gibi görünse de -Alexander'ın pozisyonuna ve burjuva hayatına duyulan son saygı- aslında İnessa'nın hayatını ne tarafa yönlendireceğine karar verebilmesi için biraz huzura ihtiyacı vardı. Bu durum muhtemelen İnessa'nın kocasını terk etmesine sebep olacak kadar çok bağlı olduğu sevgilisinden neden bu kadar uzun süre ayrı kalmak istemesini açıklıyordu. Moskova'dan ayrılmadan önce, temiz bir sayfa açmanın son gereği olarak Moskova Topluluğu ve diğer hayırsever projeleriyle olan tüm bağını da kesmişti.

İnessa kar arabasıyla gezdi ve uzun yürüyüşlere çıktı. Muhtemelen pikniğe gittiklerinde çekilmiş fotoğraflarda, çocuklarla beraber kayalıklar ve mağaralar önünde otururken görülüyordu. Sürgünde olan birçok Rusyalının yaşadığı Cenevre'ye gitti ve Rusça kitapların bulunabildiği, Rus pasaportlarının satın alınabildiği ya da ödünç verildiği söylenen Georges Koukline'nin ünlü kitabevini ziyaret etti.[6] Burası ayrıca toplantıların ve konferansların yapıldığı bir yerdi. İnessa da bu konferanslardan birinde, zamanla çok daha iyi tanıyacağı ve yıldız olma potansiyeline sahip olan genç Marksist Anatoly Lunaçarski'yi dinlemeye gitti.

O sıralarda V.İ. Lenin'in *Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi* adlı eserini de okudu. Kitap İnessa üzerinde büyük bir etki yaratsa da, Lenin onun için yeni bir isimdi.[7] İnessa daha sonra kitabın onun Bolşevik olmasına yol açtığını yazacaktı.

Zamanlama tamamen tesadüftü -Lenin Ağustos 1903'te bu ismi kendi grubu için uydurmuştu- ama İnessa'ya göre önemliydi. Rusya Sosyal Demokrat İşçi partisi için de bu dönem hayati

derecede önem kazanacaktı. Tabii ki daha ilk günlerdi ve Ağustos 1903'te yapılan Parti Kongresi henüz ikinci kez yapılıyordu. Kongrenin Haziran ayında Brüksel'de yapılması planlanmıştı ancak Belçika polisinin işe karışmasıyla, toplantı yeri Londra olarak değiştirildi.

Üç yıl önce, 1900'de Lenin, Martov ve Alexander Potresov isimli iki arkadaşıyla *Iskra* (Kıvılcım) adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştı. Derginin o zamana kadar dağınık halde bulunan grupları bir araya getirip yeni bir Sosyal Demokrat partinin belkemiğini oluşturmasını umuyorlardı. Okhrana olaylarından dolayı dergiyi çıkarabilmek için Münih'e gittiler. Martov tüm Rusya'yı dolaşıp temsilci ararken, Lenin kendilerinden bir önceki neslin önde gelen Sosyal Demokratlarının desteğini almak için İsviçre'ye gitmişti. -ki bu proje için hayati önem taşıyordu.

Fakat 1903 yılına gelene kadar, Lenin ve Martov arasındaki yakın arkadaşlık strateji konusunda ayrılığa düşmeleri nedeniyle solmaya başlamıştı. Lenin partinin yerel hücreler, bölge emirleri ve *Ne Yapılmalı?* Adlı küçük broşürde de belirtildiği gibi küçük bir Merkezi Komite tarafından yarı askeri bir temelde ve yüksek disiplinle yönetilen tam zamanlı gizli işçilerin oluşturduğu ciddi bir kurum olmasını istiyordu. Martov ise daha çok batı tarzı bir demokrattı. Partinin kendilerine 'düzenli kişisel dayanışma' sunabilecek olan herkese açık, geniş bir parti olmasından yanaydı. Lenin'e göre bu başarı kazanmak için çok hafifti, uzlaşabilmek için fazla açıktı ve çok 'yumuşak'tı. O 'tam zamanlı özveri' istiyordu.

Lenin'in sahne arkasında gerçekleştirdiği agresif propagandalara rağmen bu üyelik sorunsalında parti Martov'u destekledi. Bölünme kongrede açığa çıktı ve diğer sayılarda da yansıtıldı. Delegeler 'sert' ve 'ılımlı' olmak üzere iki gruba ayrıldılar ve en sonunda da Bolşevikler (Çoğunluğun İnsanları) ve Menşevikler (Azınlığın İnsanları) olarak dönüşüm geçireceklerdi. İsim seçi-

mi bile fırsatçı bir tavır içeriyordu, Lenin bu ismi bir keresinde kendi grubu çoğunluk oyunu aldığı için seçmişti. Martov'un azınlık etiketini kabul etmesi ise 'ılımlı' tavrının bir kanıtıydı. Birbirlerine karşı hiç azalmayacak bir saygı duysalar da hayatlarının geri kalanı boyunca politik olarak iki düşman olarak kalacaklardı.

Ayrışmayı tamir etmek için birçok deneme yapıldı, bunlardan bazıları Lenin tarafından geçici taktiksel amaçları gerçekleştirmek içindi fakat hiçbiri uzun süre başarılı olamadı. Aslında iki ayrı grup farklı insanları temsil ediyordu: 'sertler' militandı, 'ılımlılar' ise tartışmadan yanaydı.

Bu yüzden, tam da İnessa dağlara vardığında Lenin kendini partinin geri kalanından soyutlamıştı. Bağımsız olduğu için bir kararsızlık yaşasa da Troçki Martov ile gitmiş, eski Sosyal Demokratların en önde geleni olan Plekhanov da aynısını yapmakta sakınca görmemişti. Lenin Bolşeviklerini sadece yirmi 'sert'le beraber kurmaya başlayacaktı.

Tuhaftır ki, İnessa'nın 1904'te İsviçre'yi terk etmesinin hemen ardından dağlara aşık olan Lenin Lozan'daki gölün hemen üstündeki Montrö'ye vardı. Eğer İnessa birkaç hafta daha kalsaydı muhtemelen Lenin ile Georges Koukline'nin Cenevre'deki kitabevinde karşılaşırlardı.

1903 yılının Ekim ayında Volodya'nın oğlu Andre doğdu. Alexander yine bir aziz gibi davrandı ve oğlanı kendi çocuklarından ayırmadı hatta ona kendi baba adını da verdi: Andre Alexandrovich Armand.

İnessa hiç şüphesiz ki Georges Koukline'den temin ettiği ve çocuklarının valizlerinin tabanlarına sakladığı yasadışı edebiyatla birlikte en sonunda Mayıs 1904'te Rusya'ya döndü. Bu kitaplar Volodya ile birlikte kurmayı planladığı devrimci kütüphanenin temelini oluşturacaktı. Dergiler arasında Lenin'in *Iskra*'sının eski sayıları da vardı.

Güzergâh farklılığı yüzünden tren değiştirmek zorunda kaldıkları Rusya sınırında tabii ki aranmadılar. Ne de olsa İnessa sosyal konuma sahip bir kadındı, öyle değil mi? Çocukları ve çocuklarının dadısı ile beraber Alplerden tatilden dönüyordu.

İnessa'nın dağlarda geçirdiği aylar sonucunda aldığı karar hayatını devrime adamak oldu.

Bu ihtiyaç her ne kadar İnessa tarafından farkına varılamamış olsa da uzun zamandır oradaydı ve belki de tüm ilişkilerinin anahtarı olan şeydi –kendini adadığı ve ne zaman onlardan ayrılsa deli gibi özlediği çocuklarıyla olan ilişkisi de dâhil. Kocasına ve sevgililerine yazdığı mektuplar kadar çocuklarına yazdığı mektuplar da öfke, kaybetme duygusu ve yeniden birleşme planları ile doluydu. Fakat yaşadığı ayrılıklar İnessa'nın seçimlerinin, seçtiği hayatın bir sonucuydu.

Tıpkı tarih boyunca bazı insanlar için dinin ya da gerçeğin başta gelmesi gibi, devrim de İnessa için başta geliyordu ve bu zamanla uğrunda ölmeyi bile göze alabileceği bir dava haline gelecekti. Aslında bunu yapıp yapamayacağı da tartışılır. Alplerde geçirdiği uzun zaman sonunda kendisiyle baş başa kaldığı ve sebepleri birdenbire çok daha acil, dolayısıyla da kaçınılmaz bir hale geldiğinden, mücadeleye adım attı. Ayaklanmanın çirkin yüzünü görecek ve ödenecek bedelin bir kısmına da tanık olacaktı. Bununla beraber, kendi içinde yaşadığı çelişki büyüleyiciydi: mektupları bazen zengin orta sınıfa mensup bir anneye bazen de polisin şahin gözlerle izlediği bir devrimciye ait oluyordu. Mektupları zaman zaman kodla yazılıyor ve aralardaki mesajlar da genelde çocuklarına oluyordu.

Zaman akıp gittikçe devrimin seyri de aynı hızla değişiyordu. Şubat 1904'ten beri Japonya ve Rusya savaştaydı. Savaş, Japon Donanmasının onları etkilemek için gönderilen Rus gemilerini sürpriz bir saldırı ile batırmasıyla başlamıştı. Bu muhteşem hamleden sonra Japonlar denizde ve karada savaş üzerine savaş

kazanıyorlardı.

İlk başta bu savaş ülkede bir vatanseverlik patlaması yaşanmasına sebep olduysa da Rus güçlerinin yenilgileri ve trenlerin binlerce yaralıyı geri getirmesi gerçeği ile birlikte yavaş yavaş soluyordu. Bir süre Pushkino'da da görülen sosyal hoşnutsuzlukla birlikte ulus çapında muhalefet sesleri de artıyordu.

Büyüyen bu karanlık karşısında, İnessa çocuklarıyla -muhtemelen biraz dehşete düşmüş bir halde- Pushkino'ya geri döndü. Peki, nasıl olmuştu da bu aile onca davranışı içlerine sindirebilmişti? Eldigino artık onun evi değildi ve Alexander da Moskova Duması için sağlık yardımından sorumlu olarak Rusya'nın doğusundaydı. İnessa her zaman kayınvalidesi Varvara Karlovna ile iyi geçinmişti ama İnessa bir oğluyla gizli bir ilişki yaşamak için diğeriyle olan evliliğini bitirdiğinde kimse ondan bunu onaylamasını bekleyemezdi. Yine de, İnessa güzel karşılandı ve şimdilik yeni bebek Armand malikânesi çocuklarının içindeki yerini aldı.

İnessa sabırsız bir şekilde Pushkino'da bekledi ve bu arada zamanını Dr. Pechkino, hemşiresi Valentina Ethtekina ve kütüphaneci A.N Rodd'un da yardımlarıyla yerel Sosyal Demokrat ağını organize ederek değerlendirdi. İnessa'nın amacı bu amatör ağı şehirdeki ana çekirdek ağlarla birleştirmekti.

İnessa, Volodya'nın oturmakta olduğu Arbat, Granatny Lane'deki evinde ona katılmak üzere Moskova'ya birçok kere gitti. İnessa uzaktayken Volodya en azından Sosyalist Devrimcilere karşı olan Sosyal Demokratlara katılarak bir şeyler yapmıştı. Bu hareketi ona polis gözetimi altına alınmasına mal olmuştu ki bu da sürekli ev değiştirmek demekti.

Birkaç hafta sonra, kışın gelmesi ve Moskova'nın kar altında kalması ile birlikte, polis tehlikesine rağmen iki sevgili kiraladıkları bir eve yerleşmeye karar verdiler. Ostozhenka Caddesi, 8 numaradaki ev arka bahçeye açılan kapısıyla büyük bir binaydı

ve en önemlisi de iki çıkışı vardı! Eğer İnessa biraz tarihsellik isterse de, cadde üzerinde biraz uzakta yüksek duvarları ve kuleleriyle Kupola'yı görebilirdi.

İnessa beraberinde çocukları da taşıdı ve kiraya yardımcı olması için bir de öğrenci aldı: İvan Nikolaev. İvan –ya da Vanya- aslında bir Sosyalist Devrimciydi ve bu gruba ait devrimciler taktik olarak şiddeti benimsediklerinden, yanında silah da taşıyordu. Vanya'nın babası Armand ailesi için çalışıyordu fakat Armandlar çocuğun yeteneğini fark edip eğitim masraflarını karşılamışlardı ve şimdi Vanya Moskova Üniversitesinde tıp okuyordu.

İnessa Vanya'ya gizli kütüphanesini kurma görevini verdi. Bunu yaparken de Nikolai Druzhinin adlı başka bir öğrenciden yardım alıyordu. Kütüphane Alventina adlı bir aktris olan ve parti üyesi olmadığı için polisin ilgisini çekmeyen Nikolai'nin kız kardeşinin evinde kurulacaktı.

Nikolai her hafta Ostozhenka Caddesine uğrayacak ve şehirdeki Sosyal Demokrat hücrelerine gidecek kitap siparişlerini alacaktı. Ev aynı zamanda aranan siyasiler için de bir sığınak olmuştu. Bu durum 'nanny' olarak bilinen gözetleme timinin aklını karıştırıyordu. Bu evde aslında kim yaşıyordu?

Gidiş gelişler gitgide zorlaşıyordu. Birçok Rus şehrindeki üniversitelerde huzursuzluk vardı. Kriz yılı 1905 sadece aylar kadar uzaktaydı ve devrim kendini hissettirmeye başladıkça baskı güçleri de artıyordu.

Eylül ayında öğrencilerin bir protesto mitingi polis tarafından önlendi ve öğrenciler dövüldü. Birkaç gün sonra Archangel çizgisine üç yüz mil uzakta olan Vologda şehrinden bir grup geldi ve birçok kişinin ölümüyle sonuçlanan bir çatışma yaşandı.

Ostozhenka evinde şimdi hem Sosyal Demokratlardan hem de Sosyalist Devrimcilerden insanlar vardı ve Okhrana, evi tam zamanlı gözetim altında tutuyordu. İki partinin devrim yolunda

güç birliği yapmaya karar verdikleri bilgisini almışlardı.

O sıralar Moskova'da gözetimde görev başında 30.000 kadar polis bulunduğu söyleniyordu. Polis raporları izlenen yol ve sahip oldukları amacın bir portresini çizmede oldukça mesafe kaydetti. Volodya'yı 'İpatievsky' olarak biliyorlardı ve onu genelde 'Kurpskaya' olarak bildikleri, babası bir yargı danışmanı olan Alexandrovna Lipinskaya ile birlikte olduğu zaman takip ediyorlardı. Bir keresinde Volodya ve Lipinskaya'nın geceyi geçirdikleri Gavrilovich ailesinin iki kızının evleri yani Basseinaia Caddesindeki 10 numaralı daireye kadar izlediler.

Ertesi akşam, Volodya ve Lipinskaya'yı Gavrilovich kızlarıyla birlikte üniversitenin bahçesine kadar izlediler. Orada bu gruba otuz yaşlarında bir öğretmen olan ve aynı zamanda babası yargı danışmanlığı yapan Bobrovaya da katıldı. Eğer şüpheliler başka biriyle daha buluştularsa muhtemelen bu kişi de başka biri tarafından izlenmişti. Her detay- ne giydikleri, ne taşıdıkları, ne yaptıkları- raporlara kaydedilmişti.

İzleyenler bir sonraki hafta Kurpskaya'nın izini kaybettiler fakat Volodya'yı izleyerek onu tekrar bulabildiler. Tüm bunların gerçekleşmesi muhtemel olaylarla pek az ilgisi vardı ama yine de olaylar artan gerginliğin habercisi gibiydi. Okhrana harekete geçmek için hazırlanıyordu.[8]

Bu arada İnessa anne rolünü oynamaya devam ediyordu. Ekim ayında 'Sevgili Sasha,' diye yazdı Alexander'a[9] 'Sana anlatacak o kadar çok şeyim var ki bir kitap bile yazabilirim. Çocuklar onlara gönderdiğin fotoğrafları çok beğendiler ve onlar da sana yazmak istiyorlar. Varya ona 'kerata' demenden çok hoşlandı. Andruska dizanteriye yakalandı ve o kadar kötüydü ki doktor belki iyileşemeyebileceğini bile söyledi. Ama şimdi gün geçtikçe iyiye gidiyor.

'Bir nedenden dolayı Fedor [sekiz] okula kabul edilmedi. Sanırım bir yanlış anlaşılma var. Onu bir özel okula kayıt ettirdim.

Okul müdiresi Zalesskaya kurumu çok iyi yönetiyor ama yine de bu sadece bir hazırlık ve ben çocuğumu Moskova'nın en iyi okuluna gönderebilmeyi umuyorum.

'Sasha [Alexander, on] gayet iyi gidiyor. Geçenlerde veli toplantısına katıldım. Bu sene yapacak çok işi var çünkü standartları yüksek tutuyorlar.'

İnessa'nın genelde yaptığı gibi Pushkino'da kaldığı açıktı çünkü oğullarını –Sasha, Fedor ve muhtemelen yeğeni Vladimir'i– arkadaşlarıyla kalmaya göndermekten bahsediyordu. 'Onları Dasha [muhtemelen çocuk bakıcısı] ile birlikte gönderdiğim için hayal kırıklığına uğradılar. "Bizimle gelip elimizi mi tutacak" diye mızmızlandılar.

'Inochka [İnna, altı] ile Eldigino'ya döndüm ve yılın ilk karı yağdığı için kızakla yolculuk ettik. İnna buna bayıldı, yine yapmak istiyor.

'Bana gelince, sağlıklıyım ve kendimi iki ya da üç yıldır hiç olmadığı kadar iyi hissediyorum ama hâlâ çalışmıyorum!'

İnessa, *Snowgirl*'i görmek için çocuklarla tiyatroya gitmişti ve 'çocukların oyunu çok sevdiklerini' söylüyordu. Ayrıca bir Psikoloji Topluluğunun toplantısına katılmış ve 'o kadar sıkıldım ki neredeyse dilimi yutacaktım' demişti.

Öğrenci gösterileri ve dayak olaylarından da bahsediyordu. 'Kapıcılar ve dükkân sahipleri de polise destek çıktılar –çok çabuk bozulabilen burjuvalar.'

İnessa artık Volodya ile birlikte yaşadığından ve herkes de bunu bildiğinden, Alexander'ın parasını harcamaktan rahatsız oluyordu. Volodya'yı ve çocukları desteklemek istiyordu. 'Sana Vanya Nikolaev hakkındaki planlarımız ve ona özel ders vermeyi istediğim konusunda yazmıştım ama bazı sorunlar var.'[10] Polisten izin çıkmıştı ama Okhrana İnessa'nın 'Armand ailesinin bir üyesi olduğunu ve bu ailenin de siyasi sadakatten yoksun olmaları ile bilindiğini' öne sürerek buna izin vermemişti.

'Dersler onaylanmıyordu çünkü politik propaganda unsuru olabilirlerdi.'

İnessa bir devrimci olarak hızlı ilerliyordu, ağını kuruyor ve üyelerini politik açıdan eğitiyordu fakat bunları yaparken polis de hemen arkasındaydı. Polisi alt edebilmek için işçilerle birlikte açık alanlarda toplantılar yapıyorlardı. Böylece herhangi bir görevlinin yaklaşması halinde onları uyaracak gözlemcilerin de yardımıyla dağılmak için zamanları oluyordu. Şehrin yakınlarındaki koruluk alan genelde bu tür toplantılar için kullanılıyordu ve polis görüşünü de engelliyordu.

1905 yılının hemen başında, Ocak ayında, İnessa ilk kez devrimin karanlık tarafına kişisel olarak maruz kaldı. Bir protesto mitinginde Vanya polis tarafından ağır şekilde hırpalanmıştı ve kanlar içinde eve geri döndüğünde çocuklar da oradaydı. 7 Ocak'ta İnessa kocasına şöyle yazdı: 'Acımı kelimelere dökemem, çocuklarım o görüntünün etkisinden asla kurtulamayacaklar.'[11]

Mektubunda artan gerilimden de bahsediyordu. 'Caddelerde ve restoranlarda planlanmamış mitingler oluyor.'

İki gün sonra, 9 Ocak Pazar günü, gerilim zirveye ulaştı. St. Petersburg'da Ortadoks Kilisesinin rahibi Papaz Gapon tarafından yönlendirilen bir grup silahsız erkek, kadın ve çocuk Winter Sarayı'nda Çar'a bir dilekçe sunmak için toplandı. Bu dilekçe işçiler için saygılı bir şekilde daha iyi şartlar talep ediyordu.

Onlar saraya yaklaştıkça, dağılmaları emredildi fakat onlar bunu reddedip ilerlemeye devam ettiler. Çar orada olmamasına rağmen sarayın önünde bölükler oluşturuldu. Yürüyüşçüler saray meydanına akın ettiler. Yaklaşan kalabalığın görüntüsü görevlileri sinirlendirdi. Ateş izni verildi. Yüzlerce masum insan öldürüldü ve bütün ulus dehşete düştü. 'Kanlı Pazar' tarihe kazındı ve tüm büyük şehirlerde ayaklanmalar çıktı.

'Şimdi [Moskova'da] bir çeşit devrim, alışılmadık bir çalkantı var,' diye yazdı İnessa, Alexander'a, beş gün sonra. 'Moskova

Nehri'nin ötesindeki herkes çalışmayı durdurdu. Sadece fabrikalar değil, atölye ve çamaşırhane gibi küçük işletmeler bile. Hatta basımevleri bile. Yani bu demek oluyor ki St. Petersburg'da hiç gazete kalmadı, bir tane bile. Peki ya Trepov'un aday gösterilmesine ne diyorsun?' Trepov Çar'ın kendisinden St. Petersburg'da asayişi sağlamasını istediği Moskova Polis Şefiydi.

'Bu günlerde Moskova caddelerinde komik olan şeyler de var. Ayaklanmaların Provokatif propaganda yaratmak için milyonlar harcayan Japonların işi olduğunu söylüyorlar. Bu bilgi de gerçekte var olmayan bir Batı Şirketinden geliyormuş. Bu sence de aptallığın son noktası değil mi?'[12]

Bu 'komik' şeylerden daha fazla bahsedemeyecekti. 4 Şubat günü, Moskova Genel Valisi Dük Sergei, İvan Kaliayev tarafından atılan bir Sosyalist Devrimci bombasıyla öldürüldü. Bu yapılan ikinci suikast girişimiydi. İlkinde, arabada Dükle beraber iki çocuk görmüştü ve eylemi gerçekleştirmeye cesaret edememişti. İkincisinde, Dük yalnızdı. Polis cinayet sonrası hemen harekete geçti ve aralarında Vanya Nikolaev'in de bulunduğu Sosyalist Devrimci öğrencileri tutuklamaya başladı.

Sabahın dördünde Ostozhenka Caddesi 8 numaradaki eve baskın yaptılar. 'O gece ani bir gürültüyle uyandım;' diyor yıllar sonra o zamanlar altı yaşında olan İnna. 'Polis evimizi arıyordu, her şeyi hatta biz çocukların yataklarını bile alt üst ediyorlardı. Annem son derece sakin bir şekilde yanımızdaydı. Bana gülümsedi ve ağlamamamı söyleyen bir işaret yaptı.'

Polis işini yaparken çocuklar da korkmuş bir şekilde onları izliyorlardı. İnessa yaşça büyük olan çocuklarını bu konuda uyardı. 'Korktuğunuzu belli etmeyin ve hiçbir şey söylemeyin. Eğer gerekirse küçük kardeşlerinizle ilgilenin. Varya ve Andre ağlıyorlardı. Neler olduğunu anlamamışlardı.'[13]

Polis yasadışı Sosyalist Devrimci kitaplarını ve Vanya'nın odasındaki suikast mektuplarını buldu. Daha sonra İnessa ve

Volodya'nın odasını aradılar. Eşyalar arasında çok daha işe yarar bir şey buldular. –bir revolver ve Vanya'ya ait mermiler.[14]

Sosyal Demokrat olan İnessa muhtemelen onları saklıyordu ama bu kendisi için tehlikeli bir hareket olmuştu. Bu onun siciline geçti ve yıllarsa Sosyalist Devrimci olduğu sanıldı. O gece polis üçünü de tutukladı.

İnessa, İnna'ya veda ederken 'Kimseye tutuklandığımı söyleme.' diye fısıldadı. Altı yaşında bir çocuk için bu biraz fazlaydı ama daha sonra yazacağı üzere İnna bu sırrı saklamıştı. Bu onun çok işine yaradı çünkü ona üç yıl sonra polisin İnessa'yı aradığı dönemde şehirde yasadışı yaşarken birçok kez annesini görmesine izin verecek kadar güvendiler.[15]

Nikolai ile birlikte olan ve çok da uzakta oturmayan Renee raporlarda o geceden bahsetti. Anneleri orada değilken birilerinin çocuklara göz kulak olması gerekiyordu. Bir çocuk bakıcısı olacaktı fakat aile kararlarının alınabilmesi için daha yüksek sosyal konuma sahip birinin varlığı gerekliydi.

Bu İnessa için ilk büyük sınav olacaktı. Ostozhenka Caddesinde atların sesi kar yağışına karışıp İnessa polis arabasının içinde karanlığa doğru sürüklenirken bunun farkında olmalıydı.

III.

Moskova Basmannaya Hapishanesi 1905

İnessa'nın beklediğinden çok daha kötüydü. 'Çığlık atıp sürekli gürültü yapan sarhoş adamların arasındayım.' diye yazdı Basmannaya hapishanesi yöneticisine.[1]

Yerel Myasnitskaya hapishanesine gönderilen Volodya ve Vanya'dan ayrı kalmıştı. Normalde Basmannaya bir kadın tutuklular merkeziydi fakat 'Kanlı Pazar'ı takip eden isyanlar sonrası o kadar çok insan tutuklanmıştı ki artık erkekler de bu hapishaneye kabul ediliyordu.

İnessa geniş bir hücrede çoğu erkek, sarhoş ve suçlu olan diğer tutuklularla beraber olacağını görünce dehşete düştü. Yöneticiye bu durumdan şikâyet etti: 'Basmannaya'daki hapishane doluluk

sınırını aşmış olduğundan, sarhoşların hücresine kapatıldım. Sizden beni acil olarak yerel hapishane Miasnitskaya'ya ya da başka bir hapishaneye göndermenizi rica ediyorum.'

Görünüşe göre transfer isteği reddedilmişti çünkü Basmannaya'da kalmaya devam etti fakat muhtemelen kendi güvenliği için daha 'tenha' bir yere taşındı. Ertesi gün İnessa tekrar bir mektup yazdı. 'Buraya, Basmannaya'ya geldiğimde el konulan saatimin bana iade edilmesini rica ediyorum. Ayrıca yazı yazabilmeyi, duş alabilmeyi ve her gün yürüyüşe çıkabilmeyi diliyorum.'[2]

Yazar İlya Ehrenburg de bir süre Basmannaya'da tutuklu kalmıştı. 'Çok gürültülü bir yerdi.' diye kaydetmişti orada geçirdiği günleri. 'Geceleri sarhoşlar getirilir, vicdansızca dövülür ve "Sarhoş Kutusu"na konulurlardı. –Hayvanat bahçelerinde görebileceğiniz türden bir kafese verdikleri isimdi bu...

'Basmannaya'nın başgardiyanı beni gördüğünde, [gelir gelmez] "Pantolonlarınızı çıkarın!" diye bağırdı. "Kişisel arama" başladı. Cennetten cehenneme gelmiştim. Kulağımın arkasına aldığım bir darbe kısa sürede bana buradaki rejimi tanıttı.

'Basmannaya'da bir açlık grevi başlattık, amacımız başka bir hapishaneye gönderilmekti. Bir keresinde hücre arkadaşımdan bir dilim ekmeğe tükürmesini istemiştim. Küçücük bir parçasına bile karşı koyamayacağımdan korkuyordum.'

İnessa o zamanlar herhangi bir şeyle suçlanmıyordu ama evde bulunan revolver tehlikeli bir kanıttı. Teknik olarak şüpheli konumundaydı ve bu yüzden aslında istekleri çok da mantıksız değildi. Başka bir hapishaneye geçmek istemesinin en büyük nedenlerinden biri Volodya için endişelenmesiydi. Onun kırılgan sağlığının soğuğu, nemi ve minimum hijyen şartlarına sahip olmasıyla bilinen bir Moskova hapishanesiyle başa çıkamayacağını düşünüyordu.

Sorgulanması sırasında Volodya'yı temize çıkarmak için

elinden geleni yaptı. Kendisinin beş çocuk annesi olgun bir kadın olduğu, Volodya ve Vanya'nın ise sadece çocuk oldukları konusunda ısrar etti.[3] Olanlardan habersiz bir şekilde Ostozhenka caddesine haftalık ziyaretini yapmaya gelen Nikolai Druzhinin de pusuya yatmış polis tarafından tutuklanmıştı. Ne yazık ki onun üzerinde İnessa'nın gizli kütüphanesindeki kitapların listesini bulmuşlardı. Onu İnessa ile yüzleştirdiklerinde İnessa bu kişiyi daha önce hiç görmediğini söyledi. -Druzhinin de bunu doğruladı.

Polisler arasında kimin hangi partiden olduğu konusunda bir karışıklık vardı. bu onları şaşırtmamıştı çünkü Sosyal Demokratlar ve Sosyalist Devrimcilerin devrim yolunda güç birliği yaptıklarından haberdarlardı fakat yine de Sosyalist Devrimcilerin çok daha tehlikeli olduklarını biliyorlardı. Raporlara göre polis ilk başta Volodya ve 'Armand kadınının' Sosyal Demokratlardan olduğuna inanmıştı fakat daha sonra Vanya'nın 'bomba ve patlayıcı yapmaya teşebbüs eden' bir terörist grubun üyesi olduğunu ve 'kraliyet ailesinin ölmesini isteyen terörist propagandalar' içinde yer aldığını öğrendiler.[4]

Dük Sergei'nin öldüğü gün, polis raporlarına göre şüphelilerden bazıları Dük'ün her zamanki güzergâhı yakınlarında görülmüşlerdi. İçlerinden biri cinayetten yarım saat önce olay yerinde bulunmuştu. Yüzlerce şüpheliden bazılarının 'şaşırtılıp tutuklandığı' yerlerden biri de İnessa ve Vladimir Armand'ın evleriydi.

İnessa'nın soğuk ve rutubetli hapishanenin Volodya üzerindeki etkisi konusunda endişesi artıyordu. İnessa'ya genelde Fransızca olarak yazan annesi de sık sık Volodya'nın ciğerlerinden Aşil'in topuğu olarak bahsediyordu. Korkuları ise tabii ki tüberkülozdu.

İnessa birbirlerini tanıyan gardiyanlar tarafından beslenen hapishanenin dedikodu gazetesinden Volodya'nın haberlerini

alıyordu. Birkaç hafta sonra Vanya ile birlikte salıverildikleri haberini alınca çok sevindi. Tabii ki Pushkino yakınlarında kalmaları istenilmişti. Fakat Volodya çok hastaydı.

Revolverin tartışmasız varlığı işleri İnessa için çok daha ciddi bir hale getiriyordu. Ceza Kanunun 126. Maddesinde 'var olan kamu düzenini yıkmayı hedefleyen bir oluşuma bağlı olmakla' suçlanıyordu ve duruşması görülmek üzere hapishanede tutuluyordu.

Hâlâ Uzak Doğu'da olan Alexander olanları öğrendiğinde şaşkına dönmüştü. Ondan gelen mektuplar İnessa için büyük bir rahatlama kaynağıydı. 'Sevgili Sasha' diye cevap verdi, 'Mektubun için teşekkürler. Sadakatinden ve arkadaşlığından çok etkilendim. Ne kadar muhteşem bir ilişkimiz var.

'Sasha, serbest kalmama yardım etmen konusuna gelince, çok fazla şey yapmanı istemiyorum. Eğer general ile konuşmak istersen ne diyeceğimi bilmiyorum. Eğer bu herkes için aynıysa belki de onunla konuşmak en iyisidir ama bu benim için bir ayrıcalık sağlayacaksa bunu yapmamanı dilerim.

'Zaman zaman dışarı çıkmak için büyük bir arzu duyuyorum fakat şu anda kontrol altındayım. İyi hissediyorum. Oldukça sağlıklıyım. Kesinlikle sakinim –belki de yakın zamanda birçok tutuklu serbest kaldığı içindir. Senden çok para alacaklar.'

'Hücrede' geçirdiği günlerini 'karşı konulmaz bir dışarı çıkma arzusu' olarak hafife alması etkileyici. Ehrenburg şöyle yazacaktı: 'Duvarlara vurmayı denedim ama kimse cevap vermedi... Şiir okumayı denedim...'

Hücre hapsinin nasıl bir şey olduğu birçok kişi tarafından tarif edilmiştir. Zeki birisindir ve aktif olmanın hayati önem taşıdığını bilerek fiziksel egzersiz yaparsın. Zihinsel egzersiz yaparsın –kitaplardaki hikâyeleri hatırlar, matematiksel hesaplar yapar ve zihinsel sabrınla oynarsın. Uyumamaya çalışırsın ve bu yüzden geceleri uyuyamazsın. Yalnızlık sana ağır gelir –daha

kötüsü, sana yönünü kaybettirir.

İnessa'ya giymesi için gri bir elbise, üzerinde uyuması için ince bir saman yatak ve sadece gerçek açlığın yemesini mümkün kıldığı arpa lapası verilecekti.

Yine de 'hücre' hapsini daha beter kılabilecek şeylerden muaf tutulmuştu –mesela her iki yöndeki hücreleri de boş bırakıp iletişim ihtimalini sıfıra indirmek gibi. Ya da hapishane görevlisi yemek getirdiği zamanlarda sessiz kalmaya zorlayıp zaman ya da hava hakkında sorulacak en basit sorulara bile cevap vermesini yasaklamak gibi.

Ehrenburg Basmannaya'dan kurtuluşunun verdiği mutluluğu şöyle tarif etti: 'Hapishane kapılarından dışarı çıktığımda donup kaldım. Akordeon çalan bir adam olan Cabbies, Chickin'in dükkânı, Savostyanov'un fırını, kızlar, köpekler, onlarca sokak, yüzlerce avlu. Düz gidebilirsin, sağa ya da sola dönebilirsin... İşte o zaman özgürlüğün gerçekten ne demek olduğunu anladım.'

Mayıs ayında İnessa da hastalandı ve yönetime 'kansız olduğunu ve genelde sağlığının iyi olmadığını' bildirdi. Daha fazla temiz hava ve diğer tutuklularla görüşmek istediğini belirtti ama isteği reddedildi.

Baharın yaklaşmasıyla, Alexander'a yazdı: 'Biliyorsun, Sasha, sana söylemek istediğim bir şey var. Çocuklarla beraber serbestken, Volga nehrini geçip Finlandiya'daki gölleri ziyaret etmek gibi bir planımız vardı. Eğer istersen ve paran varsa bu dilek gerçekleştirilebilir.' Tabii ki Alexander'dan kendisi olmaksızın çocukları götürmesini istiyordu.

'Bir yıla kadar beni serbest bırakacaklarını sanmıyorum. Bir ay içinde mahkeme olacağı söylentisi var ve kimileri bunun dört, beş ya da alt ay süreceğini söylüyor. Dolayısıyla şimdi gitmeli ve serbest kalışımdan önce dönmelisiniz.

'Hapiste zaman çok yavaş geçiyor. Çok fazla okuyorum ama birkaç gündür konsantre olamıyorum çünkü hava çok güzel ve

korulukları, ormanı düşünüyorum. Ama bu kadar hayal yeter. Yenilginin [Japonya ile savaşta] an meselesi olduğunu söylüyorlar. Devrim için bu faydalı olur ama bedel ödeyecek olan aç insanları düşündüğümde korkularım artıyor ve korkunç bir felakete doğru gittiğimizi görüyorum. Bu korkunç boyunduruğu [Çar'ın hâkimiyeti] mümkün olduğu kadar çabuk sarsmalıyız. Bu hayatta kalmamızın tek yolu.

'Para için çok teşekkür ederim. Şimdi ihtiyaçlarım tamamıyla karşılandı ve eğer yine ihtiyacım olursa sana söylerim.

'Çocuklardan kırlardan ve ormandan çiçek toplamlarını ve mektupların geldiği yolla bana bunları göndermelerini istiyorum. Yabani çiçekler, Sashechka. Başka türlü bir şey. Çocuklara küçük tarih dersleri vermeyi düşünüyordum. Uzun bir zaman önce bunun için söz vermiştim.' Hazırlık yapmak için Alexander'dan Ashley ve Gibbon'un *İngiliz Tarihi* ve Guizot'un *Fransız Medeniyeti Tarihi* gibi kitaplarını istedi.[6]

Devrimci çaresizlikle dolu bu mektup asla sansür sınırını asla geçemezdi ve muhtemelen Alexander'a hapishanenin gizli yollarıyla ulaştırıldı. Şimdi Pushkino'ya geri dönmüştü ve her ne kadar İnessa ondan daha fazla iyilik yapmamasını istemiş olsa da onu serbest bırakmak için aile bağlantılarını devreye sokmuştu bile. 3 Haziran günü, İnessa'nın tutuklanmasından üç ay kadar sonra, Alexander'ın ve babasının kefil olmasıyla serbest bırakıldı fakat hâlâ suçlanıyordu ve duruşmaya kadar polis gözetiminde kalacaktı.

Doktorların Volodya hakkında verdiği raporlar ciddiydi. Tüberküloza yakalanmıştı ve ya güney Avrupa'nın ılık iklimine ya da İsviçre'nin dağ havasına ihtiyacı vardı. Aile İnessa'yı da onunla birlikte gitmesi konusunda zorladı fakat o aylardır çocuklarından ayrı kaldığı ve devrimci azmi de hapishanede zarar görmüş olduğundan ilk başta isteksiz davrandı. Daha sonra, serbest kaldığından beri her adımının Okhrana casusları tarafın-

dan izlenildiğini hatırladığında birkaç haftalığına gözden uzak kalmanın akıllıca olacağına karar verdi.

Hâlâ duruşmasını beklerken Volodya ile birlikte Akdeniz'e Nice'e gitmesine izin verilmesi oldukça tuhaf görünüyor. Muhtemelen Armand ailesi tıpkı Kammer için de yaptıkları gibi İnessa için izin almışlardı. Belki de polis bunu yargının sık sık verdiği bir ceza olan bir tür yabancı sürgün gibi kabul etmiş ve bu kadar uzağa gitmesinden memnun olmuştu.

Temmuz ayında, 'Kanlı Pazar'ın etkilerinin her geçen gün arttığı günlerde, çift trenle güneye doğru yola çıktı. İnessa için bu seyahat sadece işinde bir mola olacaktı. Tecrübeli bir nefer haline geliyordu ve daha sonra Volodya'ya da anlatacağı gibi sağdan sola, zengin genç eşten sert devrimciye doğru giden bir yol izleyecekti.

IV.

NİCE 1905

Sansürden dolayı haberler parça parça geliyordu. İnessa ve Volodya her gün gazeteleri taramaya devam ettiler. Genellikle raporlar vardı ve şehirlerdeki huzursuzluktan bahsediliyordu –'Kanlı Pazar'ı takip eden isyan dalgasıyla sarmalanmış ulusun durumu düşünüldüğünde bu huzursuzluk şaşırtıcı değildi elbette.

Yine de bu endişelenmek için iyi bir sebepti. Pushkino –çocukların ve elbette Alexander ve ailenin bulunduğu yer- ciddi tehlikelerden korunmak için muhtemelen Moskova'dan yeterince uzaktı ama Archangel'a giden demiryolu hattı üzerindeydi ve bilinir ki demiryolları her devrim için anahtar unsurlardan biridir.

Aslında işlerin kızışma noktası yayıncılar olacaktı. -Hükümetin merkezi St Petersburg olsa da Moskova'da durum aynıydı. 1905 yılı Ekim ayının başında Moskova'da yirmi yayın firmasında çalışan işçiler greve gitti. Bu işletmeler üniversite yakınında kurulmuş olduklarından öğrenciler de işçileri desteklemek için sokaklara döküldü. Mitingler yasadışı olduğundan polis harekete geçti fakat öğrencilerin taşlı saldırısı ile karşılaştı. Otuz yayın şirketinin çalışanı daha greve katıldı ve kalabalığı zapt etmek için Kazaklar devreye sokuldu. Ateş açıp on kişiyi öldürdüler. Ertesi hafta St Petersburg'da yayıncılar üç günlük bir grevle Moskovalı yoldaşlarına katıldı.

Böylece kriz ilerledi. Moskova'da demiryolu çalışanları Moskova-Kazan hattını kapattı ve meslektaşlarını da aynı şeyi yapmaya teşvik etmek için diğer istasyonlara ilerlediler. Dört günün sonunda artık Moskova'dan hiçbir tren kalkmıyordu ki bu potansiyel bir felaket olarak nitelendirilebilirdi çünkü Moskova, Rusya denen devasa ülkenin demiryolu sisteminin kalbinde yer alıyordu. Trenler olmadan şehre hiçbir şey ulaşamazdı –yiyecek yok, kömür yok, hiçbir çeşit mal yok.

13 Ekim 1905 günü ilk defa St. Petersburg'da nerdeyse şehirdeki her fabrikadan temsilcilerin katıldığı bir işçi meclisi toplandı ve insanların temsilcilere uyum sağlayacağını keşfederek güçlerinin birleştirmek için kabaca bir politika belirlediler.

Bu arada Moskova'ya ürkütücü bir sessizlik hâkimdi. Ne gaz ne de elektrik vardı. Tramvaylar durmuştu. Telgraf sistemi ve telefonlar kullanılamıyordu. Postaneler kapanmıştı. Su sisteminin kirlenmesinden endişe ediliyordu.

15 Ocak günü genişletilmiş yetkileriyle St Petersburg yöneticisi General Trepov şehirdeki gerginliği daha da artıran yanlış yönlendirilmiş bir emir verdi. Polis yasadışı tüm mitingleri dağıtacaktı. Kalabalık eğer polise boyun eğmezse 'kurusıkı kullanmayacak ve mermi harcayacaklardı'

Emre meydan okuyan binlerce kişi özellikle üniversite çevresindeki sokaklara akın etti. Tuhaftır ki polis ve askerler emre rağmen hiçbir şey yapmadılar. İki gün sonra, Çar bilinç ve düşünce özgürlüğü, birleşme hakkı, ayrıcalıkların genişletilmesi ve yasaların onaylanması için yeni bir Duma oluşturulması gibi maddeleri de içeren bir manifesto ile cevap verdi.

Bu hareket güveni olmayan devrimci partiler hariç halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. -Teoride her ne kadar anayasal demokrasi anlamına gelmese de bu büyük bir jestti. Leon Troçki üniversite balkonunda büyük bir kalabalığın karşısında temsili olarak manifestoyu yırttı. Sosyal Demokratların küçük Bolşevik kısmı şu açıklamayı yaptı: 'Çarist özgürlüğü yeni Çarist koruyucularının ve Black Hundreds'ın huzurlu vatandaşları soyma ve öldürme özgürlüğüdür.'

Black Hundreds Tanrı'nın ve Çar'ın bayrağını savunan, genellikle Yahudi programlarını yürüten ve polisten dile getirilmeyen bir onay gören sivil topluluktu. Şimdi de krallığın düşmanı sayılan herkese meydan okumaya ant içmişlerdi.

Fakat devrimcileri pek de korkutamadılar. İki şehre de bir çeşit iyimserlik dalgası yayılmıştı. Moskova'da 50.000 insan Theatre Meydanında manifesto hakkındaki konuşmaları dinlemek için toplandı. Çoğu kişi kırmızı şeritler takmıştı. Üzerinde 'Toplanma Özgürlüğü' yazan devasa bir kırmızı bayrak kaldırıldı ve erkekler şapkalarını havaya fırlattılar.

Birisi Marseillasie'yi mırıldanmaya başladı ve muhtemelen sözleri bilmedikleri için diğerleri de ona katıldı. Diğerleri gözyaşlarıyla onlara katıldı ve en sonunda Fransız Devriminin yürüyüş melodisi bu kalabalıktan Kremlin'e yakın büyük meydana doğru dalga dalga yayılmaya başladı.

Bu iki büyük şehrin coşkusu tüm ulusa yayıldı. Başarının bu kadar yakın bir zamanda elde edileceğini ummamış olanlar da vardı ve temkinliydiler. St Petersburg Meclisi ayak direyerek

grevi durdurmayı reddetti çünkü hâlâ durumu değerlendirmeye ihtiyaçları vardı ve böyle bir hareketin manifestoyu onaylamak anlamına geleceğini düşünüyorlardı. Fakat böyle planlanmamış grevleri sürdürmek zordu ve hareketi başlatan coşku çoktan sönmeye başlamıştı bile. 20 Ekim günü meclis daha fazla devam etmenin bir dezavantaj olacağından korkarak grev kendi kendine sona ermeden önce grevi durdurdu ve işçilerden bu kararı kendi fabrikalarında 'tartışmalarını' istedi.

Nice'den sinirli bir halde İnessa Alexander'a şunları yazıyordu: 'Sevgili Sasham, bu mektubu yazmaya başlayalı uzun bir zaman oldu fakat devam edemedim çünkü Rusya ile iletişimimiz tamamen koptu. Ne telgraf ne de mektup alabildik.

'Haberler bizi derinden endişelendirdi ama Rusya için mutluyuz. Orada olmayı ve bu ulusal meseleye küçük de olsa katkıda bulunabilmeyi çok isterdik. Böyle önemli anlarda hiçbir şey yapmadan durabilmek çok zor. Rusya'nın genel durumuna çok sevindik ama sizler için çok endişeliyiz. –Senin için, Vanya için, Boris ve diğer yoldaşlar için.

'Vanya'dan hiç haber alamadım. İyi bir insandı, enerjik ve değerli bir işçi olduğunu duydum.

'İşçi sınıfının izlediği yola hayran kaldım. Onlar gerçek kahramanlar. Bu nasıl bir güç, nasıl bir cesaret ve nasıl asil bir savaştır. Şimdi Moskova'da Black Hundreds da harekete geçti. Sizin için çok korkuyorum –aydınların bu sistematik yıkımı. Evet, orada olmayı çok isterdim, Volodya da öyle fakat [muhtemelen hastalığı yüzünden] burada biraz daha kalmak zorundayız.'[1]

İnessa mektubunu postaladıktan iki gün sonra Lenin ve Nadya Cenevre sürgününden dönüp evlerine, St Petersburg'a vardılar. Lenin ve Nadya kendi isimlerini kullanıp açıkça çalışabilmeyi istemişlerdi ama onları takip eden Okhrana ajanlarını fark edince sahte isim kullanıp sürekli yer değiştirerek farklı evlerde güvenli bir şekilde kalmalarının daha iyi olacağına karar verdi-

ler. Troçki'nin aksine daha mütevazı bir görüntü çiziyorlardı.

Fakat her zaman olduğu gibi taktiklerin sahibi yine Lenin'di. Rusya'ya gelmeden önce yeni Bolşevik grubuna ateş püskürmüştü. 'Tanrı aşkına neredeyse bir yıldan fazla zamandır bombalardan konuşuluyor ama neden tek bir bomba bile göremedik.' Haydutları öldürüp polis karakollarını havaya uçuracak ve banka soyup planladıkları silahlı başkaldırıyı gerçekleştirmek için gereken parayı sağlayacak işçiler ve öğrencilerden oluşan gruplar kurulmasını istedi.

Nadya'nın da söylediği gibi Lenin hayal gücü serbest kalıp öfkesi taştığında bu tür hiddet örnekleri sergiliyordu. Bu pek de Marksist sistemle uyuşan bir durum sayılmazdı. Bu Sosyalist Devrimcilerin yaptıkları şeydi. Kısa süre sonra geri çekildi ve yine politikayı değiştirerek taratftarlarına manifestonun yasal olanaklarını kullanıp yeni Duma için Bolşevik delegeler çıkarmalarını söyledi. Bu isteği konferansta kabul görmeyecekti çünkü bu nefret edilen bir sistemle işbirliği yapmak demekti.

Lenin daha büyük bir etki yaratma potansiyelini görerek ısrar etti ve herkesi şaşırtarak Martov'un Menşevikleriyle bir araya gelmeyi bile teklif etti. Bir yıl boyunca Menşevizm bir tür sapkınlık olarak kabul edilmiş ve Lenin en ufak bir yardımlaşma talebini bile reddetmiş ve bu tür önerileri sunanları da 'aracı' olarak etiketleyip onları kötülemişti. Tüm amacı iki grubu ayrı tutarak kendi grubunun saflığını korumaktı. Zaten önerisi de geçiciydi ve aslında bir tür yanıltmaydı. Lenin her zaman yoldaşlarından bir adım önde olmuştu.

Bu arada başkentteki devrimci gerilim sakinleşti ve kaplan pençelerini gösterdi. 29 Kasım günü askerler St Petersburg meclisinin etrafını sardı ve birçok temsilciyle beraber başkanı da tutukladı. Bu her şeyin sonu gibi görünüyordu ama daha kötüsü da vardı. Moskova'da Sosyalist Devrimciler ve Sosyal Demokratların iki grubu da yeni bir ayaklanma için beraber çalışmaya karar

verdi. Lenin bizzat Bolşeviklerin de yer almasını emretmişti ve kaynak teminini de onayladı. Silahlı bir milis güç oluşturuldu ve 6 Aralık günü yeniden şekillenen Moskova Meclisi genel bir grev ilan etti. İki gün içerisinde 80.000 işçi bu isteğe cevap verdi.

Alexander de Pushkino'da yakasında kırmızı bir şeritle kendi çalışanlarını fabrikanın dışına yönlendirerek güç sahiplerini serseme çeviren bir hareket yapmıştı. Çalışanlarını kovması gereken dik kafalı ve güçlü bir endüstri patronu olması bekleniyordu.

Birkaç yaralanmanın olduğu ve iki tarafın da geri çekildiği kısa bir gerginlik dönemi yaşandı. Sonra Moskova Generali hareket emri verdi ve devrimciler de karşılık verdiler. İşte o zaman asıl ciddi ölümler başladı. Askerler sivil kontrolünde pek de alışılmış olmayan ağır silahlar kullanmaya başladı. İsyancılar da el bombaları, küçük nişancı timleri ve gerilla taktikleri kullanarak cevap verdi. Bu gruplara Kazaklara ve memurlara ateş açma emri verilirken normal askerlere saldırmaktan kaçınmaları istendi çünkü onların destekleyici konuma geçebileceğini düşünüyorlardı. Ayrıca polise de saldırılmayacaktı. –Tabii zalimlikleriyle bilinen ve ölmesi gerekenler hariç.

Caddelerde buzla desteklenmiş barikatlar kuruldu ve çatışma başladı. Hükümetin kendi güveninin artmış olduğu görülebiliyordu. Ünlü Semyonovsky Alayı başkentten geldi ve isyancıların merkezi haline gelen Presnya tekstil bölgesine bomba yağdırdı.

Bu kesinlikle 1905 devriminin sonuydu ve ödenen bedel ağır oldu: 127 kadın ve 86 çocuk dâhil olmak üzere binden fazla ölü.

'O Aralık ayını hatırlıyorum,' diye yazdı o zamanlar hâlâ genç olan İlya Ehrenburg. 'Karın üstündeki kanı ilk görüşümdü. Kudrin Meydanına barikat kurmaya yardım ettim. O Noel'i hiç unutamayacağım: şarkılardan, çığlıklardan ve ateşten sonra gelen ağır sessizlik. Presnya harabeleri kapkara dikiliyorlardı.'

1905 olayları gelecekte olacaklar için bir nevi prova görevi ya-

pacaktı. Devrimciler ve özellikle de Lenin hem halktan hem de devletten taktik ve tepki psikolojisi üzerine çok şey öğrenecekti. Meclis an itibariyle kapalı olabilirdi ama işaretlerini vermişti. Geri döneceklerdi.

Nice'de, umut ve felaket haberleri birbirine karıştı. Sabırsız İnessa için çelişki zordu. Daha sonra arkadaşı Anna Asknazy'ye şöyle yazacaktı: 'kişisel ve aile istekleri ile toplum arasındaki uyuşmazlık [devrim] bugünün aydınlarının karşılaştığı en ciddi problemlerden biridir.'

İnessa orada kaldıkları süreyi Ocak 1906'ya kadar uzattı ve Volodya'nın sağlığı Akdeniz ikliminde iyi yönde gelişme gösterdi. Şubat ayında Volodya dönebilecek kadar iyi göründüğünde Rusya'ya geri döndüler ve Pushkino'daki Alexander ve çocuklara katıldılar.

Nasıl ki İnessa'nın Rusya'dan ayrılışı hakkında bir açıklama yapılamıyorsa dönüşü için de aynı durum geçerliydi. Hükümet ödül-ve-ceza taktiğini kullanmada giderek de yetenekli hale geliyordu. Genel politik af vardı ve İnessa o an için güvendeydi.

İnessa aynı zamanda dikkatliydi de. –o kadar dikkatliydi ki hareketleri hakkında neredeyse hiç belge yoktu. 1905'ten sonra politik atmosfer değiştiği gibi onun amaçları da değişmişti. İletişim ağları kuran, gruplar oluşturup onlara tek tek politik eğitim veren ciddi bir devrimci olmuştu. Polis de tetikte olduğu için şimdi çok daha büyük tehlike altındaydı.

Dönüş anından itibaren İnessa'yı yakından takip ediyorlardı. Polis kayıtlarına göre o ve Volodya Arbat'a Bolshoi Afanasievsky Lane'deki Armand dairesine taşınmışlardı ama iki sevgili muhtemelen polisin kafasını karıştırmak için zaman zaman başka evlerde de kalıyorlardı.

Üniversite öğrencisi Sosyal Demokrat N.P Bulanov'a göre İnessa Mart ve Nisan aylarında aynı zamanda Pushkino'da da aktifti. Kütüphaneci A.N. Rodd ve Dr. Pechkin'den oluşan eski

halkasını yeniden oluşturmuştu. Organizasyon artık dört kişilik bir yönetim kadrosuna sahipti: İnessa'nın kaynı Boris, Kammer ve Alexander da artık işin içine girmişti.[2]

Yasadışı toplantılar ya Dr. Pechkin'in dairesinde ya da Armand ailesi evinde yapılıyordu. Fabrikanın teksir makinesi broşür basmak için kullanılıyordu ve baskıları gece olduğunda köy çukuruna bırakıyorlar, böylece kadın yardımcılar onları alıp dağıtabiliyorlardı. Başka bir çalışan olan A. Shestakov'un anlattığına göre İnessa bu şekilde toplamda elli beş üyeyle Pushkino'da üç halka, iki komşu köyde de iki halka yürütüyordu.

Bu geniş çaplı aktivitelere rağmen İnessa şehirde olduğunda çocuklarını yanına alıyordu. -genç bir aktivist öğrenci olan Elena Vlasova bu duruma inanamıyordu. Bir insan nasıl olur da hem böyle yoğun çalışırken aynı anda anne olmaya da vakit bulabilirdi?[3]

Polis çok geç kalmadı. 10 Mart günü, tahminen İnessa ve Volodya'nın dönüşünden bir ay sonra bir grevin planlandığı demiryolu toplantısında Vanya Nikoaev'i tutukladı. Daha sonra Vanya'nın bazen İnessa ve Volodya'nın da bulunduğu Basmannaya Caddesindeki evini bastı. Aşçı, polise bu evde çok kişinin kaldığını ve bazen koltuklarda uyuduklarını anlattı.[4]

Baskında bir dolabın içine saklanmış on kilo Marksist belge, ayrıca birçok broşür ve gazete bulundu. Manifestodaki düşünce özgürlüğü maddesine rağmen bunlar hâlâ yasaktı. Vanya ve onunla beraber tutuklanan Tarasova daha kesin kanıtlar gerektiği için serbest bırakıldılar. Fakat bu tutuklama Pushkino'da ve şehirde evden eve geçerlerken İnessa ve Volodya'nın takip edilmesiyle de bağlantılıydı. Polisin tekrar harekete geçmesine sadece haftalar vardı.

Temmuz ayında, İnessa ve çocuklar -ve muhtemelen Volodya- Finlandiya göllerine tatile çıktılar. Bu tatil hâlâ gizemini koruyor. Bunun nedeni muhtemelen tatilin Rusya'daki Askerler

Birliği ve Denizciler tarafından yerel Bolşevik Sosyal Demokratların da yardımıyla Helsinki Kalesi Garnizonuna yapılan isyan çağrısıyla aynı zamana denk gelmiş olmasıydı.

İnessa, Alexander'a yazdığı bir mektupta her zamanki gibi Finlandiya'daki göllerin muhteşem güzelliğinden bahsediyordu.[5] Fakat İnessa'nın yaptığı gibi bir turist kalenin sudan uzaklığını keşfetmeye çalışırsa bu elbette Okhrana'nın dikkatini çekerdi. Birkaç hafta sonra Moskova'daki dairesini bastıklarında Askeri Birlikle onun arasında bir bağlantı olduğuna dair kanıt arıyorlardı ama aradıkları şeyi bulamadılar.

Moskova'ya dönüşünde İnessa'ya parti üyesi olmamasına rağmen şehrin Lefortovo bölgesinin Sosyal Demokrat propagandasından sorumlu olma görevi verildi. R.C Elwood İnessa'nın bu rolü kazandığını çünkü çoğu öğrenciden yaşlı olduğunu ve bir kadın olduğu için 'iyi giyinmiş bir bayan olarak çoğu yerde polisin şüphesini çekmeyeceği için genellikle değerli görüldüğünü' söyledi. Ayrıca politikanın erkek işi olduğunu düşünen ve kadın aktivistlere güvenmeyen erkek işçiler 'iyi eğitimli bir kadını liderleri olarak kabul etmeye hazırdılar.'[6]

Elena Vlasova 1920'de şöyle yazdı: 'Toplantı yerlerimiz gündüz için Annenkova Ormanları ve Ismailov Hayvanat Bahçesi daha gizli toplantılar içinse Moskova Nehri'nin arka kolu olan Yauza'nın kenarıydı. İnessa ile de genelde orada buluşurduk.

'Bölgemizdeki işçiler şeker fabrikalarından, fırınlardan ve tekstil endüstrisindendi... Çoğu okuma yazma bilmiyordu ve çok fakirlerdi. İnessa'nın güvensizliği yenme ve ilgilerini çekme konusunda izlediği basit bir yolu vardı. Bolşevikler ve Menşevikler arasındaki farklar hakkında konuşur ve bu insanların en cahiline bile konuyu anlaşılabilir hale getirirdi.'[7]

İnessa başarılı bir iletişimciydi. Marksist teoriyi çekici bir coşku ve iyimserlikle basitleştirebiliyor ve onları küçümser gibi görünmeden sosyal engelleri aşabiliyordu. O zamanlar da bilgi

ağları arasındaki organizasyonda başarılı olduğu fark ediliyordu. Bu yeteneği Lenin ile geçireceği günlerde ona çok yardımcı olacaktı.

O sonbaharda kadınların da kabulünü fırsat bilerek, her ne kadar kadın olduğu için pratiğe geçemeyecek olsa da üniversitenin Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. Çoğu kadın işe yarayabilecek fen ve edebiyat dersleri de alıyordu ama İnessa avukat olmakla ilgili değildi, sadece bilgi edinmek istiyordu. Derslere gereken zamanı ayıramayacağını bile bile buna kalkışması daha sonra faydasını göreceği bir fedakârlık olacaktı.[8] Ayrıca gizli kütüphanesini de elden geçirmişti, kütüphane artık Georges Koukline'nin kitapevine daha yakındı çünkü tıpkı onun gibi kitap ödünç alıp veriyor ve diğer Sosyal Demokratlarla iletişim olanağı sunuyordu.

Aynı zamanda kış yaklaşıyordu, dışarıda buluşmak için çok soğuktu ve İnessa hâlâ yasal olan önemli demiryolu birliklerini kontrol etmek için Lefortovo bölgesine her gittiğinde izlendiğinin farkına varıyordu. Bunun yanı sıra bir grup deneyimli propagandacının yer aldığı Sosyal Demokrat 'Lektörler' Komisyonu'na da üyeydi.

Volodya ve çocuklarla beraber Arbat'a geri dönmüştü. 1907 yılı Şubat sonunda Volodya yeni hastalık atakları geçirmeye başladı ve Akdeniz'deki şifa yurduna gitmek için Rusya'dan ayrıldı. Volodya'yı kanla lekelenmiş mendillere ciğerleri sökülürcesine öksürürken görmek İnessa'yı kahrediyordu.

Volodya gitmişti, çocuklar da bir süreliğine Pushkino'da kalacaklardı ve İnessa şehirde yalnızdı. Her ne kadar çoğu tutuklunun çekilmez bulduğu hücrede geçirilen 'yalnızlık' günleri tuhaf görünse ve gayet iyi bir şekilde başa çıkmış olsa da İnessa etrafında insanlar olmadan kendini iyi hissedemiyordu. Arbat'ta uzun süre yalnız kalmadı. Diğer evlerinde olduğu gibi burada da yanında siyasi mülteciler kalıyordu, tıpkı Nisan ayında polisler

evini bastığında da olacağı gibi.

Şüpheli kitaplardan eser yoktu ve evdeki diğer insanlara da pek ilgi göstermediler fakat İnessa'yı tutukladılar çünkü onu Sosyalist Devrimci olarak kaydetmişlerdi ve uzun zaman önce 1905'te odasında bulunan Vanya'nın revolveri de hâlâ akıllarındaydı.

İnessa'yı sadece birkaç gün ellerinde tuttular. Bu hareketin Volodya'yı şaşırtmış olduğu açıktı. 11 Mayıs'ta İnessa ona şöyle yazdı: 'Mektupların için teşekkürler. Onları aldığımda çok mutlu oldum. Artık benim için daha fazla endişelenme. Bir süreliğine rahatım. Yakında orayı terk edip yanımıza döneceğini düşünerek seviniyorum. Polis merkezinden yazdığım mektubun sana neden bu kadar geç ulaştığını anlamadım.

'Çok çalışıyorum. Bazen ayaklarımı hissetmediğim oluyor. Öpüyorum.' diye bitiriyor mektubunu. 'Senin İnessan.'[9]

Birkaç gün sonra İnessa tekrar tutuklandı. Bu sefer Sushchevskaya bölgesinde masum bir toplantı kisvesi altında illegal bir mitinge katılmakla suçlanıyordu. Sorgu için Arbat Polis Merkezine götürüldü.

Çocukları, kocası ya da ailesi hakkında sorulan sıkıcı sorulara cevap vermedi ve basitçe bir açıklama yaptı, 'Hiçbir toplantıda yer almadım. Çelik işçilerinin ofisini bulunduğu binaya şans eseri girdim... Ekaterininsky Parkta [Çelik İşçileri] birlik kütüphanesine bazı kitaplar vermesi gereken bir arkadaşımla buluşmuştum ve o da benden kendisine eşlik etmemi istedi.'

On gün sonra 300 rublelik bir cezayla serbest bırakıldı.

Baharın gelişiyle Alexander'la beraber Pushkino'da olan çocuklar annelerini şehirde sık sık ziyaret etmeye başladılar. İnessa en sonunda sürekli polis tehlikesine maruz kalan hayatının çocuklar için bir korku ortamı yarattığını düşüncesine ikna oldu. –Zaten herkes bunun farkındaydı. Bu konuyu Elena Vlasova ile konuştuğunda genç kız ona Demiryolu Bölgesindeki kendi evine

laşınmasını teklif etti.

'Benden yaşça büyük olduğundan,' diye yazdı Elena, 'İnessa deneyimli bir devrimciydi. Politik bilgisi oldukça derindi ve benim gibi genç bir militan için böyle bir kadını tanımak paha biçilemezdi. Fakat hayal ettiğim mutlu anları yaşamak için pek şansımız olmadı. Yapacak çok işimiz vardı ve eve geri döndüğümüzde tek kelime edecek halimiz kalmıyordu.'[10]

İnessa içinse kehanetler pek de iyi değildi. 1905 olaylarına gösterilen tepki gittikçe büyüyordu ve hükümet yasal sendikaları bile hedef almaya başlamıştı. İnessa farkında olduğundan daha fazlasına maruz kalacaktı. Moskova yöneticisi General Reinbot onun hakkındaki kanıtları inceliyordu ve şu karara vardı: 'Şerefli vatandaşımız Alexander evgenevich Armand'ın karısı Elisaveta Fedorovna Armand, [İnessa'nın yasal ismi] toplum düzeni için bir tehlikedir ve ilişkilerinin niteliği tamamen aydınlatılana dek hapsedilmeyi hak etmektedir.'[11]

Armand fabrikasında yapılan dört günlük grevin de İnessa'ya faydası dokunmadı. Alexander adamlarından biri hariç diğerlerinin isteklerini kabul edince -ki bu bir işveren için beklenen bir durum değildi- polisin onun karışık politik sempatileri konusundaki şüpheleri arttı. Yerel parti üyelerinden dördünü tutukladılar ve Alexander'ı da daha yakından izlemeye başladılar.

Temmuz ayının başlarında Okhrana, Sosyal Demokrat operasyonlarını bitirmeyi hedefleyerek Lefortova bölgesindeki partiyi bastı. Bir baskı makinesi, birçok broşür ve işçi ele geçirmeyi başarsalar da orada olmayan İnessa'yı ele geçiremediler. Birkaç gün sonra başka bir Sosyal Demokrat toplantı alanını bastıklarında şansları yaver gitti ve oradaki herkesi tutukladılar. Toplantıların bir işveren acentesinin ofisinde yapılması geç gelen İnessa'ya sadece işe almak için bir aşçı aradığını söyleme fırsatını verdi.[12]

Bahanesi tabii ki kabul görmedi. Her zaman olduğu gibi sor-

guda her şeyi inkâr etti ve kendi orijinal ifadesine pek de uymayan bir ifade yazmasına izin verildi: 'Bir yanlış anlaşılma sonucu ve resmi bir suçlama olmaksızın burada tutuluyorum. Bir daire kiralamak için gittiğim Kolossov Lane 30 numaraya girer girmez tutuklandım. Fakat masumum.'[13]

Bu seferki kısa bir ziyaret olmayacaktı. Prechistenska hapishanesine götürüldüğünde polisin vesikalık çekimini başarısız kılmak için gözlerini sıkıca kapattı ve onlara yardımcı olmamak için elinden geleni yaptı. Aslında otuz üç yaşında olmasına rağmen yirmi sekiz yaşında olduğunu iddia ederek yalan söyledi ve kız kardeşlerinin isimleri sorulduğunda çocuklarınkini söyledi. Gri gözleri, açık kahverengi renkli saçı ve keskin hatlı bir burnu olduğu kaydedildi. Polina Vinogradskaya gibi onu tanıyan insanlar ise hipnotize edici yeşil gözleri ve gür açık renkli saçlarının olduğunu söylediler. Bazıları ise kumral olduğunu söyledi.

Yakında yaz gelecekti ve Basmannaya Hapishanesinde koşullar 1905 kışında olduğundan çok daha iyiydi. Volodya da geri dönmüştü ve İpatievsky Lane'deki eski dairelerinde yaşıyordu. 'Sevgili Volodya'm,' diye yazdı İnessa, 'Hâlâ senden haber almayı bekliyorum. Muhtemelen benimle nasıl iletişim kurabileceğini sana söylemişlerdir ve umarım yakında senden bir haber alırım. Dışarıyla bağlantım tamamen kesildi ve neler olduğunu bilmiyorum. Bazen aklıma seninle ilgili korkunç şeyler geliyor.

'Belki de hepiniz hastalandınız ve benim haberim yok. Özellikle Andrushka için endişeliyim. Onu en son gördüğümde iyi değildi ve sen de buraya ilk geldiğin gün onun hakkında hiçbir şey söylemedin. Belki de durumu kötüleşiyor ve sen bunu benden saklıyorsun. Bu korkunç şeyleri düşünmek benim için felaket.

Buradaki yaşantım pek fena değil. Sonbaharda ve kışın hücrelerin çok rutubetli olduğunu söylüyorlar ama şimdi açık pencerelerde oturuyor ve iyi yemek yiyoruz. Nerdeyse bir komün oluşturduk ve sırayla yemek yapıp havluları yıkıyoruz. Sıra bana

geldiğinde çorbam iyi olmayacak diye çok korkuyordum ama her ne kadar sebzeler yarı çiğ olsa da çorba gayet iyiydi. Tüm gün çok yoğun geçti ama bence bu daha iyi çünkü böyle zaman daha çabuk geçiyor.

Sabah okumaya başlıyorum ve öğleden sonra ikiye kadar okuyorum. Üç gibi yemek yiyoruz ve sonra da Fransızca dersleri... Sonra yarım saat kadar avluda yürüyoruz. Akşam yemeğinden sonra biraz daha Fransızca çalışıyoruz. Bu sonuncusu 'komplo'ya ayrılıyor.'

Dava için tanıklarla hapishanede sorgu sürüyordu ama İnessa şöyle iddia ediyordu: 'Dosyam ilerlemiyor. Üç gün içinde serbest kalacağım söylendi ama hâlâ buradayım.

'Volodya, senden bir ricam var. Haziran ayını geçirdiğim yere git ve İda'yı sor. Akşamları saat beş gibi onu bulabilirsin. Benim adıma ev sahibinden pasaportumu istemesini söyle ona. Pasaportum hakkında endişeliyim. Seni ve diğer herkesi çok öpüyorum.'

Bu arada, İnessa bu sefer her şeyin farklı olduğunu anlayarak çokça savaşıyordu. Hapishane yöneticisine şöyle yazdı: 'Tamamen suçsuz olduğum ve bir yanlış anlaşılma sonucu tutuklandığım halde üç haftadır burada tutuluyorum. 7 Temmuz Cumartesi günü Kolossov Lane 30 numaraya bir daire kiralamak için gittim. Sitenin şartlarını görmek için bir dairenin kapısını çaldım ve komşu daireden birden ortaya çıkan polisler onları takip etmem için beni zorladılar. Orada olanların hiçbirinin tanımamama rağmen tutuklandım ve komiserin önüne çıkarıldım. Evimde hiçbir şey bulunmadığından ve tamamen masum olduğumdan ötürü sizden özgürlüğüme kavuşmamı talep ediyorum.'[15] Hâlâ aşçı hakkında tek bir kelime yok.

Özgürlüğüne kavuşma talebi reddedildi ve jandarmaya gereken işlemlerin yapılması için emir verildi. Elena Vlasova şöyle yazacaktı: 'Özgürken yoksun kaldığımız bu samimiyet hapisha-

nede bize bahşedilmişti. Yoldaşlar ve ben onunla aynı koğuşta kaldığımız için şanslıydık. Hemen komün hayatını organize etti...

'Hapishanede geçirdiğimiz bu misafirlik süresince İnessa'nın çocuklarına düşkünlüğünün boyutlarını daha iyi anladım. Onları deli gibi özlüyordu ama bundan hiç bahsetmiyordu. Yine de tüm o el işlerini ve örgülerin onlar için olduğunu biliyorduk.' İnessa'nın örgü ördüğünü düşünmek kabul edilmesi zor bir şeydi, ta ki aileden aldığı iyi bir evliliği amaçlayan eğitiminin böyle yetenekleri de içerebileceğini hatırlayana dek.

Bu arada, hayatındaki iki adam İnessa'nın özgürlüğüne kavuşabilmesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. Volodya'ya ziyaret hakkı verilmiyordu çünkü sadece İnessa'nın kaynıydı dolayısıyla ziyaret edebilecek kadar yakın sayılmıyordu.[16]

Jandarma Çavuşundan sürekli İnessa'nın dosyasıyla alakalı görüşme talebinde bulundu. Yüksek mahkemede günlerini geçirdi. Generale şöyle yazdı: '8 Temmuz günü tutuklanan kardeşimin eşinin hapiste tutulmasının sebebi konusunda bilgilendirilmeyi talep ediyorum. Neden bu işe karışan diğer insanlar gibi onun da serbest bırakılmadığının açıklanmasını istiyorum.'

Alexander da İnessa'nın bir daire ararken tutuklandığını iddia edip serbest bırakılmasını talep etti. 'Hakkında hiçbir kanıt bulunamadı. Bir ay geçti ve bana dosyası görülene kadar içerde kalacağı söylenmesine rağmen kendisine sorgu sırasında üç gün içinde yargılanacağını söylemişler.'

Fakat İnessa'ya karşı ciddi bir karşı tutum mevcuttu. Ellerinde bir dava yoktu belki ama dosya vardı. Aslında hiçbir zaman bir duruşma olmadı. Jandarma Çavuşu 1 Eylül günü İçişleri Bakanına yazdı. İnessa'nın iki yıldır işçilerin kışkırtılmasında rol oynadığını ve uç partilerle de ilişkisinin olduğunu söyledi. En az üç yıl boyunca kuzeyde bir bölgeye sürgüne gönderilmesi gerektiğini düşündüğünü de bildirdi.

Bakan bu fikri onayladı ama süreyi daha kısa tuttu. Ekim ayında İnessa'ya aldığı ceza açıklandı. Archangel otoritesi altında Rusya'nın kuzeyine iki yıllık sürgün. Ertesi gün Alexander onu ziyarete geldiğinde İnessa korkunç haberleri ona iletti.

Alexander hemen şehir yönetimine yazdı ve İnessa'nın sürgününü yurtdışında geçirmesine izin verilmesini istedi. Bir karar için beklerken bunu ters tepebileceğinden şüphe ederek İnessa'nın Prechistenska Hapishanesinde kalması gerektiğini çünkü sürgünün 'ben işlerim dolayısıyla fabrikada bulunurken Moskova'da yaşayan çocuklarımızın dersleri için zararlı olabileceğini' söyleyen bir mektup daha yazdı.

Aynı zamanda Moskova Duma'sında İçişleri Bakanına yakın olan bir yoldaştan da yardım istedi.

Faydası yoktu. Bir hafta bile geçmeden 'Danışma Meclisi kararı' Elisaveta Armand'ın cezasını onayladı. Bakanın Avrupa sürgününe bir itirazı yoktu ama vali ona şöyle yazmıştı: 'Bana söylenenlere göre... Armand adlı vatandaş yıkıcı aktivitelerinden asla vazgeçmeyecek. Archangel bölgesinde yurtdışında olacağından daha az tehlikeli olur.'

21 Kasım günü İnessa yanında iki askerle ve kelepçeli bir şekilde trene binmek üzere Moskova Yaroslavsky istasyonuna girdi. Onu mutlu eden tek şey Alexander'ın elinde bir buketle çocuklarla beraber onu uğurlamak için orada olmasıydı. İnessa'nın onları kucaklamasına izin verildi.[17] Volodya ise pek de iyi olmayan sağlık durumuna rağmen İnessa ile birlikte seyahat edecekti.

Sadece bir saat sonra tren Pushkino'dan geçti ve İnessa muhtemelen Alexander ile evlendikleri St. Nikolai kilisesinin soluk mavi kubbesine ve Armandların iki uzun kırmızı tuğla kulesine baktı.

Ertesi gün Armand çalışanları yine isyan ettiler. -Bu sefer Duma'daki Sosyal Demokrat üyelerin yargılanmasına karşı açık bir siyasi tepki olarak. Polis hızlı hareket etti. Yirmi dört işçi

tutuklandı ve hemen sonra Alexander'ın kardeşi Boris, Pushkino kütüphane görevlisi A.N Rodd ve Alexander da tutuklandı. Rodd'un ifade ettiği gibi aile evi 'barbarların işgali gibi' basıldı.

Bu arada tren İnessa'nın beklediğinden çok daha soğuk olan donmuş kuzeye doğru ilerlerken Lenin'in de başı beladaydı -çok uzakta değil, üstelik aynı nedenden. Kasım 1907 itibariyle artan tepki dalgası ve giderek sertleşen hükümet. İnessa ve Lenin'in hayatlarının dramatik anlarının bu denli çakışıyor olması gerçekten ilginçtir.

1906 yılında Lenin ve Nadya Finlandiya'ya taşınmışlardı.[18] Lenin politik rüzgârın ne tarafa doğru eseceğini kestirebildiğinden ilk yaptığı tedbiri elden bırakmayarak St. Petersburg'dan geri çekilmek oldu. Finlandiya Rusya İmparatorluğu'na bağlı olsa da özerk bir yapıya sahipti. Durum böyle olsa bile Okhrana'ın Finlandiya'ya giriş hakkı vardı ve 1907 Kasım ayında da bu haklarını kullanıyorlardı.

Lenin'in Kuokkala'daki evine polisin şehri aradığı haberi geldi. Lenin Nadya'yı yoldaşlara emanet ederek Bolşeviklerin komuta merkezini yurtdışına taşımak için apar topar 240 mil uzaktaki Helsinki'ye doğru yola çıktı. Taşınamayacak olan tüm dosyaları yaktılar ve böyle yaşamaya alışık olan Nadya külleri dikkatli bir şekilde gömdü çünkü aksi halde şüphe çekebilirlerdi. Bu sırada ev sahibi de polisin yaklaşmakta olduğunu haber vermek için onlara koştu. Okhrana aslında Sosyalist Devrimci bir terörist grubunun peşindeydi. Fakat hoş olmayan bir andı.

Lenin'in uçuşu her zamanki gibiydi. Sürgündeyken güvenliğini ve hayatını asla tehlikeye atmazdı çünkü kaderinin kendi ellerinde olduğuna inanırdı. Karısı, bazı yoldaşlar ve hatta sevgilisi gibi diğer insanlar böyle bir risk alabilirdi fakat dünya devriminin lider adayı alamazdı.

Lenin'in hareketi kibirli olduğu kadar ileri görüşlüydü de çünkü Lenin o zamanlar partideki grubunun kontrolünü kay-

betmiş ve hatta Bolşevik Merkezi Komitesine bile seçilememiş ti. Moskova ayaklanması eğer davaya hizmet edecekse her şeyi yapmaya, feda etmeye hazır bir devrimci olan Lenin'in iştahını kabartmıştı.

1906 yılında Sosyal Demokratların Merkezi Komitesini bazı bölgelerde tehlikeli hale gelen Black Hundreds'a karşı savunmaya geçmeleri gerektiği konusunda ikna etmişti. Bu oyları kötüye kullanarak parti içinde gizli bir şube ve ayrı bir bütçe oluşturmuştu – gizli olmasında ısrar ediyordu çünkü daha sonra da keşfedileceği üzere Okhrana büyük bir tehlikeydi.

Lenin'in L.B Krasin yönetimindeki Mücadele Şubesi ekipleri 1906 yılının sadece Ocak ve Şubat aylarında 2000 adet 'el koyma' eylemi gerçekleştirmişti. Bunların çoğu banka ve tren soygunu, biletçi baskınları ve evlere yapılan saldırılar gibi şeylerdi. Onların adına çalışmaları için genellikle suç çetelerini kullanarak eylemlerine daha uygun bir 'politik' kılıf oluşturabiliyorlardı.

Bu ganimetlerin büyük bir kısmı Lenin'in Bolşevik çıkarlarını finanse etmek için kullandığı gizli hazinesine aktarılmıştı. Baskınların çoğu Kamo kod adlı bir Kafkasyalı şaşı haydut tarafından gerçekleştirilmişti ve bu kişi Josef Dzhugashavily'nin çocukluk arkadaşıydı. (Josef daha sonra 1912'de ismini Stalin olarak değiştirecekti.) Kamo'nun en etkileyici eylemi Tiflis'te Devlet Bankasına giden nakliye aracını yolda durdurup oradan aldığı 341.000 Rubleyi bir şapka kutusunda Rusya sınırından çıkarmaktı. Fakat banknotlar bozuk olmadığı için –her biri 500 rublelik- ilgi çekebilir ve kolayca fark edilebilirdi.

Lenin bu tehlikeyi azaltmak için akıllıca bir plan yaptı. Para küçük miktarlar halinde farklı şehirlerde aynı gün ve saatte farklı bankalara sunulacaktı. Başa gelen sık bir durum olarak, Lenin'in adamlarından biri bir Okhrana casusuydu ve polis de tetikte olmasına rağmen her yeri aynı anda kontrol edemedi ve Lenin'in beklediği ölçüde olmasa da plan işe yaradı.

Banka soygunu ve diğer baskınların haberleri Menşeviklerden Lenin'e karşı güçlü bir tepki doğmasına sebep oldu. Paul Axelrod 'Bir kişi nasıl Bolşeviklerle aynı partide kalabilir?' diye sordu Martov'a. Plehanov 'bu olanların çok çirkin olduğunu ve artık onlarla ilişkiyi kesmenin zamanının çoktan geldiğini' beyan etti. Lenin ise saldırıları soğukkanlılıkla karşıladı: 'Sosyal Demokratları... "biz anarşist değiliz, hırsız da değiliz... Tüm bunların üstündeyiz." derken gördüğümde kendime şu soruyu soruyorum: Bu insanlar dedikleri şeyleri anlıyorlar mı?'

Bu şekilde para toplamak birçok Bolşevik'i de şaşkına çevirmişti ki bu da Lenin'in kendi yarattığı grubun içinden Merkez Komiteye seçilememesine sebep oldu. Üyeler ona bir mesaj veriyorlardı. Lenin'e ihtiyaçları olduğunun farkındalardı ama Lenin'in sınırları olmasa da onların bazı sınırları vardı.

Kasım 1907'de Lenin Helsinki yakınlarında Olgbu köyünde saklanırken Nadya hâlâ Kuokkala'da parti işlerini bitirmeye çalışıyordu. Bolşevik gazetesi *Proletarii*'nin Finlandiya'dan İsviçre'ye taşınmasının ayarlamalarını yapıyordu – ve hatta yerel aktivistlerle yeni bağlantılar kurmak için St Petersburg'a bile gidiyordu.

Güvenliği hakkında hâlâ içi rahat olmayan Lenin ona nasıl ulaşabileceği konusundaki direktifleri Nadya'ya vererek Stockholm'a geçmeye karar verdi. Amacı İsveç'ten Turku'ya giden aracı kullanmaktı ama Finli yoldaşlar Okhrana'nın kalkış yerlerini kontrol ettiklerini söyleyip onu uyararak bir sonraki durak olan Bothnia akıntısının 20 mil güney batısındaki Nauvo adasından binmesini tavsiye ettiler.

Lenin, Turku'yu arabayla geçip daha sonra Kuusto adasına giden bir bota bindi. Oradan da Nauvo adasına buz üzerinden yürüyerek gitmek zorunda kalacağı Lille Meljo adasına ulaştı. Yılın başında buz henüz çok sert değildi ve Lenin yürürken aradaki boşlukları zıplayarak geçmek zorunda kaldı.

Ona eşlik eden iki yerli yoldaş vardı ama her ikisi de sarhoştu. Bir defasında alttaki buz kırıldı ve Lenin ancak canhıraş bir atlayışla sert bir yere ulaşmayı başarabildi. 'Ölmek için ne kadar aptalca bir yol' diye düşündü, ya da en azından Nadya öyle yazdı.

Tüm bunlara rağmen Nauvo adasına ulaştı ve kendini polise fark ettirmeden feribota binebildi. Ertesi gün de Nadya ile buluşacağı Stockholm'e vardı.

Rusya'ya dönüşü tam on yıl sonra olacaktı. O zamana kadar Bolşevikleri savaşçı bir güce dönüştürecek ve Haziran 1917'de yapılacak Sovyetler Kongresinde Rusya Hükümetini devralacağını söyleyip gülebilecekti. Hayal kırıklığı, yoksulluk, ateşli tartışmalar ve sürekli, sürekli Cenevre'den Paris'e oradan Poronin'e, Rusya sınırı yakınlarına ve tekrar İsviçre'ye, Bern'e ve Zürih'e hareketle geçecek zor bir dönemdi bu. -Ama Lenin durmaksızın vizyonunu geliştirecek, kontrolünü artıracak, yapmak zorunda olduğunu hissettiğinde hileyle de olsa sonunda yaptıklarını haklı çıkaracaktı.

Bu sürecin yedi yılında İnessa da Lenin ile beraber çalışacak, onu sevecek, taktiklerini paylaşacak, karanlık işleri yapacak hapse girecek, faklı yerlerde olduklarında mektupların akışına göre hareket edecek ve en sonunda isyan etse bile partinin çıkarları için onun emirlerinin çoğuna uyuyor olacaktı. Çünkü Lenin'in gelecekle ilgili görüşlerini paylaşıyordu -kimilerine göre bu uğurda ölen milyonlar göz önüne alındığında bir felaket olarak nitelendirilse de tüm dünyanın sosyal ve politik gelişiminde büyük ve sürekli bir etki yaratacak bir olay olacaktı bu.

Lenin'in Stockholm'a varışından üç hafta önce İnessa'nın treni, Çar Peter St Petersburg limanını inşa edene kadar Rusya'nın tek deniz yolu olarak kalacak olan balık ve ketenin yanı sıra etrafındaki ormanlar sayesinde aktif bir kereste ticareti merkezi de olan Archangel'a varmıştı. Dvina Nehri gibi deniz de çoktan donmuştu. Tren yavaşladıkça İnessa beyazla örtülü bir şehir ve

beş büyük kubbesiyle Troçki katedralini gördü.

Bu dışlanmış yerde iki yıl geçirme fikri ona korkunç geliyordu. İki yıl! Şehirde kalmayacaktı. Sadece bu kadarını biliyordu. Sürgün yolculuğu çok da kuzeye, sıcaklığın -40'ları gördüğü, bir fincan kahvenin bile saniyeler içinde donabileceği yerlere kadar uzanacaktı. Fakat mektuplarına her zamanki soğukkanlılık hakimdi. -Tabii her zamanki gibi yüksek makamlara yazdığı ve durumunun iyileştirilmesini istediği mektuplar hariç.

İnessa'nın hasta ciğerlerine rağmen onunla gelen Volodya'ya duyduğu minnettarlık çok büyüktü. Volodya ona yardımcı olabildi çünkü özgürdü ve İnessa'yı esir alanlarla bağlantı kurabilmek için daha iyi bir konumdaydı, gerçekte bu pek işe yaramamış olsa da. Aslında, Moskova'da ve Archangel'de geçen tutukluluk zamanları boyunca Volodya'nın yaptıkları kişiliği hakkında İnessa'nın mektuplarında anlattığından ya da diğer kaynaklardan çok daha fazlasını ele veriyordu. Volodya genellikle gölgede kalan, renksiz bir figür olarak görünüyor ve İnessa da bu imajı düzeltmek için bir şey yapmıyordu. İnessa'nın mektupları Volodya'yı bir şey yaparken betimlemiyorsa ya da Volodya yaptığı bir işte ona eşlik etmiyorsa, mektup 'biz' değil 'ben' diye devam ediyordu.

İnessa daha sonra, onsuz olgunlaşamayacağını söyleyerek Volodya'ya kendisine Marksizm yolunda rehberlik ettiği ve düşünce konusunda net olduğu için teşekkür edecekti. Aralarında ilginç bir ilişki vardı. Görünüşe göre İnessa uzun zaman ondan ayrı kalabiliyordu –hatta bazen kendi seçimiyle- ki bu da tutku eksikliğine işaret ediyordu. Ama onunla birlikte olduğu zamanlarda da çok memnun görünüyordu.

Volodya'ya ihtiyacı vardı ama eğer etrafta başkaları varsa *bizzat* İnessa'nın onun yanında olmasına gerek de yoktu. Şimdi çok uzak görünen 1905 yılında Volodya'nın Fransa'nın güneyinde geçirdiği huzurlu zamanlarında bile İnessa'nın içerlediğini gös-

teren hiçbir işarete rastlanmıyordu.

Eğer devrim İnessa'nın diniyse Volodya da onun rahibi gibiydi –genç ve sessiz ama ideolojik açıdan güçlü.

Archangel'da ayarlamalar sürerken İnessa şimdilik kale olarak adlandırdığı yerel hapishanede tutuluyordu. Sürgünde olanların normalde kaldığı koğuşlarda değil de muhtemelen kendi güvenliği için siyasi suçlular için ayrılmış hücrede kalıyordu. Diğer hücreler daha ağır suçluları misafir ediyordu. Şartlar İnessa'nın şimdiye kadar görmüş olduklarından daha kötüydü.

İnessa 200 mil uzakta ve kuzey kutup dairesinin hemen dışında bulunan küçük bir limana, Mezen'e götürüleceğini öğrenmişti. Atların sürdüğü kızaklarda zor ve yorucu bir yolculuk olacaktı. Hemen yönetime yazdı ve 'ateşlendiğini, çok yorgun olduğunu ve bu uzun yolculuktan sağ çıkamayacağını' iddia etti. 'Tıbbi muayene ve Archangel'da veya yakınlarda bir yerde kalmayı talep ediyorum.'

İyi bir denemeydi ama her zamanki gibi işe yaramadı. Raporlarda ya da eve yazdığı mektupların hiçbirinde inancında bir eksilme ya da ödeyeceği bedel hakkında herhangi bir endişenin izi yoktu. Belki biraz da Volodya'nın yardımıyla hâlâ ateşli bir devrimciydi ve öyle de kalacaktı.

V.

MEZEN 1907

'Archangel'daki ikinci hücrede,' diye yazdı İnessa Alexander'a, 'dokuz aydır orada kalan ve şimdilerde psikolojik bunalım geçiren bir kız vardı. Halüsinasyonlar görüyordu. İnleyen ve çığlık atan yüzler görüyordu. Onun için çok üzülüyordum çünkü henüz on sekiz yaşındaydı, çok gençti.'[1] Bu kız oradan neler beklenebileceğinin acı bir hatırlatması gibiydi. Her ne kadar İnessa şehirde fazla kalmayacağını bilse de, Mezen gibi uzak bir kolonideki koşullar da bundan daha iyi olmayacaktı.

İnessa iki hafta boyunca Archangel'da tutuldu. Moskova Duması üyelerinden birine yazarak kalede hapsedildiğini ve ziyaretçi kabul etmesine izin verilmediğini söyleyerek kendisinden onun adına bu duruma müdahale etmesini istedi. Yakınlarda eş-

yalı bir oda tutan Volodya da yerel Duma'daki Sosyal Demokrat üyelere hapishane koşullarını şikâyet etti. Bu da pek etkili olmadı çünkü muhtemelen bu tür ricalar çok sık geliyordu. Hasta olduğu için İnessa'nın Archangel'de kalmasına izin verilmesini, Pinega, Kholmogory gibi yakınlarda ya da başka bir hapishanede kalmasını talep etmek için yönetime başvurdu.

Volodya insanların kafasını karıştırmıştı çünkü İnessa'nın kocası değil sadece kocasının kardeşiydi ve bu da onun İnessa üzerinde hak iddia etmesini engelliyordu. Normalde sürgüne gidenler eşleriyle beraber olurlardı. Bu yüzden Volodya'nın şikâyetlerinin hiçbir etkisi olmadı.

İnessa ricası üzerine bir doktor tarafından muayene edildi. 'Ateşli sıtması var' diye kaydetti doktor. 'Bir ay özel tedavi görmesi gerekiyor.' Müdür yine de bunu dikkate almadı. 7 Aralık günü Volodya ile beraber kızakla Mezen'e gönderildiği gün Mezen Polis Şefine şöyle yazdı: 'Kızaktaki yolculuğunda rahatlığı için ödeme yapmayı kabul etti,' karanlık bir tonla şunları da ekledi: 'Size yolculuk sırasında onu yakından izlemenizi tavsiye ederim.'

Yolculuğun şartları neredeyse on sekizinci yüzyıldakilerle aynıydı. Mezen'e giden yolda at değiştirilen ve yolcuların dinlendiği 'duraklar' vardı. Fakat yolgeçen hanlarının misafirperver havasından eser yoktu. İnessa, 'Tüm duraklar aynıydı,' diye yazdı Alexander'a. 'İnanılmaz kirli bir kanepe ya da yatak. Öyle ki yerde uyumayı tercih ettik.'

Yaptığı bu yolculuk İnessa'nın 'medeniyeti' özlemesine ve demiryollarını daha önce hiç olmadığı kadar takdir etmesine neden oldu. Yine de duraklarda kıyafetlerini kurutabilecekleri büyük Rus sobalarından koymuşlardı. Üzerlerinde ise yarım daire şeklinde sarı-kırmızı ocaklar vardı. Üzerlerindeki platformlarda da yolcular uyuyabiliyorlardı.

Yıkanma imkanları sınırlıydı, çamaşır yıkanılan yerlerin bo-

şaltım kanalları yoktu ve kirli su küreklerle dışarı atılmak zorundaydı. Önce araba sürücüsünün sonra da Mezen'deki hapishane arkadaşlarının giydiğini gördüğü *malitsa* İnessa'nın ilgisini çekmişti. -Tıpkı panço gibi başın etrafına sarılan 'gösterişli' kürk başlıklar.

Aralık ayının sonlarındaydılar ve güneş günde sadece dört saat -sabah 10'dan öğleden sonra 2'ye kadar- ufuk çizgisinin üstünde kalıyordu ama İnessa oranın doğasından etkilenmişti; el değmemiş ormanlar ve kuzey ışığında mavi görünen uçsuz bucaksız kar.

Her durakta dinç atlar için diğer yolcularla yarışmak zorunda kalıyorlardı, kimi zaman at değişimi için saatlerce beklemeleri, tek bir durakta yirmi dört saat geçirmeleri gerekebiliyordu. Aslında tüm bu zorluklara rağmen İnessa aldıkları yolu inanılmaz buluyordu. Alexander'a normalde yedi günlük yolu beş günde gittiklerini anlattı. -öyle bir coğrafi bölgede yirmi dört saatlik bir gecikmeyle bile günde 40 milden fazla yol almak etkileyici görünüyor. Fakat genelde bir nehir yatağı tarafından açılmış bir yolda, kızakla ve sürekli at değiştirerek ilerlediklerinde gayet hızlı olabildiklerini de unutmamak gerek.

Yolculuk yorucu geçse de -özellikle hasta biri için- iki yıl süreyle evi olacak Mezen'in, İnessa'nın deyimiyle 'adi küçük kasabanın' boğucu ortamının vereceği ilk sıkıntıyı muhtemelen hafifletmiş olmalıydı. Kuzay Kutup Dairesinin sadece bir derece güneyinde olan Mezen inanılmaz soğuk, geniş alanlara yayılmış yoğun ormanlarla kaplı, gölleri ve bir haliciyle Beyaz Deniz'e yakın bir yerdi. Ormanın içinde ayılar gezinip kurtlar ulusa da bunlar şehri pek tehdit ediyor gibi görünmüyordu. Uzaklardaki buzullarda kutup ayıları bile vardı.

Beyaz Kutup geceleriyle soğuk ve zor kış Ekimden Mayısa kadar sürdü. En sonunda deniz altı haftalığına gemilerin Mezen'in küçük limanına girmesine izin verecek kadar çözüldüğünde şe-

hir bataklıklar ve sellere esir oluyor bu yüzden de kızakla ulaşım imkânsız hale geliyordu. Bu da posta servisinin iptal olması demekti.

İnessa mahkûmluğunun sert koşullarıyla karşılaşmış olsa da çok fazla etkilenmemiş gibi görünüyordu, buhranlar daha sonra yaşanacaktı. 'Geldiğimiz gün,' diye yazdı Alexander'a, 'sıcaklık -37 dereceydi. Beni daha da uzağa göndermeyi planlıyorlardı, (Yetmiş mil uzaktaki başka bir koloni olan Kodia'ya) fakat gitmek için isteksizdim. Orada hiç siyasi yoktu -sadece adi suçlular- ayrıca Frengi hastalığı da çok yaygındı. Bu pek de eğlenceli olmazdı değil mi?

'Şimdiye kadar yüz kadar siyasinin olduğu bu yerde kalmayı başardım.'

Volodya şimdiye kadar ilettikleri tüm ricaları reddetmiş olan Archangel yöneticisine tekrar yazdı ve İnessa'nın hâlâ sıtmasının olduğunu ve buradaki hastaneye ihtiyacı olduğunu söyleyerek Mezen'de kalmasını istedi. Bu sefer isteği kabul edildi. Bunun yanı sıra İnessa'nın bir 'Onurlu Vatandaş' eşi olduğunu ve işi olmadığını söyleyerek günlük on iki kopeklik bir harçlık alması gerektiğini ve bu miktarın İnessa'nın geçmişine bağlı olarak ayarlanabileceğini de belirtti. Soylular sürgünde olduklarında elli kopek, normal insanlar ise sekiz kopek alıyorlardı.

Bu arada İnessa durumdan en iyi şekilde yararlanmaya çalışıyordu. En azından hapiste olmaktan daha iyiydi. 'Başlarda paylaşmak zorundaydık,' diye yazdı o sıralar Pushkino'da olan -İnessa onun tutuklanışından bile haberdar olmasa da kefaletle serbest kalan- Alexander'a. 'Sonra herkese ayrı bir yer verdiler. Sevdiğim yerel bir mutfak var -eşyasız büyük bir oda, daha çok bir tahıl ambarı ya da kilere benziyor.'

Balıkçılık ve ormancılıktan gelir elde etmek isteyen Mezen sakinleri tarafından kiralanan *isbas*tan bahsetti. Bunlar sağlam kapıları ve düzgün pencereleri olmayan derme çatma kulübeler-

di. Üç odalıydı ve muhtemelen uyudukları yer olan ambarımsı mutfağı da içeriyordu.

'Buradaki yaşantım hakkımda çok fazla şey anlatamam,' diye devam etti Alexander'a yazdığı mektubuna. 'Aklım hâlâ Pushkino'da. Seni ve bana yardım etmek için yaptıklarını düşünüp duruyorum... Moskova'dan ayrılırken seni istasyonda gördüğümde çok sevindim. Benim için çok büyük bir mutluluktu. Bana getirdiğin çiçek buketini hatıra olarak saklıyorum. Çocuklarım olmadan iki yıl burada nasıl geçecek bilmiyorum. Archangel'e geçmeme izin vermelerini umuyorum, böylece beni ziyarete gelebilirler.

İnna ve oğlanlarla nasıl gidiyor? Tüm haberleri duymak istiyorum. Ruh halimden bahsetmeme gerek yok. Sürekli değişiyor çünkü. Archangel'deyken çok mutsuz hissediyordum ve ateşim de bunu tetikliyordu. Buraya geldiğimde ise önce etrafta dolaşıp insanları görmek güzeldi... ama şimdi hiç de mutlu değilim. Yine de şikâyet edemem. Durumum bazılarından daha iyi ama çocuklarımı çok özlüyorum.'[2]

O karanlık sabahlarda Volodya hep erken kalkıp ocağı yakar, buz tutan suların buzunu kırar ve semaveri hazırlardı. İnessa çocuklarına şöyle yazdı: 'Aslında semaveri kesinlikle ben hazırlamalıyım ama tembelliğimle biliniyorum. Hep geç kalkıyorum... ve bir bakıyorum ki semaver yine hazır.'[3]

İnessa yemek pişirebiliyordu ama bu konuda çok iyi değildi. Etrafı hizmetçilerle sarılı olduğundan zaten bu konuda iyi olması beklenemezdi, muhtemelen evlenmeden önce bile az da olsa hizmetçileri olmuştu. Mayalı ekmek pişirdiğinde yiyecek olanların 'yutabilmelerini' dilerdi.

Öğleden sonraları, hava tekrar karardığında yoldaşlarına ders veriyorlardı. Volodya matematik dersi verirken İnessa da onlara dil öğretiyordu. Etrafta çok sayıda 'siyasi' vardı ve kısa sürede arkadaş edindiler. Çeşit oldukça fazlaydı, o sıralar Sosyalist

Devrimciler ve anarşistler sayıca Sosyal Demokratlardan daha fazlaydı. Bazıları kendilerini Mezen'e getiren devrimci harekete ya da ideoloji olarak sosyalizme olan inançlarını kaybetmişlerdi. 'Kimileri de bütün gün içip âlem yapıyor', 'Genel olarak alkol kullanma oranı burada oldukça yüksek.' diye yazdı İnessa.

Ortak alanda İnessa'nın çalmasına izin verilen bir piyano vardı.

Alexander İnessa'nın ilk mektuplarını aldığında artık biliyordu ki kendisi de hapis olasılığıyla karşı karşıyaydı.

1907 yılının Aralık ayında İnessa hâlâ Pushkino'da olan çocuklarına bir mektup yazdı. Betimleyici ve neşeli bir mektuptu, şöyle başlıyordu: 'Sevgili Sasha, Fedya, İnessa ve Volodya [evlatlığı], yol [yolculukta] çok güzeldi, dağlık bir bölge ve... genellikle nehirlerin yanından geçiyordu yolumuz.

'Havanın açık olduğu günlerde...kar birçok rengi yansıtır, pembe, mavi ve yeşil gibi. Bazı yerler öylesine parlak bir mavi ki [ilk başta] gözlerime inanamıyorum.

Mezen iki paralel cadde ve onları kesen diğer caddelerden oluşuyor. Pushkino'dan büyük değil, 2000 kadar nüfusu olmalı. Ama okul, hastane, postane ve telgraf servisi var. Haftada iki defa posta geliyor.

'Bugün beklenenden daha fazla soğuk vardı ve ocağı da kapatmıştık. Volodya'yı azarladım ama belki de benim hatamdı. Her neyse, çok soğuktu ve ellerimiz dondu.

'Hep yazın hayalini kuruyorum, gemi yazın geldiği için buraya o zaman gelebilirsiniz. Yazın bir oda olarak kullanabileceğimiz bir kilerimiz de var. Geldiğinizde ava çıkıp balık tutabiliriz ama çok sivrisinek olduğunu söylüyorlar.

'Andrushka, kabakulak olduğun için üşütmemeye çok dikkat etmelisin. Sen nasılsın İnessa [İnna]? Pushkino'ya taşındın mı? Volodya, muhtemelen etin suyunu yemiyorsundur ve zayıflamışsındır. Neredeyse altıncı sınıfa geçmiş olmalısın, şu sıralar ne

okuyorsun?

'[Bana gelince], elimde bir kitapla sıcak ve rahat yatağıma uzanmayı seviyorum. Eğer ciddi bir kitapsa hemen uykuya dalıyorum. Ama sizden beni örnek almamanızı rica ediyorum. Sadece bu konuda. Bilindiği üzere diğer bütün konularda mükemmelimdir.

'Öpücüklerimle- küçükleri benim yerime öpün ve onlar hakkında yazmayı unutmayın. '

1908 yılının Ocak ayında Archangel'a 'siyasilere' karşı düşmanca bir tutumu olduğu söylenen bir vali atandı. Kısa zamanda da böyle olduğunu kanıtladı. Sürgündekilerin 'Kanlı Pazar'ın yıldönümü olan 9 Ocak gününü bir gösteriyle anmaları gerektiği gibi bir fikir tartışılıyordu. İnessa ve Volodya böyle bir şeyle ilgilenmediklerini söylediler. Kendini emekliye ayıran İnessa bunun tepki çekecek saçma bir hareket olduğunu düşünüyordu.

Tahmin edilebileceği gibi kendisinden şüphelenilmesinden kaçamadı ve eğer dikkat etmezse yıldönümünü uzak bir yerde (belki de Kodia'da) kutlayabileceği konusunda sertçe uyarıldı. Masum olduğunu söyleyen savunmasına en sonunda inandılar. 'Buradaki durum müsait değil,' dedi İnessa. 'Sanki savaşa savaş açmak gibi bir şey.'

Arkadaşı Anna Asknazy'e şöyle yazdı: 'Buradaki yerliler çok yabaniler. Erkeklerin tehlikeli ve zor meslekleri var. Kışları balıkçılık yapıyorlar –hava -40 dereceyken. Balıkları çıplak elleriyle yakalıyorlar. Düşüncesi bile korkunç.'

Yerli kadınların ise genelde evde kaldıklarını anlattı. 'Onlar için dinlenmek diye bir şey yok, geçmişte var olan köleler gibiler. Değirmen olmadığı için tahılları elleriyle öğütmek zorundalar.'

İnessa hâlâ endişeliydi. '9 Ocak olayı yüzünden bizi daha uzağa gönderecekleri konusunda söylentiler var. Bölgenin polis müfettişi yeni valiye saygılarını sunmaya ve yeni rejimi tartışmaya gitti. İşaretler bizi hiç de iyi haberlerin beklemediği yönünde.'

Yine kendisiyle hiç ilgisi olmayan bir olay sayesinde durumu hakkındaki gerçeği öğrenecekti –bu sefer provakatif olmasa da– bu olay onu çok değerli bir arkadaş olacak bir adama yakınlaştıracaktı.

Sürgüne gönderilenlerin sayısı muhtemelen güçlenen hükümet politikaları yüzünden giderek artıyordu ve Şubat ayı geldiğinde iki katına çıkarak 200 oldu. Yeni insanların gelişiyle her zaman yaptıkları gibi Minkin adlı bir yerlinin evinde yeni gelenlerin nerede kalacaklarını konuşmak için toplandılar. Bekâr olanlar yurtlarda kalıp yemekleri İnessa'nın da içinde bulunduğu –çok iyi bir aşçı olmasa da– gönüllüler tarafından sağlanan yemekhanede yiyorlardı. Çiftlere ise genelde ayrı bir oda veriliyordu ve bunları da Saul Zubrovich adlı bir Polonyalı sürgün ayarlamaya yardımcı oluyordu.

Havanın kararmasından çok sonra, saat 8.30'da toplantı sona erdi. Evden çıkan ilk altı kişi karanlık sokaklarda karşılarında Kazakları ve polisi görünce şaşkına döndüler. -Muhtemelen ay ışığı ve fenerleri sayesinde görülebiliyorlardı. Bir anda sürgünlere saldırmaya başladılar, bazıları az önce çıktıkları eve geri döndüler, Kazaklar onları izleyip Minkin'in şoktaki karısı durmaları için ısrar edene kadar onlara vurmaya devam ettiler.

Zubrovich'e[5] ve bir Moskova gazetesi olan *Rech*'e göre bölge müfettişi sokak dayaklarını bitirmiş ama şimdi de ön kapıya adamlarından iki sıra yerleştirmişti, böylece her çıkan onların arasından geçmek zorunda kalacaktı. Aynı zamanda birkaç adam da arka girişin yanında duruyorlardı.

Müfettiş oldukça korkmuş haldeki sürgünlerin bulunduğu odaya girdi. Minkin ona yeni gelenlerin kalacakları yerleri ayarlamak için yaptıkları sıradan bir toplantı yapmakta olduklarını söyledi. Müfettiş bunu kabul etmiş gibi göründü ve tüm sürgünlerin dışarı çıkmasını istedi. Kimsenin onlara dokunmayacağını belirtmesine rağmen sürgünler çıkarlarken kapıda bekleyen iki

sıra adamın saldırıları arasında koşarak kaçmak zorunda kaldılar.

Ön bahçede bekleyenler de var ki asıl saldırı orada başlayacaktı. Sürgünler paniğe kapıldılar. Korkmuş olduklarını gösteren çığlıklar duyuluyordu. Kaçmak için arka kapıya yönelenlerin buldukları tek şey onları bekleyen Kazaklar oldu. Tavan arasına saklanan diğerleri ise sopalarla dövülerek saklandıkları yerden çıkarıldılar. Zubrovich'in de içinde bulunduğu bir grup ise kar örtüsünün yardımıyla saklanabilmeyi umarak yakınlardaki dar ve derin vadiye yöneldi.

Zubrovich daha sonra dövülmüş ve bilinçsiz olarak yerde yatar bir halde bulundu. Ağzından kan sızıyordu. Muhtemelen en yakın onunki olduğu için İnessa'nın *isba*'sına taşındı.

Daha sonra 'Bilmediğim bir eve gelmiştim' diye yazacaktı. 'Yaralarım sarılmış, battaniyelerin altında, ocağın üstündeki platformda yatıyordum. O anda İnessa'yı fark ettim. [İnessa toplantıda değildi]'

Bu şiddetin nedeni karanlıkta kaldı. Evlerde yapılan toplantılar resmi olarak onaylanmış olsa da yöneticilerin bu toplantının siyasi bir amacı olduğunu düşünmüş olmaları muhtemeldir. Belki de yeni vali bu eylemin gelecek için caydırıcı bir örnek olması için gerçekleştirilmesini istemişti. Bir örtbas havası vardı, sanki resmi bir plan tam işlememiş gibi görünüyordu. Ağır yaralı olanlar hastaneye götürüldü. Her biri hastaneden ayrılırken doktordan savcıya sunabilecekleri bir rapor istediler. Doktor ise polis izni olmadan bunu yapmasının yasadışı olduğunu söyleyerek istekleri reddetti!

Yine de yeni Archangel valisi Sosnovsky'ye ve bölge savcısına telgraflar gönderildi. Resmi seviyede bu olay bir yargılama hatası olarak görülmüş olmalı ki, Mezen'de görev yapan polisler Kholmegory'ye gönderildi.

Archangel kaynaklı *Rech* gazetesinde imzasız bir beyan ya-

yınlandığında herkes bunu İnessa'nın yazmış olduğunu düşündü.[6]

Bu arada İnessa Alexander'ın, Pushkino kütüphane görevlisi A.N Rodd ve kardeşi Boris ile birlikte Moskova Taganka hapishanesinde olduğunu duymuştu. -Muhtemelen Okhrana İnessa'nın Pushkino halkasını keşfetmişti.

İnessa dehşete düştü. 16 Şubat günü'Mektubunu aldığım için çok mutluyum.' Diye yazdı Alexander'a. 'Fakat hapse girmenden hemen sonra geldiği için çok üzgünüm. Her gün serbest kaldığının haberini duymak için bekliyorum. Seni orada tutmaları çok saçma... hakkında hiçbir kanıt yok. Lütfen bana yaz. Sen ne düşünüyorsun? Tutuklanmanın nedenini açıklamak zorundalar. Sağlığın nasıl?

Burada, her zamanki gri yaşantımızı sürdürüyoruz. Günler geçmiyor da sanki soluk, kansız gölgeler fark edilmeden kayıp gidiyorlar. Burada hayat olduğunu kendimizi ikna etmeye çalışıyoruz.

Elbette diğerlerinden daha iyi durumdayım çünkü yalnız değilim. Diğer yandan daha kötü durumdayım çünkü Moskova'da onlar için endişelendiğim ve çok özlediğim çocuklarım var.

Bize dair başka ne söyleyebilirim sana? Bazıları tiyatro oyunu hazırlıyorlar. Küçük oyunlar. Sonunda ne olacak bilmiyorum ama bazıları gerçekten iyi aktörler.'[7]

Alexander üç ay sonra, 1908 yılının Mayıs ayında serbest bırakıldı fakat iki yıl boyunca Moskova'ya ve diğer büyük Rus şehirlerine girmesi yasaklandı. İşlerini Pushkino'ya 40 mil uzaktaki Dmitrov'dan sürdürmeye çalıştıysa da bunun uygulamaya elverişsiz bir yol olduğunu anladı. Sürgün süresini yurtdışında geçirmek için başvurdu ve Fransa Lille yakınlarındaki Roubaix'i tercih etti.

Roubaix bir tekstil şehriydi. Alexander burada işiyle ilgili birçok çalışma yaptı ve yün boyamanın en modern yolları üstünde

çalışmak istedi. İnessa bunun Sasha ve Fedor'un Fransızcalarını geliştirmeleri için iyi bir fırsat olduğunu düşündüğünden, Alexander onları da yanına aldı.

İlk önce İsviçre'de tatil yaptılar. İnessa altı ay sonra ilk defa Alexander'a buradayken yazacaktı. 'Senin ve küçük Sasha'nın mektubunu aldım. Uğuldayan rüzgârla beraber İsviçre dağlarında olduğunuz için mutluyum...

Fransa'daki okullara gelince, dikkatli olmak gerektiği fikrindeyim. [Orada] İyi okullar [genelde] zengin çocuklar içindir ve bize fazla burjuva kaçabilirler. İlk yılda sen etrafı kolaçan ederken çocukların evde özel derslerle idare etmesi en iyisi.

Çocuklar seninle olduğu için çok mutluyum, çünkü Moskova'da ikimizi de özlüyorlardı. Çok hassas ve sevgi dolu çocuklarımız var.'[8]

Mart ayına geri dönersek, günlerin de hafiflemesiyle İnessa kendine bir rutin oturtmuştu. 'Bir sürü ev işi yapıyorum,' diye yazdı, o zaman dokuz yaşında olan kızı İnna'ya, 'İki de dersim var, yani saat dörde kadar meşgul oluyorum. Akşamları ise amcan Volodya ve ben kitap okuyor, arkadaşlarımızı görmeye gidiyor ya da sadece oturup konuşuyoruz. Misafirlerimiz de oluyor ama sadece üç sandalyemiz ve bir sıramız var bu yüzden daha fazla misafirimiz olduğunda... yerde oturmak zorunda kalıyorlar ama kimse bunu kafasına takmıyor.

Yeni arkadaşlarımdan bazılarının portreleri var. Ve nihayet görüştüğümüzde onları sana da göstereceğim. Burada hiç fotoğraf stüdyosu yok...ama postacılardan birinin kamerası var ama muhtemelen işi ticarete döktüğünden makine için çok para istiyor.

Volodya kendi makinesini getirdi ama fotoğrafları basmak için ne kağıdı ne de gerekli alet edevatı var ... En son gönderdiğiniz mektupla beraber hepinizin fotoğrafını da aldım ve öyle mutlu oldum ki anlatamam. Kaliteleri çok iyi değil ama burada

masamda duran fotoğraflarınızdan iyidir, onlar siz küçükken çekilmişlerdi ve artık size pek benzemiyorlar.

'Çizdiklerin için teşekkürler... benim tatlı kızım.

Baban tutuklandığı için çok üzgünüm. Onu çok uzun tutacaklarını sanmıyorum. Eğer onu ziyaret etmene izin veriyorlarsa bana yaz. Eminim seni görmek için hasretinden ölüyordur. Bana yaz ve sağlığı nasıl, orada üşütmüş mü bana söyle.

Sana sarılıyorum, canım İnushka'm. Volodya Amca da sana öpücük gönderiyor.'[9]

İnna kendi mektubuna üç yaşında olan kardeşi Andre'den de bir mektup iliştirmişti. -Elbette mektubu İnna yazmıştı. 'Ayıları öldürmüyorum.' diye cevap verdi İnessa. 'Bir silahım yok. Ayılar var ama şimdi buzla kaplanmış olan Kuzey Denizindeler. Bizim burada sadece ren geyiklerimiz var. O kadar güzeller ki –kahverengi, gri ve hatta tamamen beyaz olanları bile var.

Büyükannenden sana duvar halısındaki geyiği göstermesini iste. Küçük gruplar halinde dolaşıyorlar ve sadece yolda değil, kar üstünde de çok hızlı koşuyorlar.

Saçını kestirmişsin. Seni göremiyorum ama biliyorum ki sana çok yakışmıştır canım oğlum.'

Nisan ayında, Volodya'nın sağlığı kış boyunca kötüye gittiğinden dolayı İnessa'yı Mezen'de yalnız bırakmak zorunda kalmıştı. İnessa onun gidişine çok üzülse de Pushkino'dan haber almak onu sevindirmişti. Mayıs ayında yazdığı mektupta şöyle dedi: 'Çocuklarla buluşmanı anlattığın için teşekkür ederim. Seni onlarla beraberken tam olarak gözümde canlandırabildim.' [10]

Volodya'nın yokluğunun biraz daha çekilir hale geldiğini, çünkü 'beraber yemek yiyebileceği iki yoldaş bulduğunu, bu yüzden artık sadece kendisi için yemek pişirmediğini' anlattı Alexander'a. [11]

Bu yoldaşlardan birinin İnessa'nın daha sonra beraber çalışacağı Bolşevik Valentin Popov olduğu neredeyse kesin. Zubravich

İnessa ile ikisi konuşurlarken genelde orada bulunduğunu ama konuşulanların çoğunu anlamadığını kaydetmiş.

'Bana Rusça öğretmeye çalıştı,' diye yazdı, 'ama tembeldim (ve çalışmadım). İnessa da beni küçümserdi. Ben de o güzelce ördüğü saçlarını çekerek karşılık verirdim. Bağırırdı ama asla alınganlık yapmazdı. Nasıl bir aileden geldiğini bilseydim böyle davranmazdım ama ancak onunla Moskova'ya ayak bastığımızda burjuvaların en burjuvasından geldiğini öğrendim. Mezen'dekiler genelde işçi sınıfından insanlardı ve İnessa herkesle gayet iyi geçiniyordu.' [12]

Zubrovich derse hazırlıklı gelmese de derslere katılıyordu. Bu derslerin bir kısmı siyasiydi ve İnessa parti edebiyatı yönünden sıkıntıda olduğu için Zubrovich *Iskra*'nın bazı eski sayıları da dâhil Mezen'e biraz kitap kaçırılması konusunda tanıdığı bir adamla anlaştı.

İnessa, Popov'la beraber Anton Çehov'un tek perdelik oyunu *Evlilik Teklifi*'nde onu daha azimli hale getiren yeteneklerle bir sanat grubu oluşturdu.

Mayıs ayında, İnessa sürgününün geri kalanını yurtdışında geçirmesine izin verilmesi için hükümete bir istekte daha bulundu. 1907 Kasım'ından beri Mezen'de bulunduğunu ve şimdiye kadar geçirdiği sürgün yaşamının tatmin edici görüldüğünü fakat artık sağlığının iyi olmadığını söyledi. Mektubuna 'Gastrit ve sıtmadan şikâyetçi olduğunu, iklim değişimi ve termal sularla uygulanacak bir tedavi gerektiğini' onaylayan bir sağlık raporu da ekledi.

Bu denemesinde de yine ret cevabı aldı. -Bu ret cevabına İnessa'nın bir anlık isyan sebebiyle ricasını bir istek gibi göstermesi ve mektupta 'Saygıdeğer Yönetici' demeyi unutmuş olması da sebep olmuş olabilirdi.[13]

1908 yılının Nisan ayında Mezen hâlâ buzlarla kaplıyken Lenin Napoli Koyu'nun parlak güneşi altındaydı. -Kapri adasında.

Rusya'nın ünlü romancısı Maksim Gorki'nin evinde kalıyor, balığa gidiyor ve Alexander Bogdanov ile satranç oynuyordu.[14]

Tatil yapmıyordu, tam aksine özel bir amacı vardı. Bogdanov Lenin'in Bolşevik grubundaki rakibiydi. -Ve ondan üstün olmasa da entelektüel açıdan ona eşit olan tek insandı- fakat strateji konusundaki görüşleri taban tabana zıttı. Lenin, Duma gibi devletin var olan kurumlarını etki alanlarını genişletmek için kullanabileceklerini düşünüyordu. Bogdanov ise tüm Bolşevik Duma üyelerinin istifa etmesi ve hatta partiden atılması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Onu Marksist tarihsel teorisinin kenarına getiren amacı, işçi sınıfı tarafından çıkarılacak ve kendi kültürel gelişimini sağlayacak silahlı bir ayaklanmaydı. Lenin'e göre bu siyasi gerçekleri göz ardı etmek demekti. Entelektüel rehberlik hayati öneme sahipti. -Bogdanov bu fikre sadece omuz silkiyordu çünkü ona göre burjuva kültürünün ağına düşmüş entelektüele ulaşmak artık imkânsızdı.

Lenin en sonunda Bolşevik grupta ikisine yetecek kadar yer olmadığına karar verdi. Bogdanov gitmeliydi ve Lenin'in Kapri adasında onunla neşeli bir samimiyetle satranç oynuyor gibi görünmesinin belki de bir nedeni buydu. -Tabii oyunu kaybedene kadar. Gorki Lenin'in sergilediği 'fevri ve çocukça' tavra şaşırıp kalacaktı.

Lenin'in kararı cesur olarak tabir edilebilirdi. Parti finansmanının yasadışı yollardan temin edilmesine yönelik yaklaşımı dolayısıyla Bolşevikler arasında çok az destekçisi kalmıştı. Merkezi Komitedeki pozisyonunu geri alamamıştı -Geri alabilme şansı da oldukça düşüktü.

Bogdanov da Lenin'den nasibini almış ve parti içindeki sonu gelmeyen çatışmadan bıkmıştı. Kapri'den Paris'e dönüşü sonrası Bolşevik gazetesi *Proletarii*'nin yönetim kurulundan istifa etti. -Lenin'in beklediği gibi. Fakat Bolşevik Merkezi Komitesindeki yerini korudu. -Komitedeki husumet ortamı göz önüne alındı

ğında bu durum Lenin için tehlike yaratıyordu.

Gorki bu iki adamın Kapri'de buluşmalarının aralarındaki gerginliği azaltacağını, düşüreceğini ummuştu. Lenin'in Bolşevik grubunu böleceğini elbette ki tahmin etmemişti. Lenin'in aklında olan şey ise tam olarak buydu. Bunu mümkün kılan şey ise yoldaşları banka soygunlarından daha fazla şok eden yeni bir para kaynağının bulunmasıydı. Schmidt kaynaklarının yankısı partide uzun süre devam edecekti. -Ve zamanla İnessa'yı da içerecekti. Zengin bir Moskovalı endüstricinin yeğeni ve bir devrimci sempatizanı olan N.P Schmidt 1907 yılında Okhrana'nın ellerinde hayatını kaybetmiş ve tüm servetini de iki kardeşine bırakmıştı. Bu potansiyeli gören Lenin, Bolşeviklerinden ikisinden bu kız kardeşleri baştan çıkarıp onlarla evlenmelerini ve miraslarıyla partinin Bolşevik grubuna katkıda bulunmalarını sağlamalarını istedi.

Şaşırtıcı bir şekilde, plan işe yaradı –en azından bir kısmı. İki adamla kızlar evlenmeyi başardılar. İçlerinden biri parayı kendine saklamayı tercih ederken, diğeri, Viktor Taratuta karısının parasının bir kısmını alıkoyarak hatırı sayılır bir meblağı partiye iletti –Lenin'e özgürlük alanı sağlamaya yetecek kadar.

Schmidt kaynakları da tıpkı banka soygunları gibi Lenin'e birkaç yıl sürecek fırtınalı bir kavga ortamı getirecekti. Bu ortamdan kurtulmasına İnessa yardım edecek ve partiye Lenin'in o noktada bile mümkün olacağına inanmadığı ölçüde başarı kazandıracaktı.

Lenin'in şoka girmiş bir halde, eleştiri seline verdiği cevap manidardı. Viktor Taratuta 'iyi biri çünkü onu kimse durduramaz,' dedi yoldaşlardan birine. 'Söyle bana, parası için tüccar bir kadının peşinden gider miydin? Hayır mı? Ben de gidemezdim, kendimi ikna edemezdim [yetiştirilme tarzından dolayı], ama Viktor yapabildi... işte bu da onu yeri doldurulamaz biri yapıyor.'

Fakat Lenin kendini kandırıyordu –ya da dinleyicisini. Zira kendisinin de eğer çabalarına değecekse bir amaç uğruna yapmayacağı şey yoktu.

Haziran ayında Lenin Cenevre'ye döndüğünde Mezen'deki denizin buzu kırılmış ve *Barty* adlı beyaz bir gemi limana yanaşmıştı. İnessa yolcular arasında Volodya'yı gördüğüne çok sevinmişti.

Volodya'nın gelişi onu neşelendirdi. İnna'ya 'Hava oldukça ılık ve güneşli,' diye yazdı Temmuz ayında. 'sık sık yürüyüşe çıkıyoruz. Özellikle de beş mil uzunluğundaki Mezen Nehri kıyısından yürümeyi seviyoruz. Burada birçok göl var. Böğürtlenler çoktan olgunlaştı, dün bol bol yedik. Yarın tüm günü dışarıda geçirmeyi düşünüyoruz. Belki de kamp kurarız.

'Bir süreliğine oldukça aydınlık oldu. Geceleri rahat rahat kitap okunabiliyor –geceleri gündüzlerden sadece havanın temizliği ve sivrisinekler yönünden farklı. Sivrisineklerin burada ne kadar sinir bozucu olduklarını tahmin edemezsin.'

İnna'nın gemiyle onlara katılması fikrinin pek de mantıklı olmadığını şimdi kabul etmişti. Bunun bir nedeni sonbaharda havanın çok kötü olduğunu öğrenmesiydi, 'çok sıcaktan soğuğa ani geçişler' olduğunu ve 'kulübeler arasında esen rüzgârın kolayca soğuk algınlığına yol açtığını' öğrenmişti. –'özellikle de senin için benim sevgili kırılgan Inushkam. Bu yüzden seni buraya getirmenin iyi bir fikir olmadığına karar verdim.'

Olumlu bir havayla ekledi: 'Belki de Archangel'a taşınabilirim. İklim ve şartlar orada çok daha iyi.'[15]

Bir sonraki ay yeniden eski kasvetine bürünmüştü. 'Dünyayla iletişimin kesildiği 'mahrumiyet' periyodunun sadece altı haftasını geçirebildik,' diye yazdı Anna Asknazy'ye, buzların erime dönemindeki sellerden ve bataklıklardan bahsederken.[16]

'Sonra ateşlendim ve hasta oldum. Mezen ruhsal anlamda ölülerin ve ölümün şehri; özellikle şaşırtıcı ya da korkunç hiçbir

şey yok burada. Sürgün yaşantısı da öyle, insanlar susuz kalmış bitkiler gibi solup gidiyorlar. Büyük şehirlerden gelenler tüm o yoğun hayatları ve çeşitli ilgi alanlarıyla buraya ayak uyduramıyorlar, bu bataklığa alışamıyor ve ruhsal olarak düşüşe geçiyorlar. Yoldaşların buraya nasıl enerji ve yaşam dolu olarak gelip sonra sönüp gittiklerini görmek çok üzücü. Aynı sürecin kendinde de işlemekte olduğunu görmek ise daha üzücü.'

Eylül başında Volodya hastalandı ve kışı Mezen'de geçiremeyeceği anlaşıldı. Cezasının bitmesine hâlâ bir yıldan uzun bir zaman varken yine İnessa'yı terk etmek zorunda kaldı.

Volodya ayrıldıktan sonra, İnessa tekrar yöneticiye mektup yazdı, bu sefer kızı İnna'nın onu ziyaret edebileceği Archangel'a geçici olarak transferini istiyordu. 'Daha fazla ayrılık artık düşünülemez.' diye yazmıştı İnna'ya. Mektupta diş ağrısından, sıtmadan ve salgı bezi hastalığından şikâyet etti. Mezen'de dişçi yoktu. İyi halini devam ettirdiğini polisin onaylayabileceğini söyledi. Hiç şüphesiz ki bu sefer 'Saygıdeğer Yönetici' olarak hitap etmişti ama ricası yine reddedildi. Bu İnessa'yı tamamen çaresiz bırakıyordu. Zubrovich'e sürekli kaçmaktan bahsediyordu –muhtemelen Volodya uzaktayken. Planlar her ne kadar net olmasa da balıkçı botlarından biri üzerine yoğunlaşıyordu.

Fakat aniden birçok Polonyalının sürgününe sebep olan Polonya sıkıyönetim yasası kaldırıldı. Artık eve dönmekte özgürlerdi. 'Çok kalabalık olduğumuz için,' diye yazdı Zubrovich, 'İnessa'yı saklayabilir ve bizimle Archangel'a götürebilirdik. Planı arkadaşlarıma anlattım ve herkes destek çıktı. Hemen İnessa'ya koştum ve "Hazırlan" dedim. 'Aramızda birçok kadın vardı, yani İnessa tek değildi. Ona yerli kadınların giydiği kürkten yapılma *malitsa*'yı giydirdik.

'Belgeleri ve üç kızakları' ile beraber 20 Ekim sabahı yeni yağmış karın üzerinden yola çıktılar. Yolculuk İnessa'nın geçen yılki beş günlük yolculuğundan çok daha uzun sürdü ama kimse

onları durdurmadı. 'Herkes Polonyalı kalabalık bir grup sürgünün eve döndüğünü biliyordu ve bizi saymadılar bile.

Archangel'a vardığımızda, İnessa ve ben eski ev sahibime gittik ve akşama kadar bekledik. Sonra istasyona gitmek için Dvina Nehrini geçtik,' istasyon nehrin sağında, şehir ise solundaydı. Birçok güzergâhın birleştiği bir kavşak olan Vologda istasyonuna giden trene bindiler. Orada, 3 Kasım günü Moskova'ya giden trene geçtiler. -Dikkatliydiler çünkü Archangel'dan başka merkezlere direkt giden trenlerin özellikle aranacağını biliyorlardı. Endişelenmelerine gerek yoktu. Mezen'de İnessa'dan sorumlu görevli, M.Lapine, polis telgrafla bildirene kadar İnessa'nın gittiğini fark etmeyecekti.[17]

İnessa tehlikeyi hafife almamıştı. Ortadan kaybolduğu anlaşılır anlaşılmaz aranılan bir kadın olacaktı. Moskova polisi onun izini süreçek ve ülke sınırları alarma geçirilecekti. Bu pek önemli değildi çünkü Finlandiya sınırı kolay geçilebilir olmasıyla ünlüydü fakat Moskova işi farklı bir meseleydi.

Bir hafta sonra, 10 Kasım'da, İnessa Volodya'ya bir mektup yazdı. Özgürlüğün verdiği coşku dolu bir mutlulukla neredeyse çocukça denilebilecek bir mektuptu. Volodya'nın o zaman tedavi görmekte olduğu Fransa'nın güneyindeki Beaulieu'ya gönderilmişti.

'Sevgili Volodyam, sonunda kendimi dünyanın dibinden merkezine atmayı başarabildim. Hareketli kalabalığın arasından gürültüyle geçen arabaların sesini büyük bir zevkle dinliyorum. Çok katlı evlere, tramvaylara, arabalara bakıyorum ve şehrimi ne kadar çok sevdiğimi düşünüyorum. Sana tüm hücrelerimle öylesine bağlıyım ki. Senin çocuğunum ve tıpkı bir balığın suya ihtiyaç duyduğunu gibi senin telaşene, gürültüne ve kargaşana ihtiyacım var ... çok mutlu ve heyecanlıyım.

'Beni çok iyi anladığını ve benim için mutlu olduğunu biliyorum. Genellikle kendimi çok iyi hissediyorum ve bir haftadır

burada olmama rağmen hâlâ çok heyecanlı ve neşeliyim fakat huzursuzum. Sanırım biraz zamana ihtiyacım var. Yaz sonuna kadar Rusya'da kalacağım. O zaman bir sonraki adımım netleşmiş olacak. Çocukları da yanıma alacağım. Hâlâ onları göremedim.

Yarın İnna'yı göreceğim ve o kadar heyecanlıyım ki onu görmenin düşüncesi bile beni mutlu ediyor... Diğerlerini ise bildiğin nedenlerden ötürü henüz göremeyeceğim.' -Muhtemelen sır saklayabileceklerine güvenmek için çok küçük olduklarından dolayı. [18]

Genel olarak düşünüldüğünde Okhrana onu arıyor olsa bile heyecan dolu bir süreçti. Mezen'de geçen uzun, soğuk ve mutsuz aylardan sonra İnessa'nın coşku dolu olması anlaşılabilirdi ama görünüşe bakılırsa yaşadığı mutluluğun etkisiyle Volodya'ya *onun* nasıl olduğunu sormadığını fark edememişti. Ayrıca yaz sonuna kadar -sekiz ya da dokuz ay- ondan ayrı kalma isteği de Volodya'yı pek sevindirmemiş olsa gerek. Özellikle de kırılgan sağlığına rağmen Kutup Sürgününü onunla paylaşmış bir sevgiliye gösterilmemesi gereken bir davranıştı bu.

İnessa belki Vera Pavlovna olabilirdi ama Anna Karenina değildi. Eğer öyle *olsaydı* kendisi olarak ulaştığı etkiye ulaşması hayal bile edilemezdi muhtemelen. Yine de, kısa zaman sonra İnessa'nın Volodya'yı sevdiği gerçeği su götürmez olacaktı.

Belki biraz da suçluluk hissiyle ertesi gün Volodya'ya tekrar yazdı: 'Yeniden yazıyorum, canım. Her an seni düşünüyorum. Nasılsın? Keyfin nasıl?

'Şimdiye kadar burada her şey yolunda görünüyor. Yakında buradan ayrılacağım. Ruh halim nispeten daha iyi, kendimi daha canlı hissediyorum çünkü sosyal hayatım nihayet hareketleniyor.

Bu şehirde birçok fırsat görüyorum. Çok canlı ve her geçen gün daha da önemli hale geliyor. Geceleri caddeler öyle güzel,

öyle aydınlık, öyle çekici ki... Tramvaya binmeye de alıştım. Üç kere Moskova Sanat Tiyatrosu'na, iki kere de sinemaya gittim. Sembolizm hakkında bir konferansa katıldım.'[19]

Her ne kadar İnessa sürekli Volodya'yı düşündüğünü söylese ve onun sağlık durumunu sorsa da, tutuklanma tehlikesine rağmen yüksek standartlara sahip şehir hayatına dair yaptığı heyecanlı betimlemeleri tedavi gören bir sevgiliye pek de çekici gelmemiş olsa gerek. Dolayısıyla Volodya cevap vermedi. Kasım sonuna doğru İnessa artık endişelenmeye başlıyordu. 'Uzun zamandır senden haber alamıyorum ve mektuplarımın sana ulaşmadığını düşünmeye başladım. Hâlâ aynı adresteyim. Her gün buradan ayrılmaya niyetleniyorum ama bir şeyler sürekli beni alıkoyuyor... Tüm aile üyelerini son görüşümde (en genç iki üye orada olmasa da) hepsi iyilerdi ve seni sordular.'[20]

Tüm bunlar olurken İnessa mütevazı bir yaşam sürüyordu. Gizli bir adreste yaşıyor, Rumyantsev Müzesi'nde okuyup yazıyor –normalde tercih edeceği üniversite kütüphanesinden daha güvenli- ve Prechistenska Hapishanesi'nde beraber kaldığı kadın mahkûmlarla görüşüyordu. Bazılarından aldıkları haberler hiç de iyi değildi. Bir tanesi delirmişti, diğer ikisi boğazlarından rahatsızdı ve hâlâ on dokuz yaşında olan bir diğerinin muhtemelen aşırı su kaybından dolayı kırışmış dudakları ve bezgin bir yüzü vardı.

İnessa kafasında planlar kurmaya çalışıyordu, niyeti çocuklarla beraber Kiev'e taşınmaktı. Daha küçük bir şehirde daha az tanınacağını ve Okhrana faaliyetlerinin de pek yoğun olmayacağını, böylece daha güvende olacaklarını düşünüyordu. Yine de bundan önce görümcesi Anna ile buluşup Rusya'nın ilk Kadın Kongresine katılabilmek için Moskova'dan ayrılıp St. Petersburg'a gitme riskini almaya karar verdi. Parti anti-feminist bir yapıya sahip olmasına rağmen, Sosyal Demokratlar gönülsüzce de olsa sonunda buna izin vermişlerdi. Sosyal değişime

dair tüm fikirlerine ve Chernyshevsky'nin izinden gitmelerine rağmen hâlâ kadının yerinin evi olduğunu düşünüyorlardı.

İnessa'nın hem yoldaşı hem de rakibi olacak Alexandra Kollontai kırk beş kişilik bir kadın işçi grubuyla katılıyordu ve kongrede öne çıkması bekleniyordu.

Polisin kongreyi izleyeceği kesindi, bu yüzden İnessa göze çarpmamalıydı. -Hiç konuşma yapmadı, bir kereliğine konuşmasına izin verilse de; resmi bir pozisyon almadı, çünkü bu da kayıtlara geçebilirdi. Polis korkusu olmasa bile İnessa muhtemelen kongrede önemli bir rol üstlenmezdi. Şimdiye kadar partide yüksek bir statüsü olmamıştı ve parti için yaptıklarına rağmen hâlâ resmi olarak partiye katılmamıştı.

Bunun yerine, sunumları izledi ve daha çok 'Aile ve Kadın' ile 'Özgür Aşk' kısımları ile ilgilendi. -tartışma aşkı özgürce yaşama ihtiyacı ve kadının gelir eksikliği nedeniyle bunu mümkün olmadığı gerçeği arasındaki çelişki üstünde yoğunlaşıyordu. İnessa, 'Bu dairenin etrafına tıpkı bir sincabın tekerlek üstünde dönüşü gibi dönüp durdular.' diye yazdı Vladimir'e.[21] Yine de bu tartışma ona daha sonra Lenin ile yaptığı konuşmalarda öne çıkaracağı fikirler verdi. Aslında, zaten yaralı oldukları bir dönemde bu tartışmalar ilişkilerini daha da alevlendirecekti.

Kongre başarılı değildi -kadın işçilerin bir bölümü de prosedürü aşmaya yönelik bir öne çıkış sergiledi. Anna ve İnessa'ya tüm bunlar fazla gelmişti.

Anna şehri terk etti fakat İnessa Noel sonrasına kadar St Petersburg'da kalmaya karar verdi. Her ne kadar kulağa çekici gelse de Pushkino'daki ailesine katılmanın pek akıllıca olmayacağı açıktı. Ayrıca artık Kiev de iyi bir fikir gibi görünmüyordu. St Petersburg'un avantajları vardı. Şehir içinde rahatça saklanılabilecek kadar büyüktü, sınıra yakındı ve partinin buradaki yapılanması da iyi bir yeraltı organizasyonuyla gayet sağlamdı.

Bu yüzden İnessa Kolpinsky Lane'e yakın bir daire kiraladı

ve Roubaix'te olan Alexander'a çocuklara yetecek kadar geniş bir daire bulamasa da planlarını değiştirdiğini yazdı. 'Neredeyse bir buçuk yıldır onları görmüyorum. [küçük çocuklarını].'

İnessa için Noel hiç de mutlu geçmedi. 'Çok berbat zaman geçirdim,' diye yazdı Alexander'a. 'Kendimi inanılmaz derecede yalnız ve tamamen çaresiz hissettim. Böylesi bir yalnızlığı Kuzeydeyken bile tatmamıştım çünkü Volodya gittiğinde bile orada bir arkadaş çevrem vardı, beraber yaşadığımız için bir aile gibi olmuştuk.

Hayatın beni ne kadar şımartmış olduğunu ve nasıl da her zaman etrafımın bana yakın olan insanlarla çevrili olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Bunun ne kadar zor bir şey olduğunu gördüğümde tüm hayatları boyunca yalnız kalan insanların da var olduğunu düşündüm.' Her ne kadar şımartılmış olduğunu düşünse de, geleceğe olumlu bakıyordu. 'özel hayatımda iyi bir şeylerin olmasını umuyorum.'[22]

İşlerin yoluna girmesi için biraz daha beklemesi gerekecekti. Bir arkadaşına şöyle yazdı: 'Volodya'dan aldığım haberler pek iyi değil. Sağlığı daha iyi ama yatakta kalması gerekiyor ve çok sıkılıyor. Mektubunu aldığına çok sevinmiş.' Volodya'nın çoğu arkadaşı o veya bu nedenden dolayı Volodya ile iletişim kurmadıklarından dolayı arkadaşından ona tekrar yazmasını rica ediyor. 'Mektuplarını yine eski adrese, Anne'ye gönder.'

Volodya'ya ise sevgi dolu, adım adım gerçekleşen siyasi olgunlaşmasını yansıtan, minnettarlıkla dolu bir mektup yazdı. 'Bu olgunlaşmanın son dönemlerinde benim için çok şey yaptın.' diye yazdı. 'Senin sayende Marksizm'in farklı problemlerini daha iyi ve daha çabuk anlamaya başladım. Çünkü senin bu problemlere yaklaşımın çok derin ve doğru. Son olarak, proleterlerle geçirdiğim son bir yıl, önceki yıllardan farklı olarak inançlarıma daha sıkı sarıldım –bunda senin hiçbir takıntıyla örselenmemiş, olgunluğunun yansıması olan dünya görüşünün

de etkisi büyük.' [23]

Bunlar sevgilisine yazdığı son sözlerdi. Birkaç gün sonra, 1909 yılının Ocak ayında, Volodya'nın durumunun aniden kötüleştiği ve ameliyat için Nice'de bir kliniğe kaldırıldığı haberi geldi. Durumun ciddiyeti yansıtılmamıştı –sanki 'basit bir operasyonmuş' gibi.

İnessa endişelendi ve hemen güneye doğru yola çıktı. Önce trenle sonra da donmuş sular üzerinden kızakla Finlandiya sınırını geçip gizlice İsveç'e girdi.

O Fransa'nın güneyine ulaşana kadar Volodya'nın ameliyatı bitmişti ve durumu 'doktorları bile şaşırtan bir şekilde' kötüye gidiyordu. İki hafta sonra İnessa'nın kollarında öldü –muhtemelen septisemiden.[24]

İnessa yıkılmıştı, hemen Roubaix'e, Alexander ve oğullarının yanına uçtu.[25] birkaç hafta sonra doğduğu yer olan fakat daha önce hiç ziyaret gitmediği Paris'e geçti – yalnızdı, belki de tek başına yas tutmanın daha kolay olacağını düşünmüştü.

'Onun ölümü benim için geri dönüşü olmayan bir kayıp oldu,' diye yazdı arkadaşı Anna Asknazy'ye. 'çünkü hayatımda sahip olduğum tüm mutluluk oydu –ve kişisel mutluluk olmadan yaşam yolu çok daha dikenli olacak.'[26]

Yıllar sonra İnna on sekiz yaşına geldiğinde, İnessa ona durumu açıkladı: 'Sevgili İnochkam, bence her şeyin sonunda ölüm var ... Bunu sadece birini kaybettiğinde anlayabilirsin. Her şeyin bittiğine ve sevdiğin insanı bir daha göremeyeceğine inanmak çok zor. Volodya Amcan öldüğünde ne kadar üzüldüğümü ve Babushka'yı [büyükannen Varvara Kavlovna] nasıl kıskandığımı hatırlıyorum. Çünkü o ölümden sonra yaşama inanıyordu ve onun için ölüm sadece geçici bir ayrılıktı.

Fakat bana öyle geliyor genel olarak aşağıda [dünyada] sahip olduğumuz bilgi [İnessa'nın ateist inancı] bize kavgaya devam edebilmek, kendimiz ve diğerleri için daha bir hayata sahip ol-

mak uğruna savaşabilmek için gerekli ruhu veriyor.

'Eğer ölümden sonra hayat olduğuna inanıyorsan, önündeki daha iyi hayatta telafisini göreceğine inanarak varlığının çelişkilerine dayanmak daha kolay. Fakat sadece dünyasal varlığı kabul ediyorsan sahip olduğun yaşamı elinden geldiğince iyi hale getirmelisin ve bu biraz zaman alacak olduğu için bunu kendin için yapamasan bile en azından gelecek nesiller için yaşamı daha iyi kılabilirsin.

Hayat dünyadaki çoğu insan için o kadar berbat ki, yolun sonuna geldiklerinde onu hüzünle hatırlıyor ve neden yaşamış olduklarını merak ediyorlar.'[27]

Elbette bu sosyalizm ve din arasında geçen bir tartışmaydı, -İnessa sol taraftaydı- her ne kadar bu ikisinin çelişki içinde olmasının gerekmediğini düşünenler olsa da. Bu sözler İnessa'nın kaybının yaraları iyileştiğinde yazılmıştı, uzun bir zaman sonra.

Babushka en sevdiği oğlunu kaybetmişti ve teselliyi de inancında bulmuştu fakat öyle görünüyor ki o da İnessa ve oğlu gibi bir sosyalist olmasa da 1909 yılında yas tutarken bu tür bir bakış açısı kazanmış olabilirdi.

Aile geleneğini izleyerek, Volodya'nin ebeveynleri onun anısına on bin ruble harcayarak Murmansk'da bir biyoloji istasyonu binası yaptırdılar.

Armand ailesi içinde Volodya'nın intihar etmiş olduğuna dair söylentiler çıktı. Bu yüzden hastaneye apar topar götürüldüğü ve anısına yapılan levhanın nereye konulacağına dair şüpheler oluştuğu düşünülüyordu fakat bu iddialar elbette kanıtlanamadı

Şimdi İnessa için gelecek karanlık ve belirsiz görünüyordu. Tutuklanma korkusuyla, Rusya'ya evine gidemezdi. Kocasından ayrı kalmıştı ve şimdi de sevgilisini kaybetmişti. Sürgünde geçecek bir ömür karşısında duruyordu ama duygusal istikrarı yoktu.

'Çalışma konusuna gelince,' diye yazdı Anna Asknazy'ye, 'Hiçbir şey yapmıyorum, çünkü bu enerji ve cesaret gerektiriyor, benimse ne enerjim ne de cesaretim var. Burada sürükleniyorum. [Şu an için] Paskalya'ya kadar küçük bir Fransız kasabasında kalacağım. Paris'e taşınıyorum, orada beni meşgul edecek bir şeyler bulmayı umuyorum. Fransız Sosyalist Partisini tanımaya çalışacağım. Eğer bunu başarabilirsem en azından işime döndüğümde biraz tecrübem ve bilgim olacak.'

Paris'te, istemsiz olarak Orleans Meydanında Rus mültecileri ile tanınan bir kafeye doğru çekildi. Orada, bir zamanlar hem dairesini hem de hapishanesini paylaştığı ateşli genç arkadaşı Elena Vlasova ile görüştü. Elena onun ne kadar 'melankolik, tükenmiş ve soluk' göründüğünü şaşkınlıkla gözlemledi. Sorularına cevap olarak İnessa şöyle bir açıklama yaptı: 'Çok acı çektim. İsveç'te tüberkülozdan ölen, bana çok yakın birini toprağa verdim.'[28]

Kafede, Rus müşterilerin üst kattaki geniş salonda toplantı yapmalarına ve konuşmacıları dinlemelerine olanak sağlanıyordu. Tam da orada Elena ile beraber bu toplantılardan birine katılırken İnessa nihayet Lenin ile tanıştı.

VI.

PARİS 1909

İnessa daha önce hiç Lenin gibi bir adamla tanışmamıştı. Genç devrimciler –Volodya'nın Pushkino'daki hocası ve Mezen'deki bazı tutuklular gibi yaşı daha geçkin olanları- tanımıştı ama tüm hayatını devrime adamış birini, Lenin'in bilgisine ve entelektüel gücüne sahip, dünyayı değiştirmenin kendi kaderi olduğuna inanan bir adamı tanımamıştı. Bir anlamda, Lenin İnessa'nın başından beri aradığı şeydi –Volodya'nın varisi olarak görülebileceği bir adanmışlık ve otorite figürü. Çünkü İnessa'yı Lenin'e hazırlayan tüm bilgiyi ona Volodya vermişti.

İnessa otuz beş, Lenin otuz dokuz yaşındaydı –hem bir dünya lideri hem de bir sevgili için garip bir figür. Halka şeklindeki bir sıra kızıl saçı saymazsak kel, yuvarlak bir kafası, koyu renk

Moğol gözleri ve kısa bir sakalı vardı. Kıyafetleri hep buruşuk, pantolonları da hep bol ve fazla uzun olurdu. Arkadaşı Gleb Krzhizhanovsky bir keresinde şöyle demişti: 'Uzaktan bakınca zengin bir çiftçiye benziyor... küçük, kurnaz bir *mujik* gibi.'

Çoğu insan ilk karşılaştığında onu etkileyici bulmazdı, daha sonra onları yakalayan şey ise güldüğünde bir çizgi halini alan gözleri olurdu. O gözler yüzüne her türlü duyguyu yansıtabilmesini sağlayan bir ifade geçişi olanağı sağlıyordu. Eski bir yoldaş olan Valentinov'a göre bu duygular çok çeşitliydi: 'düşüncelilik, alay, ısırıcı bir aşağılama, aşılamaz bir soğukluk ve aşırı öfke.'

'Böyle bir insan olamaz,' diyor Menşevik Fedor Dan, 'öyle ki, yirmi dört saatini devrimle geçiren, devrim dışında başka bir şey düşünmeyen, rüyasında bile devrimi gören bir adam.' Yakın zamanda aklındaki düşünceler arasında çatışma yaşanacaktı, İnessa'yı sevecekti ve diğer kadınlar hakkındaki dedikodulara rağmen bu derin duygu muhtemelen onun için yeni bir deneyimdi. Birbirleri için yaratıldıklarını söylemek biraz klişe olacak ama aralarındaki ilişki tam da bu renkteydi. Kesin olan bir şey vardı, İnessa Lenin'i ağlatan tek kadın ve hatta tek insandı -bunu başarmak için ölmek zorunda kalmıştı.

Görünüşe bakılırsa Lenin ile yanlarında başkaları da varken gerçekleşen ilk buluşmaları İnessa için çok da önemli değildi. -eserlerini okuduğu ve muhtemelen başına buyruk bir Sosyal Demokrat olarak tanıdığı adamı görmesi dışında.

Bu buluşmayı her ikisi de öldükten sonra, Lenin'in hayat hikâyesi kanla dolduğunda betimleyen Elena Vlasova hayranlık dolu hiçbir yorum kaydetmemiş.

Bundan kısa bir süre sonra, İnessa Brittany'nin güneyindeki Vendee gölgesinde Cote Sauvage'deki bir tatil köyü olan Sables-d'Olonne'de tatil yapmak için Paris'e gitti. Bu bölgedeki kral taraftarları Fransız Devrimine karşı uzun bir direniş sergilemişlerdi, İnessa'nın devrimci iştahını kabartan şey belki de buydu.

Alexander ailenin tümü için La Favorite adlı geniş bir villa kiraladı. Belki de Volodya öldüğüne göre artık İnessa'nın ona dönüp derin bir arkadaşlıktan fazlası üzerine kurulu bir aile hayatını benimseyebileceğini düşünmüştü. Fakat bu boş bir umuttu. İnessa'nın bir erkekten beklediği en temel şeye sahip değildi. Bir devrimci olmak zorundaydı –kendini tümüyle adamış, profesyonel bir devrimci. Alexander, sola kayan görüşleri olsa da asla böyle bir adam olamazdı.

Tatil bitmeden önce, Alexander İnessa'ya sürgünü 1910'da bitene kadar o ve oğlanlarla beraber Roubaix'te yaşamasını önerdi fakat tekrar o kasvetli endüstri şehrine dönme fikri İnessa'ya pek çekici gelmedi. Bunun yerine, Roubaix'ten çok da uzakta olamayan Brussels'deki Nouvelle Üniversitesi'nde siyasi ekonomi dersi almayı teklif etti.

Bu durum birçok amaca hizmet edecekti. Birincisi, bu ders İnessa'nın aklını meşgul edecekti ve ikincisi şu anki konumuyla aralarında kendini iyi hissetmediği göçmenler topluluğundan uzaklaşacaktı. Üçüncü olarak da Marksist teori hakkındaki birikimini genişletmek istiyordu. –bu birikimi artırmak kıdemli Sosyal Demokratlar için önemliydi ve Alexandra Kollontai ve Rosa Luxemburg gibi önde gelen kadınlar tarafından da uygulanmıştı. Kendini de bir parçası olarak gördüğü aydın sınıfıyla konuşuyordu ama ciddi bir entelektüel olarak görülmediğini de biliyordu.

Tatilden sonra üniversiteye yakın Jean Volders meydanında bir ev tuttu ve iki küçük çocuğu Andre ve Varvara ile beraber Brussels'e taşındı. Bu kurum sadece on beş yıl önce kurulmuştu ve bohem, radikal tarzıyla bilinmesi yabancı öğrencileri buraya çekiyordu. Kadınlara da açıktı ve fakülte sosyalist eğilimler taşıyordu.

İnessa Moskova Üniversitesinde katıldığı birkaç konferansı bir yıllık bir çalışma olarak göstererek başvuru formunda biraz

hile yaptı.[1] İki yıllık bir lisans programına kabul edildi ama çok çalışarak diplomasını tam on ay sonra 30 Temmuz 1910'da aldı. Bir hafta sonra da Brussels'da Graeff Otel'de kutlama yapmak için Alexander ve çocuklara katıldı. Alexander'ın iki yıllık sürgünü bitmişti ve Rusya'ya dönmek üzereydi. İnessa ya da oğullarını tekrar görene kadar araya biraz zaman girecekti.[2]

Brussels'deki çalışmaları sırasında İnessa yerel Sosyal Demokratlar için ara sıra muhtemelen dil becerisini kullanarak biraz iş yapmıştı. Ayrıca Rusya *Sotsial-Demokrat'a* ve Paris'te basılan diğer parti edebiyatına da katılmayı kabul etmişti çünkü Brussels kaynaklı posta Rusya posta görevlilerinin pek dikkatini çekmiyordu.

Uluslararası Sosyalist Kongresi'nin sekizincisi yakında Kopenhag'da yapılacaktı ve İnessa hemen Paris'teki Sosyal Demokrat bağlantısına yazdı ve ondan kendisi için bilet ayarlamasını istedi. Cevabın direkt Lenin'den gelmesi İnessa'yı şaşırttı. Organizatörlere İnessa'nın isminin de resmi davetli listesine eklenmesini söyleyen bir mektup yazdı.

Troçki, Rosa Luxemburg, Martov, Lunaçarski, Plekhanov ve Chernov gibi çoğu Avrupalı Sosyalist önderin de katıldığı önemli bir kongre oldu. İnessa da muhtemelen St Petersburg'da onunla böyle olaylara beraber katılan görümcesi Anna ile birlikte gitti.

Lenin elbette Kopenhag'daydı ve her ne kadar Nadya onunla gelmeyi planlamış olsa da en sonunda kongreye yalnız geldi. -Bu da o dönemin her ikisi de aynı şehirdeyken İnessa ile ilişkilerinin başladığı zaman olduğu yönündeki dedikoduları tetikledi.

Bu iddiayı doğrulayacak hiçbir şey yok. Üç yıl sonra, İnessa Lenin'e tanışmalarının ilk birkaç ayında ona nasıl da hayranlık duyduğunu, 'NK (Nadhezda Konstantinovna) ile konuşmak için odaya girdiğinde' bile nasıl dilinin tutulduğunu yazdı.[3] – Bu durum hapishane yöneticilerine küstah mektuplar yazabilen, vesikalık çekimlerini rezil etmek için gözlerini kapatan İnessa dü-

şünüldüğünde kulağa tuhaf geliyor. Lenin ile aralarındaki ilişki yavaş yavaş ilerlermiş gibi görünüyor- tıpkı Volodya ile olduğu gibi.

Eylül 1910'da İnessa'nın Paris'e yenilenmiş olarak döndüğünü tahmin etmek zor değil. En güzel zamanındaydı, otuzlarında, gür kestane rengi saçları –ve etrafını çevreleyen bir kendine güven dalgasıyla- güzel ve bakımlı bir kadındı. Modaya uygun kıyafetler giyiyor, ilginç şapkalar takıyordu. Şapkalara özel bir ilgisi vardı ve muhtemelen tüm bunlar Alexander tarafından karşılanıyordu. Yoldaşları onun 'neşeliliğinden' ve 'dinamizminden' bahsediyorlardı. Bazıları daha da ileriye gidiyordu, belki fazla ileriye: 'Ondaki hayat,' diyor G.Kotov, 'tükenmez bir kaynaktan fışkırıyor gibiydi.'

'Onu şimdi görüyorum' diye yazmış başka bir yoldaş, Louis Fischer'ın aktardığına göre, 'Leninlerimizin evini terk ederken etkileyici bir tabiatı vardı. Devrimin ateş topuydu ve şapkasındaki kırmızı tüy de... onun alevi gibiydi.'

Paris hâlâ en güzel zamanını yaşıyordu ve yazar Ilya Ehrenburg de şehrin canlı bir portresini çizdi: 'Daha önce caddelerde hiç bu kadar çok insan görmemiştim... Şoförler atlarına bağırıyor ve kamçılarını şaklatıyorlardı. Sivastopol meydanında buharlı bir tramvay gördüm; acı acı klakson çalıyordu... Üstlerinde "Meunier Çikolatası en iyisidir" yazan 'pisuarların' çokluğu karşısında hayrete düştüm...

'Erkekler melon şapkalar kadınlar ise tüylü kocaman şapkalar takıyorlardı. Cafelerin teraslarında âşıklar umarsızca öpüşüyorlardı. Her yerde parlak afişler vardı. Sanki tiyatrodaymışım gibi hissettim.'

İnessa genç Ehrenburg'un da üyesi olduğu Orleans Meydanındaki Rus göçmenleri topluluğuna katıldı. Sosyal Demokratların parti dergisi *Sotsial-Demokrat* No.110'da hazırlanıyordu ve Bolşevikler de No. 11'de toplanıyorlardı. Bazen üst kattaki büyük

odaya çıkarlardı, İnessa da Lenin ile ilk kez burada tanışmıştı.

'Savchenko'ya [bir yoldaş] ne sipariş etmem gerektiğini sordum,' diye yazıyor Ehrenburg. 'Şöyle cevap verdi: "Grenadin. Hepimiz grenadin içiyoruz." ... Üzerine soda ekledikleri kırmızı ve iğrenç bir şuruptu bu. Sadece Lenin bir kupa bira istedi.'

Ehrenburg Lenin'in konuşmalarını duymuştu. 'Hitabet ya da duygusal çekicilik olmaksızın sakin bir tonda konuştu; telaffuzunu çok az bozdu... Konuşmaları sarmal şeklindeydi: insanların onu anlamayacağından korkarak daha önce ifade etmiş olduğu bir düşünceye geri döner, asla onu tekrar etmez ama hep yeni bir şeyler eklerdi.'

Inessa'nın içi hayranlık duyduğu bir adam sayesinde amaçları için yeni bir heyecan dalgasıyla dolmuştu. -ve hatta 'o zamanlar ona âşık olmasa da' ondan 'hoşlandığını' söylemişti.[4]

Kısa zamanda yine dil becerisiyle değerini gösterdi ve Fransızcası iyi olmayan Lenin ondan çevirirler konusunda yardım istedi. -Bunlardan en önemlisi Karl Marks'ın kızı Laura Lafargue ve kocası Paul'un intiharından sonra cenazede yaptığı söylevdi.

İnessa Nadya ile de yakın arkadaş olmuştu ve ondan Avrupa şehirlerindeki parti üyeleriyle mektuplaşma işini devraldı. Böylece Nadya Rusya içindeki bağlantılara konsantre olabilecekti.

İnessa iki küçük çocuğuyla beraber -dokuz yaşındaki Varvara ve yedi yaşındaki Andre- Rue Reille'de Parc de Montsouris'e tepeden bakan bir daireye taşındı. Bu ev, Lenin'in Nadya, kayınvalidesi ve o zamanlar hasta olan en sevdiği kız kardeşi Maria ile beraber yaşadığı Rue Bonnier'deki evine de yakındı.

Burada önemli bir nokta var ki o da işçi sınıfıyla yakından ilgili olan İnessa'nın mektuplarında muhtemelen onlarla taşınmış olması gereken hizmetçilerinden, günlük çalışanlardan ve olası özel hocalardan hiç bahsetmemesi. İnessa'nın sahip olduğu yaşantısını sürdürmesini sağlayan şey bu insanların varlığıydı. Yine de mektuplarından Paris'te onlarla birlikte yaşayan Savus-

hka adlı Rus bir dadı olduğunu biliyoruz.

Varvara muhtemelen Alexander ile Rusya'ya eve gittiğinde, İnessa da Andre ile beraber Mazanov isimli Rus göçmeni bir çiftin sahibi olduğu Rue Barrault'daki pansiyona taşındı.

Bu arada İnessa ilk kez Paris komitesine seçilerek Bolşevik grubuna katıldı. Ayrıca Fransız Sosyalist Partisi'ne de Bolşevik temsilci olmaktan dolayı da memnun oldu.

Kişisel düzeyde de Fransızcasını kullanarak yeni gelenlere kalacak yer ve iş bulmaları için yardım etti. 1911 yılında Rus sürgünler Avrupa'nın tüm her yerinden göçmen eylemlerinin kalbi haline gelmiş Paris'e akın ediyorlardı.

Kopenhag kongresinden sonraki dokuz ay boyunca İnessa, Lenin, iki yardımcısı Grigori Zinoviev ve Lev Kamenev -'Troyka' olarak biliniyorlardı- ve tabii ki feminist yaklaşımlarını paylaştığı Nadya yoluyla Paris Bolşevik topluluğunun çekirdeğiyle giderek daha da fazla yakınlaştı.

Haziran 1911'de Lenin'in hayatındaki ilk büyük rolünü oynadı -Lenin'in şimdiye kadar parti içinde bulunduğu en ciddi kavgada hem de. Parti olmadan, en azından *herhangi bir* parti olmadan, Lenin güçsüzdü.

İlk bakışta, tüm konferanslar, gruplaşmalar ve çatışmalarla -Lenin'in Bogdanov ile yaşadığı gibi- sürgünlerin dünyası küçük ve önemsiz görünüyordu. Rusya'da bile çok az insan Lenin'in adını biliyordu. Göçmenlerin neredeyse tümü fakir ve hayal kırıklığına uğramış insanlardı, -bir tanesi kendini Seine'de boğmuştu- caddelerdeki cafelerde devrimin yaratacağı yeni toplum hakkında yaptıkları öfke ve tutku dolu tartışmaların içinde kaybolmuşlardı. Tabii *eğer* öyle bir şey olacaksa.

Bu, hakkında herkesin aynı fikirde olduğu tek şeydi, tabii sadece devrimin *gerçekleşeceği* konusunda uzlaşabiliyorlardı, şekli hakkında değil. 1905 yılının olayları üzerinden altı yıl geçmiş olsa da bu olaylar onlara her daim ev düşüncesi ile renklendir

dikleri yeni umutlar vermişti. Hükümet kontrolü hızla geri kazanmış olduğu için kimileri 1905 yılını bir fiyasko olarak görse de sürgünler bunu neler *olabileceğinin* bir standardı olarak değerlendiriyorlardı. 1905 yılı isyanları planlı olmadıkları için de, zaten sömürü aracı olamazlardı diye düşünüyorlardı.

Lenin, bir dahaki sefere karşılarına çıkacak fırsata hazır olmaları ve önceki devrimden ders çıkarmaları gerektiği görüşündeydi. 1905 yılı 'insanlara... özgürlük için savaşmayı öğretti... İkinci devrim de onları zafere götürmeli.' Hatta General Clusteret'in *Sokak Kavgasına Dair* ve Von Clausewitz'in *Savaşa Dair* adlı eserlerine yoğunlaşarak savaş taktikleri üzerine hevesli bir çalışmaya girişti. -1917 yılının Temmuz ayında da sokak kavgası hakkında öğrendiklerini uygulama fırsatını bulacaktı.

Bu küçük ve gergin topluluğun önde gelen isimlerinden çoğu 1917'de yaratılacak yeni Rusya'da büyük güce sahip olacaklardı. –ya da bunun için savaşırken öleceklerdi. Lenin'in Paris'te yandaşları ve sayısı hızla artan hasımlarıyla beraber yaptıkları zaman içinde devrimdeki başarısına ve bu yolla da dünya politik sahnesine yansıyacaktı.

Okhrana da en sonunda göçmenlerin önemini anlamıştı. 1905 yılı onlar için çok büyük bir şaşkınlık olmuştu. Paris'te, St Petersburg'a yaşanan çatışmaların dökümünü göndermenin yanı sıra partilerin Rusya'da yürüttüğü yasal ve yasadışı tüm ortak organizasyonlar hakkında da yararlı bilgiler sunan bir murakabe bürosu kuruldu. Okhrana'nın iyi yerleştirmiş birçok casusu vardı ve sonradan anlaşılacağı gibi bunların arasında Lenin'i desteleyenler de vardı. –Bundan Lenin'in bile haberi yoktu- çünkü Lenin bir bölücüydü ve bölünme de polisin bir politikasıydı.

Rusya'da sansür gevşiyordu. Her ne kadar partilerin kendileri yasadışı olsa da sol kanat parti gazeteleri provokatif olmamaları şartıyla basılabiliyordu. Lenin elbette bu durumu kullanmakta geç kalmayacaktı, yeni bir gazetenin planları hızla şekillenmeye

başlamıştı bile.

Paris'te ise başı büyük beladaydı. İnessa hâlâ Brüksel'deyken Sosyal Demokratlar arasında kartlar açık oynanıyordu. Menşeviklerin yanı sıra birçok Bolşevik de ona karşı cephe almaya başlamıştı.

Sosyal Demokrat Merkezi Komitesi'nin toplantılarından birinde, hem de Bolşevikler çoğunlukta olmasına rağmen grubunun Paris merkezini kapatması emrini aldı. Bolşevik dergi *Proletarii*'nin yayımı duracak, partinin yönetimi de Rusya'ya devredilecekti. Yoldaşlardan birinin evliliğiyle elde edilen fon da Merkezi Komitenin denetimine açık olacak şekilde bir grup mütevelliye teslim edilecekti.

Lenin daha önce hiç bu kadar aşağılanmamıştı -ve ilginçtir ki İnessa hayatına hâlâ yıkıntılar arasında dolaştığı bir zamanda girecekti. Her zaman yaptığı gibi çatışmalardan bıkmış ve yasal eylemlere yoğunlaşmak isteyenlere, onun deyimiyle 'Vergi memurlarına' sataşması haricinde öyle çok da kafası karışmış gibi görünmüyordu. Ne yapılması gerektiğini biliyordu. Amacının bu olduğunu açıkça kabul etmese de istediği görünüm ve disipline sahip –mensupları isteklerini yerine getirecek olan-yeni bir Bolşevik parti oluşturacaktı.

İlk hareketi Paris'in birkaç mil güneyindeki Longjumenau'da bir devrimci okul kurmak oldu ve bu organizasyonda güveneceği yoldaş da İnessa idi.

Başkalarının kurduğu benzer iki okul daha kurulmuştu -Kapri ve Bologna'da. Lenin'in amacı da onlarla aynıydı- tecrübesiz işçilerin propaganda, ajitasyon ve yasadışı örgütlenme hakkında eğitilmesi. Fakat Lenin'in amacı sadece bu değildi, o yeni Bolşevikler de yaratmak istiyordu; beyinleri yıkanmış ve sadece onun fikirlerine boyun eğecek, yanında kalan küçük bir grup Bolşeviğe eklenecek yeni insanlar. -Tabii ki planının bir sonraki adımına geçmeden önce. Bu İnessa'nın birbirini izleyecek ve her

biri diğerinden daha fazla önem taşıyacak görevlerinden ilkiydi. Tahmin edileceği üzere, okul işinde yer alması birçok yoldaşı şaşırttı.

Longjumeau, Yvette Nehri vadisindeydi. –'yol boyunca uzanan başıboş bir Fransız kasabası' diye tarif edecekti Nadya, 'üzerinden tüm gece Paris'in midesini dolduracak çiftçilerin ürünlerinin taşındığı bir yol.' Lenin bu yolu çok iyi biliyordu çünkü muhteşem bir bisikletçiydi ve hafta sonları sık sık buralara kaçardı. Konaklama Paris'te olduğundan daha ucuz olsa da partideki rakiplerinin ve Okhrana'nın gözetimi kalabalık bir şehirde olduğundan daha sıkı olacaktı.

İnessa, Alexander'dan gelen alışıldık yardımla Grand Rue'de bir ev kiraladı. Komünal bir yemek odasında herkes Paris'te Rus bir ev sahibi olan Katya Mazanova'nın hazırladığı yemekleri yerdi. İnessa ve Andre için yatak odaları ve Sergo Ordzhonidize'nin de aralarında bulunduğu üç öğrenciye de kalacak yer sağlamıştı bu ev. Sergo 1917'den sonra partide yüksek bir konuma gelecek ve İnessa'nın hayatında özel bir rol oynayacaktı. İnessa ayrıca içinde dersleri yapacağı, evin yanında bir de metal atölyesi kiraladı. Eşyaları ayarladı, okul programını düzenledi ve günlük uygulanacak dersleri belirledi.

Okul 11 Haziran günü açıldı, hava o gün Nadya'nın deyimiyle 'dayanılmaz sıcaktı' ve sadece on sekiz öğrenci vardı – içlerinden biri, Georgi Safarov, İnessa'nın en sevdiği yoldaşlarından biri olacaktı. Sadece birkaç kereliğine gelenler de dâhil olmak üzere lektörlerin çoğu da yine İnessa'ya çok yakın olacaklardı. Aralarında öne çıkanlar vardı. Bu arada yerliler 'etrafta çıplak ayak dolaşabilen öğretmenleri' olduğu için 'şaşkınlardı.'

Lenin'e dair *Hatıralar* adlı kitabında Nadya'nın ihtiyatla belirttiği gibi Nadya ve Lenin kasabanın karşı tarafında bir yerde yaşıyor ama yemekleri İnessa'nın evinde diğerleriyle beraber yiyorlardı. Nadya'nın okulla pek alakası yok gibiydi, sık sık asıl işi

olan Rusya ile mektuplaşmaları yetiştirmek için Paris'e gidiyordu. 'Yaratılan yoldaşça ortam' için de İnessa'ya tam not veriyordu.

En önemli iki öğretmen Lenin ve sağ kolu Grigori Zinoviev'di. Brüksel'den aldığı diplomasının ve Rusya'daki yasadışı eylemlerinin sağladığı bir altyapısı olmasına rağmen İnessa'nın tek kadın öğretmen olması yine de sürpriz olmuştu.

Lenin günün açılış dersini saat sekizde verirdi. Ders genellikle Marksizm ve bakış açıları, parti -daha çok *onun* partisi tabii- ve politik ekonomi hakkında olurdu. Sonra da Paris'teki işler için kasabadan ayrılırdı. Onun yokluğunda İnessa Lenin'in söyledikleri üzerine tartışmaların yürütüldüğü başka bir ders yapardı

İnessa, diplomasını aldığı politik ekonomi ve başka birçok konu hakkında da dersler yapardı. Her ne kadar Lenin konuşmasına izin vermese de fahişelik ve kadın işçilerin birleşmesi gibi istediği konularda da -Bologna'daki okulda Alexandra Kollontai'nin de aynı dersi vermesine rağmen- konuşurdu. Böyle yeni bir oluşum içerisinde kadınların istekleri Lenin'in öncelik verdiği konulardan biri değildi elbette.

Yaşantıları sadece işten ibaret değildi. 'Bazı akşamlar,' diye yazdı Nadya, [öğrenciler] barlara gider, şarkı söyler, yere uzanır ve her şey hakkında konuşurlardı. Bazen İlyiç de onlara eşlik ederdi.'

Hafta sonları öğrenciler ve hocaları 'kırlara doğru bisikletle veya yürüyerek gezintiye çıkarlar Seine'ye yüzmeye gider ya da Fransız Devrimi'nin ayak izlerini görmek için Paris'e keşfe çıkarlardı.'

En yakın grup -İlyiç [Lenin], Armand, Sergo [Ordzhonikidze] Lunaçarski - Paris'in eteklerinde bir tiyatroya' avangart ya da proleter oyunları izlemeye giderlerdi.

Eğer Lenin bahar ayları boyunca İnessa'ya biraz yaklaştıysa

da okulda beraber çalışmak onları daha da yakınlaştıracaktı.

Paris'teyken şüpheleri olsa da yoldaşlara göre Longjumeau ilişkilerinin geliştiği yerdi. Birçok tarihçi ise ellerinde kanıt olmaksızın çok daha önce bir tarihi işaret ediyorlar. İnessa 1914'te Lenin'e yazdığı mektupla kendi duygularını şöyle ifade ediyordu: 'O zamanlar [Paris'teki ilk aylar], sana korkunç bir saygı duyuyordum. Seni görmek istiyordum ama çalışma odana girmeden oracıkta ölebilirdim ve NK'nın odasına girdiğindeyse elimi kolumu nereye koyacağımı şaşırırdım. Kendimi aptal ve beceriksiz hissederdim. Öylece içeri girip seninle konuşan cesur insanları kıskanırdım.

Yazın ve takip eden sonbaharda Longjumeau'da senin için çeviri yaptığımda sana alışmaya başladım.

Seni dinlemeyi, özellikle de konuşurken seni izlemeyi çok severdim. Yüzün duygularının öyle güzel yansıtır ve konuşurken öyle dalardın ki seni gözlemlediğimi fark etmezdin bile.'

Aynı mektupta şöyle yazıyor: 'O zamanlar henüz sana âşık değildim ama seni çok seviyordum.'[5]

Mektubun tarihi kesin olmayabilir çünkü İnessa bu mektubu 1913 yılı sonlarında ilk büyük ayrılışları –iki sevgili olarak- sonrası derin bir üzüntü içindeyken yazmıştı. Aslında İnessa kendisi hakkında yanılıyordu çünkü çizdiği bu utangaç kadın portresi şimdiden sorumluluk alan önemli bir yoldaş ve okuldaki tek kadın öğretmen olan İnessa'ya hiç de uymuyordu.

O sonbahar geldiğinde belki birbirlerine âşık değillerdi ama Lenin'in aklı İnessa ile fazlasıyla meşguldü. Fransız Sosyalist Charles Rappaport Lenin ile Orleans meydanındaki cafelere gittiklerinde 'Lenin'in küçük Moğol gözlerinin bu küçük "Fransız"ı süzüp durduğunu' anlatıyor.

Başka bir tanıdık, Nikolai Valentinov ilişkinin 'Zinoviev, Kamenev ve Rykov gibi [Lenin'in] eski yoldaşları için asla bir sır olmadığını' söylüyor.

Stefan Possony Lenin ve İnessa'yı Longjumeau'da fiyatların göçmenler için çok yüksek olduğu bir bistroda baş başa içerlerken gördüklerini söylüyor. Ayrıca 'Okuldaki öğle yemeklerinde ne zaman Lenin İnessa ile konuşsa Krupskaya'nın annesinin açıkça kızgınlığını beli ettiğini' de belirtmişlerdi.

Alexandra Kollontai, Marcel Body'e Lenin'in 'İnessa'ya çok bağlı olduğunu,' Nadya'nın bu ilişkiden haberdar olduğunu ve '1911 yılı yazında' Lenin'e ayrılmayı teklif ettiğini anlattı. Nadya'nın teklifi ilk değildi ama Lenin her seferinde ondan kalmasını istedi.[6] Fakat sekreterlerinden biri olan Lydia Fotieva'ya göre Nadya, Lenin ile aynı yatağı paylaşmayı bırakmış ve annesiyle başka bir eve taşınmıştı.[7]

Zaman içinde, ayrı kaldıkları dönemler boyunca Lenin, İnessa'ya kimseye yazmadığı kadar çok, bazen günde birkaç tane mektup yazacaktı. Mektuplar genelde politika hakkında olurdu çünkü politika onun hayatıydı ama kişisel şeyler hakkında da yazışırlardı. İnessa öldüğünde Lenin'in kederi birçok kadın yoldaşı hayretler içinde bırakmıştı ve hatta romantik Kollontai İnessa'yı kaybetmenin dört yıl sonra Lenin'in kendi ölümüne sebep olduğunu öne sürmüştü.

İnessa Lenin'in ailesi ve Martov dışında mektuplarsa 'siz' yerine 'sen' diye hitap ettiği tek kişiydi. İnessa da ona aynı şekilde hitap ediyordu. Zinoviev ve Kamenev'e ayrıca bir haftada defalarca gördüğü bu iki adamın eşlerine bile Lenin 'siz' diye hitap ederdi.

Lenin, Troçka'da İnessa'ya en güvendiği adamalarından bile daha çok güvenmeye başladı. Elbette İnessa tecrübeli bir devrimciydi. Herkes hapse girmiş ama hiç kimse onun kadar sık girip çıkmamış ve kimse kutuplara böyle yakın bir yerde sürgün yaşamamıştı. Nadya da Lenin'in görüşlerini ve tutkusunu paylaşıyordu ama sanki bunu isteksizce yapıyor gibiydi. Onu tamamen anlıyor ve sonu gelmeyen yolculuklar boyunca onu destek-

liyordu. İnessa ise bu tutkuya dokunmuş, onu hem entelektüel hem de duygusal açıdan alevlendirmiş, bir yandan onu normal bir adama indirgerken diğer yandan da onu başka bir sesle genişletmiş, en sonunda dil konusundaki akıcılığını kullanarak platformda onun yerini bile almıştı. Longjumeau İnessa'nın organizasyon ve konuşma yeteneklerini sergilediği ilk yer olmuştu, Lenin ile hem duygusal hem de profesyonel yakınlığını garantileyen de bu oldu.

1911 yılı Eylül ayında, İnna ve Varvara Paris'e döndüler, İnessa da Katya Mazanova ile olduğundan daha fazla yere ihtiyaç duymaya başladı bu yüzden Lenin'in 4 numaradaki yeni evinin yanında Rue Marie Rose 2 numarayı kiraladı. Lenin ve Nadya kapı önünde ortaya çıkan üç çocuğun getirdiği neşeyi sevdiler. Hatta devrim sonrası yoldaşlarından biri olan Polina Vinogradskaya çocukların bu çocuksuz çifte bir aile gibi olduğunu söyler.

Bir gün, Lenin o zaman sekiz yaşında olan Andre'ye bir arkadaşıyla oyun oynarken rastlar. 'Sen Bolşeviksin' der Andre'ye. Sonra da babasını tanıdığı diğer çocuğa dönüp 'sen de Menşevik' diye ekler. İnessa'nın ölümünden sonra, Nadya ve Lenin Kremlin'de yaşarken on altı yaşında ve sağlığı iyi olmayan Andre'nin gayri resmi vasileri oldular. Nadya İnessa'nın iki kızıyla da iyi arkadaş oldu.

İnessa'nın Nadya ile ilişkisi neredeyse Lenin ve İnessa arasındaki ilişki kadar şaşırtıcı. Çünkü bu ilişkiye rağmen iki kadın iyi anlaşmış gibi görünüyorlardı. Nadya da Lenin ile aynı tür bir geçmişe sahipti, ortalama asil bir aileden geliyordu. Genç bir kızken Lenin'in Martov'la beraber kurduğu Sosyal Demokrat grubu duymuş ve onlara katılmıştı.

Lenin Moğol sınırı yakınlarındaki Shuskenskoye'ye sürgüne gönderildiğinde Nadya da onun nişanlısı olduğunu söyleyerek sürgüne beraber gitmek için başvurdu. Lenin bunu tartışmadı. Daha sonra onunla sadece ince bir el yazısı olduğu için evlendi-

ğini söyleyerek dalga geçerdi. Nadya hiçbir zaman annesi ve kız kardeşleriyle iyi geçinemedi, çocuk sahibi olamadığında da bu durumda ona hiç yardımcı olmadı.

Lenin'den bir yaş büyüktü ve 1911 yılına geldiklerinde çoktan sade bir kadına dönüşmüştü. Orta yaşlarına ulaşmasıyla kilo almış, tiroit sorunu nedeniyle gözleri şişmiş ve bu durum da Lenin'in kardeşi Anna'nın ona ringa balığı benzetmesini yapmasına neden olmuştu.

Evlilik her zaman bir iş ilişkisi olmuştu –evlilik her zaman burjuva bulunarak devrimcilerin şiddetle karşı çıktıkları bir kurumdu- ama benzer ideallerin yanı sıra benzer bir espri anlayışını da paylaşıyorlardı, bu yüzden evlilikleri mutsuz değildi. İlişkilerinde tutku eksikti ve Lenin'in Nadya'ya yazdığı mektuplarda kişisel duygulara çok az yer verirdi ama en azından her ikisi de devrime karşı derin bir ihtiyaç hissediyorlardı.

Lenin'in İnessa ile olan ilişkisi Longjumeau'da gözle görülür hale geldiyse de Lenin Nadya'yı onu terk etmeyeceğine ikna etmiş görünüyordu. -Belki hâlâ izlerini taşıdığı burjuva geçmişi ya da bitmiş bir evliliğin bir devlet adamı için aranılan bir şey olmadığı inancından dolayı. Belki de ihtiyaç duyduğu zamanlarda ona istikrar sunan bir karısı olmasından memnundu.

Nadya her koşulda İnessa'yı hayatlarına açıkça kabul etmiş görünüyordu ve 1916'ya kadar, gelecek beş yıl boyunca her zaman Rue Marie Rose'de olduğu gibi karşı komşu olmasa da İnessa hep bu çifte yakın evlerde oturacaktı. İnessa çiftin tatillerine ortak oldu ve onlar da yaptıkları sık ziyaretlerde İnessa'nın çocuklarıyla yaşamına ortak oldular.

1911 yılının sonbaharında Lenin bir dahaki adımı atmaya karar verdiğinde de durum böyleydi. Paris'e dönmüştü ve planladığı bu yeni harekette organizasyondan yine İnessa sorumlu olacaktı. Lenin bu sefer tüm Sosyal Demokrat Parti kontrolünü ele geçirmeyi teklif ediyordu.

Amacına ulaşması için parti konferansında oy birliği gerekiyordu -Görünüşe göre başarı şansının olmadığı bir alan olacaktı bu. Lenin sadece önde gelen Sosyal Demokratlar arasında tuhaf karşılanmıyor, kendi Bolşeviklerinin çoğu da şimdi ona karşı çıkıyordu. Hedeflediği taktik nüfusu az tutup sayıyı kendisini destekleyenlerle artırmaktı. -Özellikle de Lenin'in felsefesine inanan Longjumeau öğrencileriyle.

Avrupa'nın her köşesindeki şehirlerde Sosyal Demokrat gruplar vardı. Kimileri Bolşevik\Menşevik olarak ayrılmış, kimileri ise hâlâ tek bir parti olarak varlığını sürdürüyordu. Lonjumeau'ya kadar bu gruplarla iletişim devam ettirmek İnessa'nın göreviydi -Bunun faydasını şimdi göreceklerdi.

Lenin'in planı Ocak 1912'de Prag'da bir parti konferansı toplanmasını istemekti -Ulaşımı kolay bir yer değildi, pasaport gerekiyordu ki bu o zaman her ülkenin istediği bir şey değildi. Yorumlara pek ilgi göstermedi ve bu konferansı iyi bir nedenle istemediği konusunda yapılan eleştirilere ise omuz silkmekle yetindi. Lenin'in hareketlerine zaten hep şüpheyle bakılıyordu. Tanrı aşkına, kışın ortasında neden Prag'ı seçmişti ki?

Kararında ısrar etti. İnessa da ayarlamaları yapıyordu. Bu işte becerikliydi, eleştirel olan Bolşeviklerin çoğunu 'unutarak' sadece sempatizan olan bazı Menşeviklere ve çoğunluğu oluşturacak olan Lenin öncesi Bolşeviklere davetiye gönderdi.

Viyana'da kendi gazetesinin editörlüğünü yapan Troçki neler olduğunu gördü ve sinirli bir şekilde kendi konferansının daha sonra toplanmasını istedi. Bu durum Lenin ve İnessa için daha uygundu çünkü aksi takdirde Prag'a davetsiz gelebilecek olan Menşevikler şimdi Viyana için beklemek zorundaydılar.

Konferansa sadece on sekiz kişi katıldı ve bunların sekiz tanesi zaten Longjumeau'da 'eğitilmiş' olanlardı. Sadece iki Menşevik gelmişti. Böyle bir çoğunluğun sağlandığı Prag'da bile Lenin zor zamanlar geçirdi. Bazı konularda ona karşı çıkılıyordu. -Özel-

likle de Rusya'da yaşayan ve liderliğin orada muhafaza edilmesi gerektiğine inanan Sergo Ordzhonikidze tarafından. Bu konuda birçok delegeden de destek gördü. Fakat Lenin öncelikli amacına ulaşmıştı: yeni bir Merkezi Komite atamak için gereken çoğunluk. -Biri hariç tüm Bolşevikler.[8]

Yeni hareket boyunca öfke mevcuttu ama teknik olarak -ve bu yüzden Lenin'in yasal olduğunu düşündüğü - bir konferans kararı alınmıştı. *Pravda* adı verilecek yeni bir dergi çıkacaktı.

Prag tamamen yasal bir parti konferansı olarak kabul edilmedi. Lenin'in rakipleri Lenin'in ne yaptığını ve nasıl yaptığını biliyorlardı. Ama gerçek şuydu ki ne yaptıysa işe yaramıştı.

Lenin Menşevikleri kurutmayı bekliyordu ama bu hiçbir zaman olmadı. Yine de onlar Bolşeviklerin ateşinden yoksunlardı ve güçlü bir liderleri yoktu. İnessa'nın Lenin için yaptığı kirli bir işti ama yeni parti birkaç sallantılı yıl geçirecek olsa da yaptıkları işe yarayacaktı.

Yeni partinin Merkezi Komite üyelerinden biri de Lenin'in hayranlık duyduğu Roman Malinovsky'di. Fakat Malinovsky yakında bir Duma delegesi olacak olsa da aslında bir Okhrana casusuydu. Aslında Lenin farkında olmasa da bu durum ona yardımcı oluyordu çünkü Okhrana böl-ve-yönet denilen eski ve işe yarayan tekniği destekliyordu artık.

Okhrana şimdi Lenin'e karşı çıkan üyeleri tutuklayarak onun Merkezi Komite'deki kontrolünü artırıyordu. Her tutuklamayla birlikte Lenin'in etkisi büyüdü -Malinovsky'nin de tabii- çünkü bu durum ona tutuklanan üyelerin onu destekleyeceğine güvendiği aktivistlerle değiştirme olanağını veriyordu.[9]

Birkaç hafta sonra, İnessa meraklı bir tonla Alexander'a yazdı. Zengin endüstricilerle geçmişten gelen ilişkileri olan Malyantovich adlı bir avukata da bir mektup ekledi. 'Lütfen bunu oku' dedi 've bahsedilen iki insanla konuş... Mektubu bizzat Malyontovich'e ilet ve mektubun Lenin'den geldiğini söyle ve

sadece mektup yanlış ellere düşerse diye, gizlilik amacıyla mektubun Ulyanov olarak imzalandığını anlat... İlişkinin çok yakın bir zamanda ilerleyeceğini söyle. -Mart ve Mayıs arasında-' [10]

R.C. Elwood'a göre Mart ve Mayıs ayları arasında 'ilişkilerden' biri 22 Nisan'da *Pravda*'nın yayın hayatına başlamasıydı. Merkezi Komite'nin 'bir fabrika sahibinin mirasçısının' dergiye 3000 ruble katkı için söz verdiğinden haberdar olduğunu da ekledi. 'Buradan şu sonucu çıkarmak mümkün... İnessa'nın kocası da bu dergi çıkarma işinde aktif olarak rol alıyor.'

'Hoşça kal benim sevgili Sasham,' diye bitiriyor mektubu İnessa, şaşırtıcı bir şekilde. 'bize çabuk cevap yaz... Anya senin hakkında endişeli ve neler olduğunu bilmek istiyor. Mektubunu iki ya da üç kez okuduk. Hayal gücüne sahip kadınlar olduğumuz için mektuba iki farklı yorumumuz var ve ikisi de birbirinden çok farklı.' Bahsi geçen kadın bir arkadaşının dul eşi olan ve Alexander'ın evlilik sonrası ilk arkadaşı olan Anna Arbels olabilir mi? Ya da çoğu zaman Anya Hâlâ diye hitap edilen kız kardeşi Anya mı?

Lenin ise an itibariyle sinirli ve eleştirel parti üyelerinin de katkısıyla kendisi için fazla rahatsız edici hale gelen Paris'ten ayrılma planları yapıyordu. Çoğu zaman kışkırtıldı ve kendini birdenbire içinde bulduğu bu öfke dolu tartışmalar artık canını sıkıyordu. Haziran ayında, merkezini Rusya sınırına yakın bir yer olan Kraskow'a çekti. Şu an Avusturya Galicia'sında bulunan bu güzel şehir bir zamanlar Polonya'nın başkentiydi. Zinoviev de karısı Zinai da ve küçük oğulları Robert ile birlikte Kraskow'a taşındı. Kamenev Paris'te kaldı.Taşınma için başka nedenler de vardı. Her ne kadar parti tutuklanmalardan yakınsa da Lenin bu durumu kendi lehine kullanmak için daha iyi bir pozisyonda olacaktı, dergi Rusya'da daha özenli yayınlanabilirdi. Planlandığı gibi, *Pravda* Nisan ayında dolaşıma girdi.

Mektuplaşma da çok daha kolay yürütülüyordu. 'Rusya'dan

çiftçi kadınlar' diyor Nadya, 'Kraskow'daki pazara gelir ve küçük bir ücret karşılığı mektuplarımızı sınırdan geçirip Rusya'daki mektup kutularına atarlardı.' Yabancı pul olmadığı için Rus polisi mektupları göz ardı ediyordu.

Ayrıca yoldaşlar sınırı bir *porupaska* ile geçebiliyorlardı. –yerlilere iki taraflı geçiş izni veren bir çeşit yarı-pasaport. Sınıra gelindiğinde yolcuların adları söylenirdi, her bir kişi Lehçe 'Burdayım' demek zorundaydı. Sınırın yakınlarında, Lublin'de yaşayan bir yoldaş, Nikolai Krylenko, Rus tarafına geçtiklerinde gidebilecekleri adresler sağlıyordu. 'Bir keresinde Stalin'i bu şekilde karşıya geçirmiştik' diye yazmış Nadya.

Belki de en iyi şey, Okhrana ile kendi isteğiyle işbirliği yapan Fransız polisinin aksine Leh polislerinin 'casusluk yapmaması, mektuplarımıza karışmaması... ve Rus polisiyle hiç ilişkileri olmamasıydı.'

Tabii tüm bunlar Lenin'in hiç sorunu olmadığı anlamına gelmiyordu. *Pravda*'nın editörleri emirlerini yerine getiremiyorlar ya da Prag konferansının kararını ayrı bir Bolşevik parti kurulması olarak görmüyorlardı. Bazı makaleleri yayınlamıyor, bazılarınınsa içeriğini değiştiriyorlardı.

Birilerinin başkente gidip yeni parti yapısına uygun olarak politikalarını değiştirmeleri için editörleri ikna etmesi gerekiyordu. Her ne kadar İnessa Rusya'da 'aranıyor' olduğu için bu çok büyük bir risk anlamına gelecekse de, Lenin bela savar İnessa'sını göndermeyi tercih etti. Her zaman söz konusu olan Okhrana tehlikesi de hesaba katıldığında tutuklanma riski oldukça yüksekti.

Fakat beklendiği gibi Lenin kişisel fikirlerin parti kararlarının önüne geçmesine izin vermeyecekti. İnessa onunla beraber Haziran'da Kraskow'a taşınmamıştı ama Temmuz ayının başında yanında -Longjumeau'da onunla olan genç bir ermeni- Georgi Safarov ile Lenin'e katıldı.

Lenin *Pravda* isyankârlarıyla uğraşmaktan da çok öteye giden görevini ona özetledi. İnessa'dan Rusya'daki komitelerin en önemlisi olan St. Ptersburg komitesini onarmasını istiyordu. Bu komite Okhrana aktiviteleri tarafından sayı ve ahlak olarak çökmüş durumdaydı. Ayrıca dördüncü Duma seçimleri için kontrolü ele almasını da istiyordu. yerel Bolşevikler yine Sosyal Demokrat şirketler için Menşeviklerle birleşiyorlardı. Bunun yasak olduğunu ve Prag tarafından engellendiğini bilmiyorlar mıydı?

Tüm bunların üstesinden en iyi şekilde gelebilecek tek kişi elbette Lenin'in kendisiydi ama hiçbir fiziksel risk devrimin gelecekteki lideri için göze alınamazdı. Rusya ile ilişkilerle uğraşan Nadya'nın da yardımıyla, Lenin İnessa ve Georgi'ye gerekli adresleri ve St Petersburg'daki iletişim bilgilerini verdi. İnessa bir an bile tereddüt etmedi. Dava için böylesi üst düzey, önemli bir göreve layık görüldüğü için gururluydu, Lenin'in ona olan güvenini yansıtan bu büyük görevi başarıyla tamamlamaya kararlıydı.

İnessa, Safarovla beraber Frantsiska Kazimirovna Yankevich adlı yirmi sekiz yaşında (otuz altı değil!) belirtilen bir köylü kadının pasaportuyla sınırı geçti. -Eski botlar ve yırtık pırtık bir eşarp giymişti.

Lenin tehlikelerin farkındaydı. Kamenev'e şöyle yazdı: 'İkisi yola çıktılar bile. Eğer tutuklanmazlarsa iyi olur.' Riski hesaplamıştı. İnessa yoldaşlardan biriydi ama belki de gözden çıkaramayacağı erkek üyelerden daha önemli değildi.

Aldıkları emir Lublin'de Nikolai Krylenko ile görüşmekti. Nikolai onlara başkente ulaşmaları için ihtiyaç duydukları yardımı sağlayacaktı.

Sorunsuz bir şekilde St Petersburg'a vardılar ama tutuklamadan kaçınmanın bir yolu yoktu. Okhrana üyelerinden biri çoktan yasal ismiyle Elizaveta Armand'ın tahmin edilen ismi ve Leh bir köylü kılığında yurtdışından geldiğini kaydetmişti bile. [11]

İnessa'yı tutuklamadılar. En azından şimdi değil. Bir süreliğine daha yararlı bir yönlendirici olacaktı.

VII.

ST PETERSBURG 1912

Lenin'in bu iki yandaşının Rusya sınırını geçme girişimlerinde garip ama hoş hatta gülünç bir şeyler vardı. Başlamadan önce kaderleri belliydi çünkü Lenin bundan haberdar olmasa da Okhrana Lenin'in onları –ikisinden *birini*- gönderme kararı alacağını biliyordu ve bu çok garipti.

Lenin açıkça St Petersburg'da neler olup bittiğini çok merak ediyordu. Şehirdeki parti merkezi grevlerin kışkırttığı Okhrana'nın Mayıs ayında yaptığı baskınlardan dolayı berbat bir haldeydi. Bu durum Nadya'nın mektuplaşma ve yabancı kaynaklı parti yazışmaları için kullandığı gizli adresleri de azaltmıştı. Birbiriyle çekişen *Pravda* editörlerini hizaya sokmak için bile sıkı bir otorite gerekiyordu.

O ise tüm bu sorunlarla uğraşması için zarif olsa da Polonyalı

bir köylü gibi giyinmiş bir kadın ve yirmi bir yaşında genç bir erkek gönderdi. Bekâr kadınlar şoven Ruslar tarafından hiçbir zaman ciddiye alınmazdı ve Okhrana tarafından uzun zamandır aranan İnessa tanıştığı herkes için tehlikeli bir kadındı. İkisinin de Lenin tarafından gönderilmek dışında parti içinde resmi bir pozisyonları yoktu ki Lenin'in de onca kargaşa içinde partideki o anki konumu tartışılırdı.

Yine de belaya rastlamadan başkente ulaşabildiler. Okhrana sadece bekleyip izlemede kaldığı için bu garipsenecek bir durum değildi elbette. Nerede kaldıkları kesin olarak bilinmiyor. Muhtemelen sık sık yer değiştirmişlerdir. Georgi Safarov'un mimar olan babası şehirde yaşıyordu ama onun evinde kalmak fazla riskli görünmüş olabilir. Safarov da daha önce iki yıllık bir sürgüne mahkûm edilmişti ve bu süreyi Avrupa'da geçirmesine izin verilmişti.

Anlaşılacağı üzere Safarov da Longjumeau okuluna katılmıştı ve hem o hem de genç karısı Valentina İnessa ile yakın arkadaş olmuşlardı. İkisi beraber seyahat ettikleri için, Okhrana İnessa'nın Georgi'nin sevgilisi olduğu sonucuna ulaştı. Bu bölgede hükümleri genelde hatalı oluyordu.[1] 1916 yılına kadar İnessa'yı Lenin'le ilişkilendirmediler ki o zamana kadar İnessa ondan uzaklaşmış, ilişkiye büyük bir mola vermiş olacaktı.

Yine de karşıya karşıya geldikleri tehlikeler ve İnessa'nın genç erkeklerden hoşlandığı gerçeği göz önüne alındığında Safarov ile cinsel bir ilişkinin mümkün olduğu söylenebilir, ama bunu gösteren kesin bir kanıt yok. Kesin olan bir şey var ki, İnessa bir sonraki yıl Galiçya'ya döndüğünde ömrünün geri kalanında olacağı gibi Lenin'e âşıktı.

Georgi ve İnessa görevleri sırasında ciddi engellerle karşılaştılar. Polis baskınları partiyi birbiriyle bağlantısı olmayan, yeraltında bireysel hücre takımlarına ayırmıştı. Ayrıca gördükleri çoğu Bolşeviğin de Lenin'in Beşinci konferansta yaptıklarını

eleştirdiğini ve Sosyal Demokratların birleşmesinin birçok avantajı olduğunu düşündüklerini fark ettiler. Onlara göre Lenin başkentteki hayatı anlamaktan çok uzaktı, kendileri de Lenin'in partinin sıkı kontrolünü sağlama isteğini anlayamıyorlardı.

Bu yüzden direniş söz konusuydu, Safarov birkaç hafta boyunca eskimiş botlar ve giysilerle 'hatırı sayılır tehlikeyi göze alarak St Petersburg'da dolanıp durduklarını' kaydetti. V.İ. Malakhovsky adlı bir yoldaşın deyimiyle 'Paris modasından', İnessa'nın Moskova'daki geçmiş yaşantısından çok uzaklardı. Bu sözler durumu fazla abartıyorlar gibi gösteriyordu.[2]

İnessa Alexander'a yazdı ve 'Son kuruşumun da sonuna geldiğim için tam zamanında ulaşan para için' teşekkür etti. '...Son zamanlarda hava oldukça kötü. Her yer nemli... Üşüttüm ve ateşim var... Kinin alıyorum..Birkaç güne kadar bir şeyim kalmayacak.'

Safarov bundan bahsetmese de iki ajanın A.M. Korelkov ile görüştükleri kesin görünüyor.[3] Narva endüstri bölgesi de dâhil olmak üzere üç önemli bölgede hücreleri yeniden kuran oydu. Rusya'daki en büyük mühendislik kompleksi olan ve hükümetin gemi ve ağır silah siparişleriyle ilgilenen büyük Putilov Şirketinin fabrikaları da bu bölgeler içerisinde bulunuyordu.

Korelkov da Lenin'in yeni ve şüpheli yaratımındansa birleşmiş bir partiyi savunuyordu. Yine de çifte yardım etti. Putilov çalışanlarına Duma seçimlerinden bahsetmelerine izin verildi. İşçilerin çoğu Lenin'in Prag konferansı sonrası pozisyonundan etkilenmişlerdi.

Bu durum İnessa ve Safarov'un Narva bölgesinde partinin sol kanadıyla iletişime geçmelerine imkân verdi, böylece çalışmalarına yeni bir temel buldular. Bu yolla diğer bölgelerdeki hücrelerle de iletişime geçildi birkaç ay sonra bu bağlantılar emredildiği üzere St Petersburg'da yeni bir komite oluşmasını sağladı.

Genel olarak değerlendirildiğinde yaptıkları iş çok zordu

ama yine de ilerleme kaydettiler. *Pravda* konusunda ise daha büyük zorluklarla karşılaştılar –eğer sermayenin bir kısmını Alexander'ın sağladığı doğruysa bu durum gerçekten ironikti. Editörler onlarla konuşmayı reddetti ve kayıtlara göre görevlilerden biri onları 'kıçlarına tekmeyi atmak'la tehdit etti.[4]

İnessa daha dolaylı bir yaklaşım deneyerek ilerde önde gelen feminist Bolşeviklerden biri olacak editörlerin sekreteri Konkordia Samoilova ile sessizce bağlantıya geçti. Samoilova İnessa'ya editörlerle bir toplantı ayarladı fakat bu toplantı da pek faydalı olmadı. Hâlâ Lenin'in çoğu makalelerini yayınlamayı reddediyorlardı.

Okhrana'nın gölgesi gittikleri her yerde İnessa ve Safarov'u takip ediyordu. 'Polis sürekli olarak bizi takip etti' diyor yoldaşlardan biri olan Evgenia Adomovich. 'İyi saklanmıştık ama çember gittikçe daralıyordu.' Ajanlar İnessa'nın Rogovin adında bir dişçiye gittiğini bile biliyorlardı, hatta 27 Ağustos günü de Devlet Güvenlik 1143 numaralı Teknik Grup adıyla Moskova'ya giden trende İnessa'nın yanındaydılar. Tutulan raporlar İnessa'nın kız kardeşi Renee, ayrıca Alexander'ın kardeşleri Sergei ve Boris'in evlerini ziyaret ettiğini gösteriyor.[5]

Çocuklarını gördüğünden hiç bahsetmiyorlar fakat Moskova gezisinin amacının bu olduğu kesin olarak bilindiğinden dolayı İnessa'nın çocuklarla buluştuğuna nerdeyse hiç şüphe yok. Muhtemelen Renee ya da diğerleri tarafından saklanmış olmalı.

St Petersburg'a döndüklerinde, İnessa ve Safarov –bazen sayıları yüzden fazla olan- işçiler için Pazar toplantıları düzenlemeye başladılar. Toplantılar yakınlardaki tarlalardan birinde yapılıyordu, mantarlarla dolu bu alan onlar için biçilmiş kaftandı çünkü eğer polis gelirsen hemen mantar topluyor rolü yapabilirlerdi –ki yaptılar. 'Pharoahlar [dağ polisi] karışmaya çalıştı ama başarılı olamadılar.' diye yazmış Safarov. Nedenin açıklamamış ama demiryolu hattı atlara sorun çıkarmış olabilir ya da belki de

polis gerçekten mantar topladıklarını düşünmüştür.[6]

Başkentin karışık ilişkilerine karışarak, dördüncü Duma seçimleri için altı Bolşeviği çok fonksiyonlu Sosyal Demokratlar olmak yerine Lenin'i temsil edecek adaylar olmaları için ikna etmeyi başardılar. Prag grubundan olmayan diğer Bolşevikler olsa da içlerinden biri beklenen zamanda Duma'ya adaylığını açıkladı ki bu da bir başarıydı.

Bu süreç içinde bazı geri dönüşler de oldu ve İnessa çaresiz bir şekilde Kadın Yardımlaşma Topluluğunu 14 Eylül günü acil bir toplantıya çağırdı. Amacı seçim öncesi baskı yaratmaktı. Okhrana onları bu toplantı sırasında tuzağa düşürdü ve İnessa da dâhil olmak üzere on dört Sosyal Demokratı tutukladı.

İnessa şehrin polis hapishanesinde hücreye konuldu. İki hafta boyunca sürekli sorgulandı, Polonyalı bir köylü olduğunu iddia etti ve suçlamaların hepsini reddetti. Sonuçta ajanlar onun Moskova'dan elinde fotoğraflarla döndüğünü biliyorlardı ve İnessa Armand olduğunu inkâr etmek artık faydasızdı.[7]

Gerçek kimliğini kabul ettiğinde ise çocuklarının okul işlerini ayarlamak için sahte kimlik kullandığını iddia etti ama tabii buna da inanmadılar. Mezen'den kaçışından beri uzun zamandır arandığı için söyledikleri tamamen alakasızdı.

Bu kez duruşmaya çıkacağı kesinleşmişti, o zamana kadar hep delil yetersizliğinden dolayı böyle bir durumla yüz yüze gelmemişti.[8] Duruşma vakti gelene kadar yine hücrede kalacaktı ve bu sefer altı ay boyunca yine kimliğini, akıl sağlığını ve metanetini korumak için çalışmak zorundaydı. Artık deneyimli bir devrimci olduğu için durumu daha soğukkanlılıkla karşılamıştı. İnna'dan kitap istekleri dışında bu dönemde yazdığı mektupların hiçbirine ulaşılamıyor. Sadece Alexander'ın onu ara sıra ziyaret etmesine izin veriliyordu.

Nemli bir hapishane hücresinde gelen kış, dondurucu soğuğuyla İnessa'nın sağlığını bozmaya başladı. Tüberkülozun ilk

belirtileriyle birlikte yatağa düştü. El yazısı ne kadar yorgun olduğunu gösterir gibiydi. En sonunda, Alexander 20 Mart 1913'te duruşma gününe kadar sağlık sorunları nedeniyle İnessa'nın geçici olarak serbest kalmasını sağlamayı başardı. Duruşma 5400 ruble karşılığında beş ay sonrasına ayarlandı.[9] Bu para kefalet için çok yüksek bir meblağdı. Safarov'un kefaletiyse sadece 500 rubleydi.

O an itibariyle bu durum İnessa'nın Pushkino'ya, çok sevdiği çocuklarına dönüp uzun zamandır dört gözle bekledikleri Volga'ya ve Kafkaslardaki Stavropol'a yapacakları gezi öncesi dinlenebileceği anlamına geliyordu. Bu sefer Alexander da onlara katılacaktı. İnessa daha sonra İnna'ya şöyle yazacaktı: 'Volga ne kadar da güzeldi. Özellikle de Stavropol sabahları. Sasha ile Fidia'yı görmeye gidişimizi hatırlıyorum. Hava hâlâ karanlıktı ve yavaş yavaş şafak söktü. Rıhtıma vardığımızda hava aydınlanmıştı, nehir ve gökyüzü pembenin olağandışı bir tonunda parlıyordu. Stavropol'da geçirdiğimiz zaman büyüleyiciydi.'[10]

İnna, haziran ayının sonunda Alexander'a duruşma için çağrı beklediğini, bir avukat ve tanıklara ihtiyacı olduğunu (tanıklardan ikisi Alexander ve görümcesi Anna olacaktı) onun da kendilerine katılmasını dört gözle beklediğini söyleyen bir mektup yazdı.

4 Ağustos günü yaklaşık beş hafta geçmiş olmasına rağmen hâlâ Stavropolda kalmaya devam ediyorlardı. İnessa yazdığı mektupta sürgün süresinin kısaltıldığını ve 6 ağustos günü son bulacağını söylüyor ama nedenini kesin olarak bilmiyoruz diyordu. 27 Ağustos'ta yapılacak olan duruşma için çağrı da o zamana kadar gelmişti. 'Gördüğün gibi sana önce iyi haberleri, sonra da kötüleri verdim. Seni kucaklıyorum. Her şey yolunda mı? Burada sensiz olmak çok zor.' [11]

İnessa duruşmaya çıkmadı. O güne kadar çoktan sınırı yasadışı olarak geçmişti, tıpkı 1909'da Finlandiya'da kefaletle serbest

bırakılmışken kaçtığı gibi. Alexander'a Ağustos'ta gönderdiği tarihsiz bir kartta şöyle yazıyordu: 'Sana birkaç satır yazabilmek için acele ediyorum. Biraz hastayım ama onun dışında bir sorun yok ve doktor da pazartesiye kadar kendimi daha iyi hissedeceğimi söylüyor. Seni çok öpüyorum –ve diğer herkesi.' Bir arşivcinin notu ise bu yazının şifreli olduğunu ve İnessa'nın biraz geç kaldığını ama pazartesiye kadar Finlandiya sınırını (İsveç tarafına) geçmeyi umduğunu yazdığını belirtiyor.[12]

Birkaç gün sonra İnessa bu sefer Stockholm'dan yüzünde tek parça iç çamaşırı taşıyan çıplak bir kadın resmi taşıyan bir kart daha gönderiyor. 'iki gündür buradayım ama senden bir haber alamadığım için Postaneye gitmedim. Haberleri duymak için sabırsızlanıyorum ... Şimdi sözünü edemediğin birkaç şey için endişeliyim. Burada birkaç gün daha kalacağım. Bu sana üçüncü yazışım. Attığım diğer kartlar eline ulaştı mı?'[13]

İnessa Alexander'a Eylül ayında tekrar yazdı. Poronin'de Lenin ve arkadaşlarına katılmıştı. Poronin, Tatra'nın eteklerinde Krakov'a seksen mil uzaklığında bir köydü. 'Canım, Avusturya'ya vardım ve muhtemelen biraz daha burada kalacağım... En sonunda telgrafını aldım. Çok endişelenmiştim. Neden senden haber gelmediğini bir türlü anlayamadım... Henüz anlatacağım pek bir şey yok. 9000 fit yüksekliğindeki dağlarda kalıyorum... Hemen penceremin altında bir çay akıyor. Sürekli yağmur yağıyor... Sanırım sen de Moskova'dasın... Fidia sınavları geçti mi? Varya ve İnna nasıllar? Nikola Evgenevich (Alexander'ın kardeşi) ile çalışmaya başladılar mı? Sana uyduğum için çok pişmanım. Çok öpüyorum. Lütfen benim için [muhtemelen Rusya'da olan] annemi ve kız kardeşlerimi öp.'[14]

Ona 'uymuştu' çünkü muhtemelen İnessa'yı duruşmaya girmemesini, kaçmak için sınırı geçmesini söyleyen kişi Alexander'dı. –bu aileye çok pahalıya mal olacaktı. Söylenenlere göre kefalet istendiğinde parayı toplamak için Armandlar çok

geniş bir ormanlık araziyi satmak zorunda kalmışlardı.

İnessa Poronin'e vardığında halen sürmekte olan partinin 'yaz' konferansları vardı. Polonya ve Rusya'nın birçok bölgesinden Bolşevik ve Merkezi Komite'nin büyük bir kısmı da oradaydı. Nadya'nın söylediğine göre 'İnessa her zamanki azmiyle kendini parti işlerine adamıştı. Malinovski çok gergindi, her gece sarhoş oluyordu, sarhoşluğun etkisiyle aşırı duygusallaşıyor ve kendisine güvenilmediğinden şikâyet edip duruyordu. Lenin bunu en sonunda Şubat devriminden sonra kabul edecek olsa da Okhrana dosyalarının açılmasıyla suç onun üstüne kalacaktı, yani Malinovski haklı çıkacaktı.

Konferanstan sonra iki hafta daha Poronin'de kaldılar. 'Çok yürürdük,' diye yazıyor Nadya, *Hatıralar*'ında. 'değişik bir güzelliği olan Czarny Staw gölünü ziyaret ederdik. Hepimiz İnessa'ya çok bağlanmıştık. Her zaman neşeli görünüyordu... İnessa etraftayken daha samimi ve canlı bir ortam oluyordu.'

Nadya'nın bu zaman dilimiyle ilgili hatıraları garip görünüyor ama bu tür yazıların tarihleri –bu örnekte 1933- genellikle doğru gibi. 'İnessa'yı Paris'te de tanıyorduk ama orada çok kalabalıktık; Kafkaslarda ise küçük, yoldaşça, izole bir daire içinde yaşıyorduk... Bize hayatı ve çocukları hakkında çok şey anlatıyordu; bana onlardan gelen mektupları gösterdi. Onlardan konuştuğunda sıcaklık ve özveri yayıyordu sanki.'

Paris'te Mary Rose bulvarında İnessa'nın yanındaki dairede yaşayan ve onu görmek için sık sık uğrayan çocuklar şimdi yabancı mı olmuşlardı? Longjumeau da küçük ve izole bir daire değil miydi? Nadya, İnessa'nın Kamenev'in yaşadığı evde bir oda kiraladığının da altını çiziyor. –Bu da Lenin'in evinden uzaklaştığı anlamına geliyor.

'İlyiç, İnessa ve ben uzun yürüyüşler yaptık. Zinoviev ve Kamenev bize 'Yürüyüşçülerin Partisi' adını takmışlardı. Genellikle köyün dışındaki çayırlık boyunca yürüyüş yapıyorduk. Çayı-

rın Polonya dilindeki karşılığı Blon kelimesi ve o günlerde İnessa bundan "Blonnina" takma adını üretti.' –ayrıca Varvara'nın kızının adının Blona olmasının da gerçek nedeni budur.

Nadya İnessa'nın müziğinden de bahsediyor. 'İlyiç özellikle Beethoven'ın 'Ayışığı' Sonatını çok severdi, İnessa'dan hep onu çalmasını isterdi.' Aslında, Lenin İnessa'nın ona piyano çalmasından hoşlansa da, müzik aşığı falan değildi ve İnessa'nın onları Avusturya'da gitmeye zorladığı konserlerden de çok sıkılırdı. Ayrıca müziğe güvenmiyordu çünkü etkisinin yorucu olduğuna inanıyordu. Fakat Beethoven'ın 'Appassionata'sını dinledikten sonra 'harika, insanüstü bir müzik' olduğunu söyleyen Maksim Gorki'ye hak vermiş ve şöyle demişti: 'Zarif aptallıkları açığa vurmak ve böyle güzelliği üreten insanların başını okşamak istiyorum.'

Bu neşeli yaz hatıraları resitali aslında tamamen yüzeyseldi. Nadya'nın da kesin olarak bildiği üzere bir de dip akıntı vardı. Bu gizli akıntı İnessa'nın mektuplarında az da olsa sezilebiliyordu. Eylül ayının sonuna doğru, İnessa'nın Galiçya'da kalma planı değişiyordu. Alexander'a nereye gideceğini bilemediğini yazdı, Paris'i düşünüyordu. 'ama tanıdığım insanların çoğu ya öldü ya da Paris'i terk etti.' en kısa zamanda yerleşmek ve çocuklarını yanına almak istiyordu. Yine de ruh hali iyiydi. 'Beni biraz şımart lütfen. Bana 'çiğnenen' şekerlerden ve eğer hâlâ sezon bitmediyse biraz kırmızı havyar gönder... Altı kiloya kadar vergi farkı olmadan alabiliyoruz.' Ayrıca bir de kitap istiyor. William Morris'in *A Dream of John Ball* adlı eserini ve 'Renee'deki mezuniyet sertifikasını'.[15]

Kısa bir zaman sonra, Alexander'a tekrar yazdı. Krakov'a geri dönmüşlerdi. Çocukların Viyana'ya geçmesini ve Nadya adına gönderilecek biraz da para istedi.[16] Hemen sonra, başka bir değişikle yeni bir mektup daha yazdı. Krakov'da kalmaya karar vermişti. Alexander'ın fikrini soruyordu. Havyarı almıştı ama

parayı alamamıştı.[17]

22 Kasım günü geldiğinde, daha sonradan da anlaşılacağı üzere ciddi bir sorunun sinyalleri gelmeye başlamıştı. İnessa Alexander'dan çocukları gönderme işini Noel'e kadar ertelemesini istedi. Henüz bir daire kiralayamamıştı ama –Nadya'nın da hatıralarında belirttiği gibi- Nadya ona bulması için yardım ediyordu. 'Para için teşekkürler,' diyordu İnessa. 'Çocukları getir, ama Noel'den sonra lütfen. O zamandan önce ayarlamaları yapmam mümkün değil çünkü.'[18]

Çocuklar Krakov'a Noel'den sonra da gidemeyeceklerdi. Üç hafta sonra İnessa Paris'e kaçmıştı bile. İnessa'nın ani ayrılışıyla alakalı olarak Nadya şöyle bir açıklama yapıyordu: 'Krakov'da İnessa'nın enerjisini boşaltmasına yetecek bir şey yoktu.' Elbette bu, koca bir hafife alma çabasından başka bir şey değildi. Longjumeau'dan sonra, Nadya'nın ayrılmayı teklif etmesi birinci kriz olarak nitelendirilirse eğer, İnessa ve Lenin ilişkilerinin ikinci büyük krizinde takılıp kalmışlardı.

İnessa'nın Galiçya'ya geri dönüşünden sonraki periyoda ilişkinin yeni bir yön kazandığı açık. Stefan Possony bu uzun yürüyüşlerin Nadya'nın ima ettiği gibi üçlü olarak değil de bir çift olarak yapıldığını iddia ediyor. Nadya Berne'den Poronin'e daha Ağustos ayında dönmüştü, üç saatlik anestezisiz bir guatr operasyonu geçirmiş ve düzgün bir nekahet dönemi de olamamıştı. Bu yüzden İnessa oraya vardığında Nadya'nın böylesi bir atletik aktivite için yeterince iyileşmiş olması mümkün değildi.

Possony'nin iddiası doğru mu yanlış mı bilinmez ama ilişki beraber yürüyüş yapmanın ötesine geçmiş ve seviye atlamış gibi görünüyordu. Bu durum Lenin'e fazla gelmiş olacak ki, sonunu getirmeye karar verdi. İnessa'nın kayıp bir hafta sonundan sonra yazdığı uzun ve acı dolu bir mektupta bu karar telaffuz ediliyordu. İnessa bu mektupta daha samimi ve romantikti ve 'ty' (thou) [İngilizcede 'sen' zamirinin eski kullanımı] zamirini kullanmıştı.

"Paris, Cumartesi sabahı.

Canım,

İşte La Ville Lumiere [Işığın Şehri]' ne geldim ve ilk izlenimim korkunç. Buradaki her şey beni rahatsız ediyor –caddelerin gri rengi, fazlaca giyinmiş kadınlar, sıradan bir şekilde kulak misafiri olunan diyaloglar ve hatta Fransızca bile. St. Michel bulvarı ve Orleans meydanına geldiğimde her köşeden hatıralar sızıyordu. O kadar üzüldüm ki, korkutucuydu. Tüm o eski ruh hallerini, düşünceleri, hisleri hatırladım ve asla geri dönmeyeceklerini fark edip kendimi terk edilmiş gibi hissettim. Her şey birden çok 'yeşil' göründü. Belki de bu geride bıraktığımız bir dönemdi ve bir daha kimsenin öyle hissedemeyeceğini, düşünemeyeceğini, hayata bu şekilde yaklaşamayacağını düşünüp üzülmemek elde değil. Hayatın geçip gitmekte olduğunu görüp pişman oluyor insan.

Çok üzücüydü çünkü Arosa öyle geçici, öylesine uçup gider gibiydi ki... Krakov'da çok yakınımdaydı, şimdi, Paris'te ise öylesine uzak ki... Sona ermiş gibi. Sen ve ben ayrı düştük, biz ayrıldık, en değerlim ve bu çok acı verici. Buraya asla geri dönmeyeceksin. Bunu biliyorum!

Bu yerlere baktıkça hayatımda nasıl da büyük bir yerin olduğunu hiç olmadığı kadar net görüyorum. Paris'te bunu daha iyi anladım. Öyle ki nerdeyse her hareket seni içeren düşüncelerime binlerce iple bağlanmış gibi...

Eğer seni görebilsem burada bile öpücüklerin olmadan baş edebilirdim. Seninle zaman zaman konuşmak benim için büyük bir neşe kaynağı olurdu –ayrıca sanırım bu kimsenin canını acıtmaz. Neden bunu bana çok görüyorsun?

Ayrılığımızı 'gerçekleştirdiğin' için sana kızgın olup olmadığımı soruyorsun. Hayır, değilim, çünkü bunu sadece kendi çıka-

rın için yaptığını düşünmüyorum.

Paris'te NK ile ilişkilerim oldukça iyiydi. Son zamanlarda, Galiçya'da ona çok yakın olduğu söyledi bana. Ben de ilk görüşmemizden itibaren onu çok sevdim. Çok yumuşak ve çekici bir doğası var. Yoldaşları ve arkadaşlarının ona ne kadar güvendiği sezilebiliyor.

Paris'te onu ofisinde ziyaret etmeyi severdim. Masasının yanında oturur ve önce parti meselelerinden, sonra da her şeyden konuşurduk."[19]

Bu, İnessa'nın yazmak için saatlerini feda ettiği mektubun sadece ilk kısmı. Bu mektup itirafçı yanıyla ve İnessa'nın Lenin ile ilişkisini ve diğer konuları kapsaması açısından değerli bir tarihsel doküman oldu. Yine de, mektup bir bilmece içeriyor, ya da bir değil, birçok diyelim.

İlk olarak, bir İsviçre şehri olan Arosa'nın belirgin bir şekilde duygusal olan sözcüklerle birlikte adı geçiyor. İnessa Arosa'nın Krakov'a 'yakın' olduğunu söylüyor ama söylediği coğrafi açıdan doğru değil. Mektup arşivlerden çıktığında anlaşılıyor ki İnessa 'yakın' sözcüğüyle ya zaman anlamında yakınlık ya da tutkunun yüksekliğini kastetmiş. Mektuptan edinilen izlenim o ki, her ne kadar bu pek mümkün görünmese de Lenin hayallerden çalınmış birkaç gün boyunca dağlarda İnessa'nın yanındaymış. Hareketleri yakından izlenen Lenin ve İnessa'nın beraber oldukları bir anı belirlemek her daim zor olmuştur.

Dağda demiryolu yoktu ve Chur'daki en yakın merkezi istasyondan tatil köyüne ulaşmak arabayla yedi saat sürüyordu. Zaten Chur da Zürih'e üç saat uzaklıktaydı, dolayısıyla böylesi bir buluşmanın önüne mesafe engeli de konmuş olmalı.

Başka teoriler de vardı: Arosa bir köyün ya da otelin veya fiziksel olarak Krakov'a yakın olan başka bir yerin adı yerine kullanılan bir şifreydi.

Profesör R. C. Elwood İnessa biyografisi yayınlandıktan yıl-

lar sonra, kendisi de Arosa'da tatildeyken cevabı buldu.[20] Sakinlerden birinden tatil köyünde kalanların listesinin bulunduğu haftalık *Aroser Fremdenblatt* gazetesinin eski sayılarını aldı. İnessa'nın adı 23 Aralık 1913 ve 1 Ocak 1914 tarihli gazetelerdeki listelerde vardı. İnessa yalnız değildi, ama yanında Lenin değil, görümcesi Anna vardı.

Mektubun duygusal tonu ve İnessa'nın Arosa'dan bahsederken kullandığı sözcükler Anna'nın sadece bir 'kılıf' olduğu fikrini yine de akıllara getiriyor. Lenin'in Noel'i ve Christmas'ı eşinden uzak geçirmesi, ya da ilişkiyi bitirmiş olsa bile bu kadar kısa sürede ve dramatik bir şekilde yeni bir başlangıç yapmış olması pek mümkün görünmüyor. Fakat aşk ilişkilerinde sonlar her zaman son değildir ve âşıklar kimi zaman umulduğundan daha becerikli olabilirler.

Bu yüzden, İnessa ayrılıkla baş ettiği, yıkıcı bir patlamanın etkilerini sindirdiği ve geleceğin nerede olduğuna karar vermeye çalıştığı bir döneme atıfta bulunmuş gibi görünüyor. Ocak ayında İnessa tüm hatıralarıyla birlikte Paris'e dönmesi durumu hiç de kolaylaştırmamış olsa gerek.

Bir de mektubun kendi bilmecesi var. İnessa Aralıkta Arosa'da kaldığı zamandan bahsettiğine göre mektubun arşivde orijinal el yazısıyla kaydedildiği gibi Aralık'ta değil, Ocak ayında yazıldığı belli. Elbette Lenin bunlardan hiç bahsetmiyor. – kimi zaman sebep olduğu acıdan ya da öfkeden dolayı özür dilediği mektuplarda bile.

Birkaç ay sonra, Haziran 1914'te, Lenin İnessa'dan mektuplarını getirmesini emretti. -Bunun nedeni muhtemelen gelecekteki bir uzlaşmadan kaçınmaktı.[21] Ayrıca onları posta servisiyle göndermemesi konusunda da ısrar etti, çünkü Lenin servisin güvenli olduğuna inanmıyordu. İnessa'dan gönderilen diğer tüm mektupların da kaderi gibi Lenin bu mektupları yok etmek istedi. -Paris'ten gönderilen bu mektup hariç. Bu mektup muhtemelen

İnessa tarafından hiç gönderilmediği için yok olmaktan kurtulmuş. İnna onu annesinin ölümünden sonra kağıtların arasında bulmuş olmalı.

Mektubun gerçek olduğu şüphesiz. İnessa'nın hayatını araştıran herhangi biri bir sürü mektup okumuş olacağı için zaten İnessa'nın el yazısını, çok değerli söz sanatlarını ve o küçük, köşeli el yazısıyla kağıdın her bir kenarını dolduran yazı stilini tanıyacaktır. Çok sevdiği renkli kağıtları da tabii.

Peki bu bizi nereye götürür? Hiç gönderilmemiş olsa da bu mektup *kesinlikle* diğer yoldaşların bildiklerini doğrulayan bir aşk mektubu. Ayrıca İnessa'nın Nadya'ya karşı olan sevgisinde ısrar etmesi açık bir üçlü ilişkiyi kabul edeceğini gösteriyor. Şüpheciler bunu kadınsal bir hile, daha fazlasını almak için yolda atılmış bir adım olarak görebilirler. Ama bu hareket karakter dışı olurdu. İnessa asla şeytani ve zekasını bu şekilde kullanan biri olmadı. Üçlü bir ilişki onun için kabul edilebilir bir durumdu.

Eğer İnessa bunu sözlü olarak, ki bu şüpheli, ya da başka bir şekilde ona teklif etseydi, Lenin kesinlikle bu teklifi reddederdi. -Muhtemelen böyle bir şey o dönemde bir devlet adamı için uygunsuz olacağı ya da Nadya için söz konusu bile olamayacağı için. Rusya'da devrimden sonra, Lenin'in İnessa ile olan özel ilişkisi yüksek seviyedekiler tarafından biliniyordu, -bu durum İnessa'ya eşi bulunmaz bir etki gücü kazandırmıştı- ama tabii ki bu sadece bir tahmin olarak kaldı.

İnessa bu uzun mektupta her ne kadar garip olsa da başka şeylerden de bahsediyordu. Paris'e dönmüştü ve yoldaşlardan bir genç kızın intiharındaki olası rolünden dolayı hâlâ derin bir suçluluk duyuyor gibiydi.

"Cumartesi gecesi.

Eğer üzgünsem bu Tamara'yı düşündüğümde üzerime çöken kederimin bana işkence etmesindendir. Evet, Tamara'nın ölümü benim için üstesinden gelemediğim bir felaketti ve aynı zamanda bu olayda boşuna umut veren bir şeyler vardı. -Tıpkı kimilerinin gelip geçen trenlerden etkilendiği gibi. Hem korkutucu hem de baştan çıkarıcı [rayların üstüne yatmak?]. En can sıkıcı tarafı ise bu ölümde benim de payım olabileceği düşüncesi. Neler olduğunu sana anlatmak istiyorum.

Tamara'yı Paris'te tanıdım ve ilk günden itibaren birbirimize çok ısındık. Her gün bizi ziyaret etti, tatilleri yanımızda geçirdi ve sanki kız kardeşim gibi oldu.

Yaşça benden çok küçüktü ve ona karşı olan hislerim bir anneninkiyle tamamen aynıydı. Burası kesin.

Çok yalnızdı ve ilgimden dolayı mutlu oldu. Benden ona şefkat göstermemi isterdi ve ben de sanki çocuklarımı sever gibi severdim onu. Onun bana olan ilgisinde ise hayranlıkla karışık bir sevgi vardı. Akşamları beraber geçirmeyi severdik. Çocuklar yatağa giderdi. Savushka dinlenirdi. Ev sessizliğe gömülürdü. Odamda genellikle benim koltuğumda otururdu, ben de halının üstüne ona yakın otururdum. Kimi zaman sabahın erken saatlerine kadar konuşurduk.

Sohbetimiz çok samimiydi. Tartışır, farklı sorular hakkında fikir üretirdik. Tüm bunlar bizi birbirimize daha da yaklaştırırdı. Ama bir akşam, bu harmoni bozuldu.

Çocuklar ve Savushka dışarıdaydı, bizse evde yalnızdık. Bir kış akşamıydı, mangal ve kapılar açıktı. O ateşin yanında oturuyordu, ben de onun yanındaki hasır sepette oturuyordum. Sosyal Demokratların hayatlarının nasıl olması gerektiği hakkında konuşuyorduk. Dava uğruna her şeyin feda edilmesi gerektiği

konusunda beni ikna etmeye çalışıyordu.

Bu beni rahatsız etti çünkü Tamara için bunlar sadece cümlelerdi, yaşanmışlık değil... Kişiden kişiye değişebilecek sözler. Bunu Tamara'da görmek bana acı verdi.

O günden itibaren aramızdaki barış sona ermişti. Kendimi sürekli 'bunlar senin sözlerin ve bunlar senin fikirlerin' diye tekrar ederken buldum. Onu acımasızca incittim. 'Gerçekleri bilmeden uzaktan bakıyordun.' dedim. Sohbetlerimiz iğnelemeler ve öfkeyle renklendi...

Sözler eylemlere dönüşmeye başladığında artık karar anı gelmişti. Tamara Rusya'ya geri dönmeye karar verdi ama Paris'te onsuz gidemeyeceği biri vardı. Muhtemelen sürgün olan bir adama âşıktı. Zor bir ikilemdi: ya Paris'te kalıp [bir devrimci olarak] kendine olan saygısını ya da sevdiği adamı kaybetmek.

O ikilem Tamara'nın sonu oldu. Ben karışmasaydım belki de o belirsiz hayal sadece belirsiz bir hayal olarak kalacaktı... Tamara'nın güzel olduğu kadar nazik ve kırılgan bir çiçek olduğunu anlayamamışım. 'Hayat' onun için zaten yeterince zordu ve sadece ilgi görmeye ihtiyacı vardı. Belki o zaman o çiçek tutunacak bir toprak parçası bulur (ve açmasına izin verilirdi) ... Korkarım sadece 'Hayat'ın onun üstüne daha çok gelmesine yardımcı oldum. Onu çok sevmiştim ve bu düşünceler Krakov'da aklıma geldiğinde dehşete düştüm. Kendimden nefret ediyorum."

İnessa'nın sözleri eylemleriyle de oldukça iyi bir şekle örtüşüyordu fakat mektubun özellikle dikkat çekici olan iki özelliği daha vardı.

Bir yandan Lenin ile olan ilişkisinin bitmesinin yasını tutarken diğer yandan da net bir şekilde hâlâ onun canını sıkan Tamara ile ilgili bu üzücü hatıralardan bahsetmeyi seçiyordu. Şimdi bile bu hikâyenin Lenin'i sıkabileceğinden korkuyor ve Tamara ile ilgili olan kısmın başını ve sonunu işaretleyerek is-

terse burayı atlayabileceğini söylüyordu. Fakat neden bu olaydan ona daha önce bahsetmiyordu?

İnessa neden bu tür bir sırrı Lenin'e açıyordu? Muhtemelen sözünü ettiği utanç yüzünden. Ayrıca mektupta Lenin'in onaylamayacağı lezbiyen önermeler de bulunuyordu. Her ne kadar İnessa'nın hayatında bunu destekleyecek bir şey olmasa da estetiği ve ahlakı savunan Lenin'in bu tür bir şeyi onaylamayacağı açıktı. İnessa, sanki Lenin'in bu yönde sahip olabileceği şüpheleri önlemek istermiş gibi hislerinin kesinlikle bir anneninkilerden farksız olduğunu vurguluyordu.

Neden Lenin ile ayrılığı sonrası, bir âşık olarak, böyle bir zamanda bunu belirtme ihtiyacı duyuyordu?

İnessa'nın çok duygusal bir ruh hali içinde bulunduğu kesin. Lenin sanki onun sevgilisi değil de babasıymış gibi bunları ona itiraf etmek için büyük bir istek.duymuş gibi görünüyordu.

Pazar sabahında da mektuba devam ediyor -hâlâ 'ty' zamirini kullandığı aynı mektup- ama bu kısım daha çok işle ilgili. İnessa'nın bu konudan bahsetmesi duygusal açıdan önem taşıyor çünkü Lenin'e hâlâ parti için çalışmak istediğini gösteriyor. Aslında bu Lenin'in de istediği şey. Zaten İnessa'ya olan güvenini fazlasıyla gösteriyor -Longjumeau'da Prag'da ve St Petersburg görevinde olduğu gibi. Bunlar fazlaca risk taşıyan ve hiçbir şikâyet belirtisi göstermeden gerçekleştirilen görevlerdi. Fakat Lenin ilişkiye bu yeni şekliyle daha fazla devam edemezdi çünkü bu durum mantıksal olarak onun hayatını adadığı davanın gereklerine ters düşüyordu.

İnessa bu yolda onunla birlikte yürümeye hazır olduğunu belirtiyor ve bunu söylerken içten olduğu belli. Fakat o da elbette bir *insan* ve Lenin de kendini tüm duygusal elementlerden soyutlayamaz. En azından bunu sonsuza kadar yapamaz.

İnessa mektubu bitirmeden önce dönüşünde gördüğü insanları rapor ediyor, politik rehberlik talep ediyor –ya da emredi-

yor- ve şöyle diyor: 'Peki canım, bugünlük bu kadar yeter. Bu mektubu artık göndermek istiyorum. Dün senden hiç mektup yoktu. Mektuplarımın sana ulaşıp ulaşmadığını bilmiyorum. Sana üç mektup (bu dördüncüsü) ve bir telgraf gönderdim. Eline geçti mi? Bu konuda çılgınca düşüncelerim var. Ayrıca NK'ya, 'ağabey'e [Kamenev'in takma adı] ve Zina'ya [Zinovieva] da yazdım. Kimse benden mektup almadı mı? Seni çok öpüyorum. İnessan.'

Eğer bu mektubun Lenin'e ulaşıp ulaşmadığı şüpheliyse bunun tek nedeni aslında mektubun hiçbir amaca hizmet etmeyecek olmasıydı. İnessa'nın Arosa'dan dönüşünden sadece birkaç gün sonra Lenin yanında Malinovskiy'le aniden Paris'e gitti ve onlar da İnessa ile birlikte Mazanovların evinde kaldılar.[22]

VIII.

PARİS 1914

'Liderler mücadeleyle doğar ve mücadele içinde gelişirler.' diye yazmış Nadya. 'Güçlerinin kaynağı da mücadeledir.' Nadya'nın dediğine göre, Lenin davadan vazgeçmesi için karşısına çıkan her girişime bunun 'oportünistlik' olacağını söyleyerek öfkeyle direnmiştir. 'Eğer eyleme zarar verdiklerini düşünürse en yakın arkadaşlarıyla bile tüm ilişkilerini kesebilirdi, diğer yandan eğer davanın bunu gerektirdiğine inanırsa dün düşmanı olan birine bugün yoldaşça yaklaşabilirdi...

'Sürgün yılları... Lenin'in gücünün çoğunu aldı götürdü. Fakat bu yıllar aynı zamanda onu halkın ihtiyacı olan savaşçıya dönüştürdü.'

Böyle bir adamın hayatında aşka ne kadar yer vardı?

1913 yılı Aralık ayının son birkaç gününde Paris'e gönderilen

mektuplar hızlıydı. İnessa'nın mektupları almak için orda olup olmadığı ise şüpheli. Lenin İnessa'nın yazdığı uzun mektubu görse de görmese de krizin farkına varmıştı. Bu krizi körükleyen kendisiydi ve muhtemelen şimdi o da bundan dolayı acı çekiyordu. 1913 Aralık ve 1914 Ağustos ayları arasında kırktan fazla emir ya da diğer bir deyişle öfke çığlıkları yazarak yeni pozisyonlarını aldı. (Tabii bu emirler şimdilik İnessa'ya değil başkalarınaydı.) Tüm bu mektuplarda ara sıra İnessa'yı ve aralarında olanları düşündüğünü belirten yumuşak notlar da yazdı. -Ağustos 1914'e kadar hep 'ty' zamirini kullanarak.

İnsanlar sadece ayrı oldukları zaman birbirlerine mektup yazarlar. Lenin ise İnessa Galicia'ya taşınana kadar hiç ondan ayrı kalmamıştı. -İnessa'yı Rusya'ya gönderdiği zaman hariç. O zaman zarfında da eğer mektup yazdıysa bile güvenlik nedeniyle tüm mektuplar yok edilmiş olmalı. Ayrıca o zamanlar İnessa'nın konumu davaya hizmet de etmiyordu.

Lenin'in krizi takip eden ilk mektubu 18 Aralık tarihli. Tahminen İnessa kendi mektubunu yazmaya başlamadan iki hafta önce. 'Merkezi Organ'a ne oldu? ... Araştırın ve bir açıklama yapın lütfen.'[1]

Bir başka notta, Alman Sosyalist lider Kautsky'ye bir dergide '"ortada parti yok" denen kokuşmuş cümle' (Lenin'in yeni partisine atıfta bulunarak) diye yazdığı için sinirlenmiş. İnessa'ya bir protesto kampanyası düzenlemesi için emir veriyor.

İlginçtir ki, Lenin'in Aralık sonu tarihli bir sonraki mektubun başında ve sonunda birkaç satır eksik. Cümlenin ortasında kâğıt yırtılmış. -Elbette şüpheli ama genellikle basılmaması gereken şeyi basitçe çıkarıp atan Sovyet liderlerinin huyu değil.

Birincisinde, 'Rusya'daki çalışan halk için kampanya. Çoğunluk bizden yana!' sözleri var. Bu nasıl başarıldı? 'Yeraltının "kurnaz" yollarıyla.'[2]

Daha fazla kurnazlık örneği göstererek son cümlede İnessa'nın

memnun olacağını bilerek ondan 'kadın dergisini muhteşem ve enerjik bir şekilde hazırlamasını' istiyor. Gerçekte partideki diğer erkekler gibi o da uzun zamandır bu fikre pek prim vermemişti, hâlâ da aynı fikirdeydi ama bu hareket hem İnessa'ya hem de diğer feministlere hitap edecekti.

Adı *Rabotnitsa* (kadın işçi) olacak bir kadın gazetesi çıkarma fikri partinin önde gelen kadınları tarafından uzun zamandır tartışılıyordu. Nadya, Lenin'in kardeşleri Anna ve Maria'dan Lyudmila Stal, Zinaida Lilina Zinovieva ve İnessa'ya St Petersburg'da Pravda kördüğümünde yardım etmeye çalışan Konkordia Samoilava gibi insanlara kadar herkes bu fikri konuşuyordu.

Gazete fikri mantıklıydı da. Ulusun fabrikalarında çalışan kadın işçilerin sayısı çocuklarınkini geçmişti fakat aldıkları maaş ancak erkeklerinkinin yarısı kadardı. –Ki bu da onları işverenler için cazip kılıyordu. Kadınlar hâlihazırda var olan işgücünün önemli bir parçasıydı.

1914 yılının Ocak ayında Paris'te yaşayan Lyudmila Stal ile gazete üzerinde çalışmaya başladı. Fakat kısa zamanda Lenin'in bu konu için fazla zaman harcanmasını istemediği anlaşıldı. İnessa için başka planları vardı.

Lenin sinsiydi. 'Eğer senin -finansal- başarın için faydalı olacaksa beni 9 Ocak [Kanlı Pazar] konuşmacıları listesinde altlara alabilirsin. Ama seni hayal kırıklığına uğratabilirim. Özel olarak, 9 Ocak günü Paris'te olsam bile gitmeyeceğimi ilan ediyorum. Leder&Co ve Sosyal Devrimciler gibi çeşitli hayvanlarla beraber değil en azından.'[3]

Bir başka mektupta, İnessa'yı uyarıyor: 'Her düzeyden arabulucular [Sosyal Demokrat partinin birleşmesini isteyenler] bizi yakalamak için dışarıdalar. Güzel! Asıl biz o puştları yakalayacağız, o aşağılık şarlatanları. Çamura saplanıyorlar... Taktiğimizse şu: Onlara çamura daha fazla saplanmaları için zaman vermek. İşte o anda puştları yakalayacağız.

'Bu ada öğrenebildiğimiz kadar çok şey öğrenmeliyiz. Paris araştırma yapmak ve "dikkat dağıtmak" için uygun bir yer.'[4]

Bu noktada hatırlanması gereken bir şey var: Bu 'puştların' hepsi genellikle Lenin'in yaptığı devrimle aynı nedenden dolayı aranan sürgünlerdi. Lenin'in kalbindeki öfke yöntem ve strateji dışı bir şeydi, ayrıca Lenin tarafından *bile* kontrol edilemiyordu.

Lenin ve Malinovsky de Ocak ayında bir haftalığına Paris'te Mazanov'un pansiyonunda kaldılar. O sırada İnessa da orada kalıyordu. Ayrılmalarından hemen sonra olduğu için bu zaman bir şeylerin değişmiş olması için oldukça kısaydı. Lenin'in orada bulunmasının öncelikli amacı İnessa'ya uzun zamandır fazla tembel olan Paris Bolşevikleri ve Yabancı Organizasyonundakileri kontrol etmesi için yardım etmekti. Lenin ziyaretten hoşlanmıştı, annesine şöyle yazdı: 'Kısa bir süre kalmak için Paris'ten daha iyi, daha canlı bir yer yok.'

Bu sözleri şaşırtıcı, çünkü Lenin için politik açıdan zor zamanlardı. Malinovsky'nin konuşması kalabalık tarafından sabote edilmiş -konu partiyi bölmek olduğunda alışıldığı üzere- ve konuşma, kalabalığın "Lenin Lenin Lenin" haykırışlarıyla son bulmuştu. Kişisel anlamda ise bu ziyaret Lenin ve İnessa'ya Krakov'daki çöküşten sonra ilişkilerinin yeni halini deneme fırsatı vermiş olabilir. Bu anlamda başarılı oldukları söylenebilir çünkü İnessa her ne kadar başka şeyler istese de ilişkiyi bu haliyle de yaşamaya razı görünüyordu. Brüksel'deki esli toplantılardan biri için, Lenin İnessa'nın sırdaş rolü hakkında bir şeyler yazmıştı. O gittikten sonra İnessa Lenin'e onu memnun edecek bir mektup yazmış olmalı ki, Lenin katıldığı bir konferans hakkında İnessa'ya hızlı bir not yazmış: 'Zafer! Yaşasın! Çoğunluk bizden yana'[5] Sonrasında ona uzun bir cevap yazdı: 'Sevgili arkadaşım, arkadaşça, sıcak, çekici ve samimi mektubunu aldığıma ne kadar sevindim anlatamam.'[6]

Lenin mektupta işlerin orada kötüye gittiğinden şikâyet ediyor. *Pravda*'nın dağıtımı gittikçe düşüyordu. 'Arabulucular' henüz çamura saplanmamışlardı ama Lenin Brüksel'deki manzarayla güç kazanmıştı ve artık 'her şeyi kendi yöntemiyle' halledebilirdi.

Lenin'in almaktan büyük mutluluk duyduğu söz konusu 'sıcak ve çekici' mektubun' İnessa'nın Lenin'in Paris'e gelişinden önce yazdığı uzun ve üzücü mektubun kısaltılmış ve değiştirilmiş bir versiyonu olup olmadığını merak etmemek ise elde değil.

İki gün sonra Lenin İnessa'ya tekrar yazdı, bu seferki mektup orijinalinden iki sayfa eksikti. –Ve bu sadece bir sansürcünün müdahalesi değildi.[7] Lenin, Rusya'ya yayın sokmanın yeni bir yolunu keşfetmiş olmanın verdiği heyecanla –Mezen'den İvan Popov'un ayarladığı Belçikalı denizciler yoluyla- İnessa'dan Paris'teki basım ve yayın işlerini ayarlamasını *ve* bunu yapmak için gereken parayı da bulmasını istedi.

Artık Paris komitesinde olmadığından dolayı resmi hiçbir pozisyona sahip olmamasına rağmen, İnessa bu görevi tıpkı diğerleri gibi hiç şikâyet etmeden kabul etti. Daha önce Amerika ve İsviçre'de parti için para toplama konusunda başarılı olmuştu ve şimdi de bu konudaki uzmanlığını kullanacaktı. Mayıs ayına kadar Bolşevikler doksandan fazla üyeyle yeni bir canlılık kazanacaklardı.

Lenin ve İnessa'nın değişken ilişkileri bir değişiklik taşıyordu. Şubat sonunda Krakov'dan yazdığı mektupta 'Sevgili arkadaşım' demişti. 'Benim üzgün mektubuma cevap vermişsin ama ben zaten neden ve nasıl yazdığımı unutmuştum. Bu da uzaktan mektuplaşmanın bir zarar maalesef ama zaman ve uzaklığa rağmen seninle konuşmaya devam edeceğim.'[8]

Onu ne üzmüş olabilirdi? Çok çeşitli insanlarla mektup trafiği hiç durmadığı için bazen yorgun düşüyordu. Belki de sadece

İnessa'yı özlüyordu.

Noel geçeli çok olmasına rağmen hâlâ gelmedikleri için İnessa çocuklarını çok özlemişti. 'Ne kadar da kötü bir evlatsın' diye yakındı şimdi on altı yaşlarında olan ve annesine mektup yazmayan İnna'ya. 'Sanırım küçükken seni yeterince dövmedim. Noel'e kadar sinemaya gitmeyip derslerine çalışarak sözünü tuttuğun için memnunum. Dansa gelince, neden bırakasın ki? Seni çok iyi anlıyorum ama Losha'nın çevresi senin için uygun değil. Orada kendini çirkin ördek gibi hissettiğini biliyorum ama inan bana kasıntı kavalyeler ve cilveli matmazeller hiç de değerli değil. Zamanla yanında kendini rahat hissedeceğin arkadaşlar bulacaksın –sadece dans için de değil.'

Sasha ve Fidior da dans edebiliyorlar mı diye soruyor ve üzüntüyle köpeğinin kendisini hatırlaması için 'çok fazla zaman geçtiğini' fark ediyor ve kimsenin ona yazmadığından şikâyet ediyor. 'Sevgili İnushkam, çok üzgünüm –ne senden ne de Babadan hiç bir şey gelmedi. Kimseden gelmedi. Sadece bir kart.'

Bu sitem sürekli tekrarlanan bir nakarat gibi ama İnessa tekrar neşelenmeyi başarıyor. 'Yakında yanıma geleceksiniz.' Hâlâ Katya Mazanova'nın evinde kalıyordu ama çocuklar geldiğinde taşınacaktı. 'Söyle bana, yazın nereye gitmek istersiniz? Dağa mı yoksa denize mi? Bence deniz daha iyi. Baba ne düşünüyor?'[9]

Kısa bir zaman sona yine yazıyor. 'Güzel bir daire buldum. Bir piyanom da olacak. Çalmayı çok istiyorum, özellikle de kederli anlarda. Çok huzur verici bir ses. Umarım Andre ve Varya burada sıkılmazlar. Şimdiden onlar için dersler ayarladım...'

Rusya'yı çok özlüyordu ama İnna'nın iyi bir arkadaşı olduğuna sevinmişti. 'Arkadaşlık çok önemlidir ve ona değer vermek gerekir. Arkadaşının bir idealist olduğunu söylemekle ne kastediyorsun?

'Hâlâ Belinsky okuyor musun? Gorki ve diğer yazarlar arasındaki Dostoyevski'nin *The Devils*'i hakkındaki tartışmayı oku-

dın mı?

'Korkunç bir avcı olduğunu görüyorum. Aslında cesur demek istemiştim... Bir tavşanı ölmeden önce kasılırken görmek ve çığlıklarını duymak istemezdim. Altı köpeğin ve bir dizi avcının zavallı bir tavşanın peşine düşmesi bana korkakça geliyor. Bu resmen katliam. Ayrıca her ne kadar ormanlık bir ülkede yaşasa da 1914 yılında genç bir kız için böylesi bir aktivite gerçekten garip. Bu yıl Tolstoy okuyorsun tamam mı?' diyerek bitiriyor İnessa.[10]

Bu arada Lenin'in mektupları zaman zaman İngilizce ve Fransızcayla da karışık bir şekilde gelmeye devam ediyordu. Bir dizi emir sıralamıştı –bir mektup yaz, birine imzalat; bir kadınla birlikte kaybolan Popov'u bul; Ukrayna'da yeni bir parti kurmak için gereken kişilerle iletişime geç.

Şimdilerde Kamenev tarafından yönetilen yeni *Pravda* hakkındaki memnuniyetini –'Gerçek bir güzelliğe dönüşüyor!'[11]- ve sonra da duyduğu çaresizliği 'Kamenev gittiğinden beri zor zamanlar geçiriyoruz.' paylaşıyordu.

Sık sık İnessa'yı kırıyordu. Bir keresinde tıpkı 'Kutsal Bakire' gibi davrandığını söyleyerek İnessa'yı suçluyor, sonra da özür diliyordu. Marx gibi Lenin de ateistti. Doğal olarak, İnessa da tabii.[12]

Gizli dosyalarda tutulan ve Malinovski ile ilgili olan mektuplardan birinde Lenin İngilizce olarak pek yapmadığı bir şeyi yapıp geçmişten bahsediyor: 'Eğer mümkünse bana kızma. Biliyorum, sana çok acı çektirdim...'[13]

Sürekli İnessa'ya kendisine kızgın olup olmadığını soruyor ve mektuplardan birinde İnessa'nın öfkesine karşı savunma yapıyor: 'Hiçbir zaman sadece üç kadına saygı duyduğuma dair bir şey yazmadım. [İnessa muhtemelen bu üç kadının içinde yer almadığını düşünmüş olmalı]. Asla!!! Ben sadece saf arkadaşlık, en yüksek düzeyde saygı ve güven [Fransızca karşılığında]

duyduğum kadınların çok az olduğunu söyledim. Bu tamamen farklı bir şey.' [14] Lenin bu konuyu buluştukları zaman konuşmayı öneriyor. Sadece o üç kadından biri olduğunu duymakla yetinecek bir kadına bu değişim biraz marjinal gelmiş olabilir.

Bu arada, Roman Malinovski büyük bir endişe taşıyordu. İşçi sınıfından gelen tek otorite sahibi Bolşevik olarak parti hiyerarşisinde yükselmiş ve şimdi hem Rusya'da Merkezi Komitede yer alıyor hem de Duma'da Bolşevik sözcülüğü yapıyordu. Herkes tarafından gözlemlendiği üzere Lenin onun büyük bir hayranıydı ve o sıralar Moskova'da Malinovski'nin Okhrana için çalıştığı dedikodularından çok rahatsız olmuştu.

Lenin İnessa'ya şöyle yazmıştı: 'Onu böyle çaresiz ve eli kolu bağlı görmek çok zor... Böylesi kötü bir iftirayla karşı karşıyayken. Erkek kardeşle [Kamenev] bağlantıda [aynen alınmıştır] ve küçük anlamalar... Genellikle çok iyi, harika –ama... böyle bir kriz için biraz fazla zayıf.'[15]

Aynı gün Lenin yeniden yazıyor: 'Malinovski meselesi kızışıyor. Burada değil. 'Uçuş' gibi görünüyor. Doğal olarak bu akıllara en kötü düşünceleri getiriyor.' Bu sözlerden sonra Rus gazetelerinin Malinovski'yi provokatörlükle suçladığını da ekliyor. 'Bunun ne anlama geldiğini tahmin edebilirsin.' diyor İngilizceye geçerek. 'Pek mümkün görünmüyor ama yine de tüm dedikoduları kontrol etmek zorundayız.'[16]

Lenin Merkezi Komite Araştırma Komisyonu kurmaya mecbur kaldı. Bu komisyon ona kontrol sağlayacaktı. Komisyonda Lenin (Malinovski'nin Okhrana bağlantıları açığa çıkınca kendisi de komisyonda yer almaya razı olacaktı), eski yoldaşlarından Ganetski (Jacob Furstenberg) ve Zinoviev olacaktı. –fakat durum hâlâ tehlikeliydi. Zor ve sıkıntılı geçen birçok oturumdan sonra Komisyon Malinovski aleyhindeki suçlamanın kanıtlanamayacağına karar verdi. 'Puştlar,' diye yazacaktı Lenin, 'alçakları, sıçanları ve kokarcaları serbest bırakıyorlar. İşçi sınıfını

aşağılamak, tek dertleri bu.'

İnessa ise Nadya ile olan ilişkisi konusunda endişeliydi. Hâlâ kendisine kırgın olduğundan şüphe ediyordu. 'Uzun zamandır bana yazmıyorsun canım,' diyor, 'thou' zamirini [eski İngilizcede daha samimi 'sen'] kullanarak. 'Beni unuttuğun için kendinden utanmıyor musun... Lütfen en kısa zamanda bana yaz. Yakın zamanda İnessa'dan [İnna] bir mektup aldım. Onu da sana gönderiyorum. Çok hoşuma gitti ve içimdeki neşeyi seninle de paylaşmak istedim... Seni sıkıca kucaklıyorum.'[17] Nadya ile arasını düzeltmek için çocukların duygusal çekiciliğini mi kullanmaya çalışıyordu?

Nadya her ne kadar aralarındaki rekabetten kurtulmuş olsa da hâlâ mesafeli davranıyordu -bir süreliğine en azından. Belki de Aralık ayındaki krizden sonra hâlâ yaralıydı. Açık olan bir şey varsa o da Nadya'nın yıkılan köprüleri tamir etmek için hiç acele etmediğiydi. İki ay sonra, İnessa Adriyatik tatili için gittikleri Trieste'den Nadya'ya tekrar yazdı. Ondan haber almıştı ama bunun pek de faydası olmadı.

'Sevgili NK [Nadya], her ne kadar mektubunu çok sevmesem de, senden haber aldığıma çok sevindim. Çok fazla resmiydi ve sana dair hiçbir şey söylemiyordu. Nasıl olduğunu bilmek istiyorum. Neler okuyorsun? Nelerle ilgileniyorsun? İç dünyan ne alemde? Yürüyüşe çıkıyor musun? Lütfen bunlardan bahset canım.

'Ben yine çocuklarla Trieste'deyim. Burada takılıp kaldık çünkü çocuklar grip oldu ve Andrushka'nın ateşi çok yüksek. Tifüs olduğunu sandım ama bugün ateşi biraz daha düştü... Gönderdiğin *Rabonitsa* kopyası için teşekkürler.'[18]

Kadın dergisi *Rabonitsa* Rusya'da Armandların maddi katkılarıyla çıkmaya devam ediyordu ama erkek Bolşevikler tarafından hâlâ ilgi görmüyordu. Dergiye otoriteyi sağlayacak olmasına rağmen ilk altı sayıda Lenin'in bir makalesi bile yoktu.

Rabotnitsa'nın önde gelen avukatlarından biri olan İnessa ilgisini kaybetmiş gibiydi. Lenin'in sonu gelmez istekleri arasında sıkışmıştı. Temmuz ayında şimdiye kadar aldığı en büyük görevle karşı karşıya kaldı – sosyalist hareketin en önemli figürleri karşısına çıkılacak platformda Lenin'in yerini almak. Üstelik bu insanların çoğunun saldırgan bir tutum sergileyeceği bilinirken.

Lenin yine oyun oynuyordu. Aslında karşısında olmasına rağmen kendini sanki dergiyi savunuyormuş gibi gösteriyordu. İnessa artık onun sözcüsüydü ve bunun nedeni İnessa'nın hitabet becerisinden çok kalabalığın karşısına çıkacak olanın Lenin yerine *İnessa* olacağı gerçeğiydi. Fark küçüktü belki, ama önemliydi.

Başka bir zaman olsa İnessa korkmuş olsa bile bu durumda gururu okşanırdı. Fakat şimdi dört çocuğuyla beraber Adriyatik kıyısındaki Lovran'da tatildeydi ve bu çok sık olan bir durum değildi. Alexander çok sevdiği bir arkadaşının dul kalan karısı Anna Arbels ile onlara katılacaktı ve Alexander'ın kız kardeşi Anna'yı da bekliyorlardı. Haziran sonunda açıklanan konferans üç haftadan daha kısa bir süre içinde programlanmıştı ve tam da İnessa'nın tatiline denk gelmişti. İnessa her ne kadar gitmeye ikna olmasa da tam anlamıyla 'Hayır' dememişti.

Uluslararası Sosyalist Büro tarafından organize edilen bu konferansın bir 'Birlik Konferansı' olması planlanmıştı. Lenin ise 'birleşmeye' karşı değildi elbette- *kendi* istediği ve *kendi* lehine olan bir tür 'birleşme' olması şartıyla. Fakat bu seferki konferansın onun istediği türden bir 'birleşmenin' habercisi olmayacağını biliyordu.

Yıllardır düşen etki güçlerinden sonra ilk defa 'güçlü konumdaydı... Bolşevikler Dördüncü Duma seçimlerini kazanmış, *Pravda* Menşeviklerin *Novaya Rabochaya Gazeta*'sından daha yüksek bir dolaşım oranı elde etmişti. Partisi yavaş yavaş

önceden Menşevik sendikalarının olan yüksek pozisyonları devralıyordu.'[19] Lenin altıncı parti konferansını Ağustos ayında yapmayı planlıyordu. Prag'dakinin aksine bu sefer herkes konferansa katılacak ve Lenin tartışılmaz yasal pozisyonunu kazanacaktı.

Parti için var olan neşeli beklentilerin aksine, Lenin kişisel anlamda savunmasızdı –hâlâ Malinovski skandalıyla uğraşıyordu, Schmidt parasıyla ilgili problemler devam ediyordu, Büro'nun sekreteri Camille Huysmans ile aralarında da bir tartışma çıkmıştı. Bunların her biri platform karşısındaki düşmanları için ayrı bir sevinç kaynağı olacaktı.

Lenin muhtemelen İnessa'nın Brüksel'deki konferansa katılmak istememesine şaşırmıştır. Çocukların onun hayatındaki değerini elbette anlıyordu ama şimdi partinin önüne geçer olmuşlardı. Bu yüzden baskısını artırdı. Zaten fazla zaman yoktu –sadece günler kalmıştı. Temmuz ayının başında İnessa'ya 'heyetin üyelerinden biri olmayı kabul etmesini istediğini' belirten bir mektup yazdı. 'Eğer çocukları altı yedi günlüğüne ayarlayabilirsen... Hatta daha kısa bile sürebilir.' İşi çok iyi bildiğini, mükemmel bir Fransızcası olduğunu ve *Pravda* okuduğunu söyleyerek de neden onu seçtiğini açıklamış oldu. 'Ben "prensip olarak" gitmek istemiyorum... Şimdi kendinden çok daha eminsin... Bu işi mükemmel bir şekilde başarabilirsin... Yap şunu!'[20]

Bir sonraki yazışında İnessa'nın katılabileceğini öğrenmekten dolayı 'çok mutlu' olduğunu söylüyor ve Lilina Zinovieva'nın 'hâlâ hastanede' olduğunu [Zinovievler'in devre dışı kaldığını] belirtiyor.[21]

Sadece birkaç saat sonra tekrar yazacaktı. 'Gelmeyi reddedeceksin diye çok korkuyorum... Biliyorsun, asıl raporun etkili bir şekilde okunması gerçekten çok önemli... Mükemmel bir Fransızca, "önemli noktalara" dikkat etmek ve "uygun üslup" kullanmak kesinlikle gerekli... Bunu yapabilecek tek kişi sensin.'[22]

Böyle devam etti. Mektuplar, telgraflar... Pohpohlayıcı, aldatıcı bir şekilde. Bu arada İnessa'nın çevresinde yer alacak kişileri de planlıyordu. En sonunda bulduğu İvan Popov da St Petersburg'dan bir arkadaşları olan sekreter Georgi Safarov ile beraber İnessa ile gidecekti.

İnessa hâlâ isteksiz olsa da işler yürümeye başladı. Lenin tıpkı heyecanlı bir çocuk gibiydi. 'Benim canım, canım arkadaşım, seni binlerce kez öpmek istiyorum... Zafer senin olacak, bundan adım gibi eminim.' Fransızca 'sen' zamirini kullanıyordu tabii ki ve bu mektup da sansürlenmişti.'[23]

Bir hafta sonra, Lenin yeniden endişelenmeye başlamıştı. 'Kendini geliştiren, her geçen gün daha güçlü ve dinamik olan, sorumlu bir pozisyonda tek başına olduğu zamansa cesaretini takınan insanlardan biri olduğunu biliyorum -bu yüzden olumsuz insanlara inatla direniyorum. Senin hiç de... başarılı olamayacağını söyleyenlere... Saçmalık! İnanmıyorum bu laflara! Muhteşem bir zafer kazanacaksın. Mükemmel Fransızcanla onları alt edeceksin ve Vandervelle'nin lafını kesip bağırmasına müsaade etmeyeceksin.'[24]

Kongreden sonra Poronin'e gelmesini istemişti. Bir isteği daha vardı: 'Tüm mektupları da beraberinde getir.' 'Paket arkadaşlar tarafından kolayca açılabileceği için' mektupları posta yoluyla göndermesini istemiyordu. (Gerçek anlamda 'arkadaşlar'ı kastetmiyordu elbette.) 'Lütfen hepsini getir.' diyerek bir kez daha tekrarladı isteğini.[25]

Bu neden şimdi elimizde hiç aşk mektubu olmadığını açıklıyor. Mektubun üslubu da yanlış ellere düşeceği endişesi taşındığını açıkça belli ediyor. Bu durum yırtılmış sayfaları da açıklıyor. Bu sayfalar ilerde risk taşıyabilirdi ama yine de mektubun politik kısımları her zaman olduğu gibi böyle bir adamın yaşamöyküsündeki yerlerini almaları için iyi muhafaza edilmeliydi. İnessa Poronin'e gitmedi ama Lenin'in isteğini onu Bern'de gör-

düğünde de yerine getirebilirdi.

Sırada bilgilendirme toplantısı vardı. 'Plekhanov 'ani' centilmenlik gösterileriyle kadın yoldaşları şaşırtmaya çalışacaktır. Bu çabalarına karşı hazırcevap olmalısınız: "Çok memnun oldum yoldaş Plekhanov, gerçekten kart horozun tekisiniz." diyeceksiniz. Böylece gerileyecektir.

'Herkes benim orda olmayışıma çok sinirlenecek (buna çok memnunum) ve acısını senden çıkartmaya çalışacaklardır. Ama eminim onlara "tırnaklarını" göstereceksin ve "soğuk, sakin ama aşağılayıcı" tepkilerinle karşılık vereceksin.

'Plekhanov sözünü kesmeye çalışacaktır... Onu hemen sustur... "Lütfen sözümü kesmeyin..." diyerek ona "karşı saldırıda" bulun.'[26]

Lenin, İnessa'ya eğer fazla baskı altında kalırsa, 'onların hiç hoşlanmadıkları' parti kararlarını tekrar etmesini söyledi. Rosa Luxemburg'un, diğerlerinin de yapacağı gibi Prag konferansının geçerliliğini sorgulayacağını hatırlattı. Cevap: parti kararlarını okumak. 'Biz özerk bir partiyiz. Bunu sakın aklından çıkarma.'

Takip eden mektuplarda Lenin içeriği geliştirerek taktikleri değiştirmeye başladı –bir mektupta 'hiçbir şeyi kabul etmeyin, ilerleyin' derken, bir diğerinde 'ilerlemeyin' diyordu.

İnessa'nın 'Petrova' ismiyle katılmasını emretti -tasfiye memurlarının İnessa ismini öğrenmeleri istenmiyordu. Neden? Çünkü dedikodular onlara da ulaşabilirdi.

İnessa sonunda Popov, Safarov ve iki yoldaş eşliğinde ateşe atıldı –beklenildiği üzere Rosa Luxemburg, Troçki, Axelrod, Kautsky, Plekhanov ve Vandervelle de oradaydı.

On Sosyal Demokrat grup temsil ediliyordu ve herkes Lenin orada olmadığı için kızgındı. İnessa ve Popov inatla Merkezi Komitenin kararıyla orada bulunduklarını söylediler. Her oyla birlikte öfkeleri daha da arttı. İnessa Lenin'in raporunu okumaya başladı. Sesi öyle kısıktı ki kalabalığın çoğu duyamıyordu. Za-

manın daraldığı uyarısı geldi. Eğer Lenin'in on dört koşulunu kabul *ederlerse* birleşmeye onay vereceğini söyledi. Lenin'in de beklediği gibi bu koşullar 'saçma' bulundu.

Bir rapora göre: 'Heyetlerin çoğu bu fikirden nefret etmişti.' Bu soğuk ton sanki ortada bir şey yokmuş izlenimi verse de gerçekler çok daha farklıydı. İnessa partide resmi bir görevi olmadığı halde platformda tek başına durmak zorunda kalmıştı. Önünde gittikçe sabrı tükenen ve sinirlenen bir kalabalık vardı. Koşulları okumaya başladığında kalabalıkta mırıldanmalar, sözünü kesme girişimleri ve şaşkınlıkla dolu tepkiler duyuldu.

Koşullar oldukça absürttü –bir tanesi Bolşevik basınıyla rekabette olan tüm Menşevik gazetelerinin kapanmasını bile istiyordu- ve kabul edilme olasılıkları yoktu. Tıpkı Lenin'in tahmin ettiği gibi.

Plekhanov bu maddelerin 'yeni bir kriminal kodun elementleri' olduğundan şikayet ederken, Kautsky onları 'kendi kendini yok etme için bir istek' olarak tanımladı. Vandervelde ise eğer bu koşullar kabul edilirse 'nefes almanın imkânsız hale geleceğini' söyledi.[27]

İnessa sinirlerine hâkim olarak ve inatla okumaya devam etti. Fakat bitirdiği anda sinirli yüzlerle karşı karşıya kalması ve hissettiği duygu daha önce Lenin için katlandığı tüm şeylerin ötesinde olmalıydı, hapishane hariç tabii.

Öyle bile olsa koşullar günün geri kalanında heyetler tarafından tartışıldı. En sonunda ertesi sabah sekreter Lenin'in konferansı başarıyla sabote ettiğini kabul ederek herkesin imzalayacağı yumuşak ve zararsız bir çözüm öne sürdü. İnessa hariç herkes tabii. Lenin ona hiçbir şeyi kabul etmemesini söylemişti. 'Çekimser kalıyoruz' dedi, hiç şüphesiz başka bir öfke dalgasını üzerine çekerek.

Lenin'in emirlerini yerine getirmişti ve sonrasında ondan teşekkür dolu birçok mektup aldı. 'Partimiz için çok büyük bir

hizmet gerçekleştirdin! Yerimi tuttuğun için sana özellikle müteşekkirim... Benim yapabileceğimden çok daha iyi idare ettin. Bırak üslubu, muhtemelen buharlaşıp uçardım... Onlara puştlar derdim. Bu da onların bekledikleri şeydi zaten. Kışkırtmaya çalıştıkları şey buydu.' Lenin gerçekten kendisini değil de onları provokatör olarak görüyor gibiydi.

'Yorgun musun?' diye sordu İnessa'ya. 've üzgün? Seni gitmeye ikna ettiğim için bana kızgın mısın?'[28] İnessa kesinlikle artık bıkmıştı. Bu işi bitirdiğine göre artık çocuklarının yanına Lovran'a dönebilirdi.

Profesör Elwood'un yazdığı gibi, 'Partinin Brüksel'deki davranışının muhtemel sonucu Lenin'in partisinin Avrupa Sosyalist Hareketinden çıkarılması' olacaktı.[29]

Fakat böyle bir şey olmadı. Artık hiçbir şeyin önemi yoktu –en azından yokmuş gibi görünüyordu. Dünya uçurumun ucundaydı. Arşidük Francis Ferdinand Sırbistan'da öldürülmüştü. Konferansın kapanmasından on gün sonra, Avusturya savaş ilan etti. 'Salak Brüksel Konferansı böyle bir zamanda unutulabilir.' diye yazdı Lenin. 'Hoş geldin Rusya Devrimi.'[30]

Bunu bir fırsat gibi görüyordu. Tüm yıl boyunca Rusya grevler görmüştü. Ulusun içindeki volkan yeniden harekete geçmişti. Artık Dünyanın en büyük imparatorlukları arasında katılanların sağ çıkamayacakları bir savaş çıkabilirdi –en azından Lenin böyle düşünüyordu. Çatışmaya bu durum ancak sınıf mücadelesine dönüştürülürse son verilebileceğini ilan etti.

Tabii ki yanılıyordu. Her zaman olduğu gibi bu savaş da kazananlar ve kaybedenlerle bitecekti. Fakat Lenin'in beklediği gibi devrim ve –Fransa, Belçika ve karanlık yıllar içinde İsviçre'yi de kapsayacak olan- politik hareketlenme yeni bir anlam kazanacaktı.

IX.

BERN 1914

Haftalar ülkelerin birleşerek savaş ilan etmesiyle geçiyordu. İnessa ve çoçukları Rusya'nın büyük düşmanı olan ve o sıralar savaşa girme hazırlığında olan Avusturya'daydılar.

İnessa hızlı hareket ederek, çocuklarıyla beraber trenle bir süreliğine tarafsız kalacak olan İtalya'ya geçti. Ceneviz'de Archangel'a giden bir gemiye bindiler. Çok başarılı geçen bir tatilin sonuydu bu. Uçarı ve coşkulu bir şekilde İnna'ya da yazdığı gibi: "Her şeyi beraber yapmak istedik – güneş ve denizle."

Daha sonra İnessa Lovran'a, kiraladığı villayı toparlamak için gitti. O zamanlar bilmiyordu ama çocuklarını gelecek 3 yılın büyük bir bölümünde göremeyecekti.

"Yaralı bir kalple geri döndüm", diye yazdı onlara. "Ev çok

boştu ve yemek odasındaki bomboş masayı görüp, sizin o neşeli sesinizi ve kahkahâlârınızı duyamayınca çok üzüldüm. Geride bıraktığınız eşyalara baktıkça üzülüyordum, şimdi boş olan o odalarınıza girdikçe de..."

Halen Rusya'da polislerce "aranan" biri olarak Geneva gölünün yukarı taraflarındaki Montrö'ye, 1903 yıllarından kalma eski bir İsveç bölgesinin yanında bulunan Les Avants'a doğru yola çıktı. Oradan çocuklarına Lovran'a geldikten bir gün sonra yazmaya başladığını söyleyen bir mektup daha yazdı, 'ama o mektup beni o kadar üzmeye başladı ki, sizi de üzmesin diye yollamamaya karar verdim.

Bern'e geçmeyi planlıyorum... Bugün burası çok güzel. Rochers de Naye ve Col de Jaman dağlarının tepelerinde kar var, ve günbatımında bütün hepsi pembe oluveriyor... Sizi çok öpüyorum canlarım benim. Not: Size söz, her şeyi hallettiğinizi ve sağlıklı olduğunuzu öğrendiğimde çok mutlu olacağım.'[1]

İnna, İnessa'ya Galler'in başkenti Cardiff'ten demir aldıkları sırada yazdı. 'Dün gece vardık ama dalgalar o kadar büyüktü ki limana giremedik, şimdi de denizin sakinleşmesini bekliyoruz.'

'[İtalya'dan] 9 Ağustos'ta öğlene doğru ayrıldık. Rüzgâr çok kuvvetliydi, gemiyi savuruyor ve sarsıyordu. Andrushka, Varya ve ben çok hastaydık... Üçüncü gecede Cebelitarık'ı geçtik ve hâlâ iyi değildik. Sasha ve Andrushka [muhtemelen iyileşmişlerdi] bize ekmek ve çayla çok iyi baktılar. Şimdi hepimiz daha iyiyiz.

'Şu an Vive l'Angleterre, Yaşasın! Yaşasın! Diye bağırarak limana giriyoruz. İngilizler de (Gallerliler?) bize coşkuyla eşlik ediyorlar.[2]

Mektup İnessa'yı "son derece mutlu" etti fakat cevabında yün kıyafetlerinin Atlantik Okyanusu'nun soğuğu karşısında etkili olup olmayacağı konusundaki endişelerini belirtti. Archangel'da havanın nasıl olabileceğini biliyordu.

'Zaten Rusya'dan [hevesle] bir mektup bekliyorum. Mektuplar çok iyi bir şekilde geliyor fakat biraz gecikmeli...'[3]

O sıralarda, Zinoviev'den Lenin'in İnessa kadar hızlı bir şekilde Avusturya'dan kaçamayıp "önemli bir casus" olarak tutuklandığını duymuştu. Aslında, Lenin ve Nadya için düşman bölgesinde, savaşın sebep olduğu yoğun duyguların kurbanları olduklarını aniden öğrenmek çok büyük bir şok olmuştu. 'Korkunç bir sahneye tanıklık ettik...' diye yazmıştı Nadya hatıralarını yazdığı kitabında. 'Ölü ve yaralı [Avusturyalı] askerleri taşıyan bir tren Krasnik'ten geldi. Birkaç köylü kadının Katolik kilisesinden çıkıp geldiğini duydum... Otoriteler casusu [Lenin'i] serbest bıraksalar bile köylülerin aklında onun gözlerini çıkarmak, dilini kesmek gibi düşünceler vardı. Poronin'de kalamayacağımız gayet açıktı.

Avusturyalı sosyalist Victor Adler'in yardımı ve İnessa'nın Bern'de toplayıp telgrafla yolladığı para sayesinde Lenin kurtuldu ve o şehirde İnessa'ya katıldı. Lenin 11 Distelweg'de bir daire kiralarken İnessa on dakikalık mesafe ötede Bremengartenwald'un yanında 23 Drosswelge'de bir eve yerleşti.

Nadya hatıralarında oranın genel portresini çiziyor: 'muhteşem sanat yapıtı olmasa da sonbahar manzarasında huzur içinde yaşayan üç yakın arkadaş. 'Vladimir İlyiç, İnessa ve ben ormanların içindeki sarı yapraklarla dolu yollarda saatlerce aylak aylak yürümeyi alışkanlık haline getirmiştik... Bazen ağaçlarla dolu güneşli yamaçta saatlerce otururduk. İlyiç makaleleri ve konuşmaları için notlar alırdı, ben İtalyanca çalışırdım ve İnessa da etek dikerdi... Hapiste [St. Petersburg'da] yatmış olmanın verdiği ruh halinden kurtulamamıştı henüz... Öğleden sonra Grigori'nin [Zinoviev'in] küçücük odasında toplanırdık...'

250 mil batıda silahların halen Picardy'nin siperlerini vuruyor olduğunu düşünmek zordu. Bu düşünce onların canını sıkamayacaktı. Savaş, Sosyal Demokrasi hakkında Lenin'in tehlikeli

stratejilerinden daha yeni ve daha derin bir ayrım yaratmıştı.

Sosyalist vatanseverler ülkelerinin ordularının desteklenmesi gerektiğine inanırken Lenin'in Bolşevikleri, her ne kadar bazıları karşı da çıksa, Çarist Rusya'nın yenilgisini 'şeytanın küçüğü' olarak görüp 'var olan emperyalist savaşı sivil savaşa dönüştürmeyi' ve zamanla uzun soluklu bir devrime yol almayı tercih ediyorlardı. Lenin'in yeni dünyasında vatanseverlik doğal olarak anlamsız olacaktı.

Çok geçmeden İnessa'nın kafasında yeni bir fikir oluşmaya başladı. Çocuklarla beraber geçirdiği yaz tatilinde kızlarla yemek vakitlerinde yaptığı sohbetlerde, özellikle on altı yaşındaki İnna onu evlilik, aşk ve bu ikisinin duygusal ortamı hakkında sorguya çekmişti. 1908 yılında St. Petersburg'da 'tekerlek üstündeki sincap' gibi ilerlediğini söylediği tartışmalarda ve tutkusunun etkisini kullanmada çok başarılı olan İnessa kadın özgürlüğünün ateşli bir savunucusuydu.

Kızların ilgilerinin etkisini üzerinden atamadığından, aşk ve aile hakkında küçük bir kitap yazmaya karar verdi. Kitabı için İnna'ya şöyle dedi: 'Bu kitabı yazmak için beni büyük ölçüde kışkırtan tek şey senin sorularındı. Eğer bir gün basılırsa, kitabı sana ve Varya'ya ithaf edeceğim.'[4]

Ocak 1915'te dağlara gidip kitabı için çalışmaya başlamak üzere yalnız başına Bern'i terk etti. Yorumlarını almak üzere bazı bölümleri Lenin'e gönderdi ve halen duygularında yeri olan bu adamdan aldığı -diğer eleştirilerinin yanı sıra- öğüt verir bir dille yazılmış olan, "'özgür aşk isteği'ni tamamen fırlatıp atmasını isteyen" keskin cevap karşısında şok oldu. İnessa bununla ne demek istemişti? Lenin, dinsel ve toplumsal önyargılardan başlayıp 'aile babasının emirleri'ne ve 'muhtemel zina'lara uzanan on adet muhtemel anlam listelemişti.[5]

İnessa eserini kızgın bir dille savundu - kızgındı çünkü eleştiren kişi Lenin'di- Lenin ise onun bu 'atağı' karşısında 'hayrete

düşmüştü'. İnessa'nın sözlerini tekrar etti: 'Uçup giden bir tutku bile... Karı koca arasındaki alışkanlık haline gelmiş ve içinde aşk olmayan öpücüklerden daha romantik ve daha saftır.' Evli insanların aşk içermeyen öpücüklerinin saf olmadığına Lenin de katılıyordu. Fakat İnessa buna karşı ne ortaya atabilirdi? Neden 'uçup giden tutku' tanım açısından aşksız olmak zorunda olsundu ki? 'Mantıken bu aşksız öpücükler geçici olduklarından dolayı karı koca arasındaki aşksız öpücüklerin tam karşıtı oluyor... İlginç!' Diğer bir deyişle, Lenin İnessa'nın doğru bir karşılaştırma yapmadığına inanıyordu. Lenin'e göre aşksız öpücükler aşksız öpücüklerdi. İnessa'nın savunduğu gibi nasıl tam tersi olabilirdi ki?

Öpücükleri hiç de aşksız olmayan Lenin'in mantıksal açıdan haklıydı fakat asıl cinsel tutkunun 'geçici' olduğu gerçeğini önemsemiyor görünüyordu. İnessa'nın 'Eğer yaşamak zorundaysan geçici bir gizli ilişki aşağılık ya da saf olabilir.' sözlerini ekleyebileceğini gönülsüzce kabul etmek zorunda kaldı fakat eklememesini tercih ederdi. Bu İnessa'nın argümanını tartışmalı hale getirdi.

Bazı yorumcular Lenin'e 'fazla iffetli' on dokuzuncu yüzyıl görüşleri yüzünden saldıran İnessa'yı destekliyorlardı. Lenin'i savunan diğerleri İnessa'nın hayat tarzına iki bilinen aşığa işaret etmiş ve bazıları da, hiçbir kanıt olmamasına rağmen, bunu İnessa'yı önüne gelenle yatan biri gibi göstermek için kullanmışlardı. İnessa tehlikeli sulardaydı. Sonuçta, Lenin'in de düşündüğü gibi, evlilikteki öpücüklerin illa aşksız olması gerekmiyordu; ama tabii ki İnessa evliliği bunaltıcı buluyordu (onunki her ne kadar öyle olmasa da) -Lenin de teoride bunu yapmasına rağmen pratikte kendi fikirlerine sadık kalmıştı.

İleriki mektuplardan anlaşıldığı üzere İnessa'nın ortaya koymaya çalıştığı şey, aile hayatının her yönünde kadınların özgür olmasıydı -buna ilişkiye girmek ve gir*me*mek de dâhildi. Fakat

altan alta kitabının entelektüel kaliteden yoksun olduğunun ima edildiği tartışma -en çok bu konuda hassastı -sürekli üzerinde kalan bir burukluk bırakmıştı.

İnessa çoktan İnna'ya aşk hakkında uzun uzun yazmıştı. Bir yanda 'güzelliğe tapan' ve 'aşka özgürce bakan' Yunanlılara atıfta bulunarak şöyle yazdı 'aşk aynı zamanda bir kültür ve uygarlık ürünüdür. Hayvanlar ve yabaniler aşkı bilmezler...' 'Bugünün toplumundan' en büyük aşk gösterilerinden bahsetmiş, fakat şu konuda da uyarmıştı: 'âşık olup da tamamen yabaniler gibi hisseden insanlar da var... Bunlar çoğunlukta... Herkes ya evleniyor ya da şehvetin kölesi oluyor ama çok azı seviyor veya seviliyor.'[6]

16 yaşındaki İnna'nın bundan ne anladığı pek bilinmiyor. Annesi aşkın daha yüksek bir düzeyinin olduğunu savunuyor görünüyordu, ama bu çoğu kişinin mahrum kaldığı bir duyguydu. Birçok insanın şehvetten memnun olması gerektiğini ima ediyor gibiydi.

Her zaman olduğu gibi İnna annesinin mektuplara olan ihtiyacını tatmin etmekte yavaştı. 'Tabi ki de bir domuzsun,' yazdı İnessa, 'çünkü yazmadın... Eleştirel olmamı sen istedin, umuyorum sana bir kere daha domuz demek zorunda kalmam. Bundan ziyade sana sarılmak istiyorum.

'Güçlü olduğunu düşünüyorum,' diyerek İnna'ya güven verdi, 've asla düşündüğün gibi bir korkak olmadın. Kendini henüz yeterince tanımıyor ve ne kadar güçlü olduğunu bilmiyorsun... Dişiliğinde ve narin yapında çekiciliğin yanı sıra bir güç de var. [Henüz] bunu nasıl kullanman gerektiğini bilmiyorsun... Nasıl yönlendirmen gerektiğini de.

Küçük bir çocukken sır tutabildiğini hatırlıyorum. O şartları hatırlıyorsundur [muhtemelen İnna 6 yaşındayken bir akşam tutuklanmasını]... O yaştaki bir çocuğun seninki gibi bir dayanıklılık göstermesi çok sık rastlanır bir şey değil, kesinlikle küçük

bir kahramandın.

Yapmak istediklerin için gereken irade ise, aynen diğer kaslarda olduğu gibi, egzersiz yaparak geliştirilmelidir.'

Bir başka mektupta duygusal özgürlüğü öne sürdü. İnna annesinin hoşlanmayacağı birine âşık olmaktan korktuğunu söylemişti: 'İnushka sen özgür olmalı ve kendi kararlarını kendin vermelisin.'[7]

1915 yılı, üçü Mart ayında Bern'de olmak üzere, sosyalist konferanslarla geçmişti. İnessa bunların hepsine katıldı – eski arkadaşı Georgi Safarov'la bir gençlik konferansına ve bir önceki Temmuz'da da olduğu gibi Lenin'in önderliğinde kadınlar hakkında bir konferansa.

İnessa'da bazı değişiklikler vardı. 'Yabancı' bir Bolşevik toplantısında 'cumhuriyetçi bir birleşmiş eyaletler Avrupası' oluşturmak gibi bir amacı olan Lenin'e sert bir şekilde karşı çıktı. Halklar arasındaki çatışmalar nedeniyle böyle bir şeyin kullanışsız olacağını söyledi. Hararetli tartışmada tansiyon yükseliyordu. Lenin ona 'bir anarşist olduğunu söyleyerek' saldırdı – bu toplumda en altta olmaktı – ve o da birbirini iyi tanıyan insanların sahip olduğu özel bilgi birikimiyle karşılık verdi, onun bir 'oportünist' olduğunu ileri sürdü, Lenin hep diğer insanları böyle olmakla suçladığı halde aslında kendisi de bu duruma yakındı.

Lenin bu özgürlük ateşine aldırış etmedi. İnessa'ya onunla ve Zinoviev'le birlikte asıl çözümü için baştan bir tasarı hazırlamak için beraber çalışma teklifinde bulundu – ve aslında birleşmiş Avrupa önerisinden de caymıştı. Bu İnessa'ya karşı olan saygısını gösteriyordu – yine de her zaman Lenin'in gözlerinin gelecekte kilitlenmiş olması gibi bir gerçek vardı. Buna rağmen İnessa'nın mücadelesi için gösterdiği gayret, yeni bir davranışın işaretiydi. Artık Lenin'in istediklerine tümüyle boyun eğmiyordu.

Haziran ayında Lenin ve Nadya uzun yaz tatilleri için Sorenberg'e gittiler ve kısa süre sonra İnessa da onlara katıldı.

Lenin yoksulluğu savunurken uzun yaz tatillerinde hep beraber çok güzel vakit geçiriyor gibi görünüyor olabilirler fakat aslında bu tatilleri çalışma zamanı olarak kullanıyorlardı ve Lenin tatilin tadını Bern ve Zürih'teki kütüphanelerden posta yoluyla kitaplar sipariş ederek çıkarıyordu.

Birçok insanın onların sağlıkları hakkında sürekli olarak endişe halinde olması da unutulmamalıdır. Ne zaman 'Sağlığın nasıl?' diye sorsalar, gerçekten sağlıklarını merak ettikleri için sorarlardı, laf olsun diye değil. İnsanlar sıkça hasta olurlar – Lenin de sık sık baş ağrısı çekerdi – ve herkes dağ havasının şifa verici etkileri olduğunu düşünüyordu.

'Erken kalkardık' diye yazdı Nadya *Hatıralar*'da, 've saat 12'de servis edilen akşam yemeğinden önce her birimiz bahçenin farklı köşelerinde çalışırdık.

Bu saatler boyunca İnessa sık sık piyano çalardı ve müzik eşliğinde çalışmak çok hoş olurdu... Bazı akşamlar yemekten sonra dağa giderdik. İlyiç, akşama doğru yukarıda manzaranın muhteşem olduğu ve aşağıda sisin gül rengine döndüğü zaman Rothorn'daki kayalıklara çıkmayı çok severdi...'

Her ne kadar hiç basılmamış olsa da İnessa orada zamanının çoğunu Aşk ve Aile hakkında olan kitabı üzerinde çalışarak harcadı. Her zaman olduğu gibi çocuklarını özlüyordu. 'Bu yaz bana gelemeyeceğiniz gerçeğine kendimi alıştıramıyorum...' diye yazdı İnna'ya. 'Tek başıma yaşamak benim için çok zor... Sevdiğim herkesten koptum... Buluşup konuşmalıyız, bir şekilde bunu gerçekleştirmeliyim...'[8]

İsveç'te İnna'yla, tahminen diğerleriyle de, buluşma planları vardı. Sonunda planlar gerçeğe dönüşemese de 'Moskova'ya giden bir arkadaşımdan seninle bu konuyu konuşması için rica ettim,' diye yazmıştı.

O zamanlarda İnna'nın başka kaygıları vardı. 'Varya'ya karşı olan kıskançlığının hiçbir temeli yok,' diye ısrar ediyordu an-

nesi. 'Sen küçük, neşeli bir çatlaksın. İkinizi de çok ama çok seviyorum, sevgim değişebilir çünkü ikiniz de çok farklı birer bireysiniz... Anneler çocuklarında diğer çocuklardan daha iyi olan özellikler görmek için çabalarlar fakat kör değillerdir. Çocuklarındaki eksiklikleri de bir büyüteçle görürler, bazen de acı duyarak. Hiçbiriniz bana bu acıyı yaşatmadınız...'[9]

1915 yılı, savaşın dolayısıyla kendilerini soyutladıklarından hepsi için yeni bir şeyler deneme zamanıydı. Bazı tarihçiler İnessa ve Lenin arasındaki ilişkinin yenilendiğini söyleseler de, İnessa Lenin'le olan düş kırıklığına daha ılımlı yaklaşıyordu -veya Lenin'in ona karşı bakışına-. Kesin olarak, uzun yürüyüşleri ve şüphesiz uzun sohbetleriyle dağ hayatı onları daha da yakınlaştırmıştı -özellikle de Nadya'nın sağlığı yürüyüşlere henüz pek elvermediğinden. Fakat cinsel ilişkilerini yeniledikleri hakkında en ufak bir kanıt bile yoktu.

Eylül ayının başlarında Lenin Zimmerwald konferansına katılmak için İnessa'yla beraber Sorenberg'den ayrıldı ve İnessa kendisine olan saygısına yapılan bir darbeyle daha yüz yüze geldi. Konferans, henüz yolun yarısındaki İsviçreli bir sosyal demokrat olan Robert Grimm tarafından 'gizli' olarak düzenlendi. Otuz sekiz delege, onları dokuz mil ötedeki Zimmerwarld'da bir köye götürecek olan at arabalarına binmek için Bern'deki Volkshaus'ta toplandı. Grimm onların 'kuşbilim topluluğundan insanlar' olduklarını önceden açıklamıştı. Ruslar, iki önemsiz Bolşevikle beraber, sadece sekiz delege için izin alabildiler, diğerleri ise Sosyalist Devrimciler, Menşevikler ve diğer grupların içine dağıtıldı.

Lenin İnessa'nın da delege olmasını istemişti fakat koyulan sınır onu İnessa'yı dışarıda tutarak Zinoniev ve kendisini iki Bolşevik olarak seçmesini gerektirdi. İnessa Lenin'in yeteri kadar gayret etmediğini düşünmüş olabilir fakat Lenin izin alabilmek için elinden gelenin en iyisini yapmıştı. Bern'de bir Uluslararası

Sosyalist Komisyonu kuruluyordu ve Lenin Zinoviev'i Bolşevik temsilcisi olarak, 'Yoldaş Petrova' takma adıyla İnessa'yı da ona alternatif olarak düşündü.

Konferans Lenin'in statüsünü yükseltmişti. Artık, partinin ötesinde uluslararası bir grubun parçası olarak, 'Zimmerwald Solu'nun başkanı olarak görülüyordu. Aslında bu küçük dünyada sadece sekiz üye vardı! Fakat ileride büyüyecek ve Lenin'in her zaman yaptığı gibi, boyundan büyük bir etki yaratacaktı.

İnessa, İnna'ya 'hep çok güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu' söyleyip onu teselli ederek tekrar anne rolüne döndü. 'Şu an dikkatle ve duygusal bir şekilde Rusya'da neler olup bittiğini izliyoruz... Kalpleri umutla dolduracak parlak bir şey görebiliriz.' diye ekledi. [10]

İnessa büyük ihtimalle parti için felaket olan işçilerin grevde olduğu haberine değiniyordu. Okhrana Merkez Komite'den birçok kişiyi tutuklamıştı, *Pravda* ve gazeteler kapanmış, iletişim ağı kesilmişti. Hali hazırda devam eden bir savaş varken, polis ülkede bela istemiyordu.

1915'in sonlarında Lenin yeni Zimmerwald Sol'unu kurmak için hevesliydi fakat Fransız Sosyalistler yurtsever tarafta durarak ona katı bir şekilde karşı çıktılar ve Lenin İnessa'nın tekrar ateşe atılmasına karar verdi -bu sefer sınırı yasal olmayan yollarla geçecek ve hatta Fransız olmasına rağmen Sophie Popoff adına sahte bir pasaport kullanacaktı.

İnessa gönülsüzdü. 1912'de Rusya'dan tehlikeli dönüşünde attığı adımlarındaki heves artık yoktu. Belki de savaşın bir farklılık yaratmış olabileceğini düşünmüştü ama yine de çağrıya yorgun da olsa bir cevap vererek Paris'e gitti.

R.C. Elwood şöyle yazdı: sahte belgelerle uluslararası sınırları geçmek ve savaş zamanında savunmayı tercih eden bir partiye yenilgiyi öğütlemek kesinlikle tehlikeli bir girişimdi.[11] Okhrana'nın Paris bürosu 1916 Ocak'ında hemen onun izini yakaladıysa da

her zaman olduğu gibi geri çekilip bekledi.[12]

İnessa'nın iyi tanıdığı Fransız Sosyalist liderleri Alphonse Merrheim ve Albert Bourderan'ın İnessa'yla pek ilgileri yoktu, onu üyelerine atıfta bulunmaktan bile men ettiler. Sırf Lenin'in isteyeceği kadar pasifist olmadığını görmek için pasifist birini sorguladı fakat eski Fransız Bolşevik işçilerini fabrikalarda savaş karşıtı edebiyatı yaymaları için ikna etme çabasında daha başarılı oldu.

Beklendiği gibi Lenin sabırsızlanmaya başlıyordu. 'Bir haber kırıntısı bile yok' diye yazdı 13 Ocak 1916'da. 'Varıp varmadığını bile bilmiyoruz.' İki gün sonra tekrar yazdı. 'Senden bir haber alamadığıma çok şaşırıyorum. Yeri gelmişken itiraf etmeliyim, bazen sen giderken seni uğurlamadığım için bana tavır aldığını düşünüyorum... Ama bu değersiz düşünceyi aklımdan çıkarıyorum...' Birkaç satır öncesinde haftalar önce hep beraber yaptıkları yürüyüşten ve güneşli havadan bahsetmişti: 'Bunları düşünmeye devam ettim ve sen burada olmadığın için de çok üzüldüm.'[13]

19 Ocak 1916'da şikayetçi bir dille şöyle yazdı: 'bu sana yazdığım üçüncü (cevapsız) kart, bu sefer sansürler için Fransızca yazıyorum... Senin için çok endişeleniyorum.' Sakin bir tonda bitiriyordu: 'Saygılarımla, Basel.'[14]

İnessa yine cevaplamadı fakat aynı gün Nadya ondan haber aldı. 'Sokaklardaki hava çok kasvetli ve yas tutan çok kadın var.' Kısa sürede bir şeyler başarabilmenin zor olduğu kanısına vardığını da söyledi.[15]

İnessa bir şey mi ima etmeye çalışıyordu? Lenin'e, neredeyse bir hafta sonrasına kadar, 25 Ocak'a kadar hiçbir şey yazmadı fakat *Lenin*, Nadya'ya yazdığı mektuba bir cevap olarak, *İnessa*'ya yazdı. Görünüşe bakılırsa Lenin'in adrese gönderdiği mektuplar İnessa'nın eline geçmiyordu, bu yüzden Lenin bir şifre önerdi. 'Eğer tarihin altını iki kez çizersen bu mektuplarımı alıyorsun

demektir.'

İnessa'nın davranışları ilginçti. Büyük ihtimalle, 1914 yılında Brüksel'de yapması söylenen şeyi sevmediği zamandan gelen bir dargınlık İnessa'nın içine süzülüyordu. Ya da belki kitabı için yaptığı yorumların acısı henüz geçmemişti. Belki de ilerlemesindeki eksiklik ümidini kırmıştı. Üstüne üstlük, Paris'te yine çok tehlikeli bir pozisyondaydı ve yeterince takdir edilmeyeceğinden şüpheleniyordu. Brüksel'in peşinde olduğu için bolca teşekkür alacaktı fakat sıraya konmayacaktı.[16] Lenin İnessa'nın memnuniyetsizliğini sezerek mektuplarındaki hafif tonu, en azından sadece sonlarda, bir süre daha devam ettirdi. 'Selamlar Cordiales!' Şubat'taki mektubunun son kelimeleriydi.

Sonra birden İnessa bir gençlik grubuyla ve iki ticaret birliğiyle başarı elde etti. Genç dinleyicilerinin 'güvenini' 'komut verici dilinin erdemi ve ikna edici tavırlarıyla kazandığını' kaydeden Okhrana'yı etkilemişti. Bu durumdan çok memnundu, Lenin'e Zimmerwald Solu için yukarıdan değil de aşağıdan birkaç müttefik kazandığını yazdı.

Lenin'in cevabı çok soğuktu. Gençlik grupları onu etkilememişti, İnessa'yı keskin bir dille belli başlı Fransız Sosyalist Parti organizasyonlarında bir çatlağa sebep olmak için daha çok çalışmaya teşvik etti. İnessa cevap olarak 'öfke dolu bir kart' gönderdi ve Lenin 19 Mart'ta cevap yazdı: 'en küçük bir sinir krizinde bile kaba sözcükler kullanarak hiçbir şey başarılamaz... Bu daha ileriki yazışmalar için bir teşvik değil.'[17]

İnessa okuduklarına inanamadı. Bir kere Paris'te olmayı o istememişti –her ne kadar başka bir isimle de olsa- ve çok zor şartlar altında büyük şeyler başardığını düşünüyordu. Halen Napolyon'un eski ihtişamının etkisi altında olan Fransızlar doğuştan pasifist değillerdi. Lenin'in de fikri değişmiş gibiydi. 31 Mart'ta iki kez başarılarından dolayı İnessa'yı tebrik ettiğini yazmıştı. Fakat çok geçti –özellikle de sevgili olan ve birbirlerine

hâlâ derin duygularla bağlı olan iki insan için... Eğer ortada bir kırgınlık varsa, Lenin'in İnessa'yı kendi hesaplarında 'kullanma' isteği bunu sadece yoğunlaştırırdı.

İnessa Fransız Sosyalist Partisi tarafından organize edilen bir Enternasyonalizm komitesine gittiği ve burada 'Fransız ordusundaki karışıklığı körüklemek' konusunda ısrar ettiği zaman, zaten uzun süredir korkunç cephe savaşı yüzünden köklerine kadar şokta olan bir milletin açıkgöz polisini alarma geçirdi. İnessa vatan hainliğinden tutuklanmaktan ertesi gün sınırın karşı tarafına geçerek kurtuldu. Lenin için bu her zaman olduğu gibi herhangi biriyle yaptığı küçük bir tartışmalardan biriydi. İnessa içinse çok daha fazlasıydı.

Paris'ten ayrıldıktan iki hafta sonra İnessa Kienthal'da İkinci Uluslararası Sosyalist Konferansı'na resmi delege olarak katıldı fakat bir konuşma yapmadı, sadece Lenin ve Zinoviev için tercüme yaptı. Lenin'in Zimmerwald Solu gelişme kaydetti ve üye sayısı sekizden on ikiye yükseldi -aşırı düşük sayılara rağmen Lenin bunu ön komando birimi olarak kullandı ve tekliflerdeki her zayıflığı ezerek yok etti.

İnessa Lenin'i terk etti ama öyle muhteşem sahnelerden yaşanmadı, sadece birkaç boş his... Lenin ve Nadya Zürih'e geçtiler fakat İnessa onlara katılmadı. Onun yerine Bern'de, Bremgartenwarld'ın yanındaki eski evinde birkaç hafta daha kaldı.

Her yaz olduğu gibi tatil için dağlara, bu sefer Flums'a taşındıklarında, İnessa yine yoktu. Mevsimin sonuna kadar kalacağı Sorenberg'teki eski oteline taşınmadan önce Zinoviev ve Zinaida ile Lucerne'den fazla uzak olmayan Hertenstein'deki onların en sevdikleri tatil köyüne gitmişti.

1916 Kasım'ında 1914'teki sığınağına çok da uzak olmayan, Lake Geneva'nın civarındaki Baugy-sur-Clarens'a gitmek için yola çıktı. Ona çalışması için olanak sağlayan Nikolai Rubakin'in

Rus Kütüphanesinin karşısında bir ev kiraladı.

Etrafta yaşayan başka Rus devrimciler de vardı. Aslında onunla beraber hareket eden 'Baugy Grubu' 1917'den sonra Rusya'da bir güç olacaktı. Onlar partinin, Lausanne'de yaşayan Nikolai Buharin'in ortaya attığı 'romantik' kanadındaydılar. Ancak eğer İnessa onları kütüphanede çokça gördüyse de bundan Lenin'e bahsetmemişti.

Fakat İnessa yine tuhaf davranıyordu. Her zaman ona eşlik edecek birine ihtiyaç duymuştu ve kızlarına her zaman da arkadaşlığın önemi hakkında yazardı. Şimdi ise, karakterine ters düşerek, kendini uzak bir varoluşa mahkûm etmiş görünüyordu.

Lenin herhangi bir molayı kabul etmeyordu. Yaklaşık elli adet mektup yazarak, telefonda konuşarak ve telgraf yollayarak Fransa'dan kaçışından sonra İnessa'yla aktif bağlantı içinde olmayı sürdürdü.

İnessa da aslında parti için çalışmalarını sürdürdü fakat sadece yapmak istediği şeyi yaptı ve artık daha yakında olan Rus Kütüphanesi'nin yardımıyla, Lenin'in bazı düşüncelerine ve Marksist yorumlarına meydan okumaya başladı. Lenin bundan hoşlanmadı fakat Lenin'liğini göstererek bazen İnessa'ya karşı olan sabrını kaybetse de, ilişkilerini yönetmeye devam etti.

Savaş şimdi iki yıldan fazla bir süredir sürüyordu ve kimsenin önceden tahmin edemeyeceği kadar da korkunçlaşmıştı. İnessa İsveç dağlarındaki yeni dairesine taşındığında Somme ve Verdun arasındaki savaş yaklaşık iki milyon insanın ölmesiyle korkunç bir şekilde sona ermişti fakat yine değişen bir şey yoktu. Milyonlarca insan hâlâ Eastern Front'ta ve Avrupa'nın diğer yerlerinde ölüyordu. Savaşı kapitalist emperyalist bir çatışma olarak gören Lenin içinse savaş gelecek için bir umut taşıyordu. Savaş o korkunç sonuna geldiğinde siperlerde canlı kalabilmiş -çoğu sivil işçi olan- insanlar öylece işlerine geri mi döneceklerdi? Bu imkânsız görünüyordu.

Rusya'da kıtlık, yaklaşan kışla beraber ulusu tehdit ediyordu. Ekmek kuyruklarının sonu görünmüyordu. Sadece birkaç hafta içinde o büyük ulus patlayacaktı fakat eğer 1916'nın sonlarında Lenin'e İnessa'ya veya onlardan herhangi birine böyle bir şey olacağı söylenmiş olsaydı, böyle bir şey olacağına kesinlikle inanmazlardı. Bu arada kendi küçük hayatlarını yaşamaya, küçük tartışmalarını yapmaya ve gergin ilişkilerini sürdürmeye devam ediyorlardı.

Temmuz ayında İnessa Zinovievlerle birlikteyken Lenin onu neşelendireceğini düşünerek Fransa'daki başarısını, 'Fransızlar üzerindeki harika etkiyi' ve 'bıraktığı kalıcı izleri' yazmıştı. Lenin, Zinoviev'e verdiği sırra göre, kendisi için İnessa'yı Rusya'ya gitmeye ikna etmeyi umuyordu fakat İnessa tekrar Lenin için hapse girmeyi düşünmüyordu. Ama Lenin İnessa'nın savunmasız yanını biliyordu ve ona Bolşevik Merkez Komitesi'nin İskandinavya'daki temsilcisini değiştirmek üzere Norveç'e gitmesini önerdi. Orada çocuklarıyla da görüşebilirdi, değil mi? Ve o zamana kadar Rusya, Finlandiya'dan geçilerek daha kolay erişebilir olacağından, Lenin, İnessa'nın parti için ara sıra oraya ziyaretlerde bulunmayı göze alabileceğini umuyordu.

İnessa baştan çıkmıştı fakat kiminle uğraştığını bildiği için de tedbirliydi. Pasaportu yoktu, bu yüzden Lenin Geneva'da yaşayan bir yoldaşın, Olga Ravich'in yardımıyla ona sahte bir tane almaya çalıştı. Bu plan işe yaramayınca Nadya'nınkini almasını önerdi. Onu, geçici bir süreliğine İngiltere'ye gitmesi için teşvik etmeye çalıştı, hatta ona borç para vermeyi bile önerdi.

İnessa en sonunda bunu da reddettiğinde, Lenin onun basım işlerini -İsviçre'deki Bolşevik resmi basımevinde- yürütmede yardımcı olmasına karar verdi. Fakat İnessa yazma işini Lenin yaparken yazıcıları denetlemek ve prova baskıları düzeltmek için köle gibi çalıştırılacağını bildiğinden bu fikre sıcak bakmadı.

1917 yılının Ocak ayında Lenin tarafsız olan İsviçre'nin sa-

vaşa çekilebileceğine karar verdi. Fransa Geneva'yı hemen işgal edebilirdi. Yani Geneva'da olmak Fransa'da olmak gibi olacak ve bu da onun müttefiki Rusya'yla iletişimde olmayı kolaylaştıracaktı. Lenin İnessa'ya parti hazinesini 'onun üzerine geçirmeye ve küçük bir çantada kendisinde saklamasına' karar verdiğini söyledi.[18] İnessa bunu yapmaya hevesliydi çünkü bu Lenin'in ona verdiği değeri gösteriyordu. Ve sonra, diğer planlarda olduğu gibi Lenin yine ilgisini kaybetmiş görünüyordu.

Bütün zaman boyunca Lenin, taleplerinin ve önerilerinin arasında, ona ilgi de gösterdi. 'Sorenberg'de kalma' diye yazmıştı önceden. 'Donacaksın.' 20 Kasım'da şöyle yazmıştı: 'Tabi ki ben de haberleşmek istiyorum. Gel de mektuplaşmamıza devam edelim,' sanki aksi mümkünmüş gibi. 'Kartına o kadar çok güldüm ki. Gülmekten karnıma ağrılar girdi derler ya, aynen öyle.'[19]

1916 Kasım'ında sansürlenen bir mektupta şöyle yazmıştı: 'Sana birkaç arkadaşça söz söylemek ve ellerini sıkıca tutmak istiyorum. Ellerinin ve ayaklarının soğuktan şiştiğini yazıyorsun. Bu çok fena. Ellerin zaten hep soğuktu. Oraya suç bulma.'[20]

17 Aralık 1916'da Clarens'ta olan İnessa'ya yazdığı bir mektupta sordu: Kayak yapıyor musun? Kesinlikle yapmalısın!... Kış aylarında dağlarda çok güzel olur... ve sana Rusya'yı hatırlatır![21]

Birkaç gün sonra, yine sansürlenen bir mektupta şöyle yazdı: 'Son mektupların çok üzüntü doluydu ve bunlar... bende öyle vicdan azabı uyandırdılar ki kendimi toparlayamıyorum. Sana... sosyal hayatı olmayan küçük bir kasabada gerçek olmayan bir yalnızlık içinde durmaman için yalvarıyorum... ve kendini oradan sıyırıp çıkarman için de.'[22]

Sonra bir başka mektupla durumu berbat etti. 'İkamet edeceğin yeri seçerken benim oraya gelip gelmeyeceğimi göz önünde *bulundurmamanı* istiyorum. Eğer şehir seçiminde seni kısıtlarsam bu alakasız, düşüncesizce ve saçma olur...'[23]

Eski kibirli tavrıyla çeviri istemeye devam etti. 'Hâlâ bir ma

kale yok... Bunun anlamı ne? Hemen yollamanı söylemiştim.' İnessa makaleyi gönderdiğinde ise Lenin makaleyi kullanmadı. İnessa'nın istediği şey kendini bir yazar olarak yetiştirmekti – çünkü parti içinde ve sosyalist dünyada olan yazarlar statü sahibi oluyorlardı. Biri *Rabotnitsa* diğeri de *Sotsial Demokrat* için olan iki makale yazdı. Kadın işçilerin hakları için bir şeyler yazmasının istenmesini bekliyordu fakat onun yerine Lilina takma adını kullanan ve edebiyatta rakibi haline gelen Zinaida Zinovieva bu görevi aldı. İnessa *Savaşın Bedelini Kim Ödüyor?* adında bir makale yazdığında onunki değil de Lilina'nınki basıldı – tabii o zamanlar Lilina yazı işleri müdürü yardımcısının karısıydı!

Alexander Soljenitsin, İnessa'yla olan ilişkileri için Lenin'in 'kelimelerini dikkatle seçmek ve bazen de yalan söylemek zorunda kaldığını' yazdı. 'Senin Sbornik'teki makaleni (*Sotsial-Demoktrat*) yayınlamaya neden karşı olayım ki?' diyordu Lenin 20 Temmuz 1916'da. Sonra da aniden birtakım nedenlerden dolayı makalenin basılamadığını söyleyecekti. Lenin atlarla uğraşan sirk yöneticisi gibi İnessa'yı zaptederken zorluk çekecekti.

Ocak 1917'de İnessa'nın morali son derece bozuktu ve Lenin dağların tepesindeki havanın, hele de kış havası kötüyse, ne kadar iç karartıcı olabileceğini biliyordu. 'Ne kadar kötü hissettiğini biliyorum ve bu konuda senin için yapabileceğim ne varsa yapmak istiyorum.'[24] Aylar boyunca İnessa'yı tavır yapıyor olarak değerlendirmek mümkündü fakat bu adaletsiz olurdu. İnessa hayatını yeniden planlamaya çalışıyordu. Kendini hiçbir çekincesi olmadan, onu geleceğinin güvenli kalesi olarak görüp onun için gönüllü olarak hapse girebilecek kadar Lenin'e bağlamıştı. Lenin'e âşık olmuştu ve Lenin için o kadar yoğun olmasa da bu karşılıklı bir duyguydu. İnessa'nın, 1913 yılında Lenin onu kendisinden uzaklaştırdığı zaman çektiği yalnızlık çok derin olmuştu.

Dava yine de İnessa için hayati öneme sahipti, bu yüzden inandığı lider için çalışmaya devam etti ve tarih gösterecekti ki, bu dava onu ve diğer herkesi Hayal Edilen Ülke olarak nitelendir-

dikleri amaç doğrultusunda yürütmeye devam edecekti -Lenin amacına ulaştığında, İnessa da beklediği şeyin bu olduğundan bir an şüphe etmeyecek ve ölmeden günler önce de bunu günlüğünde doğrulayacaktı.

İnessa'nın kafasının karışık olması doğaldı. Bir kadın olarak hissettiği aşk ve devrimci olarak davasına olan inancı tamamen içiçe geçmişti. Lenin'in ona erkek yoldaşlarından daha büyük bir samimiyetle güvendiğini biliyordu. Fakat kendini değersiz hissetmekte de haksız sayılmazdı. Yalnız da değildi. Rosa Luxemburg ve Alexandra Kollontai de İnessa'nın görüşünü ve tecrübesini kendi hayatlarındaki devrimcilerle yaşıyorlardı. Kollontai bunun hakkında, temelinin İnessa'nın Lenin'le olan ilişkisine dayandığına inanılan, *Büyük Bir Aşk* adında bir roman bile yazdı fakat romanın kendi hayatıyla alakalı olması da mümkün elbette.

İnessa için İsviçre'de soyutlanmasının tek iyi yanı statükoya davasına zarar vermeden meydan okuyabilmesiydi. Ve bu gözle görülür bir şekilde kadın-erkek tartışmasına dönüştü. Lenin bile bir karmaşa içine düşmüştü. İnessa'yı parti işlerinde, dil becerisi gerektiğinde, herhangi bir karanlık veya tehlikeli göreve ihtiyaç duyduğunda kullanabileceği ve aynı zamanda düşmanca bir seyirci karşısında onun yerine platformda yer alabilecek, son derece iyi bir kişisel asistan olarak görüyordu. Nasıl bir asistandı ki bu? Eğer Lenin eski kafalı bir şovenist olarak içgüdülerine kulak verirse, en üst düzey bir asistan değildi. Fakat gelecek yıllarda, devlet başkanı olduğunda, İnessa'ya sınırsız özgürlük verecekti. Başkentteki tartışmasız en güçlü kadın haline gelecek fakat hâlâ üst düzey erkekler kadar güçlü olamayacaktı.

Bu son aylar boyunca, Lenin ve Nadya biraz yoksulluk çektiler. Dik ağaç yolu kaldırım taşlarıyla kaplı olan ve evlerin birbirine çok yakın olduğu Spiegelgasse'de 14 numaralı odada kalıyorlardı. Civardaki sosis fabrikasından gelen koku öyle yoğundu ki camları kapalı tutmak zorunda kalıyorlardı. Çok soğuk geçen kışın büyük bir bölümünde Nadya bronşitle ve yüksek tiroidin

etkileriyle boğuştu. Odalarında ısıtma yoktu ve küçük bir mutfağı ev sahipleri Bayan Kammerer ile paylaşıyorlardı. Öğle yemeklerinde iyi bir aşçı olmayan Nadya'nın sürekli yaktığı yulaf lapasını yiyorlardı. 'Muhteşem bir şekilde yaşıyoruz baksana,' diye takılıyordu Lenin Bayan Kammerer'a, 'Her gün kızartma yiyoruz.'

'Para kazanmam lazım,' diye yazdı Alexander Shlyapnikov'a, 'yoksa açlıktan öleceğiz...' Büyük kız kardeşi Anna ile evli olan Mark Elizarov'a kendine çevirmen olarak iş bulmasını istedi. 'Yakında bir önceki geçim kaynağımızın da sonuna geleceğiz,' diye yazdı Nadya küçük kız kardeşi Maria'ya. [25]

1916 yılı onlar için kötü geçti. Lenin'in çok sevdiği annesi öldü. Sonradan hastalığı nedeniyle kontrol altında tutulması şartıyla salıverilse de, kız kardeşi Anna Astrakhan'a sürgün edildi. Geleceğine olan güveni bile yıpranma işaretleri gösteriyordu. 'Eski nesilden olan bizler,' dedi Ocak 1917'de genç bir dinleyici kitlesine: 'gelecek olan devrimin kararlı savaşlarını görecek kadar yaşayamayabiliriz.' [26]

Sadece bir umutsuzluk anıydı fakat önemliydi de. Bir aydan biraz daha uzun bir süre içinde bunun yanlış olduğu kanıtlanacaktı. Devrim St. Petersburg'da patlak verecek ve -Çar'ın düşüşüyle- Rusya'ya kadar dalga dalga yayılacaktı. 1917'nin gelişiyle Lenin kendini kapana kısılmış gibi hissetti. Nadya Lenin'in 'o büyük enerjisinin boşalacağı bir yer' olmadığının bilincinde olarak Londra'da yaşadıkları sırada yaptıkları bir hayvanat bahçesi gezisini ve izledikleri beyaz kuzey kurdunu hatırladı. 'Bütün hayvanlar,' diye açıkladı bakıcı, 'kafeslerine zamanla alışırlar. Sadece Rusya'dan gelen beyaz kuzey kurdu asla kafesine alışmaz ve gece gündüz kafasını parmaklıklara vurur.' Lenin'in bir beyaz kuzey kurdu olduğunu biliyordu.

Lenin herkesle kavga etti; Zinoviev, Rosa Luxemburg, Buharin, *Sotsial-Demokrat*'ı çıkaran ve Vyacheslav Karpinsky'nin sevgilisi olan Olda Ravich. Neredeyse çocukça denilebilecek bir sinir

bozukluğuyla kendini kaybedebilir ve eğer politikadaki rakipleri tarafından da kışkırtılırsa bu hali vahşi bir öfke nöbetine dönü şebilirdi. Böyle zamanlarda, geçmiş günlerden bir yoldaşı olan Valentinov'a göre, Lenin 'suratlarını parçalamak istiyordu... Daha sonrasında da bir atak... enerjisi çekilmeye başlar, ve psikolojik bir tepki boy gösterirdi: donukluk, güç kaybı ve yorgunluk... Ne yiyebilir ne de uyuyabilirdi. Baş ağrıları onun için bir işkenceydi. Yüzü renksizleşir hatta bazen kararırdı.'

Bütün bunlarla uyumsuz bir tepki olarak İnessa çekildiği dağ inzivasından Lenin'e mutlu olmayan bir aşığın şiddetli duyarlılığıyla işaretlenmiş, gittikçe çoğalan bir meydan okuma sunuyor, mektuplara geç cevap yazma veya tamamen göz ardı etme gibi oyunlar oynuyordu. Fakat Lenin'in hakkını yememek gerek çünkü o Zürih'teki birçok sorununun sadece bir kaçını İnessa'yla olan uzun mektuplaşmasına yansıtıyordu.

'Görünüşe göre' diye yazdı Lenin 9 Ocak 1917'de, sansürlü bir mektupta, 'geçmiş birkaç mektubumu cevaplamaman senin açından... değişmiş bir tavrı, kararı veya ilişki durumunu gösteriyor... Ne düşüneceğimi bilmiyorum, ya bir şeye gücendin ya da şu taşınma işi [yerli bir pansiyona] zihnini meşgul ediyor veya çok daha başka bir şey var... Sormaya korkuyorum çünkü böyle sorgulamaların senin için hoş olmadığını biliyorum... ve tabii ki [bunları] bir daha tekrarlamayacağım.'[27]

Bu geri çekilme her zaman aşikâr değildi. 'Fransızca metnin üzerinden geçmediğin için yazdığımda bana kırılmadın, değil mi?' diye sordu Mart ayında, kuşkuyla, 'İnanılmaz!... Birinin böyle küçük bir şey için gücenmesi mümkün mü? Akıl almaz bir şey! Ayrıca bütün bu sessizlik... çok garip.'[28]

Belki de o ve diğerlerinin Lenin'e duyduğu saygı düşünüldüğünde bu ciddi isyanı o kadar da garip değildi. –ayrıca bu duruma Rus Kütüphanesinin yardımıyla entelektüel düzeyde de ulaşmıştı.

İnessa'nın yaptığı şey, kişisel ilişkilerindeki güç dengesini de

değiştiriyordu. Mektuplara cevap yazmayan *İnessa*'ydı bu yüzden de Lenin, yalvarıyor gibi görünmese de, bunun nedenini merak ediyordu. Lenin'in nasıl bir tepki vereceğini görmek için garip havai fişekleri fırlatan da *İnessa*'ydı. Asıl konu İnessa'nın bunları iki yıl içinde dünyadaki en güçlü insanlar arasında olacak bir adama yapıyor olmasıydı.

İnessa'nın ruh halindeki değişiklik yeterince sessiz bir şekilde ortaya çıkmıştı. 'Ara sıra,' diye yazdı R. C. Elwood, 'çevirdiği şeye eklenmesi üzere bir şey önerir veya bir ifadeyi ve terimi sorgulardı. Bazen Lenin bu önerileri kabul ederdi fakat çoğunlukla da saçma bulurdu.'[29]

1917 yılı Ocak ayında, İnessa 'kanını kaynattığını' söyleyerek birkaç kelimeyi çevirmeyi reddetti. [30] 'Çok teşekkür ederim ...' diye yazdı Lenin. 'Fransızca metnimin maruz kaldığı sansüre, gerçekten çok şaşırdım...'[31]

Gerçekten çok ileri gitmişti fakat farklı bir seviyede ve yavaşça yapıyordu bunu. Bu, ilişkilerinin çöküşünün doruk noktasıydı. Teorik politikada ustanın tutarsız davrandığını öne sürerek ona zekice meydan okudu.

Vatanseverliği yadsıyan Marks, *Komünist Manifesto*'da 'işçinin vatanı olmadığını' söylemişti. Öyleyse neden, diye sordu İnessa, Lenin sürekli 'Vatanın Savunulması' sloganının kullanılmasına karşı çıkmıyordu?

Argüman karışıktı, fakat yeni İnessa'yı gözler önüne seriyordu. Asistanının böyle sorularına alışkın olmayan Lenin cevabında hâlâ savaşta olan emperyalist ulusların kendi özgürlükleri için savaşmaya teşvik edilen sömürgeleri gibi bazı istisnalar olduğunu söyledi, - örneğin kendi öz kimlikleri veya 'vatanları' için. Ve İnessa'ya bu durumu daha iyi açıklayan makalelerinden birini gönderdi. [32]

İnessa bu makaleyi daha önce yazılmış olanlarla çelişkili buldu. Lenin şok oldu ve onu şöyle suçladı: 'Açıkça, önceki yazdıklarımla şu andaki yazdıklarım arasında bir çelişki yaratmaya

çalışıyorsun. Neden? Tam olarak nerede? Tam olarak ne?' İnessa cevabını verdi. Sekiz yıl önce yazılmış bir makale, Lenin'in şu andaki 'vatanın savunulması' fikrine ters düşüyordu.

Basitçe, Lenin şöyle açıkladı: 'Komünist Manifesto'dan ulusal savaşları tanımamayla alakalı bir alıntı yapmışsın...'[33] Fakat İnessa yumuşamıyordu ve eğer Lenin bu özel konuyu Nadya'yla da tartıştıysa, kendi kendine gülümsemiş olmalıydı. Nadya, şimdiki gibi hoş olmayan bazı durumlarla karşı karşıya kalsa bile her zaman kadınların yanında olmuştu. Ve o kış Lenin'le her açıdan kötü geçmişti.

Lenin İnessa'nın tavırlarından her geçen gün daha çok rahatsızlık duymaya başladı. Noel'den iki gün önce şöyle yazdı: 'Eğer bu konuda ayrı düşersek bu hiç hoş olmaz.' 1891'deki uluslararası savaşın geçmişiyle şu anki savaşın geçmişinin aynı olmadığını söyledi ve nedenini açıkladı. 'Bunu bir düşün,' dedi sanki İnessa bir çocukmuş gibi. [34]

İnessa Lenin'in tavrını sevmedi ve harekete geçti. 'Sürekli geçmişle ilgili konuşuyoruz,' diye yazdı Lenin'e ve Almanya'nın savunmasının 1891'de haklı olup 1914'te olmamasının mantıksız olduğunu söyledi.

Ve bu böylece sürdü. Tartışmanın ne olduğu önemli değildi, gerçek olan bütün bunların yaşanıyor olmasıydı. Sevdiği kadın dişleriyle tutunan bir teriyere dönmüştü. Neticede Lenin bilindik bir erkek tavrına başvurdu. 'Çok gergin bir durumda olmalısın. Mektuplarındaki teorik acayipliklere getirdiğim açıklama bu.'[35] Acayiplikler, ilginç olarak, bir yıl sonra, İnessa ve Baugy Grubu Sol Komünist muhalefetinin ana parçası haline geldiklerinde, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkacaklardı. [36]

Aslında, yazışmanın aylar süren bu kısmının Lenin'in endişelerine ve emirlerine de karışarak devam etmesi çok ilginç çünkü on gün önce Rusya'da devrim olmuştu.

X.

ZÜRİH 1917

15 Mart 1917'de İnessa, her zamanki gibi, Baugy-sur-Clarens'in bir dağ köyündeydi; bu sefer Lergive Pansiyonunda kalıyordu. Devrimden haberi olup olmadığı şüpheliydi. Gazetelerin büyük ihtimalle telgrafları taşıdığı Montrö yakınındaydı ama Leman Gölü'nün aşağısında kalıyordu. Belki tacirlerden hatta Rus Kütüphanesine rutin gezilerini yapan Buharin'in grubundaki mültecilerden bazı dedikodular duyulmuştu.

Büyük bir olasılıkla ilk önce Lenin'in mektubuyla öğrendi -bir mektup, telgraf değil çünkü Lenin bunun hâlâ bir aldatmaca olmadığından emin değildi ve mektubun üçüncü paragrafına kadar da konuyu hiç açmadı.[1] 'Burada, Zürih'te, bir çalkalanma içindeyiz. 15 Mart'ta *Zürcher Post*'ta ve *Neue Zürcher Zeitung*'da, 14 Mart'ta yapılan (eski Rus takvimine göre 1 Mart)

Petrograd'daki[2] devrimin üç gün süren karmaşadan sonra başarılı olduğunu, bakanların hepsinin tutuklandığını ve Duma'nın 12 üyesinin yönetimi eline aldığını söyleyen bir telgraf var.

'Eğer Almanlar yalan söylemiyorlarsa,' diye uyardı ve ekledi: 'İskandinavya'ya gidemeyeceğim konusunda eminim!! Kendimi 1915'teki yolculuğu göze almadığım için affetmeyeceğim!'[3]

Bu zaman diliminde İnessa'nın çocuklarına yazdığı kesin olarak bilinmesine rağmen mektuplardan hiçbirine ulaşılamadı. Diğer sürgünler gibi o da devrimin olmasını o kadar çok uzun süredir bekliyordu ki, bunun gerçekleşmiş olduğuna bir türlü inanamıyor olmalıydı. Lenin'in mektubunu hemen cevaplamadığı görülüyor, ilişkileri bir çeşit sona yaklaşmış olmalıydı. Belki de İnessa'nın düşünmek için zamana ihtiyacı vardı.

Mektubunun da gösterdiği gibi Lenin'in bile zamana ihtiyacı vardı. Gelişmeler ona büyük bir sürpriz olmuştu. Heyecanlı bir yoldaş, Mieczyslav Bronski, öğle yemeğinden hemen sonra kapıya hızlı hızlı vurmaya başlamıştı. Nadya'nın yazdığına göre o bulaşıkları yıkarken Lenin de kütüphaneye dönmek için hazırlanıyordu. 'Haberleri duymadın mı?' diye sordu Bronski, Nadya'nın anlattıklarına göre. 'Rusya'da devrim var.'

Bronski'nin heyecanlı haberi Lenin'e o kadar inanılmaz gelmişti ki Nadya'nın *Pravda*'da daha sonra betimleyeceği gibi hayatlarını adadıkları şeyin göz kırpışıyla tamamen 'şaşkına dönmüştü.'

Aslında Lenin buna inanmayı reddetti fakat genç Pole sokaklardaki Zurich gazetelerinin St. Petersburg'dan haberler yazdığı konusunda ısrar etti.

Lenin ve Nadya için şehirdeki sahneleri hayal etmek zor değildi. Sokaklarda insan seli vardı. Kazak birlikleri oluşturulmuştu, Neva üzerine köprüler atılmıştı -Çarlar genelde şehri yüzlerce adaya bölmek için bu köprüleri kullanırlardı. Bu sefer Neva Nehri donduğundan ve Vyborg fabrikasındaki işçiler şe-

hir merkezine buzun üzerinden geçtiğinden köprüler pek de işe yaramamıştı. Lenin üç yıl süren savaştan sonra Avrupa'nın 'bir devrime gebe' olduğunu tahmin etmişti fakat bunun hemen şimdi ve askeri materyale tepkisiz milyonlarca köylüsü ve savaş öncesi azımsanmayacak kadar gelişen fakat hâlâ eski moda olan sanayisiyle Rusya'da olacağını beklemiyordu. Kalabalık çalışan nüfusuyla Almanya ve İngiltere sosyal patlamaya daha eğilimli duruyordu.

Lenin ve Nadya kış güneşiyle pırıl pırıl parlayan Zürih gölünün sınırındaki Bellevue Platz'a gitmek için 'Eski Şehir'in tanıdık yollarına doğru aceleyle yola çıktılar. Bir tentenin altında İsviçre gazeteleri vardı. Tezgâhı gördüklerine inanamayan sürgünlerden oluşan bir kalabalık çevrelemişti. Lenin ve Nadya kalabalığı yararak tezgâha yaklaştılar ve Bronski'nin anlattıklarının doğru olduğunu kendi gözleriyle görmüş oldular.

Lenin İnessa'ya da söylediği gibi bir Alman ana planından korktuğu için hâlâ şüpheliydi. Fakat üç gün sonra bütün şüpheleri yok oldu. 'Hepimiz ayrılmanın hayalini kuruyoruz,' diye yazdı İnessa'ya. Bir kez daha cevap alamadığından endişeliydi ama bu kez farklı olduğunu biliyordu. 'Eğer eve gidiyorsan önce bizi görmek için uğra... Benim için İngiltere'den geçiş yapıp yapamayacağımı öğrenirsen çok sevinirim.[4]

Aynı gün İnessa bir cevap yazdı, hatta Lenin'le telefonda bile görüştü. Lenin pek memnun olmamıştı.'Son derece hayal kırıklığına uğradığımı söylemeliyim. Bence bugünlerde herkesin tek bir düşüncesi olmalı – hemen uzaklaşmak... Eğer kendi ismimle hareket edersem tutuklanacağımdan ya da daha basiti, gözaltına alınacağımdan eminim...

Hemen İngiltere'ye gideceğinden emindim çünkü sadece orada olanların üstesinden nasıl geleceğini ve riskin ne kadar büyük olduğunu görebilirsin...' İnessa'nın konsolosu görmek için Bern'e gideceğini tahmin etti ve ekledi, 'fakat karar veremediğini ve

bunu baştan düşünmek istediğini söylüyorsun... Sinirlerim doğal olarak çok gergin. Merak etme! Burada sabırsızlıkla oturup bekleyeceğim. Belki özel nedenlerin vardır...'[5]

Daha sonra bunda ve ilerleyen mektuplarda yer alacak olan emirler geldi:

Clarens'da Lenin'e pasaportunu vermeyi kabul edecek 'benim için olduğunu bilmeyecek' birkaç Rus ve İsviçreli bul.

'Alman konsolosluğuna git. Çabuk ol. Zürih avukatlarına ödeme yap.'

Anna'nın (kız kardeşi) ülkelerine tekrar girebilmeleri için gereken prosedürü öğrenmesi için Bern'deki Rusya Büyükelçiliğine vize almaya gitmesini sağla.

Birçok devrimciyi Kopenhag'a taşımak üzere bir vagona geçit sağlayıp sağlayamayacaklarını Almanlara sormak için Clarens'den birkaç Rus Sosyal Demokrat ayarla. 'Belki de Almanların vagon vermeyeceğini söyleyeceksin. Bahse girerim verecekler! Tabii eğer bu fikrin benden veya senden çıktığını öğrenirlerse program tamamen mahvolur.'[6]

23 Mart günü Lenin çaresizlik içindeydi. İngiliz Büyükelçiliğinde bir yoldaşa şöyle söylenmişti: 'İngiltere'nin hiçbir yerine geçit yok. Almanya veya İngiltere tarafından bir geçide izin verilmemişse ne olmuş yani! Olabilir!'[7]

Lenin Almanya üzerinden uçakla geçmeyi düşündü fakat bunun, büyük ihtimalle yakıt ikmali probleminden ve vurulma ihtimalinden dolayı, mantıksız olduğuna karar verdi. Sonra da aklına dilsiz bir İsveçlinin pasaportunu almak geldi –dilsiz, çünkü bu sayede İsveççe konuşmasına gerek kalmayacaktı. 'Uyuyacaksın ve rüyanda Menşevikleri göreceksin,' diye dalga geçti Nadya, 've "dolandırıcılar" diye bağırarak bütün gizli düzeni ortaya çıkaracaksın.'

25 Mart günü tüm bu düşüncelerin ortasında Lenin İnessa'ya yazacak zaman bulabildi. 'işçilerin vatanı olmadığını' hatırlata-

rak aylardır tartışmaya devam etmesinin tamamen onun 'teorik garipliği' olduğunu söylüyordu. İnessa'nın 'son derece gergin' bir durumda olduğunu iddia ediyordu. Kimin konuştuğunu düşünüyordu ki? Ve ne zaman! Hatta mektubunu şöyle bitirdi: 'Büyük ihtimalle Rusya'ya ulaşmayı başaramayacağız!! İngiltere bizim geçmemize izin vermeyecek. Almanya yoluyla da başaramayız.' Bunları şunu ima ettikten sonra söyledi: 'boş zamanı olan biri... yabancı gazetelerdeki devrimle ilgili bütün basın telgraflarını toplamalı.' Lenin İnessa'yı kastediyor olabilir miydi? Hem de bu kadar emre rağmen![8]

İnessa'ya, zorunda olmamasına rağmen, asıl probleminden bahsetmedi. Lenin'in, ülkesine, şimdiye kadar binlerce Rusun ölümüne sebep olmuş düşman bir ülke üzerinden geçmek istemesine Rusya'nın vereceği tepkinin onun politik kimliğine büyük bir hasar vereceği kesindi; tabii eğer bunu kabul edilebilir yapmak için herhangi bir yol bulamazsa.

Aslında, Alman Dış İşleri Ofisi 1915 yılından beri Rusya'da bir devrimi provoke etme planları yapıyordu –bu politikaya 'devrimci' diyorlardı- çünkü sonucunda birleşecek olan ordu orada meşgul olan milyonlarca askeri Batı Cephesine çevirmelerini sağlayacaktı.

İletişimde oldukları kişi Lenin'in ilk parti dergisi *İskra*'dan beri yanında olan Alexander Helphand adlı şaşırtıcı bir kişi olmuştu. Türkiye'de şüpheli yollarla zengin olmuştu. Milyoner bir Marksist olmuştu ve her sosyalistin şüphesini çekiyordu –şişman, klasik bir kapitalistti. Harika bir araba, etrafta sarışın kadınlar, kalın sigaralar ve kahvaltıda şampanya tadı.

Kimse onu sevmese de o herkesi tanıyordu. Şimdilerde Kopenhag'da yüzde ellisine sahip olduğu bir şirketi yönetiyordu. Rusya'daki satış takımları aracılığıyla kimyasal, ilaç ve hatta prezervatif satıyordu –bu pazarlamacı grupları sınırları içinde yasal iş kılıfı altında Rusya'ya para sokmak ve iletişim kurmak konu-

sunda işe yarıyorlardı.

İki sene boyunca Helphand, Lenin'le hiç alakası olmamasına rağmen Almanya'nın amacına ulaşması için desteklemeleri gereken adamın Lenin olduğu konusunda ısrar etti [9]

O günler başka bir neden için de epey önemliydiler. Mart ayında Rus Devrimi'nden önce Alman Devletinin sekreteri Arthur Zimmermann büyük kumara girişmişti. İngiltere ve Fransa'yı güçsüz duruma düşürmek için tüm gemileri batırmalarını sağlayacak Alman U-botları sipariş etti -tarafsız deniz yollarındakileri bile. 18 Mart günü Amerikalılar üç gemilerinin battığını öğrenip çileden çıktılar. Artık savaş çıkacağı çok belliydi. Zimmermann'ın oyunu şimdi sadece tek bir şeye bağlıydı: Amerikan askerleri Avrupa'da görevlendirilmeden önce onun U-botları müttefikleri zayıflatmayı başarabilecek miydi?

Aniden devrim – daha doğrusu devrimin yönü- Almanya'nın geniş stratejisi için hayati önem taşır hale geldi. Alexander Helphand kendisini kral-yapıcı gibi görerek olayların en ortasında yerini aldı. Garip olan şey ise Malinovsky Komisyonunda Lenin'e arkadaşlık eden Jacob Furstenberg'in Helphand'in şirketinde başkan olmasıydı. Jacob Lenin'e iki kişinin ulaşımını sağlamayı öneren bir telgraf çekti.

Lenin dikkatliydi. 'Amca daha fazlasını bilmek istiyor. Bireyler için resmi ulaşım kabul edilemez,' dedi Zinoviev. Lenin önce sadece Bolşeviklerden oluşan değil de, tamamı parti üyesi olan sürgünlerle seyahat ederek; sonra da St Petersburg'dan öncelikli onay arayarak yüksek olan politik riskini azaltmayı umuyordu.

İkinci düşüncesinin başarılı olması oldukça şüpheliydi. Yeni Dış İşleri Bakanı Paul Milyukov da, geleceğin muhtemel Adalet Bakanı gözü yükseklerde Alexander Kerensky de vatanseverdi. Kuşkusuz Lenin'i ve diğer savaş karşıtı sosyalistleri herhangi bir sorun çıkarmamaları için Rusya'da istemeyeceklerdi.

Martov da çoklu parti önerisiyle gelmişti fakat beklendiği

gibi, hiçbir onay alamadı. 31 Mart 1917'de Lenin her halükarda gitmeleri gerektiğine karar verdi fakat Helphand'den direk bir yardım almayacaklardı.

Trenle geçiş yolunun araştırılması için bir İsveç yoldaşın kanalıyla Bern'deki Alman Başkan Gisbert von Romberg'le iletişim zaten sağlanmıştı. Lenin isteğini bir kez de telgrafla teyit etti. Şartı şuydu: Tren 'mühürlü' ve büyükelçi dokunulmazlığına sahip olacaktı. Hiçbir Rus hiçbir Almanla yolculuk boyunca konuşmayacaktı ve bunun önüne geçmek için de İsveç bir Sosyal Demokrat olan Fritz Planten partide gerektiğinde konuşmaları yapacak kişi olacaktı.

Sonra Lenin İnessa'ya yazdı. 'Umarım Çarşamba günü başlamış oluruz – umarım sen de olursun. Parayı aldığını biliyorum [Lenin o sabah Alexander'ın kardeşi Anna ve İnessa için 100 frs göndermişti]. Yolculuk için düşündüğümden daha çok paramız var, 10–12 kişiye yeter. Stockholm'deki yoldaşların gerçekten büyük faydası oldu... Savaşmalıyız. Savaş bizi kışkırtacaktır. Çok selamlar. Hoşça kal.' [10]

Üç gün sonra, 2 Nisanda, hazırlıkları hızlandırması için Wilhelmstrasse'den Romberg çağırtıldı. Ertesi gün Lenin St Petersburg'daki kız kardeşlerine telgraf çekti: 'Pazartesi günü sabah 11'de oradayım. *Pravda*'ya haber verin.' Bu iyimser bir yazıydı fakat Çarşamba günü Lenin Romberg'in onunla iletişime geçmeye çalıştığını öğrenir öğrenmez Nadya'ya toparlanmasını söyledi. Bern'e giden ilk trene bineceklerdi.

Fritz Platten Romberg'i çağırdı ve sürgünlerin 'güvenli geçişinin' garanti edilmesini istedi. Kimsenin isminin verilmeyeceği konusunda ısrarcıydı, sadece numaralar olacaktı ve herkes kendi ücretini ödeyecekti. Bakan bunları kabul etti fakat Lenin gergindi. Kendisini tamamen düşmanı II. Kaiser Wilhelm'in ellerine bırakıyordu; hem de devrimin, kuzeni Çar'ı devirdiği bir zamanda.

6 Nisan'da İnessa Rusya'ya dönüş şartlarının resmi bir listesi üzerinden pazarlık etmek için Bern'deki Volkshaus'da Lenin, Zinoviev ve yedi diğer kişiye katıldı. İnessa şartları Fransızcaya ve Almancaya çevirdi. Bolşevikler belli başlı İsveç şehirlerinde alarma geçirilmişti.

Bu sırada, Lenin'in treni büyük bir probleme neden oluyordu. Bern'den İngiliz Büyükelçisi Sör Horace Rumbold Almanya'yla acil barış yanlısı olan bir grup Rus sosyalist ve anarşistine güvenli seyahat sağlanacağını duyurdu. Yabancılar Ofisi bu haberi Londra'dan yeni hükümetin'bu tehlikeyi önlemek için bir şey yapmaya niyetli olup olmadığını' sormak için St. Petersburg'daki Sör George Buchanan'a iletti. Lenin'in ismi, korkularına rağmen İngiliz ileri gelenlerince bilinmiyordu, sadece savaş karşıtı devrimciler listesinde yer alıyordu.

Önceden Amerika'da bulunan Nova Scotia, Troçki ve arkadaşları Halifax'da bir İngiliz gemisiyle yurda dönerken tutuklandılar. Yerel memurlar Londra'nın Rus hükümetinin bu duruma izin verip vermeyeceğini öğrenmesini istediler.

Londra'daki huzursuzluğun bir nedeni vardı. 9 Nisan 1917 için büyük bir müttefik saldırısı planlanmıştı.[11] Telgraflar çeşitli büyükelçiler arasında dolanırken; askeri bölükler ise topçular ve diğer tedarikleriyle kuzey Fransa'nın çamurlu bölgelerinden hedefe ilerliyorlardı.

Lenin için Rusya'dan gelen haberler harekete geçiriciydi. *Le Petit Parisien* Milyukov'un Almanya yoluyla seyahat edenleri vatan hainliği suçundan dava edeceğini duyurdu. St Petersburg'daki parti liderleri Lenin'e haber veremediler; yeni devrimci hükümetin onların telgraf yollarını durdurmak için emir verdiğini fark etmişlerdi.

Bir ulak olan Maria Stetskevich İsviçre'yle haberleşmesi için İsveç'e gönderildi. 2 Nisan'da (20 Mart) Maria başkente Lenin'den ve Jacob Furstenberg'den mektuplarla geri döndü ve

böylece Merkezi Komite gizli tren hakkında her şeyi öğrenmiş oldu. Maria İsveç'e, yine elinde mektuplarla, geri gönderildi. Bu sefer bir Fin sınır şehri olan Tornio'da Maria arandı ve çırılçıplak soyuldu. Mektuplar elinden alındı fakat İsveç'e gitmesine izin verildi. Bu da Lenin'i ve partisini nelerin beklediğini gösteren kötü bir işaretti. Çünkü onlar da Rusya'ya giderken Tornio'dan geçmek zorunda kalacaklardı.

Merkezi Komite tren probleminden korkuyordu fakat onlar da Lenin gibi risk almayı kabul ettiler. Maria'nın başına gelenlere rağmen Kopenhag'taki Furstenberg'den bir mesaj aldılar: 'Ulyanov hemen gelmeli.' Lenin'in kız kardeşleri telgraf gönderdiler: 'Vladimir'i gelmesi için zorlama. Risk almayın.'

Lenin'in çıkmazda olduğunu anlayan Romberg Sosyalist Devrimcileri partiyle beraber trene binmeleri için ikna etmeye çalıştı fakat onlar –Martov ve Menşevikler gibi– kabul etmediler; Rusya'dan izin almadan olmazdı.

9 Nisan günü müttefiklerin Arras'ta Alman sınırındaki yeni saldırılarına başlamalarından sadece birkaç saat sonra Lenin'in partisi –32 kişi ve 2 çocuk olarak– Bern'deki Volkshaus'da toplandı.[12] Endişeli olsalar da kararlıydılar çünkü hem kendi ülkelerinde hem de Almanya'da tehlikeyle karşı kaşıyaydılar. Güvenli geçiş garantisine rağmen Kaiser güvenilebilir miydi?

Zürih'e giden trene bindiler ve İsveçli arkadaşlarıyla öğle yemeği yediler. Lenin ilerde önem taşıyacak, tarihsel bir konuşma yaptı. 'Rusya çiftçilerin ülkesidir,' dedi, 'sosyalizm bu ülkede kolaylıkla zafer kazanamaz.' Son sözleri Marksist teoriyi doğruluyordu ve tüm sosyalistler Rusya'da devrimin iki aşamada gerçekleşeceğini düşünüyordu: ilk olarak kapitalist batı tarzı bir hükümet, sonrasında ise sosyalizme geçiş.

Daha sonra sinirli bir kalabalığın beklemekte olduğu Zürih istasyonuna gittiler. 'Hainler! Domuzlar! Casuslar! Provokatörler!' bağırışları arasında tren sınıra doğru hareket etti. Saatler

15.10'u gösterirken vagonlara sopalarla vuran insanlar ve yol culardan birinin pencereden sallandırdığı kırmızı atkısıyla treni kalkmıştı.[13]

Mühürlenecek olan tren İsveç sınırının Almanya tarafındaki tepelerin üzerine kurulu bir istasyon olan Gottmadingen'de beklemekteydi. İstasyona yaklaştıklarında, yolcular tepenin altındaki küçük kasabayı gördüler. Tren yavaşladı ve eğimli çatısı ve çatlamış dış cephesiyle eski Bahnhof Oteli'nin yanından geçip, onları bekleyen gri-yeşil üniformalı ve uzun çizmeli iki Alman polisinden başka kimsenin olmadığı istasyonda durdu.

Polisler camlardan bakan devrimcilerin paniklemesine sebep oldu. Nerdeyse hepsi hapse girmiş ya da yasadışı bir konumda bulunmuşlardı ne de olsa. Polisleri görünce içlerine korku düştü.

Yolcular rahatsız bir şekilde trenden indiler ve üçüncü sınıf bir bekleme odasına yönlendirildiler. Ortam oldukça gergindi. Tuzağa düşmüş olabileceklerini düşünüyorlardı. Kadınlar ve erkekler olmak üzere iki gruba ayrılmaları istendiğinde rahatsızlıkları arttı. Memurlar formaliteleri yerine getirdiler, Lenin'in ısrarla alınmasını istediği ücretleri topladılar ve yolcuları Almanya yoluyla Baltık'daki Sassnitz'e gidecek olan trene bindirdiler.

Pek trene benzemiyordu –üç adet ikinci sınıf ve beş adet üçüncü sınıf olmak üzere sekiz kompartımanlı ve bir de bagaj vagonlu yeşil bir demiryolu aracı gibiydi daha çok. İki polis de onlarla birlikte son kompartımanda yolculuk edecekti. 'Mühür'den kastedilen şey ise koridorun ortasına beyaz tebeşirle çizilmiş bir çizgiydi. İsveçli Fritz Platten haricinde kimse bu çizgiyi geçmeyecekti. Aracın başında ve sonunda iki adet tuvalet vardı, böylece Almanlar tuvalete gitmek için 'Rus bölgesine' girmek zorunda kalmayacaklardı. Platten trende onlarla konuşma izni olan tek kişiydi.

Partideki bekâr erkekler üçüncü sınıf kompartımanların sert

tahta sıralarına razı olup, ikinci sınıf kompartımanları karı-kocalara ve çocuklara bıraktılar. Son ikinci sınıf kompartımanı Lenin ve Nadya aldı, böylece Lenin çalışabilecekti.

Aracın dış kapıları kilitliydi, sadece memurların bulunduğu 'Alman tarafı' nın kapıları açıktı. Tren Gottmadingen istasyonundan hareket eder etmez yolcuların üstündeki sis kalktı. Ruhlar özgürlüğe kavuştu sanki. Espriler ve kahkaha sesleri duyulmaya başladı. Üçüncü sınıf kompartımanlardan birindeki gençler *Marseillaise*'yi söylemeye başladılar. Diğer kompartımanlar da eşlik etmeye başlayınca ses koridor boyunca yayıldı ve Almanya'ya ilerlemekte olan trenden ormanlara doğru yankılandı.

Sassnitz'e yolculuk üç gün sürecekti fakat Lenin kendisine bahşedilen huzurdan yararlanamayacaktı. Birçok kez yan kompartımandaki gürültüye müdahale etmek zorunda kaldı. Bu kompartımanda Olga Ravich, Safarovlar ve –Ravich'e göre- İnessa vardı fakat Karl Radek ve üçüncü sınıf kompartımanlardan bazı genç erkekler de onlara katılmıştı. Hepsi yerlerinde duramayan coşkulu ruhlara sahiplerdi. Olga'nın tiz kahkahası Lenin için bardağı taşıran son damla oldu. İçeri girdi, Olga'yı elinden tuttu ve hiç konuşmadan onu başka bir kompartımana götürdü.

Anna ve sevgilisi Abram Skovno da trende oldukları için İnessa'nın onlarla olmaması garipti. Radek ise İnessa'nın kendisi ve Olga Ravich ile olduğunu doğruluyor. İlginçtir ki Olga, Safarov, iki Zinoviev ve Karl radek tarafından tutulan yolculuk günceleri İnssa'dan hiç bahsetmiyor: özelikle de çok yakın olduğu Safarovun güncesinde yer almaması garip.

O zamanlar Zina Zinovieva da Longjumeau günlerini İnessa'dan bahsetmeksizin yazmıştı. Hâlbuki her şeyi organize eden ve dersleri veren kişi İnessa idi. Yıllar geçtikçe İnessa'nın yazılı belgelerdeki pozisyonu daha da belirsizleşiyordu. Bunun nedeni ise İnessa'dan bahsetmenin tehlikeli olmasıydı.

İnessa'nın Lenin ve Nadya ile birlikte olmaması önemli bir detay gibi görünse de İnessa'nın aylardır farklı bir kişilik sergiliyor olması bunda etkili olmuş olabilir. O zamanlar Lenin'in isteklerinin çoğuna direniyordu. İnessa çelişkili ruh hallerine sahip biriydi, hapishane günleriyle başa çıkabilmesini sağlayan sert bir karakter ve Elena Vlasova, Mezen'den Saul Zubrovich hatta Nadya'nın da söylediği gibi sıcakkanlı ve kolay anlaşılabilir bir insanın karışımı.

Mart İsyanı konusunda en ufak bir heyecan göstermemesi çok ilginçti. Hâlbuki bu olay onun tüm hayatını adadığı dünya devriminin başlangıcı ve çocuklarına özgür bir vatandaş olarak geri dönmesi anlamına gelebilirdi. Lenin onun da trenle gelmesi için neredeyse İnessa'ya yalvarmak zorunda kalmıştı. Ayrıca İnessa yolculuk hakkında da pek bir şey yazmamıştı. Trende sergilediği imaj kıkırdayan Olga ve coşkulu arkadaşları arasında sessizce oturan, neredeyse onlara yabancı bir İnessa'ydı. Gerçi Olga onun Radek'te de gülmediğini söylüyor.

İnessa'nın da düşünecek çok şeyi vardı. Lenin öngördüğü devrime ulaşmaktan çok uzaktaydı. Bolşevikler Duma otoriteleri ve Sovyetteki önemli insanlar arasında kimsenin ciddiye almadığı küçük bir gruptu. Lenin'in her türlü değişken şart altında sorun çıkarabilecek, sorunlu bir politikacı olduğunu bildikleri için onu uzak tutmak istiyorlardı. Rusya büyük bir kaos içindeydi ve şimdilerde uzun zamandır süregelen Çarist rejimin köklü sistemi parçalanmakta olduğu için, politikacılar ülkeye az da olsa düzen getirmek için mücadele ediyorlardı. Aslında, İnessa varır varmaz tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceklerini tahmin ediyor olmalıydı –ayrıca Almanya üzerinden yapılan bu yolculuğun düşmanları arasında öfkeyi kışkırtacağı da ortadaydı.

Yani, heyecanlanmak için gerçekten de biraz erken değil miydi?

Peki, İnessa'nın yıllar boyu ona mektuplar yazan Lenin'in

yeni hayatındaki rolü ne olacaktı? Elbette bu soruyu Lenin'in vatan hainliği suçlamasıyla tutuklanmayacağını varsayarak sormak gerek.

Tren motor değiştirmek için Tuttllingen'de mola verdikten sonra Karlsruhe'ye gitmek için Stuttgart'a yöneldi. Sınıra giden ve yeni saldırı planı için bölüklere cephane taşıyan, askeri trafiğin yoğun olduğu ana demiryolu hattından uzak durmak için doğudan yaklaşıyordu. Mannheim'den Frankfurt'a geçtiler ama Berlin ile bağlantı için planlanan zamanın gerisinde kalmışlardı.

Bir gece barınma hattında konakladıktan sonra Berlin'e giden yolda geçiş üstünlüğü elde ettiler. Alman Prensi'nin treni onların geçmesi için iki saat beklemek zorunda kaldı. Kenar mahallere yaklaşırken Zinoviev şehrin 'tıpkı bir mezarlığa benzediğini' söyledi. Genellikle neşeli olan Olga ise şehri 'ölümcül derecede durgun' bulmuştu.

Şehir içinde durduklarında güvenlik oldukça sıkıydı. Flitz Platten'in bile treni terk etmesine izin verilmiyordu. Plana göre o günün akşamı, geceyi geçirecekleri Baltık limanı olan Sassnitz'de olmaları gerekiyordu, ertesi gün de gemiyle İsveç'e geçeceklerdi.

Plan değişti ve yirmi dört saat boyunca Berlin'de kaldılar. Wİlhelmstrasse'nin kolayca ulaşabileceği bir yerde olsalar da Yabancılar Ofisi memurlarıyla görüşme yapılması beklenmiyordu. Sadece alt kademeden sivil bir memur Platten ile kibar bir telefon görüşmesi yapmıştı. Yine de Lenin, Hükümet Sekreterinden Kaiser'e gelen iki mektuba göre Almanlar için 40 milyon mark yatırım yapacak kadar önemliydi -şimdiki zaman için milyonlarca sterlin.[14] Bu hiçbir zaman Bolşevikler tarafından onaylanmasa da Alman desteği ve diğer kaynaklar artık çoğu modern tarihçinin kabul ettiği bir gerçek.

Lenin tren Gottmadingen'e hareket etmeden önce Zürih, Zahringerhof'da betimlediği planı tamamen değiştirmişti. Rus-

ya yolunda öngördüğü devrimsel gelişmeler konusundaki fikri de değişmişti. Artık devrimin iki farklı aşama gerektirdiğine inanmıyordu. Devrim yoluyla direkt Sosyalizme geçebilirlerdi -zaten bu tam da Arthur Zimmermann ve Almanların onların kabul etmelerini istediği şeydi.

Lenin neden böyle temel bir konuda fikrini değiştirmişti? Çünkü bu kitabın yazarına göre yolculuğun sonuna doğru artık partisinin eskisi gibi olmayacağını, tüm Bolşevik propagandayı destekleyebilecek ve arkasına milyonlarca insanı alabilecek kaynaklara sahip olacağını anlamıştı. Bu Lenin'in bir Alman ajanı olduğu anlamına gelmiyordu elbette. O kendi kendinin ajanıydı. Eğer politikalarına uyarsa şeytanla bile anlaşma yapabilirdi -fakat bu tür bir politika için uzun bir kaşığa ihtiyacı vardı. Zamanla İnessa da dâhil olmak üzere birçok kişi şimdi tabağa daldırmakta olduğu kaşığın yeterince uzun olmadığını düşüneceklerdi.

Ertesi gün, 12 Nisan'da Sassnitz'e vardılar. *Queen Victoria* adlı İsveç gemisine bindikten sonra İsveç'ten gece treniyle Stockholm'a geçtiler. Stockholm'a varmaları yirmi dört saat sürecekti. İnessa hemen Pushkino'daki çocuklarına telgraf gönderdi ki bu en sonunda üstündeki durgunluğu attığını gösteriyor. 'Yakında sizinle olacağım... Çok mutluyum. Stockholm'den Peter'e giden yoldayım ama orada bir haftalık bir gecikme olacak. Varır varmaz size yazarım. Sizi kucaklıyor ve öpüyorum canlarım.'[15] Babalarından bahseden tek bir söz bile yok.

Saat 6.30 sularında onları Finlandiya sınırının 600 mil yakınına götürecek olan başka bir trene bindiler. Yolda Lenin onlara eğer tutuklanırlarsa ne yapmaları gerektiği konusunda bilgi verdi. Hiçbir şart altında neden Almanya'dan geçtikleri konusunda savunma yapmayacaklardı. Bunun yerine hükümetin kendilerine sürgünden dönüşlerinde yardım etmediğini söyleyerek saldıracaklardı.

Finlandiya'nın sınır kasabası Tornio, donmuş Tornio nehri-

nin ağzına kurulmuştu. Kasabaya ulaşmak için kızaklarla buz üzerinden geçmeleri gerekti. Sınıra geldiklerinde tıpkı haberci Maria gibi üstleri arandı. Zinaida'nı kaydettiği gibi, kadınlardan çoraplarını bile çıkarmaları istendi. 'Tüm belgeler ve hatta oğlumun yanında getirdiği kitaplar ve oyuncaklar bile alındı.'

Rusya'da onları güçlü bir tepkinin bekliyor olduğu su götürmeyen bir gerçekti. Kasabadan aldıkları *Pravda*'yı okumak da Lenin'i neşelendirmemişti. Okhrana dosyaları açılmıştı. Artık Malinovski'nin bir polis casusu olduğuna dair hiç şüphe kalmamıştı.

Zinoviev şöyle yazmış: 'Lenin birçok defa gözümün içine bakarak bu konuya döndü. Doğruca yüzüme bakıyordu. "Nasıl bir hain! Hepimizi kandırdı. Aşağılık."'[16] Lenin'in en çok güvendiği adamıydı ve bizzat kendi başkanlığında kurduğu Araştırma Komisyonunda delil yetersizliğinden temize çıkmıştı. Şimdi ise (1917) Rusya'dan uzakta, Almanya'da savaş esiri olarak tutuluyordu. Ayrıca o ve Okhrana arasındaki -polis kimi zaman yeraltı dünyasıyla bağlantı kuruyordu- ilişki çok da mantıksız görünmüyordu. Sonuçta bu adam banka soyarak partiye fon sağlayan biriydi. Savunmasız olduğu bir zamanda bu onun aleyhine başka bir delil olabilirdi.

Lenin trene eşlik etmek üzere bir askerin gönderildiğini öğrendiğinde Zinoviev'e alaycı bir şekilde: 'Bizi hapishaneye götürmek için mi?' dedi. Onları bekleyen şey ise Finlandiya İstasyonundaki ünlü, görkemli karşılamaydı -Bolşevik Partisinin boyutu göz önüne alındığında ters orantı gösteren bir kalabalık. İki aylık propagandanın sonrasında, Haziran ayında bile, Sovyetler Kongresindeki 822 delegenin sadece 105'ini alabilmişlerdi.

Fakat şehirde öyle bir hava vardı ki, insanları sokağa dökmek için fazla şeye gerek yoktu -özellikle de fabrikaların kapalı olduğu Paskalya gününde. Devrim ve özgürlüğün getirdiği coşkuyla tüm şehir kendinden geçmişti. Bekleyen yoldaşlar yaptıklarını

karşılığında hiçbir şey istemiyorlardı. Ayrıca partinin iki Bolşevik askeri komutanı Nicholas Podovski ve Vladimir Nevsky militan bir insan kalabalığını bir araya toplamakta ustaydılar -öyle ki Temmuz ayındaki coşkuları Lenin'in kontrolünü elinden aldığında neredeyse partinin yıkılmasına yol açacaktı.

Yine de o pazartesi günü inanılmazdı. Devrimcileri geçit töreniyle karşılamak bir gelenek halini almıştı. Sadece birkaç gün önce Plekhanov da büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştı. Fakat bu karşılama daha farklıydı. 'Finlandiya İstasyonunun önündeki izdiham tüm meydanı kapatmıştı,' diyor Nikolai Sukhanov. 'Bando takımı kızıl bayraklar altında bekliyordu. Sıralanan arabalar uzun kuyruklar oluşturmuştu. Zırhlı araçların görüntüsü kalabalığın arasından zar zor seçiliyordu. Yan caddelerden birinden kalabalığı kesen, ilginç bir yaratık görünüyordu -koca bir projektör...

'İstasyon boyunca, kalabalığın üzerinden geçen kırmızı ve altın rengi zafer kemerleri geçiyordu. Bölüklerin üzerinde sancaklar dalgalanıyordu -askerler, denizciler ve zırhlı Bolşevik Kızıl Muhafızları.'

Platformun bittiği yerde elinde bir buket çiçekle bekleyen Alexandra Kollontai'nin de dâhil olduğu küçük bir grup Bolşevik vardı.[17] İnessa'nın hem rakibi hem de partneri olacak olan Alexandra, çiçekleri Lenin'in ellerine doğru uzattı. Bekleyen memurlar işareti verince, muhafızlar zırhlarını kaldırdılar. 'Tam o anda,' diyor Vladimir Bonch-Bruevich, 'gürültü kesildi. Tek duyulan şey trampet sesleriydi... Sonra birden, hayatımda daha önce hiç duymadığım kadar güçlü ve coşkulu 'Yaşasın!' sesleri kapladı etrafı.

Lenin iki Petersburg Sovyet temsilcisi tarafından karşılandı -eski muhaliflerden olan Başkan Nikolai Chkheidze bunlardan biriydi- ve kalabalığa ilerlerken sürekli konuştu. En sonunda zırhlı araca binse de, yol boyunca on beş kez belli cadde köşe-

lerinde durmak zorunda kaldı. Nihayet eskiden Çar'ın sevgilisi Kshesinskaya'ya ait olan fakat Bolşeviklerin merkezleri olarak devraldıkları Kskesinskaya Malikanesine ulaştı.

Yemekten ve Kamenev'in hoş geldin konuşmasından sonra, Lenin insanlara yeni düşüncelerinden bahsetti –'İktidar Sovyetlere' ve Marks'ın iki aşamalı devrimi yerine devrim için tek bir adım. Duydukları şeyler dinleyenleri serseme çevirmişti. Tüm bunlar Lenin'in Zürih'te söylediklerinin tam tersiydi.

Diğer fikri olan 'İktidar Sovyetlere' ise aynı derecede çılgın geliyordu kulağa. Sovyetler şişirme komitelerle dolu zayıf bir federasyondu. Nasıl olur da politik farklılıklarla bölünmüş iki-üç bin üyesi bir ulusu yönetebilirdi ki?

O gece, o ve Nadya, Lenin'in kız kardeşi Anna ve eşi Mark Elizarov'un Maria ile paylaştıkları Shirokaya Caddesi 52 numarada kaldılar. Petersburg Adasının ortasındaki bina keskin bir cadde köşesindeydi. Bu yüzden bina üçgen şeklindeydi ve yemek odası uç tarafta olduğundan bu durum odaya bir gemi güvertesi havası veriyordu. Lenin pencereden dışarı bakarken kendini bir gemi kaptanı gibi hissediyordu ve önünde kesinlikle fırtınalarla dolu bir deniz vardı.

XI.

ST PETERSBURG 1917

Ertesi sabah parti liderleriyle yapılan toplantıdan sonra, Lenin, Duma'ya, Sovyet Meclisine ve bazı hükümet ofislerine ev sahipliği yapan Tauride Sarayı'na gitti. Varışı Rusya'nın her yanında gelen Bolşeviklerin yaptığı bir konferansla çakıştı, bu da ona partinin birçok delegesine hitap etme şansı verdi.

Grup Neva'yı geçtikten sonra herkesin iyi bildiği St. Petersburg'dan geçtiler -'Kanlı Pazar'ın sahnesi Kış Sarayı; sütunlu kuleleriyle Deniz Kuvvetleri; Field of Mars meydanı- bir ay önce yüzlerce cesedin gömüldüğü ve her tabutun bir top sesiyle mühürlendiği sembolik bahçeler.

Nevsky Bulvarı boyunca devam ettiler. Şehrin merkezine ulaşan Navsky, lüks mağazaları ve sayısız evleriyle geniş ve uzun bir bulvardı. Devrimden çok fazla bir iz taşımıyordu -aynı pahalı

mağazalar, kaldırımları arşınlayan şık müşterileri; otomobillerin ve at arabalarının sıkışıklığı; büyük otellerin kapısında duran yeşil, altın rengi ve kırmızı fularlarıyla kapıcılar. Burjuva bebekleri dadıları tarafından -eğer bebek kızsa pembe, erkekse mavi olan bebek arabalarında- hâlâ pışpışlanıyorlardı.

O bulutlu Nisan gününde devrim çok belirgin olmasa da, aslında devasa değişiklikler vardı. St. Petersburg da Rusya'nın çoğu yerinde olduğu gibi sosyal çöküşle karşı karşıyaydı. Alexander Kerensky'nin dediği gibi sanki tüm ulusa 'bir çeşit sınırsız özgürlük, her insan toplumu için kaçınılmaz olan kısıtlamadan kurtuluş hissi' hâkim olmuş gibiydi. Suç oranları tırmanmıştı. Fabrikalarda işçiler çalışmayı kesmişlerdi. Orduda ve donanmada disiplin yok olmuştu. Caddelerde askerler zorla memurlardan kılıçlarını alıyorlardı.

Tümden bir yıkımı engelleyen tek faktör ise Sovyetlerdi. Sözde yönetim hükümetteydi ama bunu mümkün kılan da Sovyetlerdi. Otokrasi ve feodalizm devre dış kalmıştı fakat gerçek kaos çok yakınlarda olduğu için Fransız Devrimi'nin izlerini taşıyan aşırılık şimdi Sovyetler Birliği içerisinde yerini düzenin korunması gerektiği inancına bırakmıştı. Görünen o ki partinin amaçlarından bazıları şimdilik rafa kalkmak zorunda kalacaktı. Tabii ki önde gelen Bolşevikler de Marksist teoriyle uyum gösteren bu bakış açısını benimsemişlerdi. Lenin'in karar vermiş olduğu devrimin ilk aşamasına şimdi ihtiyaçları olmadığını düşünüyorlardı.

Sıradan işçiler ve askerler keskin bir kişisel başarı hissi edindiler. Herkes birer 'Yoldaş'tı artık. Her yerde kızıl bayraklar dalgalanıyordu ve imparatorluğun işareti başkentin tüm binalarından sökülmüştü. Şehrin ve hatta tüm ulusun hissettiği şey yoğun bir gurur duygusuydu –Lenin'in o gün sarsmaya karar verdiği tatlı bir memnuniyetle renklendirilmiş bir duygu.

Annesinin mezarını ziyaret etmek için verilen bir moladan

sonra Lenin Tauride Sarayı'na vardı. Orada Bolşeviklerden oluşan bir kalabalığa seslendi. Menşevikler de vardı ve öyle bir ortamda yine birleşmeye doğru bir hareket seziliyordu. Alexandra Kollontai'nin belirttiği üzere İnessa ön sırada Nadya ile oturuyordu.

Nisan Tezleri olarak bilinen on madde halinde Lenin yüz altmış milyon Rus'u sosyalizme yöneltme amacı güden yeni programını açıkladı. Bu maddeler arasında savaşa son verilmesi, Sovyetler tarafından tüm üretim ve satışın kontrol edilmesi, tüm özel arazilerin müsadere edilmesi, burjuva kurumlarının yıkılması (ordu, polis, bürokratlar) ve insanların seçtiği memurlar ve Sovyet organlarla değiştirilmesi, -sonraları da sık sık tekrar edeceği gibi üstten değil alttan yönetim- gibi maddeler de vardı. Zaman içinde boşluktan ölü bir sesle yankı yapacak bir haykırış.

Mırıldanmalar erken başladı. Lenin bir prototip olarak 1871'deki Paris Komünü'nden bahsedince -*Sefiller*'de Victor Hugo tarafından tasvir edilmişti- mırıldanma kükremeye dönüştü. 'Bu deli bir adamın saçmalığı,' diye bağırdı Menşevik Bogdanov.[1] 'Safi anarşi,' dedi *Iskra* günlerinden bir Bolşevik. Finlandiya İstasyonunda Lenin'i karşılayan Sovyet Başkanı Nikolai Chkheidze Lenin'in 'tamamen tükenmiş bir adam olduğu' açıklamasında bulundu.

Lenin programının tümü çılgınca ve mantıksız bulunmuştu ama Paris Komünü'nden bahsetmesi yerindeydi. Paris halkı seçimlerle hükümete karşı bir komün oluşturmuştu. Bu olay bir ilkel sosyalizm deneyiydi. Bir çeşit halk ordusu olan Ulusal Muhafız üyeleri bile seçim yoluyla belirlenmişti. Bu fikirlerin yayılmasından endişe eden Fransız hükümeti orduyu başkentten çıkarmış ve ordu 30.000 vatandaşın ölümüyle sonuçlanacak iki günlük bir katliam yaparak deneyi mahvetmişti.

Lenin'in dramatik karşılaştırması o iklimde çılgınca ve hatta tehlikeli göründü. Velveleyle geçen günün akşamında İngi

liz Büyükelçisi Londra'ya sevinçle şöyle bildirdi: 'Lenin'in tüm teklifleri reddedildi.' Düşman kumanda merkezinden Arthur Zimmermann'ın irtibat memuru da mutluydu: 'Lenin tam dilediğimiz gibi çalışıyor.'

İnessa dört yıl sonra ilk defa Pushkino'daki evine, çocuklarının yanına gitti –on üç yaşına giren Andre ve on altı yaşındaki Varya'ya. Diğer iki büyük erkek kardeş ordudaydı. İnna üniversitedeydi ama hiç şüphesiz annesini karşılamak için trenle gelecekti. Hâlâ kocası olan Alexander da muhtemelen İnessa'yı karşılamak için oradaydı.

İnessa'nın ayrılmadan önce Lenin'e veda ettiğine dair hiçbir kayıt yok, fakat sadece bir notla da olsa mutlaka hoşça kal demiş olmalı. Onun söylediği her şeyi kabul etmişti. Lenin'den bile daha fazla enternasyonalistti –devrimin tıpkı bir ateş gibi tüm dünyaya yayılacağına inanıyordu. Daha sonra, 1918 yılında Lenin politik açıdan mantıksal davranmaya başlayınca ona partinin sol kanadından öfkeyle karşı çıkacaktı.

Pushkino yolculuğuna çıkmadan önce elbette Nadya'yı kucaklamıştı. Her ikisi de Alexandra Kollontai'yi dinlemek için biraz daha kalmışlardı. Cesaret verici gülümsemeleri Lenin'in şaşırtan konuşmasından sonra oldukça huzursuz olan dinleyiciler karşısında Alexandra'ya oldukça yardımcı olacaktı.

İnessa Moskova'yı St. Petersburg'dan daha iyi biliyordu. Başkentten daha büyük olan bu şehir onun memleketiydi. Bu şehirde partinin yeraltı hareketi için çalışmıştı, hapishaneleriyle tanışıktı ve şehir sovyetinin yeni hiyerarşisi içinde bağlantıları vardı.

Şehre vardı ve hiç vakit kaybetmedi. Armandların Arbat, Denezhnyi Lane'deki 14 numaralı dairesine taşındı. 19 Nisan günü, Finlandiya İstasyonu'na varışından yaklaşık iki gün sonra Sosyal Demokratların Moskova Bölge Konferansına katıldı. Lenin'in Nisan Tezlerini açıklamak için platforma çıktı. Çünkü Polina Vinogradskaya'nın daha sonra kelimeleri seçerek belirttiği gibi:

'Lenin'in teşhisinin ve çözümlerinin dünya çapındaki tarihsel öneminin herkes tarafından anlaşılmadığını' düşünüyordu.

Polina onu karşı konulamaz bir biçimde çekici bulmuştu. 'Çok güzeldi, sanki yüz hatları özenle şekillendirilmişti... Etkileyici ve insanı mıknatıs gibi çeken yeşil gözleri vardı. Saçları açık renkte ve hacimliydi, bir kısmı dışarıda bırakılarak arkada toplanmıştı. Disiplinli görünüyordu. Sanki doğa ona sıra dışı bir şeyler vermiş gibiydi.'[2]

Ordu mensuplarının askerler tarafından seçilmesi ve siperde bölüklerin düşmanla dostça bir tavırda bulunmaları gerektiğini söyledi. 'İnessa'nın konuşması insanların fikirlerinin Lenin'in lehine değişmesi açısından çok önemliydi.' diye bitiriyor Polina.

Konuşma bir noktaya kadar kesinlikle etkili olmuştu. Nitekim İnessa üç gün sonra St. Petersburg'da toplanacak olan Yedinci Genel Sosyal Demokrat Konferansına katılmak üzere Moskova Delegelerinden biri olarak atandı.

Yıllardır olduğu gibi Lenin'in kişisel sekreteri olarak hayatına devam etmesi beklenen Nadya ise kendini tam tersine kumanda merkezinde ek iş yaparken buldu. Partinin yapısı zaten belliydi. Önce Elena Stasova sonra da Yakov Sverdlov tarafından idare edilen bir sekreterlik vardı. Lenin de Nadya için bir yer açılmasını talep ederek gemiyi sallamanın akıllıca olmayacağının bilincindeydi. Çoğu zaman Nadya ile dalga geçen Lenin'in kız kardeşi Maria şimdi *Pravda*'nın editoryal sekreteriydi ve bu durum Nadya için işleri hiç de kolaylaştırmamıştı. Nadya bir süre sonra mücadeleyi bıraktı ve Lenin'in yeni hayatında bir rol almak için Vyborg fabrikası bölgesine taşındı. Orada parti için organizatör ve eğitimci olarak çalışacaktı.

Bu arada Lenin ise son derece riskli bir pozisyondaydı. Kamanev'in etrafında toplanan kendi partisinin liderleri şimdi onun yeni planına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Onu Finlandiya istasyonunda karşılayan binlerce insanın habersiz olduğu Mühür-

lü Trenin ortaya çıkması öyle aşırı bir tepkiye yol açmıştı ki artık hayatı tehlikedeydi.

Yeni fikirleri sağ kanada propaganda hediyesi oldu -özellikle de Dışişleri Bakanı ve büyük Kadet Partisinin lideri olan, ayrıca arkasında orta sınıfın desteğini ve Rech adlı güçlü bir gazeteyi bulunduran Paul Milyukov için.

Milyukov liberaldi ama devrimci olmaktan çok uzaktı ve Lenin ona tüm pasifistlerin ve çoğu Sovyet üyesinin Almanya ile işbirliğinde olduğu fikrini geliştirmek için alan sağlamış oldu. Mühürlü Tren Lenin'in düşmandan yardım aldığına dair tartışılmaz bir kanıt sunuyordu.

Yaklaşık 250.000 askerlik şehir garnizonunun komutanı olan sağ kanattan General Lavr Kornilov ile birlikte Milyukov iyi denenmiş Çarist taktikleri kullanarak gizli bir plan yaptı. Aralarında birçok öğrenci de bulunan Milyukov'un Kadet üyeleri caddelerde kaos yaratacak ve kabak Lenin ve Bolşeviklerin başına patlayacaktı. Eğer askerlerin Lenin'in Alman bağlantısına duydukları öfke körüklenirse düzen bozucuları püskürtmeye de razı olurlardı. O zaman Sovyetler Birliği'nin kendisi de saldırıya açık olacaktı.

Lenin tehlikeyi savuşturmak için elinden geleni yaptı. Sovyet Araştırma Komitesi önünde Zinoviev ile görünerek İsviçre Fritz Platten'in önemine dikkat çekti ve 'mühür' olayına açıklık getirerek hiçbir Rusun Almanlarla konuşmadığına dair garanti verdi.

Sovyetler Birliği tarafsız olsa da Lenin'in açıklamasını *Izvestia*'da yayımladı fakat bunun pek etkisi olmadı. Burjuva basını Lenin'e saldırdı. Caddelerde Lenin'in tutuklanmasını isteyen insan güruhları oluştu. Kshesinskaya Malikânesinin önünde 'Kahrolsun Lenin -Almanya'ya geri ön' diye gürleyen bir kalabalık vardı. Lenin binadan her çıktığından korumalara ihtiyaç duyuyordu.

Çoğu alayda tutuklanmasını isteyen hareketler destek buldu.

Rusya'daki en devrimci gruplardan olan denizciler bile ona ol keyle sırtlarını döndüler. Finlandiya İstasyonunda Lenin'i gös terişli bir şekilde karşılayan donanma 'Lenin'in St Petersburg'a zafer içinde dönüş merasimine katıldıklarından dolayı' pişman olduklarını ifade eden bir basın açıklaması yaptı.

Nikolai Podovski şöyle yazmış: 'Hiçbir Bolşevik tutuklanmayı ve hatta ölümü göze almadan kışlaya giremiyordu.'

İşte bu şehir İnessa'nın 21 Nisan günü Sosyal Demokrat Parti Konferansında yerini almak için ayak bastığı şehirdi. Caddelerdeki sahneler ve Lenin'i Alman Vatan Haini olarak suçlayan afişleri gördüğünde dehşete düşmüş olmalıydı. Kshesinskaya'ya gidip alarm durumuna şahit olduğu kesin fakat Lenin'i görüp görmediği bilinmiyordu. Lenin o sırada hayatı için savaşıyordu ve ne İnessa'ya ne de diğer sürgün yılları yoldaşlarına ayıracak vakti vardı.

Lenin *Pravda*'da kendini elinden geldiğince savundu fakat Tauride Sarayındaki konuşmasının ertesi günü Kamenev Bolşevik Merkezi Komitede Lenin'in tekliflerini kınamış ve oybirliğiyle herkesin desteğini almıştı. Kamenev de *Pravda* yoluyla kamuoyuyla iletişime geçti. 'Halkın partisi olarak kalmak istiyorsak Lenin'in Marx'ın ilk adımı konusundaki varsayımı kabul edilemez.' dedi. Stalin de Kamenev'i destekliyordu.

Pravda ofisindeki hava oldukça gergindi. Bonch-Bruevich şöyle yazmış: 'Kavganın kopması için herhangi birinin Lenin'in yazdığı makalelerden birinin birkaç cümlesini okuması yeterliydi.' Fakat Lenin tartışmada yine her zamanki gibiydi. Makalenin satırlarında Kamenev'e aşama aşama saldırıyordu. Büyük bir yükün altındaydı ama ayakta durmayı başarıyordu.

İnessa'nın Lenin ile kız kardeşinin dairesinde görüştüğü kesindi çünkü Lenin Mayıs ayında yazdığı bir mektupta bu ziyaretten bahsediyordu. 'Hayat burada gördüğünden çok farklı değil. Yorgunluğun sonu yok ve artık dayanamıyorum. Normal insan

lardan üç kat daha fazla uyumaya başladım.'[3]

Kendi partisinde bile temkinli davranıyordu. Kendisine nasıl yazması gerektiğine dair İnessa'ya verdiği direktifler netti ve birçok kere tekrar ediliyordu. Birkaç hafta önce, Nisan ayında şöyle yazmıştı: 'Zulüm azalsa da kazan kaynamaya devam ediyor.' İnessa'nın tüm mektupları *Pravda* ofisine kardeşi Maria adına göndermesini ve hepsine 'V.İ. için' diye işaret koymasını istiyor.[4] İlerde gizli ulaklar kullanacaklarını ve kendisininkinin güvenilir bir yoldaş olan Sokolnikov olacağını söylüyor.[5]

İnessa Moskova'da yaşadığı için aralarındaki 400 mile rağmen haberleşmek tıpkı sürgünde oldukları zamandaki gibi zordu. Gelecek yılın Mart ayında Lenin Moskova'ya taşındığından daha kolay olacaktı ama 1918 yılının Eylül ayına kadar –Lenin kendisine yapılan bir saldırıda kötü bir şekilde yaralanana dek– ilişkileri eskisi gibi yakın olamayacaktı. Yine de daha önceden sezilen işaretler vardı. Merkezi Komiteden İnessa'ya verilen görevler ve İnessa'nın böyle zor bir zamanda Lenin'e çok rahat ulaşabilmesi gibi.

Bu arada, 1917 yılının ilkbaharında partisinden gelen muhalefete ve sokaklarda yürütülen nefret kampanyasına karşın göründüğü kadar yalnız değildi. Sıradan parti çalışanlarının çoğu onun tarafındaydı. Vyborg fabrikalarında en az Fransız devrimcileri kadar ateşli Bolşevikler vardı ki bunların bazıları Mart ayında kendilerini göstermişlerdi. St. Petersburg parti merkezi de güçlenmiş ve 70.000 kayıtlı Bolşevik olmuştu.

Yeni üyelerin pek azı liderlerini esir alan bu ideolojik tartışmaları anlıyordu -ya da "devrimin aşamalarını" umursuyordu. Daha sonra da anlaşılacağı gibi bunlar daha çok Lenin'in bir toplanma noktası sağladığı radikallerdi. Şehirdeki tüm parti üyeleriyle yapılan konferansla Lenin'in yeni politikasına kapsamlı onay verilmiş oldu.

Merkezdeki iki önemli adam da Lenin'i yürekten destekli-

yordu: yeni kurulan Bolşevik Askeri Organizasyonunu yöneten Nikolai Podovski ve Vladimir Nevsky. Askerler arasındaki parti kontaklarından sorumluydular. Ajitatörler ve Kızıl Muhafızlar -askerlerden aldıkları tüfeklerle Mart ayında oluşturulan deri ceketli silahlı çalışanlar- ile ilgileniyorlardı.

Podovski otuz yedi yaşında, uzun, sakallı, yakışıklı ama asık suratlı bir adamdı. Nevsky daha sıcak bir insandı ve topluluk önünde konuşma yapmakta ustaydı. Podovski organizasyon adamıydı, küçük pembe not kâğıtlarında herkese emirler verir, saha önderlerini arardı. Nevsky ise muhteşem bir konuşmacıydı, nerde sorun çıkarsa hemen oraya ışınlanır ve ikna edici tarzıyla konuşarak sorunu çözerdi.

Her ikisi de militan ve romantik devrimcilerdi. Nisan ortalarında Lenin geldiğinde sadece birkaç yüz ajitatörü yönetiyorlardı. Kızıl Muhafızlar ise hâlâ eğitiliyordu.

Bu iki adam şehrin düşmanca tutumuyla yüzleşiyordu. Lenin Podovski'yi çağırdı ve ona Kadet eylemlerine cevap verilmesi gerektiğini söyledi. *Yıl 1917*'de Podovski'nin belirttiği gibi: 'Bu hayati önem taşıyor,' dedi Lenin, 'Sokaklara Bolşevik sloganlarıyla yürüyen birkaç bölük çıkarmalısın. -Sadece bir grup bile olsa.'

Şehrin şu anki atmosferinde bu oldukça zor olacaktı ama Birinci Makineli Silah Bölüğü Şubat devriminde önde gelen bir bölüktü ve partiye de yakındı. Sadece onlar çağrıya cevap verdi ve birkaç işçi de onlara destek çıktı. Bolşevik bayrakları altında yürüdüler.

Daha önceki dikkatli tutumuna bakılırsa Lenin kişisel riskler almaya şaşırtıcı derecede istekliydi. Nevsky aniden *Pravda* ofisini arayıp İsmailovskilerin -1905'te Moskova'da büyük yıkıma sebebiyet veren bölüklerden biri- yürüyüş sırasında çileden çıktıklarını söyleyince Lenin hemen olay yerine gitti.

Lenin binadan ayrılırken, biri arkasından 'Seni parçalara ayıracaklar' dedi. Fakat yapmadılar. İlk başta Almanya hakkında

düşmanca sloganlarla karşılaşsa da, onları bastırmayı başardı. Konuşmasını -onun deyimiyle 'açıklamasını'- bitirdiğinde zafer kazanmış bir edayla yürüyüş alanı boyunca iki askerin omzunda taşındı.

21 Nisan günü, Lenin'in gelişinden iki hafta sonra, Kadet eylemleri zirveye ulaştı. Şehir hastanelerinden çıkan binlerce yaralı korkunç bir yürüyüş gerçekleştirdi. Koltuk değnekleriyle zıplayan bacaksız adamlar, kolu kopmuş, yüzleri bandajlı insanlar. Nevsky ve Liteiny'den geçerek Tauride Sarayı'na doğru ilerlediler. 'Sonuna kadar savaş. Yaralarımız zafer istiyor!' sloganları duyuluyordu.

Sovyetler Birliği endişelenmişti. *İzvestia* Lenin'i sömüren 'karanlık güçlere' saldırdı. Yaralılarından yürüyüşünden sonraki gün Milyukov müttefik ülkelerin büyükelçilerine Rusya'nın devrimden zarar görmediğini söyleyen bir açıklama yaptı. Rusya müttefikleriyle savaşa devam edecekti ve bu Sovyetler Birliği'nin daha önce belirttiği gibi bir savunma savaşı değil, tamamen emperyalist nitelik taşıyan bir savaş olacaktı.

Savaşı bankerlerle ilişkilendiren Lenin memnundu. *Pravda*'ya şöyle yazdı: 'Savaşın, çünkü ganimetleri istiyoruz. Ölün, her gün içinizden binlerce kişi ölsün, çünkü "biz" henüz yağmadan payımızı almadık!'

Milyukov'un planladığı gibi, halk ayağa kalktı çünkü artık Bolşevikler gerçekten suçlanabilirdi. Fakat Sovyet liderleri sokaklara dökülen ve şehir merkezine ilerleyen kalabalığı evlerine gönderdiler. Sovyetler Birliğinin hükümeti politikasını düzeltmeye zorlayacağına söz verdiler. Kalabalık denileni yapsa da harekete geçmek için kıvranıyorlardı.

O gece geç saatlerde sağ kanat basını bir istismar patlaması yayınladı. Bolşevikleri iç savaş çıkarmakla suçladılar ve 'Rusya ve onun özgürlüğü için mücadele eden herkesi' hükümeti desteklemeye çağırdılar.

Her ne kadar tehlikenin farkında olsa da bu Lenin'in kabul etmek zorunda olduğu bir meydan okumaydı. Ertesi geceye kadar Kazaklar çoktan görevlendirilmiş olabilirlerdi. Önceki gün işçilerin çekilmesi ve bu slogan altında yürüyen devasa Kadet mitingi karşısında başka seçeneği yoktu. Parti, herkesi 'düzenli' bir gösteri için çağırdı.

Lenin, 1905'ten sonra yaptığı askeri çalışmalara dayanarak taktikler verdi. Nevsky odak noktası olacaktı. Bir işçi grubu meydana ilerlerken diğerleri paralel caddelerde yürüyecek, böylece 'üç başlı bir pençe' oluşturulacaktı. Böylece Nevsky'deki gruba gelecek olan saldırılar karşı caddelerden önlenecekti.

Sadece işçiler yürüyordu. Askerler yoktu çünkü Sovyetler Birliği onlara kim çağırırsa çağırsın siperlerde kalmalarını emretmişti. Gerçekten de General Kornilov Mariinsky Meydanına silahların götürülmesini emrettiğinde topçu birliği emre uymadı.

Çarpışma ciddi oldu ve birçok insan zarar gördü. Sadovaya'da çatışma vardı ama sadece sivilleri içeriyordu. Öğleden sonra Sovyetler Birliği krizi durdurdu. Yürüyüşçüler eve dönecekti ve iki gün boyunca miting olmayacaktı. Bolşevikler çağrıya uydu.

Kadetler zafer kazandıklarını iddia ediyorlardı ama Milyukov ve Kornilov ellerinden geleni yapmışlardı. İki hafta içinde her ikisi de istifaya zorlandı. Hükümet yeniden yapılandırıldı ve sekiz Sovyet üyesi bakan olarak yeni yapıda yer aldı. Harbiye Nazırı olarak atanan Alexander Kerensky yeni yükselen yıldızdı. Bu ilginç bir durumdu çünkü tüm Ruslar içinde bu yeni dengelerde rakip olacak iki adamın ikisi de Volga Nehri'nin Simbirsk bölgesinden geliyordu. Kerensky'nin öğretmen babası Lenin'e de ders vermişti ve Lenin'in yerel müfettiş babasının bir nevi emri altındaydı.

Duygusal ama büyüleyici bir avukat olan Kerensky 1912'de grevciler için yaptığı savunmayla büyük destek görmüştü. Sosyalist Devrimcilerle birlikte çalışan küçük bir partinin başındaydı

fakat aynı zamanda savaşı kazanmak isteyen bir milliyetçiydi. O kadar başarılı bir konuşmacıydı ki şimdi Alman safları arasından ilerleyecek ve 'Rusya Ana' için toplumun zayıf noktasını tanı on ikiden vurup kamuoyu oluşturacak bir saldırı düzenliyordu.

Gürültücü ama hâlâ küçük olan bir parti yönetmekte olan Lenin ajitatörlerden oluşan bir ordu kurdu. 'Olayı basit tutun' diye emir verdi, 'Sadece ekmekten, topraktan ve barıştan konuşun.' Kshesinskaya'da gün boyunca onları dinlemeye gelen kalabalığa seslenen konuşmacıların sesleri duyuluyordu. Lenin bile sıra kendine gelince konuşmasını yapıyordu.

Bu arada Bolşevikler yeni kaynaklarını kullanarak ülkede kırk bir dergi ve gazete yayımladılar. Bunlardan on ikisi yerel dillerdeydi, askerleri cephede isyan etmeye çağıran *Soldatskaya Pravda* da bunlardan biriydi.

Bu kaotik haftalar boyunca İnessa da Moskova'da aktifti. Moskova Sovyet'inin bir temsilcisi olarak Rus Kadınları Konferası'na katıldı ve işçi kadınların burjuva kadınlarıyla hiçbir ortak noktası olamayacağında ısrar ederek konferansı terk etti.

İlk defa seçme hakkı elde edilen kadınların da yardımıyla Moskova Duma'sına seçildi. Yıllar önce 1905'te Longjumeau'daki yeraltı şehir hareketinde yaptığı gibi ajitatörlerin eğitiminde rol aldı. Haziran ayında da Moskova Sovyetinin yedi kişilik İdari Komitesine seçildi.

Moskova'nın Rabotnitsa'ya kardeş gazetesi Zhizn Rabotnitsy için makaleler yazdı. Bunlardan birinde Lenin'i Alman ajanı olarak gösteren saldırılara karşı onu savundu. Saldırılar daha az duyulur olsa da daha fazla ciddileşerek yakında zirveye ulaşacaktı.

Fransız Gizli Servisi Alman yardımının kanıtı olduğunu iddia ettikleri Alexander Helphand'in şirketi kanalıyla aktarılan büyük miktardaki parayı öne sürmüştü. Aslında bunu başaran Lenin'in arkadaşı Jacob Furstenberg'nin Rusya yolunda olduğu bildirildi. Kerensky, Furstenberg cephede tutulana kadar hareke-

te geçmenin ertelenmesini emretti.

Başkentte ise Rusya'nın her yerinden gelecek kişilerle yeni bir Sovyet Kongresi planlanıyordu. Bu yeni kongre ulusal merkezi rolü geçici olarak yerine getiren St. Petersburg Sovyetinden devralacaktı. Önde gelen Menşeviklerden olan İrakli Tseretellii tüm grupların birleşmesini istiyordu. 'Bugün Rusya'da "bize güç verin" diyecek bir politik parti yok. Gidin... ve biz de yerinizi alalım.' diye bildirdi.

Salonun arka tarafından bir ses yükseldi. 'Böyle bir parti *var*!' Lenin ayağa kalkmıştı. 'O parti Bolşevik Partisidir!'

Şaşkınlıkla dolu sessizlik bir kahkaha dalgasıyla bozuldu. St. Petersburg dışından gelenler için Bolşeviklerin -800den fazla delege içinde sadece 105'ine sahiplerdi- yönetime geçmesi fikri kulağa çok absürt gelmişti. Kerensky, Lenin'e mantıklı bir konuşmayla cevap verdi. Konuşmanın ortasında Lenin salonu terk etti ve Sovyetler Birliği tüm önemli Bolşevik kararlarını reddetti.

Şehir kaynıyordu, Podovski ve Nevsky resme olumlu ama gerçekçi bir açıdan bakıyorlardı. Lenin'in Kerensky ile yaşadığı olayda iki gün sonra merkezde yapılan bir toplantıda Lenin'i garnizondaki çoğu bölüğün ağır baskısı altında oldukları konusunda uyardılar. Şimdi de bu tepkinin cepheye yansıması tehlikesi doğmuştu. Kerensky'nin planlanan saldırısına karşı bir gösteri planlanabilirdi ama Lenin iki hafta önce bu öneriyi veto etmişti çünkü çok kısa bir zaman vardı. Şimdi ise Podovski bunu yeniden düşünmesini istiyordu, aksi halde bazı bölükler kendi başlarına hareket edeceklerdi.

Lenin zaman kazandı. Yirmi sekiz fabrika birden greve başlamıştı ve bu üzerinde durulması gereken bir konuydu. Fakat en sonunda Merkezi Komite 'barışçıl' bir gösteri için isteksizce izin verdi -gösteri 18 Haziran'da öğleden sonra ikide başlayacaktı. Fakat askeri komutanlar, bunun aksine şiddet planı yapıyorlardı.

Gösteriden sadece saatler önce Sovyetler Birliği Meclisi Bolşeviklere gösteriyi iptal etmelerini emretti. Lenin buna nasıl karşı gelebilirdi? Onun sloganı 'İktidar Sovyetlere!' idi. Ateşli bir tartışmadan sonra emredileni yaptılar. Peki, askerler ve onca insan partiye uyacak mıydı? Sonuç siperlerde ve fabrikalarda zayıf bir öfkeden ibaretti. Sovyet liderleri sinirlenmişlerdi ve kendilerine ait bir gösteri düzenleyerek yardım etmeye karar verdiler. Gösteri tüm partilere açık olacaktı ve 'Devrimci Demokrasi'nin bütünselliğini gösterecekti. Lenin ve liderleri derin bir nefes aldılar ama militanlar için aynı durum geçerli değildi. Lenin şimdi iptal ettiği yürüyüşü resmi Sovyet saygınlığı kılıfıyla gerçekleştirebilirdi.

18 Haziran tertemiz, mavi bir gökyüzü ve altın rengi kubbelerden, çan kulelerinden yansıyan güneşle harika bir gündü. Her alaydan, her fabrikadan yürüyüşçüler kırmızı ve altın rengi Bolşevik bayrakları altında Field of Mars'daki Şehitler Anıtından geçtiler: 'İktidar Sovyetlere! Kahrolsun on kapitalist bakan! Kahrolsun Savaş!' Anıtı geçen asker topluluğuyla birlikte ölülere olan saygılarından dolayı bayrakları indiriyorlardı.

Görgü tanıklarından biri şöyle anlatıyor: 'Kahverengi ve yeşil giyinmiş askerler, mavi ve altın rengi giysileriyle atlılar, beyaz üniformalı denizciler, siyah giysili işçiler, caddeleri süpüren her renkten etekleriyle kızlar... Her yürüyüşçü kadının başında bir çiçek, flama, kırmızı bir kurdele ya da kırmızı fularlar vardı. Erkekler ise kırmızı *rubashka*lar takıyorlardı...

Bu insan nehri durmadan akıyor, bir yandan da şarkı söylüyordu... ruhlar aynı anda taşıyordu. Kalabalığın içinden biri devrimci bir melodi mırıldanır, askerlerin tınlayan sesleri nakaratı söyler ve işçi kadınların hüzünlü sesleri de eşlik ederdi. Melodi yükselir, azalır sonra da sönüp giderdi. Sonra yeniden başlardı -tüm cadde harmoni içinde söylerdi şarkıyı.'[6]

O gece, Shirokaya Caddesindeki Elizarov dairesinin yemek

odasında Merkezi Komite ve iki askeri komutan oturuyordu. Çok başarılı bir gün olmuştu ama Podovski suratsızdı. 'Bundan sonra işçiler ve askerler ayaklanma çıkarmak isteyecek.' dedi.

Lenin onun haklı çıkmasından korkuyordu ve Podovski'den onları frenlemesini istedi. 'Bu aşamada, bir başkaldırı yenilgiye mahkûm olacaktır çünkü cephedeki ordudan ve kırsaldaki halktan destek gelmeyecektir... Bu açıklanmalı... Gerekli yerler saldırı için uyarılmalı ama zamanı parti belirlemeli ...'

O sabah, Kerensky'nin tüm Rusya'yı toplamak ve Bolşevik tehdidini kontrol etmek için o güvendiği saldırısı gerçekleşmişti. Saldırı önce başarılı olmuş fakat sonra duraksamaya başlamıştı. Her ne kadar ilk ilerlemelerin haberi Kadetleri kendilerinden geçirse de Bolşevikler cevap olarak hiçbir gösteri emri vermemişlerdi. Saldırı hâlâ başkentte olan ve her an cepheye gitmeleri emredilebilecek bölükleri alarm durumuna geçirmişti. İktidarın Bolşeviklerin geçmesinde yaşanan gecikmeyi anlayamıyorlardı. Rusya'nın her tarafından merkezde yapılacak toplantıya çağrılan ajitatörler de anlayamadılar. Podovski, Nevsky ve komutanları da. Lenin onlara aynı eski argümanlarla hitap etti. 'Eğer iktidarı elde etsek bile onu elimize tutabileceğimizi düşünmek saflık olur... Olaylar aceleye getirilmemeli. Zaman bizden yana.'

Ona inanmadılar. Ajitatörler 'itfaiye hortumu' gibi kullanıldıklarını söylediler, daha önceki emirlerde alevlendirmeleri istenen ateşi şimdi söndürmeleri isteniyordu. Sadece bir kez Kamenev sabırlı olma konusunda Lenin'e destek oldu fakat *Soldatskaya Pravda*, partinin kendi dergisi, meydan okuyordu: 'Uyuyanlar her kimse, uyanın!'

Merkez isyanla çalkalanıyordu. Gariptir ki yine de Lenin St Petersburg'a tatile gitmek için bu anı seçti. 29 Haziran günü Bonch-Bruevich'lerin Finlandiya, Nevyola, Karelian Geçidindeki villasına vardı. Dört gün sonra geri çağrıldı. Devrim başlamıştı.

Devrim aslında 1 Temmuz günü Birinci Bölük Makineli Ateş-

çiler cepheye gitmek için emirlere uymayı reddettiklerinde başlamıştı. Bu patlamaya hazır bir şehir için sadece bir kıvılcımdı. Askerler ve işçiler sokağa döküldü. Merkezi Komite kendini emrini vermediği bir ayaklanmadan uzak tutmak istedi. Sonra kontrolü ele almaya karar verdi, masum olduklarını ispatlamak için faydalı olacağından dolayı Lenin'in şehir dışında olmasına memnun oldu. Merkezde üst düzey insanlar arasında sadece Lenin'in uyarılarına rağmen zamanın geldiğine inanan ve ayaklanma isteyen Podovski ve Nevsky mutluydular.

Lenin dönüş yolunda geçtikleri tüm yollarda arabanın camından kederli bakışlarla yürüyen işçileri ve askerleri izledi. Caddelerde çatışma ve Kazaklar vardı. Olaylar kontrolden çıktığında Sovyetler Birliği'ni korumak için ilerleyen İzmailovsky Alayı görüldü.

Ertesi gün, hükümet güçleri merkezi aradı ve *Pravda* ofislerini bastı. Kerensky cepheden Bolşevik liderlerinin tutuklanması için emirler yağdırıyordu. Furstenberg belanın kokusunu alarak cepheye varmadan geri döndüyse de Kerensky topladıkları delillerle Lenin'in yargılanma yolunu açmak istiyordu.

Lenin ve Zinoviev kılık değiştirerek şehirden kaçtılar. Bolşevik bir demiryolu işçisinin yardımıyla bir tren yakalayıp sınırdaki şehirlerden biri olan Belo-ostrov'a gittiler ve yakınlardaki koruluktaki bir kulübede saklandılar. Daha sonra Lenin kömürcü kılığında sınırı geçti. Gerçek kömürcü yolcu olarak bir arabaya binerken o da bir makinistin arabasına geçti. Birkaç günlüğüne Jalkala adlı bir köyde kaldı. Sonra, komiser olan bir arkadaşın evinde kalmak üzere Helsinki'ye doğru yola çıktı. O evde kaldıktan sonra sürekli aynı adreste bulunmanın mantıklı olmadığını daha önceki tecrübelerinden bildiği için başka adreslere geçti. Bu arada Zinoviev başkente döndü ve saklanmaya devam etti.

Moskova'da ise İnessa boş durmamıştı. 22 Haziran günü, başkentteki büyük Cumartesi yürüyüşünden dört gün sonra, Sovyet Yönetim Kurulu adına, 'İktidar Sovyetlere' fikrini destekleyen

kalabalık gösterilerin Moskova'da yapılmasını istedi.[7] Fakat şartlar değişiyordu. Temmuz ortasına kadar Lenin ve saklananlar haricinde tüm parti liderleri tutuklanmıştı.

İnessa için tutuklama emri yoktu. 26 Temmuz'da St Petersburg'da illegal bir parti konferansına katıldı ama hiç konuşma yapmadı. Sadece Alexandra Kollontai'nin ilk kadın Merkezi Komite Üyesi olarak atanmasına şahit olmak zorunda kaldı. Üstelik Alexandra'nın kendisi bile orada değildi.

İnessa hiçbir zaman kıskanç biri olmamıştı, Nadya'yı bile kıskanmamıştı. Onun yerinde başka biri olsa bir arkadaş olarak alınabilirdi oysaki. Yine de Lenin ile yakın ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda Kollontai'nin bu yükselişini kaldıramıyordu. Onu çok iyi tanımıyordu ama hakkında çok şey biliyordu. Kollontai'nin Lenin ile bolca mektuplaştığını -özellikle de savaş başladıktan sonra, Norveçteyken- ve Lenin'in yakın arkadaşlarından biri ve Merkezi Komitenin dış ilişkileriyle ilgilenen üyesi olan Alexander Shlyapnikov'un sevgilisi olduğunu biliyordu.

Ayrıca Lenin'in yakın çevresindeki insanlar hariç kimse İnessa'nın adını bile bilmezken Kollontai'nin muhteşem bir tarzı olduğu, başarılı bir yazar ve konuşmacı olarak ünlendiği herkes tarafından biliniyordu. Bu iki kadın karakter olarak da birbirinden çok farklılardı ve savaş sonrası Rusya'sında rakip olmaya mahkûmlardı. Fakat zamanla İnessa'nın da sırası gelecekti.

Şimdilik güneye döndü ve gizlice Pushkino'ya çekildi. Andre yine hastaydı ve tüberkülozdan şüphe ediliyordu.

Kerensky'nin saldırısı kesinlikle başarısız olmuştu. 19 Temmuz'da Almanlar saldırıya geçti ve Rus ordusunun ilerleyişini kestiler.

Başkentte ise Bolşevik basını yasaklanmış, merkezi devralınmış ve liderlerine dava açılmıştı. Kerensky şimdilerde sağ kanatla da sorun yaşıyordu. Rus Ordusunun Başkomutanı olarak atadığı General Kornilov askeri bir darbe grubunun en önemli figürü olmuştu. Bu hareket Lenin'in tüm eski düşmanları, Milyukov ve

Kadetleri, ayrıca muhtemelen müttefik hükümetler tarafından destekleniyordu.

Sovyetler Birliği'ni yok etmek, ülkedeki düzeni geri getirmek ve orduyu disipline etmek için bir diktatörlük planlıyorlardı. Kornilov darbesi için gerekli olan kriz ortamını yaratmak için büyük ihtimalle Riga'ya Almanya'ya saldırması için izin verdi. Sonra da Kerensky'e tüm yetkinin kendisine devredilmesini isteyen bir telgraf gönderdi –ordularına da başkente ilerlemeleri emrini verdi.

Kerensky'nin Sovyetlerden yardım istemekten başka seçeneği yoktu ve Sovyetlerin de her- ne kadar Temmuz olaylarıyla yıpransa da- askeri güce sahip tek parti olan Bolşeviklere dönmekten başka seçeneği yoktu.

Bolşevikler tüm St Petersburg halkını şehirlerini savunmaya çağırdılar. Kızıl Muhafızlar bir kez daha tüfeklerle donandılar. Podovski ve Nevsky bir kez daha sahneye çıktılar. Demiryolu işçileri rayları kaldırarak yaklaşmakta olan asker dolu trenlerin yolunu kestiler. Kornilov'un bağlantıları telgraf operatörleri tarafından kesildi. Şimdi Sovyetler Birliği adına harekete geçen ajitatörler karşı devrim yapmak için nasıl kullanıldıklarını anlatmak üzere Kornilov'un askerlerine gönderildiler. 1 Eylül'de de Kornilov tutuklandı.

Ordu tüm polis heyetine sert bir tepki gösterdi. Rusya boyunca birçoğu öldürüldü. Kornilov'un darbe girişimi zaten Bolşeviklere dönmekte olan devasa salıncağa yeni bir ivme kazandırdı. Parti bir hafta içinde Petersburg Sovyetinin kontrolünü ele geçirdi ve Başkan Chkheidze'nin yerini Troçki aldı.

Helsinki'deki Lenin'e göre şartlar şimdi partinin bir ayaklanma çıkarması için olgunlaşmıştı. Fakat salıncak yeniden yön değiştirebilirdi, Lenin hızlı olmanın hayati önem taşıdığını gördü. Parti liderleri daha önce hiç olmadıkları kadar dikkatlilerdi. Sol kanattan olanlar bile Temmuz ayında gördükleri acımasızlık sonrasında silahlı mücadele istemiyorlardı. Diğer partilerle uz-

laşma yeniden gündeme gelmişti.

Lenin eski 'öfke nöbetlerinden' birini su yüzüne çıkardı. Merkezi komiteye eğer hemen harekete geçmezlerse 'Hain ve puşt olacaklarını' yazdı. 'Tüm ayaktakımını tutuklamalarını' -Kerensky ve bakanlarını kastediyordu- istedi. Aksi halde 'korkunç ceza' ile karşılaşacaklarını söyledi.

Liderler hoşgörülüydü. Lenin geçici olarak çığırından çıkmıştı yine. Hoş olmayan mektup resmi olarak yakıldı. Lenin onları dönmekte olduğunu bildirdiğinde ona dönmemesini emrettiler. Lenin de dönüşünü eski Helsinki komiseri arkadaşı Hugo Yalava ve Temmuz ayında ona yardım eden makinist ile kendisi ayarladı.

10 Ekim günü St Petersburg'da Karpovka Nehrine bakan bir dairede Lenin Merkez Komitesinin on iki üyesini çağırdı ve bir toplantı yaptı. İki hafta sonraki Rusya Sovyetler Meclisi toplantısından önce bir ayaklanma çıkmasını istedi. Toplantı on saat sürdü ve eski sürgün yoldaşlarından olan Kamenev ve Zinoviev bile ona karşı çıktılar. Başarının bu kez kurumsal yollarla kazanılacağını yazılı bir şekilde ifade ettiler.

Fakat Lenin büyük bir çoğunluğun yardımıyla galip geldi. Troçki, Temmuz ayında felaketi getiren iki askeri komutanla birlikte ayaklanmayı organize etti. Sovyet Meclisi hâlâ oturuyor olmasına rağmen zamanında davranamadılar. Kerensky savunma önlemleri almaya başlamıştı bile. Neva üzerindeki köprüler kalktı ve 24 Ekim gece ikide hükümet güçleri şehre gelirken Troçki operasyonun fitilini ateşledi.

ADK adı altında (Podovski ve Nevsky tarafından yönetilen Askeri Devrim Komitesi) askerler ve işçiler demiryolu istasyonlarının, elektrik tesislerinin, su işlerini, devlet bankasını ve yiyecek depolarını ele geçirdiler. Telefonları ve telgraf ofisini zaten kontrol ediyorlardı. Kışlık Saray'ın telefonları kesildi.

Köprüler fazla patırtı olmaksızın birer birer ele geçirildi. Savunma güçleri sadece teslim olmakla yetindiler. *Aurora* adlı kru-

vazör Kerensky ve bakanlarının toplantı yaptığı Kışlık Saray'ın vurulmasıyla nehirde görüldü. Karşı saldırıya geçmeye çalıştılar fakat bu kez Kazaklar bile 'Atlarımızı eyerliyoruz.' diyerek yardım etmedi.

25 Ekim günü gün ışıdıktan kısa bir süre sonra Kerensky askerlerle ve cepheye geri çağrılan kazaklarla görüşmek için şehir dışına, Pskov'a hareket etti.

Bakanları onunla gelmedi. Podovski kumandasında Kışlık Sarayı'na yapılan saldırı yirmi dört saat gecikmişti ve pek az direnişle karşılaşıldı.

Sovyet Meclisinde ise kavga kopuyordu. Özellikle de Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin sesi duyuluyordu. Bolşevikler 'siyasi ikiyüzlüler' olarak damgalanmışlardı. Lenin'in gençlik arkadaşı Julius Martov şöyle dedi: 'İç savaş başlıyor... İktidar sorunu askeri komplo yoluyla çözülüyor... Yoldaşlar, dökülen kanlara son vermeliyiz.' Troçki de ona ünlü sözüyle karşılık verdi: 'Şu andan itibaren ait olduğun yere git -tarihin çöplüğüne.'

Saatler sabah sekiz buçuğu gösterdiğinde Lenin kalktı ve kürsüye çıktı. John Reed'in *Dünyayı Sarsan On Gün*'de belirttiği gibi, 'kürsünün kenarlarına yapışmıştı, uzun süren alkışı umursamayarak küçük gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı ve bekledi.' Sesini duyurabileceğini anladığı zaman da şöyle dedi: 'Şimdi sosyalist düzeni kurmaya başlayabiliriz.'

Avrupa'nın tüm işçilerine yayılan devrim görüşünden bahsettikten sonra, Kamenev yerinden kalktı ve kabul edenlerin kartlarını havaya kaldırmasını istedi.

Reed şöyle anlatıyor: 'Birden, kendimizi ayakta bulduk, yavaşça artan mırıldanmalar ahenkli bir sese dönüştü. *Enternasyonal* ... Olağandışı ses salonu aştı, kapılardan çıktı ve sessiz gökyüzünde gürledi.

XII.

MOSKOVA 1917

Moskova'da ise darbe o kadar kolay olmadı. 'Çatışma dün gece yarısı başladı,' diye yazmış günlüğüne, İnessa'yı Pushkino günlerinden bilen Yury Gautier. 'Bu sabah Kremlin'i aldılar [Kerensky'nin askerleri]. Şu anda şehir merkezinde, Kremlin'in kuzeybatısında ve şehir dışındaki yerlerde savaşıyorlar... Bu günler 1905'i hatırlatıyor.'[1]

Gautier profesördü ve Lenin'e sert bir biçimde karşı çıkıyordu. Ertesi gün şöyle yazmış: 'Zamanımızı telefonda harcadık. Prechistenka'da ve ara caddelerde zaman zaman silah sesleri duyuluyor. Birbiriyle çelişen birçok dedikodu var. Dünyayla tek bağlantımız telefondan ibaret.

Binamızda tavan araları arandı. Gönüllü memurlar arasında Fedor ve Andryusha Armand [kuzen] da vardı; Fedor Bolşevik

annesini telafi ediyordu. Onları öğle yemeğine davet ettik.'[2] Fedor ordudaydı ve Kadet okul politikalarını çok iyi özümsemişti, fikirleri İnessa'nınkilerle keskin farklılıklar gösteriyordu. Sağa yakın fikirler yeni düzende pek sağlıklı değildi – o da bunu anlayacaktı.

Üç gün sonra Gautier şöyle kaydetmiş: 'Durum kötüleşiyor. Dış mahallelerden merkeze sürekli devam eden ateş yine başladı... Bolşeviklerin topçuları ve nasıl ateş edeceğini bilen adamları var...'

Çatışma yaklaşık on gün sürdü. Gautier'in bahçesine bir el bombası düştü ve camlar tuzla buz oldu. Bir aşçı ve kiracı patlamada yaralandı. 'Dış dünyadan yeni bir haber yok... Yeni rejim kararlarını yayınlıyor... Görünen o ki galip gelenler Kadetleri darmaduman ediyorlar. Onları hapishanelere kapatıyor ve barbar askerlerin alaylarına maruz bırakıyorlar... Moskova'daki durum Marius ya da Sulla hâkimiyeti altındaki Roma'yı hatırlatıyor... Dedikodular gittikçe artıyor... Minsk, Dvinsk ve Reval alındı... Kornilov ve Kaledin [Generaller] Moskova'yı sardılar. Gerçek nerede? Son felakete yaklaşıyormuşuz gibime geliyor. Bankalar kapandı... İmkânı olan herkes Moskova'yı terk ediyor...'[3]

En sonunda direniş sona erdi. Bu durum Arbat'taki dairesinde endişeyle oturan İnessa'yı sakinleştirmiş olmalı. En azından gerçekleşmişti, tüm o sürgün yıllarında Lenin'e planlamasında yardım ettiği şey: katı ve disiplinli Bolşevik Partisi, kendine karşı çıkanlara direnme konusunda yapılan onca çalışma.

Hayallerin bir kısmı gerçekleşmişti. Muhtemelen. İnessa biliyordu ki Sovyet Meclisindeki başarıya ve şu an Moskova'da barışın sağlanmış olmasına rağmen Bolşeviklerin zaferi kırılgandı. Tehlike birçok yönden üstlerine doğru geliyordu – büyük ve köklü Sosyalist Devrimcilerden tut da seçimle başa gelecek çok partili bir hükümet isteyen Menşeviklere ve diğer Sosyal Demokratlara kadar. Ayrıca Kerensky ve generaller, Alman orduları, son olarak

iç savaş ve zamanla müttefikler bile tehlike anlamına gelecekti. İç savaş yakında patlak verecek, savaşı Kazaklar, muhalifler ve çiftçiler destekleyecekti. Hatta Kamenev'in etrafında toplanan sağ kanattan Bolşevikler bile yaptıkları şeyin Lenin'in diktatörlük planı olduğu gerekçesiyle baş kaldıracaklardı.

Her şeyin ötesinde kış gelmişti ve kıtlık tehlikesi vardı. Lenin ulaşım şartlarının da etkisiyle önde gelen köylülerin tahıllara el koyacağından şüpheleniyordu. Yiyecek azlığı konusunda hiç gelişme yoktu ve köylülerin de demiryolları üzerinde kontrolleri yoktu. Lenin Şubat devrimini başlatan kıvılcımın ekmek kuyruklarında ateşlendiğini hatırlatmak zorunda kaldı – bu yüzden barış ve toprakla birlikte Lenin'in ajitatörleri tarafından vaat edilen üçüncü şey yiyecekti.

Fakat İnessa ilk günlerden beri Volodya Armand ile uğruna çalıştığı devrimin gerçekleşmekte olduğuna emindi –her ne kadar pratikte şekli biraz puslu olsa da.

Bu zaman diliminde İnessa hakkında bildiklerimizin çoğu sonra da parti kontrolüne maruz kaldı ve İnessa onlar için bir zorluk haline geldi. Lenin'in bir kadınla sıcak bir arkadaşlık ilişkisinin olması uygun bir durum değildi ve dedikodulara sebep olabilirdi. Bu durum ulusun liderinin imajıyla örtüşmüyordu. Gelgelelim İnessa'nın da önde gelen bir üyesi olduğu Lenin'in sürgün arkadaşlarından oluşan grup neredeyse kahraman addediliyordu. Bu da İnessa'ya parti mitolojisinde yüksek bir rütbe veriyordu. Bu yüzden, zamanla Lenin bir idol statüsüne oturtulurken, İnessa hakkındaki yazılı her doküman tehlikeli bir hassasiyet oluşturur hale geldi.

İktidarın devralınışından sonraki iki hafta içinde İnessa bu sefer sıra dışı bir hedefle St. Petersburg'daydı –Rus nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan köylüler.

İnessa orada öncelikle Moskova Sovyeti adına Köylü Vekilleri Kongresine katılmak üzere bulunuyordu. Bolşevikler daha ziya-

de işçilerin partisi olduğu için, Kongreye köylülerin partisi olan Sosyalist Devrimciler hâkimdi. İnessa yine dramatik salon terk edişlerinden birini gerçekleştirdi ve birçok Bolşevik de onunla birlikte çıktı. Bu hareket her zaman ortalığı karıştırır ve bir anlam ifade ederdi fakat bu kez oy kullanma şekline pek etkisi olmadı.[4]

Bolşevik Merkezi Komitesi tarafından verilen daha önemli görev ise iki aylığına köylü meseleleri üzerine çalışmasıydı. Fakat Lenin'in emri üzerine onun iç hükümet görevi gören Halkın Yöneticileri Konseyi'nin toplantılarına katılmak için ara vermesi gerekecekti.[5] Lenin tarafından seçildiği açıktı ve muhtemelen de sürgün yıllarındaki yoldaşlardan da destek görüyordu. Bu durum Lenin'in İnessa'ya ne kadar değer verdiğinin ve artık köylülerin ne kadar önemli olduğunun altını çiziyordu.

Görüldüğü üzere Lenin –Marx gibi- devrimin endüstriyel açıdan ilerlemiş ülkelerdeki işçiler yoluyla patlak vermesini ummuştu. Fakat Rusya devasa bir köylü nüfusa sahipti. Rusya'nın yeni sosyal düzenin başlangıç noktası olması gerçeği Bolşevikler'e ters düşmüyordu ama partinin felsefesi ya da uzun dönem planlarıyla da uyuşmuyordu.

Bolşeviklerin çoğu zaman birlikte çalıştığı Sosyalist Devrimciler Partisi şimdi asıl düşmanlardan biri olmuştu. Kendilerini arkalarındaki yüzde yetmişlik nüfusun desteğiyle sağlama almışlardı. Dahası, şiddet dolu olsa da romantik geçmişi ve eski terörist şehitlerinin imajını devralmış olması partiye ayrı bir saygınlık kazandırıyordu.

Tüm bunlar 1917 ortalarında Kerensky tarafından planlanan bir Rus Parlamentosu olan Birleşik Meclis, Ocak 1918'de ilk kez toplandığında zirveye ulaştı. Seçilen vekillerin sadece yüzde yirmi dördü Bolşevik, yüzde otuz yedisi Sosyalist Devrimcilerdi. Lenin böyle bir yapı olmadan da başarabileceğine karar verdi ve meclisi kapattı. Bu hareket kendi partisinden bile tepki aldı

çünkü böylesi bir meclis tamamen demokratik bir temele oturabilirdi. Lenin protestolara omuz silkti. İktidar kendi partisinde kalacaktı, o da böyle olmasını istiyordu zaten.

Bu arada köylüler konusu hâlâ önemini koruyordu, Bolşeviklerin üç derdinden biri olan toprak için hayati öneme sahiplerdi. Bu görev için İnessa'nın seçilmesi merak uyandırıcıydı, zengin bir toprak sahibinin karısı olarak gördüklerinden başka köylerdeki yaşamın karmaşıklığı hakkında ne bilebilirlerdi ki? Genç bir eş olarak köylülerin yaşadıkları şartlara hayret etse de muhtemelen çok şey bilmiyordu. Bunlardan daha önemli olan şey ise onun Lenin'in güvenebileceği biri olmasıydı.

Bunlar çetin günlerdi. Lenin koca bir kılıcı hırçınca kullanıyordu; verdiği hükümlerle yeni yasalar yapıyordu. Lenin'in arkadaşı ve halkın yazarı olan Maksim Gorki bunları 'suya yazılmış anlamsız hükümler' olarak nitelendirecekti.[6]

İlk hükümlerden biri toprakla alakalıydı. Nasıl olacağı oldukça belirsiz olsa da mülkiyet hakkı terk edilecekti. Robert Service şöyle yazmış: 'Köylüler kolektif hareket etmeye... şu anda sahip olmadıkları toprakları ele geçirmeye teşvik ediliyorlardı.' Zenginlere ve burjuvaya savaş açılıyordu. Erkek kardeşi Alexander'ın asılmasından ve Simbirsk'deki ailesinin dışlanmasından beri Lenin'in en çok nefret ettiği insanlar bunlardı.

Belirsiz olmayan şey ise hâlâ Podovski tarafından idare edilen Bolşeviklerin askeri gücü ADK (Askeri Devrim Komitesi)'nin yeni bir gizli polis örgütü olan Cheka'nın ilgisini çekecek olmasıydı. Bu örgüt Okhrana'dan daha acımasız, daha pervasız ve Okhrana'nın hiç olmadığı kadar kapsamlı olacaktı.

Yeni toplumun doğası yakında korkunç derecede düz bir hale gelecekti. İnsanlar zenginleri ve orta sınıfı yıkmaya ve hatta öldürmeye, mallarını -'yağmacıların yağmaları'- almaya teşvik ediliyordu. Zenginlik bir nevi hırsızlık olarak görülüyordu. Lenin ise bu durumu doğal bir intikam ihtiyacı olarak adlandırıyordu.

Armandlarınki gibi şirketlerin yönetimi işçi komiteleri tarafından devralınacaktı. Hisse ve bonoların elde tutulması yasaktı. Bankalar millileştirildi ve maksimum çekilecek para miktarı 1000 ruble ile sınırlandırıldı. Zaten yakın zamanda gürleyecek enflasyonla bu miktar da anlamsızlaşacaktı. Mücevherat, döviz ve değerli eşyalar müsadere altına alındı.[7]

Yerel Sovyetler kendi vergilerini burjuva ailelerinin üstüne yüklemeye başladı. Muhtemelen miktarlar ailelerin ödeyemeyecekleri kadar yüksekti. Eğer para ödenmezse ailenin bir oğlunu, babayı, hatta bazen tüm aileyi 'rehin' alıyor, ölümle ya da çalışma kampıyla tehdit ediyorlardı. Burjuva evlerinde yaşam alanı paylaşımı başladı ve açıkgöz 'mesken komiteleri' hizmetçileri ya da kendi arkadaşlarını en iyi odaları almaları konusunda teşvik etti. Onların eski yerlerini ise bir zamanlar işveren olan burjuvalar alıyordu.

Karaborsacılar görüldükleri yerde vuruluyorlardı. Peki, bu emrin kılıfını tam olarak kim örmüştü? Karaborsa neredeyse herkesin hayatında yeri olan bir gerçekti. Linç çeteleri desteklendi ve zamanla halk mahkemeleri ve devrim yargıçları tarafından kurumsallaştırıldı. Bunlar sanki Fransız Devrimi'nin yankıları gibiydi. Genelde yasal bir geçmişi olmayan yargıçlar yörenin vatandaşları tarafından seçiliyordu. Eski hesapların çoğu çözüme kavuşturuldu. Yüzlerce, binlerce hatta milyonlarca masum insan çalışma kamplarına ve ölüme mahkûm edildi.

Orduda ise rütbeliler askerlerin seçimiyle göreve geliyordu. Çarist politikaya sadık olduğundan şüphe edilen ordu mensupları emir uyarınca aileleriyle birlikte tutuklanıyor ve yerel otoriteler her birinin 'itaatkâr kahramanlar' olduklarına ikna olana kadar tutuklu kalıyorlardı. Eğer herhangi bir ordu mensubunun aksi halde davrandığı rapor edilirse söz konusu kişiler gerisingeri hapishaneye dönüyor ya da ağır çalışma cezası alıyorlardı.

Silahlı çeteler bu politik kılıf altında ülkede aylak aylak gezi-

yor ve ganimetler için diğer silahlı çetelerle savaşıyorlardı. Bu tam bir kargaşa demekti ve Lenin durumdan memnundu. Bu süreci 'arındırıcı' olarak nitelendiriyordu. Hayatta kalan şey, Darwinist bakış açısıyla en doğru ve en güçlü olan olacaktı.

Maksim Gorki tüm bunları kınamaya devam etti. Şöyle yazdı: 'Lenin ve Troçki işçi sınıfını kanlı mezbahâlâr kurmaları, toplu katliamlar yapmaları ve hiçbir suçu olmayan insanları tutuklamaları için organize ediyorlar.' Basın özgürlüğünü ortadan kaldırarak 'kendi baskılarını meşru kılıyorlar.' Daha sonra şöyle feryat edecekti: 'Zalim, bozulmuş bürokratlar ve günlük bir olay haline gelen çatışma, dövüş, linç ve yıkımın kanlı sahnelerine gülmeyi öğrenen korkunç bir genç nesil yetiştiriyoruz.'

Lenin Ekim ayında muhalif basını kapatmıştı ama Gorki'nin gazetesi olan *Novaya Zhizn*'in bir süre daha çıkmasına izin verdi. Yazar davasından vazgeçmemişti. Caddelerde açlıktan öleceği için hayvanat bahçelerine giden insanları anlattı. Kimse önce hayvanları vurmayı bile düşünmemişti.

Ağustos 1918'e gelindiğinde Lenin eylemlerini terör seviyesine yükseltiyordu. Beş kulak (önde gelen çiftçiler) bölgesinin isyanına karşılık olarak şöyle emretti: 'Asın. Tüm insanların gözü önünde. Hepsini. Yüz taneden az olmasın. Zengin adamlar, kan emiciler. Bunu öyle bir şekilde yapın ki... insanlar görsün, korkudan titresin, bağırsın ve bilsinler: Boğularak ölecekler. Kan emici kulaklar. Uygulamaya geçilsin. Bunu yapması için gerçekten sağlam birilerini bulun.'[8]

Daha sonra durumu iyi olan çiftçilerin tahıl sakladığına ikna olarak yeni bir kural koydu: 'Tahıl yetişen her bölgede yirmi beş-otuz kadar zengin rehin alınacak ki hayatları karşılığında tahıl toplanmasına ve tüm üretimi yüklemeye ikna olsunlar.'

Bu kutsal bir savaştı, terörle sürdürülüyordu fakat burjuva sınıfının yok edilmesi oldukça mantıksızdı, çünkü ülkeyi ayakta tutan onlardı. Yüksek pozisyonlardaki kamu görevlileri önceden

tutuklanmıştı; yerleri ise hırslı ve genelde ilkesiz olan gençler tarafından doldurulmuştu. Lenin sonunda orta sınıftan 'uzmanların' sıradan işçiler onların yerini almak için yetiştirilene kadar gerekli olabileceğine karar verdi. Fakat birkaç ay sonra pratik olması açısından bakınca fikrini değiştirmek zorunda kaldı -İnessa'nın da içinde olduğu partinin vizyon sahibi sol kanadı feryat edecekti.

Lenin'in iktidarı ele geçirdikten kısa bir süre sonra Halila, Finlandiya'da verdiği molalardan birinde yazılı olarak ifade ettiği amacı net ve hayranlık vericiydi: 'herkesin yiyecek ekmeğe, sağlam bir ayakkabıya, temiz kıyafetlere ve sıcak bir yuvaya sahip olması –ve vicdanlı çalışmaları.' Uyguladığı yöntem ise tüyler ürpertici derecede şüpheliydi.[9]

Lenin ve İnessa arasındaki çok geniş ve birçok yönü olan bir tuvale benzeyen karmaşık ilişkiye belli bir açıdan bakmak lazım. İnessa hâlâ Lenin'e aşıktı ve ölmeden günler önce yazdıklarında da doğrulayacağı gibi hep öyle kalacaktı. Lenin'in de onu kendi yoluyla sevdiği zaman içinde netlik kazanacaktı.

Bu iki insan aynı zamanda yıllar boyunca paylaştıkları ve yakında meyve verecek olan ortak bir davaya duydukları inançla da birbirlerine bağlılardı. Tabii o zamanlar İnessa'nın Lenin'in nerdeyse hiç hukuk kuralının kalmadığı bir ulusta barbarlık, terör, katliam, haksızlık, özgürlüğün tamamen kısıtlanması gibi konularda neler yapacağını bilip bilmediği kesin değildi.

Tüm bunlar gerçekleştiğinde İnessa Lenin'in emrettiği her şeyin gerekli olduğuna inanarak durumu hiç sorgulamadan kabul etmiş gibiydi. Eylül 1918'de Kızıl Ordu'yla birlikte Astrakhan'da olan İnna'ya heyecanla yazmış: 'Halk onun [Lenin] bizim için ne kadar değerli ve devrim için ne kadar önemli olduğunu anlıyor. Şimdi eskisinden daha çok biliyorlar bunu.' Tekrar vurguluyor, 'onun davamız için ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz.'[10] Bu satırlar zalim bir cinayetin hemen sonrasında yazılmıştı. Çar,

karısı, iki kızı, engelli oğlu, hizmetçileri, doktoru ve sarayla bağlantısı olan altı kişi daha acımasızca öldürülmüştü.

Izvestia sadece Çar'ın ölümünü duyurdu fakat gerçeğin tümü partinin önde gelenleri tarafından öğrenilmiş ve muhtemelen İnessa'ya kadar ulaşmıştı. İlginçtir ki, İnessa'nın eski dostu Georgi Safarov da emri imzalayan üç kişiden biriydi. Yine de İnessa belki bunun ilerde her şeyin iyi olması için gerekli olduğunu düşünmüştür. Romanovlardan sağ kalan biri olursa bu kesinlikle parti için sorun oluştururdu, ayrıca düşman kuvvetleri tam da kraliyet ailesinin tutulduğu Ekaterinburg'un kapılarına dayanmışlardı.

Lenin daha geniş bir çevrede çalışsa da, âşık olan kadınların yaptıkları korkunç şeyler tarihte bilinir. Lenin bu sefer birçok insanla birlikte İnessa'yı da karşısında buldu. 1917 Ekim'ini takip eden aylarda çok büyük bir tehdit baş göstermişti: enselerine çöken Alman ordusu.

Almanlara göre, 'devrim' politikası ve Lenin'e yapılan para yardımı işe yaramıştı. Planlar muhteşem bir şekilde işlemişti. Rus Ordusunun çöküşü neredeyse tamamlanmıştı. Bolşeviklerin isyanları kışkırtması bu durumda etkili olduysa da ağız sulandıran toprak kanununun yayınlanmasıyla birlikte kendi paylarını almak isteyenlerin eve dönmesi daha etkiliydi.

Almanların rahat fetihlerinin önünde hiçbir engel yoktu. Kendi barış şartlarını belirleyebilirlerdi, öyle de yaptılar. 1918 yılının Ocak ayında sınırdaki şehirlerden Brest-Litovsk'da yapılan barış konferansında duyurulan şartlar Rusları şok etti. Şartlar arasında Rusya nüfusunun olduğu toprakların üçte birini, ekili arazinin üçte birini ve endüstrinin yarısının devredilmesi gibi maddeler vardı. Ayrıca Bolşevik davasına yaptıkları katkılardan çok daha fazla olan 120 milyon altın rublelik bir de ödeme talep ediyordu.

Lenin korkuyordu ama şartların kabul edilmesinden yanaydı.

Bu fikre en saygın liderlerden olan Buharin şiddetle karşı çıktı. Nasılsa devrimin çok yakında Almanya'ya da sıçrayacağını, bu yüzden anlaşma yapmak gereksiz olduğunu düşünüyordu. Aslında tamamen bir hayalden ibaret olan bu fikri komitenin çoğu destekliyordu.

Gözleri Amerikanlarda olan Almanlar ise gecikme istemiyorlardı. 9 Şubat 1918 günü Kayzer yeni bir saldırı emri verdi ve Almanlar beş gün içinde üç yıllık savaşta kazandıklarından daha fazla toprak kazandılar. Orduları şimdi de St. Petersburg'a yaklaşıyordu.

Lenin tüm parti liderlerinin bir araya geleceği bir toplantı talep etti ve onlara Almanların şartlarını kabul etmeleri için yalvardı. Eğer devrim umdukları gibi ilerlerse barış anlaşmasını daha sonra tekrar yazabileceklerini iddia ediyordu. Geçen zaman içinde anlaşmayı imzalamamak ise 'evcil bir hayvanın bir kaplanla yatması' gibiydi.[11] Lenin'e göre Almanlar tarafından askeri yenilgiye uğratılma tehlikeleri çok büyüktü. Bu tehlike Lenin'in devrimini sona erdirir ve zaten zayıf olan iktidarını ondan alırdı. Gelgelelim, bir barış anlaşması, bu kadar küçük düşürücü olan biri bile onu kurtarabilirdi.

Buharin başkaldırısında ısrarcıydı ama kaybetti. Lenin kıl payı bir çoğunlukla Merkez Komitesinin desteğini kazanmıştı. Yani, Ruslar küçük düşürücü anlaşmayı imzaladılar. Sovyetlerin bu duruma tepkisi ise şiddetli oldu. Özellikle de artık İnessa'ya daha yakın olan Sosyalist Devrimcilerin sol kanadının ve solcu Bolşeviklerin.

İnessa Moskova Sovyetinin yönetimindeydi –yüksek nüfusu ve eski başkent olmasıyla önem taşıyan bir yerdi- ve anlaşmaya *uymamaları* gerektiği konusunda inatla ısrar ediyordu.[12] Diğerleri gibi o da Avrupa'nın bu muhteşem devrimden pay alabileceğine inanamıyordu.

Asıl kriz Temmuz ayında Sosyalist Devrimci fanatiklerinden

birinin Alman büyükelçisi Wilhelm von Mirbach'ı öldürmesiyle patlak verdi. Bunun Almanları yeniden saldırıya geçmeleri için teşvik edeceğini umarak yapmıştı bunu. Lenin öfkeden kudurmuştu. Solcu Sosyalist Devrimcilerin tutuklanmasını emretti ve Almanlardan bizzat özür diledi. Konu yakın zamanda akademik bir hal alacaktı. Almanya batıdaki savaşı kaybetti ve Lenin anlaşmanın artık geçersiz olduğunu ilan etti. Bu arada, tutuklanan Sosyalist Devrimci liderleri çalışma kamplarına gönderildi ve içlerinden biri asıldı.

Barış anlaşmasının imzalanması konusunda İnessa kendini kararlı bir şekilde sol tarafta tuttuğu için biraz ileri gitmiş olabileceğini düşünmemek elde değil. Fakat söz konusu Lenin olduğunda İnessa ne kadar ileri gidebileceğini biliyordu ve mantıklı denilebilecek bir önlem aldı: Bolşevik Partisi içindeki bir bölünmeyi asla desteklemeyeceğini söyledi. Parti bölünmelerine oldukça alışıktı tabii ki.

Mart 1918'de Lenin St Petersburg'a yönelen Alman tehlikesinden dolayı hükümeti Moskova'ya taşımıştı. The National Oteli'ne hükümet görevlerini yapabilmek için el konuldu ve İnessa da oraya taşındı. Neden Denezhnyi Lane'deki daireyi tam olarak hangi nedenden dolayı terk ettiği bilinmiyor. Belki de Lenin şimdi Moskova'da olduğu için olaylara daha yakın olmak istemiştir.

Bir zamanlar liberal işverenler olan Armandlar da çocuklarının ve evlendikleri insanların sebep olduğu şeyden kaçamamışlardı. Çeteler bölgede cirit atıyordu. Armand evlerinden birinde, muhtemelen Eldigino'ya çok da uzak olmayan Alyoshino'yu yağmaladıklarında Alexander da oradaydı. Eski ve güzel bir aynayı kırmak üzere olan adamı gördü ve şöyle dedi: Tanrı aşkına, eğer onu istiyorsan al ama lütfen kırma.'[13]

Yaşlı bir çift, muhtemelen Alexander'ın amcası ve eşi, istenildiği üzere aile mallarını kaydettirmek için Moskova Bölgesel Parti Komitesine gittiler. Şehirde dört evleri ve bir fabrikaları

vardı. Trubnikovsky Lane'deki evlerine döndüklerinde kilitlerin değiştirilmiş olduğunu gördüler. Kıyafetlerini ve kişisel eşyaları nı almak için bile girmelerine izin verilmedi.[14]

İnessa yine de Alexander'ı korumaya çalışıyordu. Aslında Moskova'dayken Alexander Denezhnyi Lane'de kalıyordu. İnessa Bolşevik Partisini onu üye olarak kabul etmeleri için ikna etmişti, ki bu onlar için de bir onurdu, ve şimdi en gerekli şey olan korumayı da Alexander sağlayacaktı. Alexander Bolşevikler için şüpheli bir seçimdi çünkü hem zengin hem de burjuvaydı. Fakat İnessa onun 'doğuştan' komünist olduğunda ısrar etti. Etki gücü olduğundan dolayı da ona ses çıkaran olmadı.

Alexander ise teklifi reddetti. Parti çevresi içinde fazla göze batacağını düşünüyordu. Bu da sadece onu saldırıya daha açık hale getirirdi. Büyük ihtimalle yine İnessa'nın etkisiyle Armand fabrikalarını Pushkino'da yönetmeye devam etmesi istendi ama Alexander bunu da aynı nedenle reddetti. Ona göre mütevazı bir portre çizmek daha uygun görünüyordu.[15]

İnessa Astrakhan'da Kızıl Orduyla birlikte çalışan kızı İnna'dan ise daha yumuşak başlı bir cevap aldı. İnessa ona Eylül 1918'te şöyle yazdı: 'Yokluğun bana çok zor geliyor ama dava için gösterdiğin bu azim beni çok mutlu ediyor. Bunu sana uzun zamandır söylemek istiyordum.' İnessa kızını çok özlüyordu. 'Seni sadece her gün düşünmüyorum, bir tanem, günde birkaç kere düşünüyorum. Sana çok ihtiyacım var. Sen benim için sadece bir kız evlat değil, aynı zamanda çok yakın bir arkadaşsın.'[16] Bunlara ek olarak şimdi bir de yoldaş olmuştu.

Yaşlı Armandlar bir süre daha Pushkino'daki aile malikânesinde yaşamaya devam ettiler. Yury Gautier birkaç ay sonra Puhkino'ya geldi. 'Tanrım, Pushkino ne kadar da korkunçtu,' diye yazmış. 'Bahçede ateş yakmak için ağaçları kesiyorlardı ve danalar çiçek tarhlarını yemeye çalışıyordu. Yaşlı olanlar şimdiden içlerinden çoğunu alıp götürmüş olan ölüm için hazırlanı-

yorlardı."[17]

Bir aile büyüğüne göre İnessa kimi zaman çalışmak için Moskova'dan evlendikten sonraki ilk evi olan Eldigino'ya kaçardı. İnessa oradayken Emil'in on iki yaşındaki torunu David Armand'ın annesinden bir mektupla onu görmeye geldiği söyleniyor. Anne Lidiya Maryanovna'nın akrabaları olduğu sanılan birkaç kişi 'rehin' alınmıştı ve İnessa'dan onlara yardım etmesini istiyorlardı.

David'in mektubu İnessa'ya verdiği fakat sonrasında evden kovulduğu ve rehinelerin de serbest bırakılmadığı söyleniyor. Bu davranış İnessa'nın karakterine hiç uymuyor ve çok geniş bir aile olan Armandların bazı üyelerine kızmış olabileceğini gösteriyor. David'in yetişkin olduğunda -Komünist bir hükümetin yönetimi altında- yazdığı yayınlanmamış otobiyografisinde bu olaydan söz edilmiyor.

Öldükten çok sonra bile kimse İnessa'nın değişken davranışlarına bir anlam veremedi. Şaşırılacak bir şekilde hâlâ hizmetçileri olan bir Armand ailesi İnessa'dan Fransızca dışında asla söz edilmemesi gibi bir kural getirmişti. Bu yeni bir şey değildi. Devrimden önce bile -İnessa Çar'ın Okhrana'sı tarafından aranırken- çocuklar insanların önünde ondan bahsetmemeleri konusunda uyarılmıştı.

İlerleyen zamanlarda da Eldigino'da Pushkino'daki evler ile aynı kaderi paylaştı. Fakat ailenin üçüncü evi olan Alyoshino tüm Komünist yönetimi boyunca ve sonrasında Armandlarda kalacaktı -ailenin bazı üyeleri bunu Nadya'nın, yani Lenin'in müdahalesinin bir sonucu olduğunu düşünüyorlardı. İnessa, 1918 yılının sonunda İnna'ya Alexander'ın Moskova'daki daireyi bıraktığını ve Alyoshino yakınlarındaki eski bir değirmeni tamir etmeye gittiğini söyledi. Aile fabrikalarını yönettiği için böyle işlerden anlardı.

Zamanla muhteşem bir tamirci olacaktı ve daha önce Armand

arazisi olan bölgede çalışacaktı. Eski çalışanlarıyla yapılan anlaşma çerçevesinde ve ortak sistem içerisinde çalışıyordu. O zamanlarda ailenin çoğuna duyulan nefret ve intikam duygusunun etkisiyle çalışanlara bu kadar çok imkân verildiği söyleniyor.

İnessa'nın Armandlardan uzaklaşması kaçınılmazdı, öyle de oldu. İnna'ya şöyle yazdı: 'Büyükanne ve büyükbaba iyiler. Ama onları uzun zamandır görmedim. Neden böyle olduğunu biliyorsun. Çok üzülüyorum, çünkü onları çok seviyorum ama maalesef yapabileceğim bir şey yok. Hayat şartları bunu gerektiriyor. Renee'yi ve anneanneni de uzun zamandır görmedim.'[18]

Üzücü bir hikâyeyi anlatan bu sözler iç savaşın ayak seslerini duyulduğu Aralık 1918'de yazılmıştı. Her ne kadar kırgınlık işaretleri olsa da bu durum İnessa'yı üzüyor gibiydi. Bu ayrılığın hayatları Lenin tarafından mahvedilen yaşlı Armandların mı yoksa proleter bir devrim içindeki burjuva geçmişinden utanan İnessa'nın kendisinden mi kaynaklandığı tam olarak bilinmiyordu. Önde gelen yoldaşlarından çoğu da orta sınıftandı ve bunu saklamamaya çalışıyorlardı. Partinin yandaşları burjuva sınıfından gelen başkanlarının geçmişini bile daha kabul edilebilir bir şekilde sunmaya çalışırken İnessa'nın bunu yapmayı kabul edip etmeyeceği şüpheliydi.

Armandların sebep olduğu üzüntü, en büyük çocukları Anna'nın da Lenin'in yolunu izlemiş olması ve hâlâ İnessa'ya yakın olmasıyla azalmıyordu. Diğer çocukları da devrime sıcak bakıyorlardı. Fakat akıllara şu soru geliyor: her şey için çok geç olana kadar aslında neyi savunduklarının farkına varmışlar mıydı? İnessa'yı ele geçirmiş olan drama ve tünelin sonunda görülen ışık tarafından esir mi alınmışlardı?

1918 yılının sonbahar ve kış ayları boyunca İnessa Astrakhan'daki İnna'ya birçok mektup yazdı. Ona toplumdaki devasa değişiklikleri anlattı. Varya öğrencilerin kendi öğretmenlerini seçebildiği bir güzel sanatlar okuluna gidiyordu. Andre de

yeni model okullardan birine -ilginçtir ki annesinin onaylama dığı yatılı okullardan birine- girmek üzereydi. Orada kendi öğ retmenlerini seçebilecekti.

Fedor bir savaş komitesinde çalışıyordu ama yakında muhte melen siyasi görüşlerini gizleyerek Kızıl Ordu'ya pilot-gözlemci olarak girecekti. Bu durum yakında onun tehlikeye atılmasına sebep olacaktı. Diğer oğlu Sasha Kızıl Ordu'da olmasına rağmen okullardaki aydınlatma çalışmalarına katılmak üzere Mogilev Bölgesine gidiyordu.[19]

İnessa hâlâ National Otel'de kalıyordu. İnna'yazdığı ve 'tatlı İnochka, tatlı küçük kızım, tatlı küçük kardeşim,' diye başlayan bir mektupta şöyle yazıyor: 'Varya ile aynı odada kalıyoruz... Biraz sıkışık ama dert etmiyoruz. Varya divanda kıvrılarak uyuyor. Her gün manzara resimleri ve portreler yapıyor. Geçen gün benim çok beğendiğim bir baş yaptı ama kendisi nedense beğenmedi.

Okulda sınırsız özgürlüğün tadını çıkarıyorlar... Şu anda sadece çizim yapıyorlar ama yakında 'konferansları' da olacak [ders yerine mi?]. Personeli olmayan bir atölyeleri var. Aslında şu an bir öğretmenleri yok çünkü seçemiyorlar. (Varya buna iftira diyor!).

Başka bir şey daha var. Bunu kabul etmek istemiyorum ama Varya söylememi istiyor. Tamam, itiraf ediyorum. Saçımı kestirdim. Bu suçu kendi elleriyle işleyen ise Varya. Bu kahramanca eylemi başaracağını söyleyerek beni kandırdı. Ne kadar saygısız bir kız değil mi? Fidya bana delirdin mi diye soruyor.'[20]

İnessa bu kez büyük baskı altındaydı. Sık sık aldığı görevlerden biri de Rus İşçileri Kongresinin organize edilmesine yardım etmekti. 'Senin de orada olmanı [muhtemelen delegelerden biri olarak] garantileyeceğim.' diyor İnna'ya. 'Böylece birlikte biraz zaman geçirebiliriz.'

Yakında tekrar 'Enternasyonalist' siyasetten bahsetmeye baş-

layacaktı. Devrim Almanya'ya doğru 'ilerliyordu'. Almanya ve Avusturya orduları arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Birbirlerinin adamlarını öldürüyor ve kendilerinin Bolşevik olduğunu iddia ediyorlardı. Karkov'da 40.000 Alman askeri ellerinde kızıl bayraklarla 'Kahrolsun Wilhelm, Kahrolsun Savaş!' diye bağırarak şehre girmişlerdi.

'Lenin'in 3 Ekim tarihli [kamuya açık] mektubunu ve Merkezi Komite kararlarını muhtemelen okumuşsundur. Bence bu olaylar son derece önemli. Sovyet Rusya tüm dünya proletaryasının beşiği olacak. ...'[21]

Bu doğruydu. Lenin'in halka mektubu Almanya'nın krizin eşiğinde olduğunu duyuruyordu. 'Bu kriz elbette iktidarın özgürlükleri için savaşan Alman halkına geçmesine yol açacak.' Lenin bu durumu 'Proleter Kızıl Ordu'yu kurmak için bir fırsat olarak görüyordu -'İşçilerin bir memleketi olmayacağı' yeni bir dünyada Avrupa'nın hatta tüm dünyanın ordusu olacak bir ordu.

Yanılıyordu. Rusya'da olanlardan korkan Alman sosyalist parti liderleri daha demokratik Menşevik tarzı politikaları savunmaya başlamış ve ünlü Spartakist ayaklanmasını desteklememişlerdi. 1919 yılında ayaklanma aniden sona erdi. Liderler Rosa Luxemburg ve Karl Liebnecht hapishaneye sevk edilirken zalimce öldürüldüler. Avusturya ve Macaristan'daki ayaklanma girişimleri de bastırıldı.

Bu da proleter orduya dair romantik hayallerin sonu oldu. Almanya faşizme ve başka bir dünya savaşma doğru gidecekti. Her ne kadar henüz konuşulmasa da Rusya'nın geleceğinde ise 'tek ülkede sosyalizm' vardı. O zamana kadar parti de ismini değiştirip birkaç ay içinde 'Komünist Parti' yapacaktı.

Başka bir mektupta ise İnessa yeniden ailesel haberlere dönüyordu. 'Baban... temelli Alyoshino'ya taşındı. Değirmeni için bir motor arıyordu ve sanırım buldu da.

'Artık Denezhnyi Lane'de bir dairemiz yok. Orada şimdi

Anna teyze Abram, Elena ve Katya yaşıyorlar. [Yani hâlâ Armandlarda.] Eskiden on bir kişinin yaşadığı yerde şimdi sadece dördü yaşıyorlar. Baban da Moskova'da olacağı zamanlar için orada kalacağı bir oda ayırttı.' Büyük ihtimalle Yapılar Komitesinden kaçmışlardı. Okulu henüz açılmadığı için Andre de orada kalıyordu.

Varya'nın yazısıyla bir de dipnot vardı: 'Ben de sana bir sürü saçmalık anlatacağım ama Anneminki kadar güzel bir şekilde değil.'[22]

İnessa Aralık ayında İnna'ya Varya'dan bahsediyordu. 'kime tutkuyla bağlı olduğunu biliyorsun. Bence o Varya'ya uygun biri değil. Varya ile konuşabilirim ama bunu acele etmeden ve sakin bir şekilde yapmalıyım.'[23] Peki, sürgündeyken sürekli İnna'yı teşvik ettiği o özgürlüğe ne olmuştu? Ona annesinin hiç hoşlanmayacağı birine dahi âşık olabileceğini söylerdi.

İnessa ve Lenin arasındaki ilişki yine değişmişti ama bu seferki değişim dramatikti ve İnessa'ya göre daha iyi olmuştu.

XIII.

MOSKOVA 1918

30 Ağustos Cumartesi günü Lenin Moskova Nehrinin kenarındaki Michelson fabrikasında kalabalık bir işçi topluluğuna hitap etti.[1] O gün St Petersburg Cheka'nın başkanı Mikhail Uritsky'nin Sosyalist Devrimci bir tetikçi tarafından öldürüldüğü haberi geldi. Kardeşi Maria ve ailesi Lenin'e ziyaretini iptal etmesi için yalvardılar ama o kabul etmedi.

Konuşmasını şöyle bitirdi: 'Bizim için sadece bir alternatif var –zafer ya da ölüm.' Kalabalığın arasından iki Sosyalist Devrimci –Novikov adlı bir adam ve Fannie Kaplan adlı bir kız- ona yaklaştığında binayı terk ediyordu. Aralarındaki mesafe azaldıkça Fannie'nin görüşünü netleştirmek için Novikov işçileri kenara iteliyordu. Fannie silahını çekti ve Lenin'e üç el ateş etti. Lenin

yere düştü. Sadece iki mermi ona isabet etmişti, her ikisi de sol omzundaydı ama biri göğüs kafesini geçip ciğerlerine zarar vermişti ve akciğer zarı içinde kanamaya sebep olmuştu.

Lenin aceleyle arabasına taşındı. Şoförü Stephan Gill son hızla Kremlin'e doğru gidiyordu, sarayın başka suikastçıların bekliyor olabileceği bir hastaneden daha güvenli olabileceğini düşünmüştü. Saraya vardıklarında Lenin yardımı reddetti, ceketini giydi ve üçüncü kata çıktı. Kapıyı Maria açtı. Lenin sakin bir açıklama yaptı: 'Sadece kolumdan biraz yaralandım.' Kişisel doktoru yaralarını sardı. O gece birçok uzman Lenin'i muayene etti ve kalp fonksiyonlarının normale döndüğünü söylediler.

O sırada Fannie Kaplan da Lubianka Meydanındaki Cheka Merkezinde sorgulanıyordu. Eski bir anarşistti ve Çar tarafından 'ömür boyu ağır çalışmaya' mahkûm edilmişti. Çalışma kampında yıllarını geçirmişti. Sosyalist Devrim partisinin bir üyesi olduğu halde kendi başına hareket ettiği konusunda ısrar etti. 'Bence o [Lenin] bir hain. Ne kadar uzun yaşarsa sosyalizm fikrini o kadar geriye çekecek. Yıllar boyunca.'

Komplo dedikoduları ortada dolanıyordu. Fannie Kaplan'ın tetiği çeken kişi olmadığı, sadece suçu üstlendiği iddia ediliyordu. Şoför Stephan Gill -tetikçiyi değil- sadece silahı gördüğünü söylemişti fakat silahı tutan elin bir kadın eli olduğunu sanıyordu. Bu sefer de tetiği çekenin başka bir kadın olduğu fikri ortaya atıldı. Bir de Kaplan'ın görüşünün çok kötü olduğu, hatta neredeyse kör olduğunu söyleyenler vardı. Teslim edilen silahla yerde bulunan mermiler -üç el ateş edilmesine rağmen dört mermi bulunmuştu- uyuşmuyordu.

O atmosferde adalet hızlı ve gizli işliyordu. Sverdlov Kremlin Komutanı Paul Malkov'a Kaplan'ı bizzat öldürmesini emretti. Eylem bir garajda, gürültüyü bastırması için açık bırakılan bir araba motorunun yanında gerçekleştirilecekti. Ceset hiç iz bırakılmadan yok edilecekti.[2]

Lenin birkaç hafta yatakta kaldı. Doktorları eğer mermi bir milimetre daha içeri girseydi ölmüş olabileceğini söylediler. Bu büyük bir şanstı.

Yanına çağırdığı ilk insanlardan biri İnessa'ydı. Kızı Varya ile birlikte Lenin'i bir kez ziyaret etti. Nadya İnessa'nın kızını bazı eski aile fotoğraflarına bakması için dışarı çıkararak İnessa'yı hayatını en önemli figürü haline gelmiş olan adamla baş başa bıraktı.[3]

Ziyaret her ikisi için de güzel geçti. İnessa İnna'ya şöyle yazdı: 'Lenin'e yapılan suikast hepimizi çok korkuttu. Bu olay bizi yeniden birleştirdi ve hatta daha da yakınlaştırdı. Halk da bu olaydan çok etkilendi... Mitinglere katılım daha fazla oluyor... Özellikle de her zaman ilk tepki veren yer olan Peter'de.

'Mektubunu bekliyorum. Bu mektubu gecenin ortasında ve yatağımda yazıyorum.'[4]

Bu yenilenen yakınlık İnessa için başka avantajlar anlamına da geliyordu. Lenin, Paul Malkov'dan onun için Kremlin yakınlarındaki Neglinnaya Caddesinde (şimdiki Manege Caddesi) bir ev ayarlamasını istemişti. Moskova'da liderlerin ve parti görevlilerinin operatör kullanmadan Kremlin ile daha iyi iletişimi kurabilmeleri için kapalı devre telefon sistemi uygulanmaya başlandığında İnessa'nın yeni evi sisteme bağlanan yerlerden biri oldu.[5]

İnna Afganistan'dan Moskova'ya döndüğünde bazı genç arkadaşlarıyla Kremlin'e geldi ve pervasızca Lenin'i görmek istediğini söyledi. Kapıdaki koruma onu geri çevirince eve gidip annesinin özel hattından Lenin'i aradı. Kimin aradığı sorulduğunda 'İnessa Armand' diye cevap verdi ve hemen bağlandı. Lenin telefonu açar açmaz konuşanın İnessa olmadığını anlamıştı. 'Kimsiniz?' diye sorunca 'Küçük İnessa' diye bir cevap aldı. Bu ismi ona sürgündeyken Lenin takmıştı. Lenin güldü. 'Küçük ama akıllı' dedi. Fakat maalesef onu ve arkadaşlarını kabul etmek için zamanı

yoktu.

Suikastı takip eden günlerde Nadya tuhaf davranmaya başladı.[6] Lenin ondan karısı olarak yanında kalmasını istediğinden beri İnessa meselesini hoş karşılıyordu. İnessa'yı seviyor gibi görünüyordu. *Lenin'in Hatıraları*'nda onu övdü hatta ölümünden sonra başka insanların İnessa hakkındaki yorumlarını da dâhil ederek kitabı yeniden bastı. Ayrıca onunla birçok ortak noktası da vardı –şekillendirmeye çalıştıkları parti ve savundukları feminizm gibi.

İnessa da Nadya'yı seviyordu. Ocak 1914'te ilk büyük ayrılışlarından sonra Lenin'e Paris'ten yazdığı uzun mektupta bunu dile getiriyordu. Üçlü bir ilişki talep ettiği için şüpheli gibi görünebilirdi ama başkalarına yazdığı hiçbir mektupta normalde sevgililerin eşlere göstereceği gibi davranışlar sergilediğinin işareti yoktu.

Doktorları Lenin'e istirahat etmesini önerdiler ve o da Moskova'nın yirmi iki mil güneyinde olan Gorki'nin köyündeki bir malikâneyi seçti. Orada ülkeyi yönetmeye devam edebilirdi. Nadya onunla gitmedi. Lenin Kremlin'e geri döndüğünde ise apar topar ayrıldı ve Moskova'nın kuzey doğusundaki Sokolniki Park'taki okulda kalmaya karar verdi. Orada Nadya'ya birinci katta küçük bir oda verdiler. Hâlâ guatrdan şikâyetçiydi ve düzenli olarak doktora görünmesi gerekiyordu. Hâlbuki Kremlin'de çok daha iyi bakılabilirdi. Normalde yanında kalması gereken bir zamanda kocasından uzaklaşıyordu. Yaptıkları sanki sessiz bir tepki gibiydi.

Rusya'ya geldiğinden beri dışlanmıştı. Ekim darbesinden önce Kshesinskaya'da rahatsız edilmişti. Ekim Devriminden sonra ise Aydınlanma Başmüdürü olarak atanmıştı ki bu yeni hiyerarşide hiç de yüksek bir unvan değildi.

Lenin'e yapılan suikasttan önce İnessa bir tehdit olarak görünmemiş olabilir. Lenin ile olan ilişkisi platonik düzeyde gibiydi ve

her ne kadar birbirlerine düşkün olsalar da Lenin'in pozisyonu dolayısıyla uzaklaşmışlardı.

Fakat birdenbire, Lenin önemli bir tehlike atlatınca, yatağının başucunda İnessa vardı -kimse Lenin'in izni olmaksızın yanına yaklaşamadığına göre bu durumun onun isteği olduğu da oldukça açıktı. İnessa'nın yeni ve geniş dairesi, hemen hazır olmasa da Kremlin'in duvarlarından sadece biraz ötedeydi -insanlar zaten Kremlin'de yaşadığını düşünüyorlardı. Tüm bunlar da bir eşin endişelerini gidermesine yardımcı olmuyordu. Belki de bu Nadya için bardağı taşıran son damlaydı. Kırgın olması kesinlikle anlaşılabilir bir durumdu.

Lenin ise bunu göz ardı ediyor gibi görünüyordu. Nadya'yı görmek için sık sık Sokolniki Park'a gidiyordu -genellikle akşamları işini bitirdikten sonra. Nadya'nın yine ayrılmayı teklif ettiği ve Lenin'in yine bunu reddettiği konuşuluyordu. Bu elbette mümkün ama doğrulanmış bir şey değildi.

O zamana kadar İnessa Lenin'in direkt desteği olmadan bile partide ilerleme kaydetmişti. Moskova Ekonomik Konseyi'nin başındaydı. Bu Moskova'daki benzer otuz sekiz konseyin en önemli olanıydı. Rusya'da yayımlanan Fransız dergisi *La Ille Internationale*'nin editörlüğünü yapıyordu ve aynı zamanda feminist bir grubun önde gelen ismiydi. Ayrıca Moskova Sovyetinin yöneticilerinden biriydi. Kongreye de Sovyet adına delege olarak katılmıştı. İnna'ya 'Gerçekten çok çalışıyorum,' diye yazdı.

İnessa'nın siyasi hiyerarşideki pozisyonu Ekim 1917'de Fedorla tanışan ve Fransızlardan biri olan akademisyen Yury Gautier'in Moskova günlüğünde de açıkça görülüyor. Gautier ailesi alakalı olmadıkları bir demiryolu patlamasıyla suçlanıyordu ve hem Yury hem de ağabeyi sorguya alınmıştı. Üniversite yeni rejime pek sıcak bakmıyordu -özellikle de yeni bir yasa on altı yaş üstü herkesin kaydolabileceğini belirttikten sonra- ama vagonları havaya uçurmak da akademisyenlerinin memnuniyetsizliklerini

göstermek için tercih ettiği yollardan biri değildi.

Yury günlüğüne şöyle yazmıştı: 'Kör talihin seni nasıl ilişkiler le karşılaştıracağını kesinlikle bilemiyorsun... Dün yardım edecek birilerini bulabilir miyim diye bakınırken Fedor Armand'a rastladım. Çocukluk arkadaşım ve aynı zamanda onun annesi olan ünlü Yoldaş İnessa'dan yardım istememi önerdi... Bugün ondan Askeri Bölge komutanı Muralov'a yazılmış küçük bir not aldım: "Saygıdeğer Yoldaş. Yury Vladimirovich Gauiter ile olan tanışıklığımı kabul etmenizi rica ediyorum. Size minnettar olacağım. İnessa Armand."'[7]

İnessa'nın da bildiği gibi istemesi yeterliydi. Bu onun sahip olduğu gücün bir göstergesiydi. Otorite sahibi herkes onun Lenin'in hayatındaki rolünü biliyordu. Gauiter bu meseleden tekrar bahsetmiyor ama Moskova'daki hayatını dört yıl daha günlüğüne yazmaya devam ediyor, yani üzerindeki baskının ortadan kalktığı açık.

Gauiter'e yardım etmesinden kısa bir süre sonra İnessa kendini bir kez daha Lenin'e karşı partinin sol kanadındaki yoldaşlarıyla işbirliği içinde buldu -hem de aralarındaki ilişkinin yeni dinamiğine rağmen.

Lenin fabrikaları işçilerin yönetmesi fikrinin pek de başarılı olmadığını fark etmişti. İş disiplini fikrini -üretim verimliliğigeliştirdi ve hem İnessa'yı hem de Buharin'in Baugy Grubunu şoke etti. Onlara göre işçiler artık halk için çalıştıklarından dolayı verimlerinin düşmesi bir lanetti.

Lenin yine de önündeki gerçeklerle yüzleşmeye devam etti. Aslına bakılacak olursa işçi komitelerinin yaptığı ilk şey kendileri için yüksek maaş zamlarını oylamaktı. Lenin isteksiz de olsa imkânsız görünen şeyi yaptı. Zaman zaman heyetler tarafından desteklenecek idari müdürlerinin atanmasını emretti.

Aynı şey iç savaş sırasında orduda da olacak ve yaşanan kaosa ilaveten ulusu daha da karıştıracaktı. Komutanların askeri ko-

miteler tarafından seçilmesi sistemi yürümüyordu. Leon Troçki Kızıl Ordu Komutanı olarak 'harita bile okuyamayan' adamlar tarafından ilkel operasyon planları çizildiğini söyledi. Sonuç ise kaçınılmaz yenilgiydi.

Troçki düzenli ordunun memurlarını geri çağırdı ve eğer görevlerini yapmazlarsa ailelerine zarar vermekle tehdit etti. Rütbeye saygıyı geri getirdi, asker komitelerini dağıttı, maaş farkı ve ayrıcalıkları da yeniden uygulamaya koydu. Yeni gelişmeler askerler tarafından öfkeyle karşılandı. *Pravda*'dan yine sol kesimin isyan haykırışları yükseliyordu. Gerçi İnessa haykırmayı başkalarına bırakıyordu.

Zor bir başlangıçtan sonra, Beyaz güçler öne geçtiklerinde Troçki'nin yeni politikası çatışmaları kazanmaya başladı. Lenin de elbette Troçki'yi destekliyordu. Cephede savaş kazanmak sosyalist teoriden daha önemliydi.

İnessa tehlikeyle dans ediyordu ama Lenin'i biliyordu –Lenin'in her zaman onun yanında olduğunu, başkalarını mahrum bıraktığı düşünce özgürlüğünü kendisine verdiğini de biliyordu. 'İşçinin vatanı yoktur' konusu hakkında yaptıkları uzun tartışmada bunu görmüştü. İnessa her ne kadar fikirlerini savunsa da sonunda o ne yaparsa yapsın her zamanki gibi Lenin'i destekleyecekti.

Ütopik teorilerine fazla bağlı kalan ve ani değişimlere ayak uyduramayan sol kesim Lenin için büyük bir sorundu. Lenin her zamanki gibi pragmatist düşünüyordu. Daha önce, 1917 yılında sağ kanattan Kamenev'in idam cezasının kaldırılmasını önerdiğinde Lenin şöyle demişti: 'İdam mangası olmadan bir devrimi nasıl yürütebiliriz?'

1918'in son aylarında, devasa bir terör organı haline gelen Cheka tüm Rusya'da her yere ulaşan kolları ile, her geçen gün daha korkunç eylemler yapıyordu. İşkence teknikleri bölgeye göre değişiyordu; kurbanın ellerini yakmaktan tutun da vücudu-

na farelerle dolu kapısı açık bir kafes bağlamaya kadar. Böylece fareler sadece yollarındaki şeyleri yiyerek dışarı çıkabiliyordu. Ya da kurbanı büyük bir fırına kapatıyorlardı.[8]

Cheka rehin 'toplama' işini çoğu zaman rastgele yapıyordu, caddeden geçen sıradan insanları götürüyorlardı. Terör tam da buydu- gecenin ortasında kapının çalınması korkusuyla yaşayan insanları kontrol etmek. Lenin, Sverdlov ve hatta Troçki bile bu kontrolü azaltmak için yapılan her girişime her zaman karşı çıkıyorlardı.

Ekim devriminden beri yavaş yavaş gelişmekte olan iç savaş 1918 yılında ciddi bir hal aldı ve Nisan 1920'ye kadar devam etti. Taktiksel bakış açıları ve amaç farklılıklarından dolayı karmaşık bir yapısı vardı. Fakat zamanla farklı gruplar içinden General Denikin ve Amiral Kolchak yönetiminde iki ana Anti-Bolşevik ordusu oluştu. Önde gelen üyeleri arasında devrimden olumsuz etkilenen yöneticiler ve Kazaklar vardı. Cephelerin çoğunda Müttefikler de onlara destek oldu.

Başka güçler de vardı- Avrupa savaşında Rusya için savaşmış ve şimdi Samara bölgesinde özerk bir hükümet kurma girişimi planlayan sağ kanattan Sosyalist Devrimciler tarafından desteklenen büyük bir Çek birliği gibi. Ayrıca kimi zaman taraf değiştiren ve Cheka kadar barbar olabilen köylü orduları ve ormanlarda yaşayan 'Yeşiller' adlı haydut grupları vardı.

Kaosun merkezinde yiyecek ihtiyacı vardı. Lenin kıtlık için açgözlü zengin kulakları suçluyordu ama aslında çoğu kulak zengin değildi ve sadece basit komün liderleriydiler. Çoğu bölgede aileden aileye gezen tek bir at oluyordu. Kulaklar kış için yiyecek depolamaya ve fazla yiyeceği de şehirlere satmaya alışıklardı ama enflasyonun etkisiyle artık kazandıkları paranın bir anlamı kalmamıştı.

Ülkede ilerlerken tahıl isteyen iki taraftan ordular göz önüne alındığında -çoğu zaman tahıl ambarlarının yerini söylemeleri

için köylülere işkence ediyorlardı- 1918 yılının Temmuz ve Ağustos ayları arasında yaklaşık 300 köylü isyanının çıkması hiç de garip görünmüyordu.

Lenin ordularla aynı amaçla yiyecek tugayları gönderdi ve şehirlere yakın yerlerde trenlerdeki yolcuları kontrol etmeleri için birlikler oluşturdu. Yanlarında izin verilen küçük bir miktar yiyecekten fazlası olan yolculardan yiyecekleri alınacaktı. Bu da başarısız oldu çünkü 'bagmen'de aynı şeyi yapıp canları istediği gibi yağma yapıyorlardı.

Şehirlerde ise durum daha çaresizdi. Aç çocuklar normalde atların çekmesi gereken arabaları çekiyorlardı. Her geçen gün daha fazla insan yiyecek kaynaklarına daha yakın olan şehir dışına kaçıyordu. Boris Pasternak'ın *Doktor Jivago* adlı eseri de bunları anlatır.

1919 yılının başlarında Lenin'in devrimi Rusya'nın dört farklı bölgesinde ciddi askeri tehdit altındaydı –İngiliz ve Fransız ordularının Anti-Bolşevik güçlerini desteklemek için gittiği Murmansk ve Archangel gibi kuzey bölgeleri de dâhil. Güney ise zaten Beyaz Rusların kontrolü altındaydı. Doğuda, Sovyet güçleri Sibirya, Urallar ve Orta Volga bölgesinde etkisiz kalmıştı. Kuzeybatıda Nikolai Yudenich adlı başka bir General St. Petersburg'a saldırmayı planlıyordu.

Kızıl Ordu'nun yüksek yetkili Başkomutanı Troçki ise özel bir mutfağı olduğu söylenen ve silahlandırılmış bir trenle cepheler arasında gidip geliyordu. 1919 ortalarında Beyaz ordular başarılı olacaklarmış gibi geliyordu. Denikin Moskova'yı hedef alan üç kollu kıskaç saldırısı yapmıştı -Caucasus'dan Volga'ya doğru hareket eden Baron Wrangel; Tsartsyn'den bir Don ordusuyla ilerleyen General Sidorin; Karkov'dan gelen ve ana demiryolu hatlarını kontrol eden Mai-Maevsky. Fakat sınır çok geniş olduğu için geriden destek almak çok zordu. Süvari liderleri emirlere direndiler. Generaller arasında da anlaşmazlık vardı. Kızıllar ka-

zanmaya başladı.

Bu durum karşısında İnessa tüm işlerine ek olarak bir de 'kadın problemine' geri döndü. Çünkü her geçen gün fabrikalardan ve tarlalardan daha çok erkeğin Kızıl Ordu'ya katılmak için çağrılıyordu ve kadınlara sınırda hem sağlık hizmetleri için hem de savaşa katılmak için ihtiyaç vardı. Dolayısıyla kadınlar önemli hale gelmişti.

İki tarafta da kadınlardan oluşan bölükler vardı- bunlardan en ünlüsü Maria Bochkareva'nın saçlarını tıraş edip pantolon giyen Kadın Ölüm Taburu'ydu. Bochkareva disipline önem veriyordu. 1917 Temmuz'unda Kerensky'nin başarısız saldırısının karmaşası içinde Bochkareva kızlarından birini askerlerden biriyle bir köşede seks yaparken bulmuştu ve kıza süngüsünü saplamıştı.[9]

İnessa'nın feminist grubu *Rabotnitsa*'nın editörlüğü çevresinde inşa edilmişti. Bu kadın dergisini 1914'te İnessa, Nadya ve Lenin'in kardeşi Maria çıkarmışlardı. Dergi St. Petersburg'da çıkmaya devam etti ve İnessa Moskova'da bir de kardeş dergi çıkarmaya başladı. Dergilerin ikisi de uzun ömürlü olmadı ama yerlerini günlük gazetelerde kadın köşe yazarları aldı. Böylece daha geniş bir kesime ulaştılar.

Gelgelelim İnessa ve arkadaşlarının yeni ilgi alanları savaşın gerektirdiklerinin dışındaydı: geçmişin bir yansıması olarak gördükleri eski moda aile yapısını sosyalizme uyarlamak istiyorlardı.

İnessa bu yeni harekette Lenin'in de desteğini alarak Alexandra Kollontai kadar göz önünde olmaya başladı. Arkasında ise Sverdlov vardı. Bu iki kadın [Alexandra ve İnessa] doğuştan rakiplerdi ve hiçbir zaman arkadaş olamamışlardı. Rekabetin nedeni siyasi değildi çünkü her ne kadar Alexandra'nın fikirleri cinsiyet özgürlüğü konusunda bir adım ilerde olsa da yaklaşık olarak aynı görüşlere sahiplerdi. Asıl farklı olan kişilikleriydi.

Kollontai, İnessa'nın da 1908'de Mezen'den dönüşünde katıldığı ilk kadın konferansına bir heyet organize etmişti. İnessa'nın parti üyesi bile olmadığı o zamanlarda Kollontai devrimci çevrelerce tanınıyordu.

Akıllı bir kadındı, donanımlı bir teorisyendi ve topluluk önünde harikaydı -İnessa'nın da başarılı ama en iyi olmadığı bir konu. Alexandra göz alıcıydı ama aslında içinden geleni yapardı ve zamana uygun giyinen İnessa'nın aksine sıra dışı ve renkli kıyafetler giyerdi.

Her ne kadar Kollontai Ekim darbesinden sonra Merkezi Komiteye atanan tek kadın olsa da Brest-Litovsk barış anlaşması sırasında korkuyla istifa etmişti. İnessa ise çok fazla düşünmeden Moskova Sovyetinin aleyhinde oy kullanmıştı.

Alexandra yeni liderlerin önde gelenlerinden biri olan Alexander Shylyapnikov'un sevgilisiydi. Daha sonra, 1917 yılında, iri yarı ve yakışıklı bir denizci olan Paul Dybenko'ya âşık olmuştu. Dybenko ile Podovski'nin kendini sürüyü idare edecek ünlü bir ajitatör olarak görevlendirmesinden sonra tanışmıştı.

Kerensky'i fazla ziyaret etmesiyle tanınan Dybenko, kırk beş yaşındaki Alexandra'dan on yedi yaş gençti. Ekim darbesinden sonra donanma komutanı olmuş, Alexandra ile evlenmekte ısrar etmiş -yeni sivil sistemde- ve Brest-Litovsk'a aşırı ateşli bir şekilde karşı çıkmıştı: Savaşmayı bırakmayı reddetmiş, denizcilerini karada kullanmış ve geçici olarak da olsa St Petersburg'daki Alman ilerleyişini kontrol etmişti.

İtaatsizliğinden ötürü vatan hainliği suçlamasıyla tutuklanmış ve neredeyse donanma içinde bir isyana neden olmuştu. Alexandra onun asılacağından korkmuş ve Lenin'e koşmuştu. Dybenko affedildi ama partiden çıkarıldı. Bu olayların da Alexandra'ya hiçbir faydası olmadı. Artık Merkezi Komitede yeri yoktu. Yetenekleri biliniyordu ama bir taktik ustası tarafından eğitilen İnessa'nın sahip olduğu siyasi kavrayış yeteneğinden

yoksun kalmıştı.

O zamana kadar feminist ajanda bir ölçüde gerçekleşmişti. 1917 Şubattaki devrimden sonra kadınlara siyasi ve sosyal haklar verilmişti -özellikle evlilik konusundaki yeni uygulamalarla. Ekim ayından sonra boşanma konusundaki tüm kısıtlamalar kaldırıldı, artık eşlerden sadece birinin isteği yeterli olacaktı. Gayrimeşru çocuklara da diğer çocuklarla aynı haklar verildi. Kadınlar eşit miktarda iş için erkeklerle eşit para alacaklardı -en azından teoride.

1917'de, bu kanunlar Rusya'yı çoğu batı ülkelerinden ileriye taşımıştı ama hâlâ büyük oranda ataerkil bir yapıya sahipti -ve on beş milyon köylü aile yine değişikliklere karşı çıkmıştı. Köylüler dünyanın yaşanılan alanlarının altıda birini işgal eden 160 milyon nüfusun yüzde yetmişini oluşturuyorlardı ve muhafazakârlardı.

1918 yılı Mayıs ayında İnessa Rusya çapında bir Çalışan Kadınlar Kongresi düzenledi. Kongre çok fazla dikkat çekmedi. Bunun nedeni belki de İnessa'nın kongreye gereken dikkati göstermek için fazla meşgul olmasıydı. Moskova'ya sadece 130 vekil geldi -çünkü İnessa'nın daha sonra söylediğine göre fabrikadaki çoğunluk Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerdi. Fakat her şeye rağmen vekillerden bazıları Lenin'i görmek istediklerinde İnessa o sihirli elini salladı ve Lenin platformdaydı bile. Kayda değer çok şey söylemese de misafirperverliğiyle misafirleri etkilemişti.

Haziran ayında ise İnessa ulus çapında bir çalışan kadınlar kongresi düzenlemesi için Kollontai ile birlikte bir komisyona seçildi. Onlara bir ofis, personel ve vekil toplamak icin gereken kadın ajitatörler bulmaları için küçük bir bütçe verildi.

Organizasyon şaşırtıcı derecede başarılı oldu. Kongre için beklenen 300 delege yerine 1.147 kızıl fularlı kadın Moskova'ya geldi. Uzun ve tehlikeli bir yolculuk yapmışlardı, tüm Rusya boyunca savaş noktalarından geçmiş ve hem onların hem de ço-

cuklarının nasıl konaklayıp yiyip içecekleri sorusuyla neredeyse bir kriz yaratmışlardı. Sadece çorba ve lapayla yetinmek zorundalardı, muhtemelen uyuyacak bir yer de bulmuşlardı.

Ertesi gün, Moskova Duma'sının eskiden kullandıkları Meclis Binasında toplandılar. Elwood şöyle yazdı: 'Bu iki kadın oturup binden fazla kadına baktıklarında bir çeşit tatmin ve başarı hissi duymuş olmalılar.'

Fakat söylemek zorunda oldukları şey herkes tarafından hoş karşılanmamıştı. Önemli konuşmalarından birinde İnessa uzun saatler çalıştıktan sonra eve dönen kadınların 'yemek yapma, temizlik ve çocuk büyütme denen ev köleliliğini' yaptığını söyledi. Problemin komünal yemekhaneler, çamaşırhaneler, okullar ve bakımevleri ile çözülebileceğini söylüyordu. Böylece kadınlar diğer aktiviteler için özgürleşebilirlerdi – ki bu sözleri 'Çocuklarımızı terk etmeyeceğiz' bağırışlarıyla karşılandı. Muhakkak ki İnessa kolektif hayatın kendi sorunlarını çözeceğine inanmıyordu. Andre'nin devlet yatılı okullarından birine kaydolmasına bile şiddetle karşı çıkmıştı.

Kollontai onu 'Büyük Aşk' –bu yazacağı romanın da adı olacaktı- dediği yeni bir tür ilişkiye dair geliştirdiği daha pozitif bakış açısıyla takip etti. Bu bir nevi kıskançlıktan ve bencillikten arınmış cinsel bir cennet gibi olacaktı. Bu mutluluğa ulaşmanın nesiller alacağını da söyledi. Fakat bu arada insanlar ilişkilerinde daha fazla eşitlik ve dürüstlük sağlamaya çalışırlarken ilişkileri uzun süreli veya tek eşli olmak zorunda değildi.[10] Kollontai'nin kadınlar için sınırsız cinsel özgürlük fikirleri arasında en dikkat çekici olanı buydu. Lenin, Nadya ve İnessa ise bu fikre katılmıyorlardı.

Lenin, Sverdlov ve Buharin de konuşma yaptılar. Onların da kongreye katılması otoriteyi güçlendirdi. Bunca kadının arasında yüzden fazla köylü kadını olduğunu görmek ise cesaret vericiydi. İnessa kongreye katılmayan kadınlara yerel feminist gruplar

oluşturmalarını önerdi. Delegeler bu grupları kontrol edebilir ve böylece Moskova'da üretilen fikirler tüm ülkeye yayılırdı.

Kongrede 'kadın problemi' hakkında yapılan tüm bu konuşmalardan ve tartışmalardan çıkarılacak ders şuydu: yasaları değiştirebilirsiniz ama kurulu düzeni öyle kolay değiştiremezsiniz. Yine de Aralık 1918'de Merkezi Komite İnessa'yı bu amaçla çalışan kadınlar arasında ajitasyon ve propaganda yapılması için oluşturulan yeni Şehir Komitesinin başkanı olarak atadı –Kollontai'yi pek de mutlu etmeyecek bir atama.

O zaman aralarında bir tartışma çıkması için pek fazla olanak yoktu. Kollontai Mart 1919'da Güney sınırında beş aylığına propagandacı olarak görev yapması için çağrıldı. İnessa ise çoktan başka bir görevi üstlenmişti. Batı Sınırında savaşmakta olan 45.000 askerin geri dönüşünü ayarlamak için Fransa'ya giden üç kişilik Kızılhaç grubu içindeydi.

Bu görev tehlikeli olabilirdi. Polonya'ya giden başka bir Kızılhaç grubunun dört üyesi bir tarlaya götürülüp vurulmuş ve yine Kızılhaç'tan ikinci bir delegasyon Macaristan'da tutuklanmıştı.

Fransa ile ilişkiler özellikle kötüydü. Rusya'da 100 Fransız vatandaş rehin olarak tutuluyordu. Fransız askerleri Beyaz ordularıyla birlikte Rusya'ya karşı savaşıyorlardı. Ayrıca tüm gelişmiş Avrupa ülkelerinin liderleri devrimin kendi işçilerini etkileyeceğinden korkuyorlardı. Daha önce Çar'a himayesini öneren George V., bunun İngiliz işçileri üzerindeki etkisinden korkularak teklifini geri almaya zorlandı.

Fransız Hükümeti Kızılhaç kılıfına kanmamıştı, en azından Rus askerleri için geri dönüş ayarlamaları yapılırken. Muhtemelen İnessa'nın Fransa'daki geçmişini biliyorlardı ama yine de Rusya'da tutulan Fransız askerlerinin serbest bırakılmasını istiyorlardı ve Rus askerlerinin devre dışı bırakılması da şarttı.

İnessa Aralık ayında Astrakhan'daki İnna'ya şöyle yazdı: 'Neredeyse orada kalan Rus askerlerini almak için Fransa'ya

gidiyordum ama Alman olayları yüzünden gidemedim. Bence Almanya'daki devrim daha fazla geliştikçe başarılı olabiliriz. Her şey o kadar çabuk oluyor ki! Çok çabuk, canım. Burada her geçen gün bize en az bir devrim getirmezse mutlu olamayız diye espriler yapıyoruz... Sensiz olmak çok zor, benim küçük kızım. Seni binlerce kez öpüyorum."[11]

Gerçekte, Alman hükümeti gitmelerine izin vermeyecekti çünkü Sovyet hükümetiyle ilişkiler çok gergindi ve deniz yoluyla gitmek zorundaydılar. Fransızlar kişisel muafiyetleri konusunda güvence vermişlerdi ama görevi propaganda yapmak için kılıf olarak kullanırlarsa sınır dışı edilecekleri konusunda onları uyarmışlardı.[12]

İnessa'nın niyeti tam da propaganda yapmak olmasına rağmen görevin öncelikli Sovyet amacı Fransız hükümetiyle resmi bir barış imzalama konuşmaları için zemin hazırlamaktı-çünkü Müttefiklerin hepsi Sovyet hükümetini tanımayı reddetmişlerdi. Meseleyi Versay Barış Konferansı'nda konuşulmak üzere bir kenara bırakmışlardı.

Görevli delegelerin üçü de tecrübeli Bolşeviklerdi ve Fransızcayı akıcı bir şekilde konuşuyorlardı. Grubun başı İnessa'nın 1912'de St. Petersburg'daki yeraltı faaliyetlerinde beraber çalıştığı D.Z. Manuilsky ve diğer üye de Jacques Davtyan'dı.[13]

Polina Vinogradskaya iki adamın da diplomatik bir göreve uygun resmi kıyafetler aldığını kaydetmiş. İnessa ise Rusya'ya geldiğinden beri çok sevdiği günlük ve sıradan elbiselerinden birini giymeyi planlamıştı. Modaya uygun kıyafetler almanın sadece boşa para harcamak olduğunu söyledi. İnessa'nın yol arkadaşları, Fransızların Rus erkekleri iyi dikilmiş takımlar giyerken karılarını çaput giymeye zorladıklarını düşüneceklerinden endişe ettiler.

Üç delege en sonunda 4 Şubat 1919'da bir gemiyle yola çıktı. İnessa St. Petersburg'dan İnna'ya yazdığı mektuba; Sasha'ya,

Fedor'a ve Lenin'e diye üç mektup daha ekledi. 'Bu sonuncusunu sadece sen bileceksin... Şimdilik bunu kendine sakla. Geri dönüş düğümüzde yırtıp atarım. Eğer bana bir şey olursa... O zaman mektubu Vladimir İlyiç'e bizzat vermek zorundasın... Maria İlyinichna'nın çalıştığı *Pravda* ofisine git, ona mektubu ver ve mektubun benden V.İ'ye olduğunu söyle. Mektup mühürlü bir zarfın içinde.' 'Özel bir tehlike' beklemiyordu ama 'sadece gerek olursa diye' yazmıştı.[14]

21 Şubat günü Dunkirk'e ulaştılar. Bagajlarının arandığını öğrendiklerinde çok sinirlenmişlerdi. Bir milyondan biraz daha fazla ruble ve 49.000 İsviçre Frangına el konulmuş ve Malo-Des-Bains'de sürekli gözetim altında kalmışlardı.

Fransızlar bu tür ihtiyaçları karşılayacakları için çevirmen ve sekreter gibi personel getiremiyorlardı, Moskova ile şifreli haberleşmeleri yasaktı ve Fransız Dışişleri Bakanlığı da ilk mesajlarını ana dillerinde aktarmayı reddetti. Rusya'ya gönderilmeleri görüşülecek olan Rus askerlerini bile görmeye gönderilmediler.

Geldikleri haberi sosyalist çevrelerce alınmıştı ve birkaç gün sonra *Le Populaire*'den bir gazeteci Malo'ya geldi ama İnessa'dan sadece birkaç kısa cümle duyabildi.

Dış dünyayla bağlantıları emirleri kısıtlı olan Yarbay Wehrlin'den ibaretti. Bu durumdan şikâyet ettiler. Sovyet Dış İlişkiler Sorumlusu G.V. Chicherin'e ulaşmaya çalıştılar ve ondan duruma müdahale etmesini istediler fakat Fransızlar Chicherin'i göndermeyi reddettiler. Gözetim artırıldı.

Kilitlenip kalmışlardı. Albay Langlois Wehrlin'in yerini aldı ve emirleri onlara daha fazla faaliyet alanı verdi: böylece Moskova ile askerlerin geri iadesi konusunda iletişime geçebileceklerdi. Fransız görevlileri eşliğinde Rus kamplarını ziyaret etmelerine izin verildi. Manuilsky ve Davtyan bunu kabul etmeye hazırlardı ama 'Madam Armand karşı çıktı.' Langlois onun 'görüşmelerin kesilmesini' istediği sonucuna vardı -bu tam da İnessa'nın fikrini

yansıtıyor gibiydi.

Rus Kızıl Haçı şartların kabul edilebilir olduğunu söyledi. Manuilsky ve Davtyan da bu fikre katılıyorlardı. Fakat Madam Armand 'aynı fikirde değildi' ve bu sefer yalnız da değildi. Chicherin Dış İşleri Bakanlığı'nı serbest bırakılan Fransız vatandaşlarını tekrar tutuklamakla tehdit etti. Fransızlar öfkeyle tekliflerinin kabul edilmesini istediler aksi halde görevliler sınır dışı edilecekti.

Richard K. Debo İnessa'nın 'giderek daha rahatsız olduğunu' yazmış. Diğer iki yol arkadaşının aksine Langlois'in deyişiyle İnessa 'nefretle dolu bir zihne' sahipti. Ziyaretlerinin amacına ulaşması gerektiğini söylüyordu. Manuilsky ve Davtyan'ın çok kolay ele geçirildiklerini düşünüyordu.

Langlois İnessa'nın 'olağanüstü sinsi' olduğu sonucuna varmıştı. İnessa cesaret konusunda tecrübeliydi ve ne yaptığını iyi biliyordu. Albaya işkence etmekten zevk alıyordu. Mesela gözetimcisi çaresizce pencereden bakarken o *Le Petit Parisien* dergisi için poz vermek gibi yaramazlıklar yapıyordu.

Yaptıkları İnessa'ya fesatlık konusunda başka fikirler vermişti. Bir sonraki planı uydurma bir kaçış planı yapmaktı. Fransız polisi çok korkacaktı. Grubun egzersiz yapmasına izin verilen kumsalın kenarına hızlı bir araba park edilecekti. İki silahlı adam korumaları alt edeceklerdi ve İnessa'yı Paris'e götüreceklerdi. 1 Mayıs günü orada gururlu bir çıkış yapacaktı.

Plan tabii ki saçmaydı. Tam da İnessa'nın istediği gibi plan polisin eline geçti. Gerçekten böyle bir kaçış planı olduğuna inandılar ve İnessa'yı, hatta tüm grubu kurtarmak için bir teşebbüs olacağından korktular. Üç Komünistin (yeni adları buydu) Dumont d'Urville'ye aktarılması için bir emir yayınlandı. Bu gemiyle Rus asker grubu geri gönderilecekti. Demir alana dek gemide tutulacaklardı.

Manuilsky, Polonya'daki Kızıl Haç grubunun başına gelenleri

düşünerek taş kesildi. Langlois'e endişeyle 'Fransızlar kıyıda ve gemide kimseye müdahale etmeyeceklerini garanti ediyorlar mı?' diye sordu ve evet cevabı aldı. Yine de tamamen ikna olmamıştı. Polonya'daki gruba da öldürülmeden önce sınır dışı edilecekleri söylenmişti.

Üç gün sonra rahat bir nefes aldı. Gemi içinde bin Rus askeriyle birlikte demir aldı. Fakat zorluklar sona ermemişti. Gemi muhtemelen Baltık denizindeki buz yüzünden Rusya'ya değil de Finlandiya'ya; Hango'ya vardı. Devrim tehlikesinden korkan Fin otoriteleri ne görevlilerin ne de askerlerin gemiden inmesine izin verdiler. En sonunda trenle Rusya'ya geçmelerine razı oldular.

İnessa Hango'dayken Minsk 38. Hava Filosunda pilot olarak görev yapan Fedor vatan hainliği şüphesiyle tutuklandı. Bir askeriye öğrencisi olarak her zaman biraz kibirli olmuş ve dikkatli olmanın gerektiği zamanlarda fikirleri konusunda oldukça rahat davranmıştı. Belki de annesinin -ve Lenin'in eskisinden daha fazla güçlü olduğu- yüksek yerlere ulaşabilmesinden cesaret almıştı. Belki de Ekim devrimi sırasında Moskova'daki sağ kanada gösterdiği sadakat dikkat çekmişti.

Her ne olursa olsun Fedor'un başı bu kez beladaydı. Annesi ise müdahale etmekten uzak, yanlış gemide ve yanlış limandaydı. Yani ona yardım edecek durumda değildi. Yeni bir komutanın yönetimi altındayken suçlanmıştı ve bu komutan onun yazdığı dokümanların orijinalliğinden şüphe ediyordu. Ayrıca Fedor eski rejimde de çalışmış bir görevli olduğu için yeni rejime bağlılığından da emin olunamıyordu. Fedor'u ve iş arkadaşlarını emirleriyle canından bezdiriyordu ve bu durum Fedor'un tutuklanmasıyla sonuçlanmıştı.

Fedor Kremlin'e telgraf göndermek için izin aldı. Lenin hemen cevap verdi, İnessa söz konusu olduğunda her zaman yaptığı gibi. Minsk bölgesindeki Ordu Komutanına 3 Mayıs günü 38. Hava filosunda görev yapan F.A. Armand'ı kişisel olarak tanıdığını, eski

bir çalışan olsa da güvenilir olduğunu ve Komünist olmadığını belirten bir yazı yazdı. 'Kızıl Ordu yoldaşlarından ondan şüphe etmemelerini istiyorum.'

Üç gün sonra Ordu Komutanı Lenin'e cevap verdi: 'Batı Kanadı Komutanı tarafından tutuklanan Armand serbest bırakılmıştır. 38. Müfreze Komutanı görevden alınmıştır.'[15]

Böylece komutan belasını bulmuş oldu -İnessa en sonunda Moskova'daki evine varabildiğinde bunu öğrendiğinden dolayı rahatlamış olmalı. Bu olay onun ne derece güçlü olduğunun bir başka kanıtıydı. Fakat İnessa tüm o aklı bir karış havada idealizminin yanında gerçekçiydi de. Gücünü çok dikkatli bir şekilde kullanıyordu ve hatta bazen bunun için uzun zamandır tanıdığı insanların alınmasına yol açabiliyordu.

Temmuz ayında, 1919 yılının 'güzel bir yaz ortasında', Yury Gautier günlüğüne şöyle yazdı: 'Son bir not daha, İnessa Georges Wilken'e kefil olmayı kabul etmedi; bu ona gençliğinde aşılanan misafirperverlik anlayışı olsa gerek. Doğrusunu söylemek gerekirse ben ondan bile böyle bir şey beklemiyordum.'[16]

İnessa'nın böyle davranmak için elbette bir nedeni olmalı. Georges Wilken İnessa'nın evliliğinden kısa bir süre sonra o ve kardeşleri tarafından Pushkino'da sahneye koyulan *A Tale of Summer* (Bir Yaz Hikâyesi) adlı tiyatro oyunundaki bir aktördü. İnessa'nın ona yardım etme konusundaki isteksizliği burjuva geçmişiyle arasında bir mesafe koymak istemesinden kaynaklanmış olabilir fakat sadakatsizlik pek de huyu değildi. Georges Wilken'in sicilini bozacak bir hata yapmış olması daha mümkün görünüyor.

Yury Gautier'in üslubunun sertliğine ve kullandığı 'ondan bile' gibi kelimelere bakılırsa sadece birkaç ay önce İnessa'nın onu çalışma kampından hatta ölümden kurtardığını unutmuş görünüyor. O zamanlarda Cheka kaslarını açmaya çalışırken tutuklanmak an meselesiydi. Bir patlamayla ilgili olduğundan şüphe edilmesi, hiç alakası olmasa bile, bir kişinin vurulması için

yeterliydi. Özellikle de klasik bir burjuva olan Yury Gautier gibi biri için. Yine de onun bakış açısında İnessa hâlâ diğer taraftaydı –ve şeytana korkunç derecede yakındı.

İnessa Mezen'de tanıştığı, 1914'teki Brüksel Konferansındaki partneri ve eski bir yoldaşı olan Ivan Popov'un ricasına da olumsuz cevap vermişti. 'Sevgili İvan,' diye başlıyor: 'Ne yazık ki Boris Konstantinovich Viktorov için hiçbir şey yapamam.' Cheka'nın başkanı ve Rusya'nın en korkulan adamıyla bizzat görüşmesini tavsiye ediyor ve şöyle diyordu: 'Seni görmekten çok mutlu olurum Sevgili İvan, bir akşam bize gel. Genelde hep evdeyiz.'[17]

Bir yıl sonra, Gautier bir kez daha Pushkino'daki eski Armand evini ziyaret edecekti. İzlenimlerini şöyle kaydetmişti: 'Bir zamanlar yaşamın filizlendiği o yer nasıl da korku ve umursamazlıkla dolmuş! E.E [Alexander'ın babası]'nin evi bir kulübe dönmüş; her şey yağmalanmış, her yer dökülüyor ve akıyor; A.E'nin evi [Alexander'ın iki amcasından biri] bir bakımevi olmuş ve odalarda tek bir eşya bile kalmamış.

İki yaşlı kadın bir yaşlılar evine tıkılmışlar ve geçmişin kalıntıları arasında kederle yaşamaya çalışıyorlar. Bahçe bakımsız kalmış ve her yeri ot bürümüş. Taraça yıkılmış. Sadece korku ve nefret var.'

1920 yılına geldiğimizde İnessa yaratılmasına yardım ettiği yeni dünya için o kadar çok çalışıyordu ki Lenin onun için endişeleniyordu.

Fransa'daki korkunç görevinden döner dönmez Merkezi Komite Kadın Kolu'nun başına getirildi. Bu bölüm de diğerleri gibi Komite'nin yetkisine sahipti ve kendi adına hüküm verebiliyordu. Bu da kısıtlayıcı ataerkil yapıyı etkilemeye yeterdi. Zhenotdel kısa adıyla biliniyordu ve yeni yasalar yapabiliyordu.[18]

Bu yeni atama 1905'ten beri sosyalist feminist hareketin ana organizatörü olan Alexander Kolontai için başka bir darbe demekti. Fakat on yıldır Bolşevik olan İnessa'nın aksine, Kollontai 1915 yılına kadar Menşevikti. Ayrıca duygusal bir kriz sırasın-

da istifa etmeme konusunda İnessa ondan daha güvenilirdi. Hiç şüphesiz Kollontai tüm bunları İnessa'nın Lenin'e olan yakınlığına bağlıyordu ve belki de gerçekten öyleydi.

Daha da kötüsü, Kollontai küçük düşürücü olarak nitelendirdiği bir görev alırken -köylü kadınların organize edilmesi- İnessa'nın Kremlin'e yakın, Vozdvizhenka'daki merkez ofisten tüm organizasyonu yönetecekti. Her ikisiyle de çalışan Polina Vinogradskaya'ya göre baştan beri yıldızları barışmamıştı. Belki de Kollontai'yi mümkün olduğu kadar ofis dışında tutmak için İnessa bu görevi özellikle seçmişti. Peki, göreve amacı açısından bakıldığında da bu kadar küçük düşürücü müydü? Fabrika işçilerinden sayıca daha fazla olan devasa bir köylü kadın ordusu vardı, durumları işçilerden daha kötüydü ve siyasal eğitime ihtiyaçları vardı.

Zhenotdel'in asıl amacı, tıpkı önceki komisyonunki gibi köylü kadınlara iç savaşta savunma yapmaları için hareket kabiliyeti kazandırmaktı. Fabrikalardaki erkek işlerini devralabilir ve böylece Kızıl Orduya katılıp sınırda hizmet verebilirlerdi -tıpkı İnna'nın yaptığı gibi. Yaklaşık 70.000 kadın orduyla birlikte çalıştı. 2000'e yakını öldürüldü.

İnessa'nın yeni pozisyonu ona kadınların yeni liberal yasalara dâhil olmalarına yardım etmesi için de büyük bir fırsat verdi -tüm fabrikalarda erkeklerle sınırlandırılan işçi komisyonlarına en az bir kadın üye alınmasında ısrar etmesi gibi. Çoğu kadın bunun için yeterli donanıma sahip olmadığı için de kadınların bu rol için eğitilebileceği bir delege çıraklık sistemi oluşturulmasını istedi. Kısaca, İnessa arkasında Merkezi Komitenin desteğiyle çoğu modern feministin kıskanacağı bir güce ulaştı.

Evlilikteki yeni sistem de savaştan destek aldı. Fabrikalara bedava kantinlerin, mutfakların ve yemekhanelerin yanı sıra kreşler de kuruldu. Şehirlerde sistem daha fazla yayılma alanı buldu ve 1921 yılına gelindiğinde Moskova vatandaşlarının yüzde doksan üçü halka açık yemekhanelerde yemek yer hale geldi.

1919 yılının geri kalan kısmında İnessa'nın üstündeki iş yükü inanılmazdı ve personel eksikliği de durumu daha beter yapıyordu. Tüm şehir İspanyol gribinden hasta düşmüştü. Hastalık devasa bir salgın halini almıştı. Kasım 1919'da Kollontai bir kalp krizi geçirdi ve Mart 1920'ye kadar iyileşemedi. Bu arada, 1920'nin Şubat ayında İnessa da hasta olmuştu.

Polina Vinogradskaya sınırdaki görevinden dönüşünde İnessa'ya Neglinnaya Caddesinde (Manege Caddesi) yaptığı ziyareti ayrıntılı bir şekilde kaydetmiş: 'uzun süre kapıya vurmak zorunda kaldım. Zil çalışmıyordu. Tam arkamı dönmüş merdivenlere doğru ilerliyordum ki kapının açıldığını duydum. İnessa kapı aralığında görüldü. Hastaydı ve yanında kimse olmadığı için kalkıp kapıya kendi bakmak zorunda kalmıştı.

'Ailesinin onu yalnız bırakmasına şaşırdığımı söyleyince sinirlendi ve "Çocuklar çalışıyorlar ve hasta olmam gibi saçma bir nedenden dolayı işlerini aksatmamalılar." dedi.

'Daire inanılmaz soğuktu çünkü ısıtma yoktu. Kalın bir toz örtüsü her yeri kaplamıştı. Düzenli olan tek şey raflardaki kitaplardı.

Çok kötü üşütmüştü. Öksürüyordu ve titriyordu. Ellerini ısıtmak için avuçlarına üflüyordu. Öyle yorgun görünüyordu ki onu tanıyamıyordum. Çok eski bir sabahlık giyiyordu.

Yine de şikâyet etmiyordu. Hırıltılı ama istekli sesiyle bana sınırda olup bitenleri sordu ve başarılarımızı duyunca mutlu oldu.

Çay yapmak istedim ama evde hiç kibrit bulamadım ve onu bıraktığımda hâlâ titriyordu.'[19]

Lenin kısa zaman sonra muhtemelen Polina'nın sayesinde İnessa'nın durumundan haberdar oldu. İnessa'ya şöyle yazdı: 'Sevgili Arkadaşım, hasta olduğunu duyduğumda seni aramak istedim ama telefon çalışmıyor. Bana numaranı ver de tamir etmelerini söyleyeyim.'[20]

Birkaç gün sonra tekrar yazdı: 'Lütfen neyin olduğunu söyle. Çok zor zamanlar geçiriyoruz: tifüs, grip, İspanyol gribi ve kole-

ra. Daha yeni kalktım ve dışarı çıkmıyorum. Nadya'nın 39 derece ateşi var ve seni görmek istiyor. Senin de ateşin var mı? İlaca ihtiyacın yok mu? Lütfen bana doğru söyle. İyileşmek zorundasın.'[21]

Ona bir doktor gönderilmesi için emir verdikten sonra yeniden iletişime geçti. 'Doktor geldi mi?' diye soruyordu. 'Dediklerini harfi harfine yapmalısın. Telefon yine bozuldu. Onlara tamir etmelerini söyledim. Kızlarının beni aramasını ve nasıl olduğunu söylemelerini istiyorum. Doktorun dediklerini mutlaka yap. 38–39 derece ateşle dışarı çıkmak resmen delilik. Sana dışarı çıkmaman için yalvarıyorum. Lütfen kızlarına sana göz kulak olmalarını ve seni dışarı çıkarmamalarını istediğimi söyle: 1) Ateşin normale dönene kadar, 2) Doktorun izniyle. Buna kesin bir cevap istiyorum.'[22]

Kızları muhtemelen devlet başkanının isteklerini yerine getirmişlerdi çünkü İnessa kısa bir süre sonra evden dışarı çıktı ve muhtemelen işine geri döndü. Lenin bir mektup daha yazdı: 'Yoldaş İnessa, kaç numara çizme giydiğini öğrenmek için aradım. Birkaç çift almak istiyorum. Bana yaz ve nasıl olduğunu söyle. Doktor geldi mi?'[23]

Yine ısrar ediyordu. 'Doktor zatürree olduğunu söylüyor. Çok dikkatli olmalısın. Kızlarına söyle her gün ben arasınlar. Neye ihtiyacın olduğunu söyle. Yakacak odun? Ateşini kim yakıyor? Yiyeceğin var mı? Kim sana soğuk kompres uyguluyor? Cevap vermekten kaçınıyorsun. Bu iyi değil. Cevap ver, tüm sorduklarıma... Lenin'in. Dipnot: Telefonunu tamir ettiler mi?'[24]

Bu mektup yağmurunda ilginç olan şey Lenin'in yapacak onca işi varken bu kadar uğraşması ve zaman ayırması. İç savaş son günlerini yaşıyordu ama daha birkaç hafta önce St. Petersburg ciddi anlamda tehdit altındaydı. Beyazlar şehre yukardan bakan Polkıvo Tepelerini ele geçirmişlerdi. Lenin bölgenin hemen tahliye edilmesini istedi. Devrimin doğduğu yerin terk edilmesini kabul edemeyen Troçki bu emir karşısında şaşkına dönmüştü.

Troçki bölgedeki tüm kadın ve erkekleri topladı. Caddelerde

barikatlar kuruldu. Yüksek binaların üstüne makineli tüfekler yerleştirildi. Çoğu avcı erlerinden biraz daha fazla silahlı olsalar da üç gün boyunca, güneyden tren yoluyla rezervler gelene kadar, tankları olan Beyazların önünü kesmeyi başardılar.

Çatışma çetin geçmişti. Troçki atının üstünde bizzat askerlerin siperleri terk etmelerini önlemeye çalıştı. Yine de Lenin'in emrettiği gibi, geri çekilmeleri engellemek için savunma arkasına makineli tüfekler kurmak zorunda kalmadı.

Şimdi Moskova yine kış ortasında kalmıştı. Diğer gazetelerde de yayınlanan *Pravda*'nın kadın sayfasındaki makalelerine ek olarak İnessa yeni bir aylık dergi daha çıkardı: Zhenotdel tarafından yayınlanan *Kommunistka*. Üç konferansın organize edilmesiyle ilgilendi. Bunlardan ilki Birinci Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansı idi. Vinogradskaya'ya göre İnessa bu konferans için 'tüm hazırlıkları, organizasyonu ve yürütmeyi' üstlenmişti. Personellerinden ikisi hâlâ hastaydı ve Kollontai de uzaktaydı. Bu da günde on dört-on altı saat çalışmak anlamına geliyordu. Ofisteki gürültüden kurtulmak için çoğunlukla 1908'de kısa bir süre çalıştığı Rumyantsev Müzesinin okuma odasına kaçıyordu.

Internationale'nin ateşli okuyucularından katılım görse de konferans pek başarılı olamadı. Belki Avrupa ülkeleri çağrılmadığı için, belki de Sovyet hükümetinin diğer ülkelerle iyi olmayan ilişkilerinden dolayı katılım düşüktü. Konferansın sonunda Nadya şöyle yazdı: 'İnessa'nın ölümü yakın'[25]

Lenin hâlâ endişeliydi. Birkaç gün önce İnessa'ya yazmıştı. 'Sevgili arkadaşım, çok yorgun olduğunu görmek, yaptığın işten ve etrafındakilerden [Bir arşivcinin notlarına göre Kollontai kastediliyor] memnun olmadığını öğrenmek çok üzücü. Sana bir sanatoryum ayarlayarak yardımcı olabilir miyim? Elimden gelen her şeyi zevkle yaparım.

'Eğer Fransa'ya gidersen seni tutuklayacaklarından korkuyorum. Seni başka birisi ile takas edeceklerinden de şüpheliyim... Norveç'e gitsen daha iyi olmaz mı? Orda birçok insan İngilizce

konuşuyor. Ya da Polonya'ya? Ya da Almanya ya? Bir Rus ya da istersen Fransız kadını olarak.

Çok güzel bir tatil geçirdim (ilginçtir ki Pushkino yakınlarındaki bir ormanlıkta), bronzlaştım ve ne bir tek satır mektup ne de bir telefon aldım. Ava çıkmak önceleri iyiydi ama şimdi değil. Her yerde senin soy ismini duydum. "Onların zamanında düzen vardı" falan filan.

Eğer sanatoryum'a gitmek istemiyorsan [muhtemelen Moskova yakınlarında] neden Güneye ya da Kafkasya'daki Sergo'ya gitmiyorsun? Sergo güzel bir tatil sağlayacaktır -güneş, güzel işler... Orada otorite ona ait. Bunu düşün. Ellerini sıkıyorum. Lenin'in.'[26]

Bu garip bir öneriydi, özellikle de seçilen köy Kislovodsk olunca. İç savaş bitmişti ama hâlâ ufak çaplı çatışmalar vardı -özellikle Kuban bölgesinde daha uzun bir süre çatışma dağlarda sürecekti. Kislovodsk ise Kuban nehrinden elli mil uzaktaydı. Gerçi dağlık bir bölge olduğu için bu mesafe aslında daha uzundu. Belli ki Lenin Sergo Ordzhonikidze'nin bölgeyi tamamen kontrol altında tuttuğuna inanıyordu. Yine de bölge tehlike barındırıyordu.

İnessa Sergo'yu iyi tanıyordu. 1911'de Lonjumeau okulundaydı ve 1912'deki Lenin'in İnessa'nın yardımıyla hile yaptığı Prag konferansına da katılmıştı. Aslında Sergo bazı konularda Lenin'e karşı çıkmıştı ve bu da konferansta biraz otorite parçalanmasına sebep olmuştu.

Tatil fikri İnessa'ya çekici geliyordu. Andre iyi değildi ve belki dağ havasından faydalanabilirdi. Bu yüzden Lenin'in önerisini kabul etti. Bu çok önemli bir karar olacaktı.

XIV.

KAFKASLAR 1920

Avrupa'yı Asya'dan ayıran Kafkaslar dünyanın en büyük sıradağlarından biridir. 16.000 fiti aşan altı zirvesi, Avrupa Alplerinin en yükseği olan Mount Blanc'ı geride bırakan yirmi zirvesi ve 125 mil kare genişliğinde buzulları vardır. Karadeniz'deki Novorossisk'den Hazar Bölgesindeki Bakü'ye kadar 650 mil uzanan ormanlarla kaplı plato derin fisürlerle yarılmış yüksek düzlükler yoluyla dağlara uzanır.

Bu sert coğrafya -dağlık arazi, azgın nehirler ve gür ormanlar- Kafkasyalıların 160 yıl boyunca süren mücadele boyunca Rusları uzak tutmalarına imkân tanımıştır. Bu konudaki mitoloji ise oldukça zengindir. Burası Prometheus'un tanrılardan ateş çaldığı için bir kayaya zincirlendiği; Argonotların Altın Post'u aramak için geldikleri ve ünlü 'korkusuz' Amazon kadınlarının

bir zamanlar yaşadıkları yerdir.

Söz verdiği gibi, Lenin emirlerini Ordzhonikidze'ye iletti. 'Yoldaş Sergo, İnessa Armand bugün yola çıkıyor. Sözünü unutmamanı istiyorum. İnessa ve oğlu için gerekli ayarlamaları yapması için Kislovodsk'a bir telgraf gönder ve emrin yerine getirildiğinden emin ol. Eğer bunu yapmazsan hiçbir şey yapılmayacak demektir. Bana mektupla ya da eğer mümkünse telgrafla haber ver ve şöyle de: Mektubu aldım. Her şeyi halledeceğim. Emirleri düzgün bir şekilde kontrol edeceğim.'

Görünen o ki Lenin İnessa'nın tatili için doğru yeri seçip seçmediği konusunda endişeliydi. 'Kuban'daki tehlikeyi göz önüne alarak İnessa Armand'la iletişimde kalmanı istiyorum. Böylece gerekli olduğunda onu ve oğlunu hemen Petrovsk'a ve Astrakhan'a geçirebilirsin... ayrıca gereken tüm önlemleri de al.'[1]

Daha önceden İnessa'ya bölge yetkilisine verilmek üzere imzalı bir mektup vermişti zaten. 'Yoldaş İnessa Fedorovna Armand ve hasta oğlunun rahat etmesi için' gereken her şeyin yapılmasını rica ediyordu.[2]

Lenin yine de mutlu değildi. İnessa gittikten iki gün sonra, 20 Ağustos'ta Ordzhonikidze ile tekrar iletişime geçti: '18 Ağustos günü buradan ayrılan İnessa Armand ve hasta oğlu için tedavi ayarlama sözü verdiğini unutma.'[3]

Dört günlük bir yolculuktan sonra İnessa, Andre ve Polina Vinogradskaya 22 Ağustos günü Kislovodsk'a ulaştılar. Burası şirin bir yerdi. Benzer diğer üç yer gibi Kislovodsk da Çar tarafından finanse ediliyordu. O zamanlarda bu tür tatil köyleri memurlar arasında modaydı ve canlı bir sosyal hayata sahiplerdi. Kaynaklardan Narzan adı verilen mineralli bir su çıkıyordu ve bu su Rusya'da oldukça ünlüydü. Bu suyla banyo yapmanın cinsel hastalıklara iyi geldiğine inanılıyordu. Kislovodsk, yemyeşil tepeleri, ardıçları, çalılıkları, kavak ağaçları ve tarla kuşlarıyla doğayla iç içe bir köydü.

İnessa'nın ihtiyacı olan şey tam da buydu -geceleri ortaya çıkan silah sesleri dışında tabii. İç savaşın Nisan ayında bitmesi umuluyordu ama Beyaz 'haydutlar' hâlâ aktiflerdi, özellikle de kaplıcalara yakın bir yerdeki tepelerde konuşlanmış General Fostikov hâkimiyetindeki grup.

1914 yılında Paris'te *Robotnitsa* için birlikte çalıştıkları İnessa'nın eski arkadaşı Lyudmila Stal de kocası G.N Kotov ile oradaydı. Fakat İnessa kendini sosyalleşmek için yeterince iyi hissetmiyordu. 'Vardığında yorgun, halsiz ve zayıflamış görünüyordu,' diye kaydetmiş Stal.

Temiz hava tedavisi fazlaca abartılmıştı. Aslında yerel yönetimin şehir dışında devraldığı geniş kır evlerinden başka bir şey değildi. Sağlık alanında sunulmuş fazla hizmet yoktu ve yiyecek de kısıtlıydı. Lenin'den dolayı sahip olduğu torpile rağmen ana binada kalmak için gereken dokümanlar hâlâ İnessa'nın eline geçmemişti. Ayıca bina aşırı kalabalıktı. Yine de gerekli dokümanlar bulundu, yeterli yatağı ve elektriği olmasa da İnessa'ya bir oda ayarlandı.

Vinogradskaya'nın da İnessa ile geldiğini bile yerel parti çalışanları ona oldukça telaşlı bir telgraf gönderdiler. Telgraf muhtemelen Sergo'dan geliyordu. "'Yapabileceğimiz bir şey var mı" diye soruyorlardı. "Eğer Lenin endişeliyse elimizden gelen her şeyi yapmaya hazırız." Böylece hep beraber İnessa'yı görmeye gittik. O ise yastık dışında bir şeye ihtiyacı olmadığını söyledi... Üç yastık gönderildi.'[4]

Beyaz 'haydutlar' konusu rahatsız edici olmaya başlamıştı. Polina misafirlere ve yeterince iyi durumda olan hastalara silahlar verildiğini, gruplara ayrılarak saldırılara nasıl karşılık vermeleri gerektiği öğretildiğini anlattı. 'Beyazlar bu bölgede çok güçlü değillerdi ve ciddi saldırılar yapmadılar -ama ani hava saldırılarıyla bölünme yarattılar.'

Tehlike anında Devrim Komitesi silahlı kaplıca misafirleri de

dâhil olmak üzere herkesi siren yoluyla parti merkezine çağırırdı. İlginçtir ki İnessa söz konusu zaman boyunca bu olaylardan ya da silah taşımasından hiç bahsetmiyor. Daha ziyade psikolojik çöküş olarak nitelendirilebilecek karanlık düşünceler içerisinde olduğu görülüyor.

Kotov Beyaz 'haydut' saldırılarının başlangıçta nispeten uzakta olduğunu ama daha sonra gece saldırılarının korku yarattığını söylüyor. 'İnsanlar çok korkuyordu. Parti üyeleri bile birer korkak gibi davranıyorlardı.'

İnessa ise kimseyle savaşacak halde değildi. 'İlk başta gece gündüz uyuyordum,' diye yazmış İnna'ya. 'Şimdi ise tam tersi hiç uyuyamıyorum. Andre ve ben üç haftadır buradayız. Daha sağlıklı göründüğünü söyleyebilirim ama henüz hiç kilo alamadı... Birçok arkadaş edindi ve kriket oynamayı seviyor.

Güneşleniyorum ve sürekli duş alıyorum ama burada güneş pek sıcak değil -Kırım'ın güneşi gibisi yok- ve hava da kötü. Sürekli fırtına çıkıyor, dün hava çok soğuktu. Açıkçası Kislovodsk'a âşık oldum diyemem.' Gece saldırılarından yine hiç bahsedilmiyor.[5]

Yine de üç hafta İnessa'nın çok sevdiği kızı İnna'ya yazması için çok uzun bir zamandı. Normalde bu kadar ara vermezdi. Bu durum İnessa'nın ruh hali konusunda ipuçları veriyor. Lyudmila'nın kocası Kotov 'İnessa aynı değildi,' diye yazmış. 'Aşırı çalışmaktan yorgun düşmüştü. Yalnız kalmak istiyordu. Ormanda ve dağlarda yürüyüşe çıkardı. Onu bir çok kere kriket oynaması ve oradaki insanlarla tanışması için ikna etmeye çalıştım ama bana hep aynı cevabı verdi: "Daha sonra. Hâlâ zamanımız var. Şimdilik gidip güneşleneyim."'

Kotov İnessa yerine 'neşeli bir arkadaş olan Andrushka' ile kriket oynuyor ve oyunları Polina'yı çok eğlendiriyordu. 'Oyunun kurallarını bozduğu için Andre ile yaptığımız tartışmaları gülümseyerek hatırlıyorum,' diyor Polina. 'İnessa da elbette tar-

tışmalarda yerini alırdı.'

Kotov İnessa'yı endişeyle izliyordu. Renkli kalemleriyle 'Yal nızlığıyla sarhoş olmuştu' diye yazmış. 'Eğer yemek zorunda olmasaydık ve akşam yemeği zili çalmasaydı eminim kendi başına oturur dururdu. Bu iki hafta kadar devam etti. Sonra kendine gelmeye başladı. Daha iyi görünüyordu ve kilo almaya başlamıştı.'

Vinogradskaya da İnessa için endişeleniyordu. 'Onu uzun ve narin vücudu, siyah elbisesi, beyaz şapkası ve elinde bir kitapla yavaşça dağlara tırmanırken hatırlıyorum.'

1 Eylül günü, oraya varışlarından dokuz gün sonra, İnessa günlüğüne yazmaya başladı.[6] Artık zamanım olduğuna göre, her ne kadar kafam bana ağır gelse ve kendimi sanki tüm gün açlık çeken bir mideye dönüşmüş gibi hissetsem de her günümü yazacağım. [Yukarda] hiçbir şey bilmiyorsun ve hiçbir şeyi duymuyorsun.

Ayrıca yalnız kalmak için vahşi bir arzu duyuyorum. Konuşmak bir yana, etrafımdaki insanların konuşması bile beni yoruyor. Bu içsel ölüm hissi geçecek mi merak ediyorum.

Diğer insanların konuşmaktan ve gülmekten zevk almalarını garip bulduğum bir noktaya geldim. Artık çok nadir gülüyor ya da gülümsüyorum, o da eğlendiğim için değil, kibar olmam gerektiği için.

Doğaya karşı ilgisiz olmama da şaşırıyorum. [Muhtemelen manzarayı kastediyor.] Eskiden doğa beni heyecanlandırırdı. Şimdi ise insanları pek sevmiyorum. Önceden herkese sıcak bir tavırla yaklaşırdım. Şu an kimseyle ilgilenmiyorum ve herkesten ölesiye sıkılıyorum.

Bana kalan sıcak hisler artık sadece çocuklarım ve V.İ. için. Diğer tüm alanlarda sanki kalbim ölmüş gibi hissediyorum. Tüm gücümü ve tutkumu V.İ. ve işim için harcadığımdan dolayı eskiden tüm gönlümü açtığım insanlara verecek sevgim ya da ener-

jim kalmadı. V.İ.'den ve çocuklarımdan başka kimsem yok. İşim dışında insanlarla iletişim kurmuyorum. İnsanlar da bendeki bu ölümü hissediyorlar ve bana aynı ilgisizlik ve antipatiyle karşılık veriyorlar. Üstelik işime olan coşkum da sönüp gitmek üzere.

Ölüyken canlanan Lazarus'un İncil'de anlatılan hikâyesini hatırlıyorum. Ölüm izlerinin onda kaldığını ve bunun insanları korkuttuğunu, ondan uzak durmalarına sebep olduğunu biliyordu... Ben de onun gibi yaşayan bir ölüyüm ve bu çok korkunç -özellikle çevremde hayat böyle aktifken.'[7]

Kullandığı kelimeler sanki ölümün habercisi gibiydi.

Birkaç gün sonra olanları Kotov şöyle anlatıyor: 'Kidlovodsk yakınlarında gerçek bir savaş başlamıştı. Gün boyu topların sesini duyuyor ve köyün Beyaz Muhafızlar tarafından basılacağından korkuyorduk. İnsanlar paniğe kapılmıştı. İnessa sakin kalabilen çok az insandan biriydi. Önce yaşlı, hasta ve ailelerin ayrılmasını sağlamak için köyü terk eden diğer insanları durdurmaya çalıştı.'

Misafirlerden biri olan Dr. I.S Ruzheinikov 'Albay Azarov adlı bir gerillanın' tehdit oluşturduğunu yazmış. Görünüşe göre bu adam bir komando birliğinin başındaydı. 'Olası bir Azarov birliği saldırısı durumunda savunmaya geçmek üzere her şey mobilize edilmişti.'

Sonra bir gece, iki komite üyesi öldürüldü. İnessa'nın aklı da 3 Eylül'de günlüğüne yazarken bu olayla meşguldü. 'Buradaki bazı hastalar çok endişeli. Saldırılardan korkuyorlar. Bense sadece küçük oğlum Andrushka için endişeleniyorum. Bu konuda hassasım -Devlet çıkarına çocuklarını kolayca feda eden Roman kadın savaşçılar gibi değilim. Olamam. Çocuklarım için çok korkuyorum.

Hiçbir zaman korkak olmadım, ama söz konusu çocuklarım, özellikle de Andrushka olunca koca bir korkağa dönüşüyorum. Eğer bir gün cepheye giderse neler yaşayacağımı düşünmek bile

istemiyorum fakat sanırım gelecekte bunu yapmak zorunda kalacak. Yabancı arkadaşlarımız yükseldiğinde savaş [muhtemelen uluslararası devrimci savaş] uzun sürecek.

'Toplumun ve bireylerin isteklerinin ortak bir paydada buluşacağı zamanlardan hâlâ çok uzaktayız. Artık kişisel yaşam diye bir şey kalmadı çünkü tüm enerjimizi ve zamanımızı davaya adıyoruz. Belki de diğer insanlar birazcık zaman ve bir parça mutluluk bulabiliyorlardır. Ben bunu nasıl yapabileceğimi bilmiyorum.'

2 Eylül günü, Lenin Sergo'ya tekrar sinyal gönderdi: 'Lütfen haydutlara karşı yürütülen mücadelenin ilerleyişi hakkındaki tüm detayları gönder. Seninle burada konuştuğumuz Sovyet memurları için Kislovodsk'da yaptığın ayarlamaları da bilmek istiyorum.'[8]

Olaylar duyulmaya başlandıktan sonra söz konusu iki adam -Kızıl Ordu Bölge Komutanı Davydov ve yerel parti komitesinden Stepanov- Nazarov İnessa'yı görmek istediler. Bölgeden ayrılması gerektiğine karar vermişlerdi. İnessa ise özel muamele istemediğini söyleyerek ayrılmayı reddetti. Diğer herkes gittiği zaman gidecekti.

Kotov'a göre, Nazarov Lenin'in sürekli gelen sinyalleri sonrası harekete geçen Bölge Komutanlığının baskısı altındaydı. İnessa'yı eğer onunla gelmezse Kızıl Orduyu kullanacağını söyleyerek ikna etmeye çalıştı ama böylesi bir üslup İnessa'da işe yaramazdı. Nazarov'un tehdidinin gerçekleşmediği kesin, en azından o zaman ve o şekilde gerçekleşemezdi.

Vinogradskaya dönmeye karar vermişti ve İnessa'ya da onunla gelmesi için ısrar etti. İnessa bunu da kabul etmedi. Orada bulunma amacı tatil yapmaktı ve tatilini tamamlamadan dönmeyecekti. Hatta tatil bitmeden oradan ayrılmasını 'kibar biçimde' eleştirdi -ki bu İnessa'nın o zamanki kederli havasıyla pek uyuşmuyordu- ve onu *shkurnik*lerle aynı kefeye koyduğunu söyledi.

İnessa'ya göre bu insanlar oradaki hasta insanlar pahasına 'kendi ciltlerini kurtarmak' isteyen sağlıklı insanlardı. Diğer yandan, Roman kadınları kadar güçlü olmadığını söylemesine rağmen Andre için bile oradan ayrılmaması oldukça ilginç.

Ertesi gün askeri kuvvetler gelişme kaydetti. Beyaz Muhafızlar püskürtülmüştü ama hâlâ uzak tepelerde pusuda bekliyorlardı. Saldırı tehlikesi devam ettiği için, Nazarov köyü tamamen boşaltmaya karar verdi fakat bu iş birkaç gün alacaktı. Zaten bir grup insan köyü terk etmişti bile-'ambulâns' araçlar ve trenlerle gönderilen çok hasta olanlarla kendine ait aracı olanlar.

Polina'nın gideceği günden bir önceki akşam İnessa yemekten sonra kaplıcadaki misafirlere piyano çaldı. Lyudmila muhtemelen İnessa'nın piyano çaldığını biliyordu. 1914 yılında Paris'te geçirdikleri günlerde Lenin ile yaşadıkları duygusal kriz sonrası İnessa'nın bir piyano almak için ne kadar uğraştığını hatırlıyor olmalıydı. Vinogradskaya içinse bu yetenek tamamen sürpriz oldu.

İnessa çalmak için pek istekli olmasa da en sonunda razı oldu. Hâlbuki piyano çalmayı rahatlatıcı bulurdu.

Polina şöyle yazmıştı: 'İlk başta hiç rahat değildi ama sonra kendini melodiye kaptırdı. Yüzündeki ifade ısındı. Şalı omuzlarından kaydı. Beethoven'dan bir sonat, bir Schumann konçertosu ve Lizst'den bir rapsodi çaldı. Onu hâlâ piyano başında görüyorum ve sesini duyabiliyorum. Bu onun kuğu şarkısıydı.' Akşamın geri kalanında İnessa piyano çalmaya devam etti -uzaktan gelen silah sesleri karşısında dramatik bir sahne.

İnessa garip bir şekilde etrafındaki tehlikeden nasbini almadı ve olanların uzağında kaldı. 9 Eylül geldiğinde, üç haftanın en güzel günlerini yaşıyordu ama keder hâlâ bir örtü gibi üzerindeydi. Mantık her ne kadar kronik bir duruma çözüm ya da rahatlama sağlamak zorunda olmasa da bu durumun nedenini anlamak zordu. Çok çalıştığı ve tatile ihtiyacı olduğu gerçeği aşikârdı fakat çoğu kadının kıskanacağı bir pozisyon elde etmişti.

Merkezi Komite Kadın Kolu Başkanı ve Lenin'e en rahat ula şabilen biri olarak muhtemelen Moskova'nın en güçlü kadınıy dı. İşi milyonlarca kadın için şartları daha iyiye getirmekti ve Emmeline Pankhurst ve diğer demokratik ülkelerde hâlâ seçme hakkı için mücadele eden birçok kadının aksine bunu kısmen başarmıştı da. (1920 yılına kadar Birleşik Devletlerden beşi kadınlara oy kullanma hakkı vermişti ve o yıl gerekli yasa değişikliği de yapılmıştı.)

İnessa'nın Rusya'nın tartışmasız lideri olan Lenin ile son derece yakın bir ilişkisi vardı, bu ilişki Lenin'in sürekli gönderdiği sinyallerden ve İnessa için endişelenmesinden de anlaşılıyordu. Hatta suikast olayından sonra tavrı biraz değişse de hâlâ çocuklarına teyzelik yapan Lenin'in karısıyla da samimilerdi.

Son olarak, günlüğüne yazdıklarından da anlaşılacağı üzere, İnessa'nın hayatının neredeyse tümünü adadığı ve dünyaya yayılacağını umduğu devrime inancı hâlâ şüpheyle sarsılmamıştı.

Daha ne isteyebilirdi? Neden gelecek böyle karanlık görünüyordu? Bu sefer günlüğüne şöyle yazmıştı: 'Sanki sırrımı onlardan gizlemeye çalışarak insanların arasında yürüyormuşum gibi geliyor -yaşayanlar arasında bir ölüymüşüm gibi. Artık ona ilham vermeyen bir sahneyi yüzlerce defa tekrar etmek zorunda kalan bir aktör gibi ben de mimikleri, gülümsemeleri ve hatta duygusal olduğumda kullandığım kelimeleri bile ezberden tekrarlıyorum.

Ama şimdi kalbim ölü, ruhum sessiz ve ben hüzünlü sırrımı insanlardan saklayamıyorum artık. İnsanlar benden esen soğuk rüzgârı hissedebiliyorlar. Benden uzaklaşıyorlar. Yorgunluğum geçti ama içimdeki ölmüşlük hissi hâlâ benimle. Sıcaklık üretemediğim için insanlara mutluluk da veremiyorum.'

İki gün sonra, 11 Eylül'de günlüğüne yazdığı son sözler bir tür ipucu veriyor. Hayatını sevdiği -ve davranışlarına bakılırsa onu seven- adama adadı ama bu adam onu davanın kişisel duygulardan ve bireyden daha önemli olduğuna ikna etti. Bu insani duyguların ve aşkın keskin bir inkârıydı. İnessa içinse aşk hem

yazdıklarında hem de yaşamında görüldüğü üzere sonsuz bir temaydı.

Günlüğüne şöyle yazmış: 'Romantikler için aşk her zaman birinci sırada gelir. Aşkı hayattaki diğer her şeyden üstün tutarlar. Ben de kısa bir zaman öncesine kadar bu fikre yakındım. Benim için aşk asla hayattaki tek şey olmadı. Aşkla beraber dava da vardı ve ben geçmişte birçok kez dava için aşkımı ve mutluluğumu feda ettim.

Eskiden aşk da dava kadar önemliymiş gibi görünürdü. Şimdi ise öyle değil... Şimdi bile aşkın hayatımda önemli bir yeri olduğu, düşüncelerimin çoğunu işgal ettiği ve bana çok acı çektirdiği doğru fakat mücadelenin gerektirdikleriyle karşılaştırıldığında aşkın ve kişisel ilişkilerin hiçbir şey olduğu gerçeğini de bir an olsun aklımdan çıkarmıyorum...'

Ne söylüyor? Ne değişti de şimdi davanın aşktan daha önemli olduğunu anladı? Bunun için çok şeyden vazgeçtiğini söylerken neyi kastediyordu? Çocuklarını mı? Sürgün ve hapis onu elbette çocuklarından ayırmıştı. Savaş yüzünden son üç yılını da onlardan ayrı geçirmek zorunda kalmıştı. Peki, Volodya'nın ölümü? Mezen'de geçen zor ve dondurucu aylar olmasaydı Volodya ölür müydü? Belki evet, ama belki de daha uzun yaşardı.

Belki de Lenin'i dâhil ediyordu söylediklerine fakat Krakov'da ayrılmaları İnessa'dan çok Lenin'in kararıydı. Lenin ve dava birbirine sıkı sıkıya bağlıydı. Dava olmasaydı Lenin belki de İnessa'ya hiç çekici gelmezdi.

Derin düşünceleri yakın zamanda sona erecekti. Beş gün sonra baskılara dayanamayarak Kislovodsk'u terk etmeye razı oldu ve Andre ile onları Vladikavaz'a götürecek olan askeri trene gitmek üzere bir arabaya bindiler. Lyudmila, Kotov, Dr. Ruzheinikov ve hamile karısı da onlarlaydı. Bir kadın daha vardı ve o da hamileydi.

Vladikavaz yaklaşık 130 mil güneydeydi ve plan oradan sonra daha güvenli olduğu düşünülen kuzeybatı yönündeki Nalçik'e

geçmekti. Yolculuk onları Kabarda ovasından, batıya doğru dağları ve doğuya doğru ovaları olan ülkeden geçirdi.

Sık sık top ateşi ve tüfeklerle karşılaştılar. 'İnessa çok sakindi,' diyor Dr. Ruzheinikov, 'ama Andrushka ve hamile kadınlar için endişeliydi.'[9]

En sonunda Beslan'ı geçip Vladikavaz'a yaklaştılar. Güneyde bulunan dağlardaki iki geçişten biri ve Kasbek dağının eteklerinde olması dolayısıyla Georgian Askeri Yolu için önemli bir noktaydı burası. Eski bir Rus kalesiydi. İstasyon çok kirliydi ve son bir yıl içinde kolera vakaları görüldüğü için bu durum pek iç açıcı olmadı. İnessa kalacak yer bulmak için şehre gitti ama her yer Kazaklarla ve Georgia'dan gelen mültecilerle dolu olduğu için trende uyumaya devam etmelerinin en iyisi olduğuna karar verdi.

Ertesi gün Sergo Ordzhonikidze istasyona geldi ve Georgian Yolunu kolaçan edebilmesi için İnessa'ya bir araba önerdi. Araba herkesi alacak kadar büyük olmadığı için İnessa yine özel muamele gördüğünü düşündü. İsteksiz olsa da başka seçeneği olmadığı için kabul etti. Aklında gezinti yapmaktan fazlası vardı.

Dr. Ruzheinikov şöyle yazmıştı: 'İki gün sonra, planlandığı gibi Nalçik'e gitmemizin daha iyi olacağı anlaşıldı.' Orada rahatlayabilirlerdi.

Sonraki gün tren Nalçik'e doğru yola çıktı. İlerdeki haydut tehlikesi yüzünden Belsan'da bir buçuk gün beklemek zorunda kaldılar. Doktora göre, Belsan 'korkunç derecede pisti', Vladikavaz'dan bile daha kötüydü. 'Kalacak yer yoktu, tuvaletler yetersiz ve iğrençti, yiyecek alabileceğimiz bir yer de yoktu. Ne bulduysak onu yedik -çiğ sebze ve kavun.'

İnessa endişeliydi çünkü ikinci derece tüberkülozu olan Kotov'un süt ve yumurtaya ihtiyacı vardı. Köye gitti ve insanlardan yardım istedi. Doktorun yazdıklarına bakılırsa başarılı da olmuştu: 'Yüzünde bir parıltıyla geri döndü ve hemen yoldaş Kotov için yemek yapmaya başladı.' Fakat ne pişirdiğini söylemi-

yordu. Doktora göre koleraya Belsan'da yakalanmıştı.

Ertesi gün ve tren hareket ettiğinde İnessa'nın kötü olduğuna dair hiçbir işaret yoktu. En sonunda Nalçik'e vardılar. *Papakha* denilen uzun şapkalar giyen yaşlı adamlar ve eşarplı Kafkas kadınlarıyla Kislovodsk'dan daha az gelişmiş bir yerdi.

Yerel parti onlara bir kır evi ayarlamıştı. Zaten böyle bir yolculuktan sonra ne olsa razılardı. İnessa Lenin'in *Sol Kanat Komünizmin Çocukluk Hastalığı* adlı broşürünü tartıştı. Her ne kadar arkadaşları ve muhtemelen kendisi de karşı grupta olsa da söz konusu Lenin olunca coşkulu olmaması imkânsızdı. Günlüğünde tasvir ettiği kederli haliyle bile.

O gece İnessa kendini kötü hissetse de kimseyi rahatsız etmek istemediği için ancak ertesi sabah doktor durumu fark edebildi. İnessa titriyordu, sürekli kusuyordu ve şiddetli ishali vardı. Titremeler sırasında doktor ve karısı İnessa'nın ayaklarını ovmaya başladıklarında İnessa hamile Rogova'nın kendini ve çocuğunu riske attığını söyleyerek karşı çıktı.

Doktor onun için yerel hastanede bir yatak ayarladı. O kadar kötüydü ki zar zor yürüyebiliyordu. Hastanede kolera teşhisi kondu. Sonra özel görevlilerin olduğu ayrı bir bölmeye alındı. Dr. Ruzheinikov ve Andre yanında kaldılar.

Akşama doğru durumu daha da kötüleşti. Titremeleri şiddetleniyordu. Doktor, hemşire ve Andre sırayla ayaklarını ovmaya başladılar. Bu Andre için oldukça zordu. Oğlu odadan kısa bir süreliğine ayrıldığında İnessa doktordan Andre'yi uzaklaştırmasını istedi -Ruzheinikov denileni yaptı.

Nalçik doktorları kalp krizinden korkuyorlardı –ve İnessa'ya damardan tuz solüsyonu verdiler. Bildiğimiz tuzu kullanmışlardı. Yarım saat sonra durumu iyiye gitmeye başladı. Yüzüne renk geldi. Titremeler ve kusma durdu. Sesi normale döndü ve sakinleşti. Dr. Ruzheinikov'dan tatilini berbat ettiği için özür bile diledi. Onu kır evine dönüp biraz dinlenmesi için ikna etti. Sonra da uyuyakaldı.

Ertesi sabah Andre geldiğinde İnessa onunla pencereden konuştu. Ona bir şeyler yemesini söyledi. Öğlene doğru durumu tekrar kötüleşti ve kolera semptomları yeniden ortaya çıktı. Tuz solüsyonu enjeksiyonuna devam ettiler ve daha önce olduğu gibi bu İnessa'yı biraz daha sakinleştirdi. Sonra Ruzheinikov'dan Andrushka'yı aramasını istedi ve onunla birkaç dakika konuşarak endişelenmemesi gerektiğini söyledi. Şimdi daha iyi hissettiğini iddia ederek henüz gündüz olmasına rağmen oğlundan gidip uyumasını istedi. Doktordan da aynı şeyi isteyince Ruzheinikov onu memnun etmek için yan odaya geçti. Görevlilerden durumu hakkında Moskova'ya telgraf gönderilmemesini rica etti.

23 Eylül akşamı durumu yeniden kötüleşti ve bu sefer enjeksiyonlar da işe yaramadı. Gece yarısı bilincini kaybetti. Sağlık görevlileri bütün gece başında bekleyerek ellerinden geleni yaptılar. Fakat vücudu yorgun düşmüştü ve kalp atışları zayıftı. Tedaviye cevap vermedi.

Doktor durumu kısaca özetledi: 'Sabah olduğunda bizi terk etti.' Takvimler 24 Eylül 1920'yi gösteriyordu.[10]

İki hafta sonra, 11 Ekim'de, gün henüz ağarmamışken, Moskova Kazan İstasyonunda Lenin platformda bekliyordu. Yanında Nadya, Alexander, İnessa'nın dört çocuğu ve Lenin'in sabah üçte arayıp gelmesi için uyandırdığı Polina Vinogradskaya da vardı. Ayrıca Kremlin'in yeni komutanı Abram Belenky ve Zhenotdel'den birçok kadın da oradaydı. Geleneksel süslerle bezenmiş atların çektiği bir katafalk da hazır bekliyordu.

İnessa'nın ölümünün üzerinden on yedi gün geçmişti. Sekiz gün boyunca Nalçik morgunda çinko kenarlı bir tabut ve onu Moskova'ya götürecek uygun bir araba bulunması için bekledi.

9 Ekim günü, uyku tutmayan sabahlardan birinde verandada nöbetteyken Lenin aniden endişelendi. Kimsenin aklına on altı yaşındaki Andre'nin harçlığından başka parası olmayacağı gelmemişti. Bunu birdenbire hatırlayan Lenin –ya da muhtemelen Nadya- Vladikavaz'daki Devrim Komitesine hemen telgraf

gönderdi. Ayrıca Nalçik Bölge Yönetimine ve yerel Cheka'lara da çocuğu araştırmaları ve Yoldaş Klishin'e rapor vermeleri için talimat verildi. Sivastopol'daki Rusya Hotel'de kalan Yoldaş Klishin Andre'ye Moskova yolunda eşlik edecekti.[11]

İnessa'yı taşıyan tren çoktan hareket ettiği için Andre trende olmayabilirdi ve tüm gelişmeleri aktan Dr. Ruzheinikov'un bundan bahsetmemesi tuhaftı. Şöyle yazmıştı: 'Yerel yönetimle birlikte Yoldaş İnessa'ya istasyonda devrimci bir figüre yakışacak bir uğurlama yaptık.' Andre'den ya da annesinin ani ölümüyle şoke olmuş bir çocuğa muhtemelen sahip çıkacak olan kaplıcadaki misafirlerden herhangi birinden bahsedilmiyordu. Georges Bardawil onun da annesinin bedeniyle trende olduğunu söylüyor. Zaten beklenen de buydu ve her ne olursa olsun Andre'nin güvenle Moskova'ya ulaştığına şüphe yok. Oğlu Vladimir'in söylediğine göre Andre Kremlin yakınlarındaki Manage Caddesindeki dairede yaşamaya devam etti.

En sonunda, sabahın alacakaranlığının içinden Kafkaslardan gelen tren istasyonda göründü. Siyah ve kırmızı kumaşla kaplı tabut bekleyen katafalka taşındı.

Kortej istasyondan ayrılırken şafak söküyordu. 'Lenin'i arabada oturması için ikna etmeye çalıştık,' diye yazmış Vinogradskaya, 'çünkü yol çok uzundu. O ise kabul etmedi. "Tabutun arkasından yürüyeceğim." Dedi.' R.C. Elwood ise şöyle yazmıştı: 'Atların çektiği cenaze arabasını arkasında terk edilmiş caddeler boyunca yürümek Bolşevik lider için bir nevi bedel gibiydi.'

'Başı önünde yürüyordu,' demiş Polina. 'düşünceli görünüyordu. Ara sıra elini kaldırıyordu, gözleri kederle buğulanmıştı.' Kendini rahatsız hissetmesi için çok sebebi vardı. Eğer tüm o detaylı ayarlamaları yapmayıp İnessa'yı Kafkaslar'a gitmeye zorlamasaydı İnessa hâlâ hayatta olabilirdi. Onun sürekli gönderdiği sinyaller olmasaydı yerel parti yönetimi paniğe kapılıp harekete geçmeyecek, İnessa da ruhsal olmasa da fiziksel olarak sağlıklı bir biçimde Kislovodsk'da tatilini tamamlayacaktı. Tamamen

ironik bir durumdu.

Kortej Kalanchevskaya Meydanından Myasnitskaya caddesi ne doğru ilerledi. Polina'nın dediğine göre 'savaşın başlamasın dan beri binalar yıkık döküktü.' İşçiler fabrikalarına gidiyorlardı -normalden daha fazla yürüyen insan vardı çünkü trenler çalışmıyordu ve korteji gören kimileri de yürüyüşe katılmıştı. İnsanlar birbirlerine soruyordu: 'Bu Lenin mi?'

En sonunda İnessa'nın ertesi güne kadar kalacağı Meclis binasına geldiler. Başında Zhenotdel'de beraber çalıştığı kadınların görevlendirdiği bir muhafız bekleyecekti. Tabutun üzerinde beyaz sümbülden, üzerinde 'Lenin'den Yoldaş İnessa'ya' yazan bir çelenk vardı. Çevresinde arkadaşlarından gelen birçok çelenk daha vardı.

Büyük toplantı salonunun yanında, yüksek tavanlı bir odada duruyordu tabut. Bu toplantı salonunda bir zamanlar Alexander ve İnessa Moskova Duma'sının birer üyesi olarak oturmuşlardı. Yine aynı salonda İnessa, geçen yıl Alexandra Kollontai ile birlikte binden fazla kadından oluşan bir topluluğa hitap etmişti.

Ertesi gün, parlak bir sonbahar güneşinin altında, tabut kortejle Kızıl Meydana getirildi. Bu sefer İnessa'nın görev yaptığı tüm bölgelerden yüzlerce kadının da dâhil olduğu kalabalık bir insan grubu vardı kortejde.

Üzerinde 'Liderler ölür ama eylemleri yaşar' yazılı pankartlar ve *Izvestia*'ya göre bir de askeri bandı vardı.

Bolshoi Tiyatrosu Orkestrası da Chopin, Beethoven ve Mozart'tan çalıyordu. Konuşmalar yapılıyordu ve ilginçtir ki bir tanesi de İnessa'nın rakibi Alexandra Kollontai'nindi. İnessa'nın 'Rusya'da ve uluslararası arenada çalışan kadınlar arasında oluşturduğu dayanışma'dan bahsetti. Yine şaşırtıcı bir şekilde, ne partide desteklediği Baugy Grubundan ne de sürgündeki arkadaşlarından konuşma yapan kimse oldu.

'Konuşmalar bittiğinde Lenin ve Nadya arkadaşlarına elveda demek için göründüler.' diye anlatıyor Polina. 'Yeni kazılmış me-

zarın yanında, boğazına kadar iliklediği montu ve çıplak kafasıyla durdu.'

Törende bulunan kadınlar şaşkındı. 'Tanınmaz haldeydi,' diyor Alexandra. 'Çaresizliğe gömülmüştü. Her an yıkılacak gibiydi.'

Angelica Balabanov da aynı derecede şaşkındı. 'Sadece yüzü değil, vücudu da öyle büyük bir acıyı yansıtıyordu ki, selam vermek için yanına gidemedim, en ufak bir harekette bulunmaya cesaretim yoktu... Yıkılmış gibiydi...gözleri zorla bastırılan yaşların ardında boğulmuş gibiydi.'

Kalabalık *Enternasyonal*'i söylerken, Kremlin'in yüksek kırmızı duvarlarının yanında, İnessa yavaşça mezara indirildi. 'Ve şimdi toplanalım yoldaşlar, son savaşla yüzleşelim...'

Polina'nın betimlemesi oldukça canlıydı: 'Nadya ağlıyordu ama Lenin yüzü sinirle çarpılmış bir halde dimdik, hareketsiz bir şekilde ayakta duruyordu.' Nadya İnessa'nın çocuklarını kucakladı. 1871'in Paris Komününü kutlamak için yazılan marşın son satırları Kızıl Meydan boyunca yankılanıyordu...

'Tanrı, patron, bey, ağa, sultan
Nasıl bizleri kurtarır
Bizleri kurtaracak olan
Kendi kollarımızdır
İsyan ateşini körükle
Zulmü rüzgârlara savur
Kollarının bütün gücüyle
Tavı gelen demire vur...'

Meydanda söylenen marşın yankısı sönerken, İnessa'nın hayatını adadığı idealin gerçekleştiğinin herkes farkındaydı.

VE DAHA SONRA...

İnessa'nın Ekim 1920'deki cenazesine kadar Bolşevik Komünist Rejimine yönelik tehlikeler önemli ölçüde azalmıştı. Beyaz orduları püskürtülmüştü. 1919 yılında 5.000 Menşevik'in esir kamplarına gönderilmesi ve 1920 yılında önde gelen Sosyalist Devrimcilerin yargılanmasıyla Sosyalist Muhalefet de törpülenmişti.

Lenin en sonunda yeni düzeni üzerine kafa yorabiliyordu -iktidarı şimdilik sadece Rusya ile sınırlıydı. Fakat onun da yaşamak için fazla zamanı kalmamıştı.

İnessa öldüğünde İnna yirmi iki, Varya on dokuz ve Andre de on altı yaşındaydı. İnna, Lenin ve Nadya'nın kendisinin, kız kardeşinin ve en küçük erkek kardeşinin koruculari olduğunu söylüyordu. Kızların ve muhtemelen Andre'nin Kremlin'e giriş izinleri vardı fakat artık daha çok annelerinin dairesinde ve Gorki'deki

malikânede kalıyorlardı. Andre ve İnna annelerinin ölümünden sonra haftalarca Moskova dışındaki Chaika dinlenme evinde kalmışlardı.

Andre için annesinin ani ölümü travmatik olmalıydı. Çocuklarından İnessa'ya en yakın –ve muhtemelen politik açıdan onunla aynı frekansta– olan İnna içinse durum aynı derecede zordu. Lenin bunu anlıyordu ve çocukların acısını paylaşıyordu, onları sık sık görmeye çalışıyordu.

Andre'ya satranç problemleri hazırlıyor, tıpkı annelerine yaptığı gibi onları da kayağa gitmeleri için ikna etmeye çalışıyordu. İnna ile çalışan Boris Souverine'ye göre ertesi yıl 'İnna büyük sevgi gördüğü Lenin'in Kremlin'deki evinde' kalmıştı.

1922 yılında Lenin, İnna'nın Kırım'daki bir tatil sırasında hastalandığını öğrendi. Onunla ilgilenen doktora yazarak, beslenmesinin ve durumunun detaylarını öğrenmek istedi. Doktordan onu sürekli haberdar etmesini istedi, İnna sanki annesinin son haftalarının ürkütücü bir yansımasını yaşıyordu. Korkan Doktor, İnna'yı gereğinden fazla yatakta tuttu.

Lenin, Varvara ve Sasha'yı ise hava değişikliğinin iyi geleceğini düşünerek Sovyet Büyükelçisinin gözetimi altında Tahran'a gönderdi. Sasha orada Rus Ticaret Komisyonu'na sekreter olarak atandı ama Varvara mutlu değildi, Lenin bu yüzden onu geri çağırdı. Daha sonra, Sasha Ağır Sanayi Komisyonunda çalıştı ve çalışmasını araştırma şefi olarak bitirdi.

İnna önde gelen Alman Komünistlerden biri olan Hugo Eberlein ile evlendi ve onunla Berlin'e gitti. Orada Sovyet Elçiliğinde çalıştı ve İnessa isimli bir kızı oldu. Hitler iktidara geldiğinde Eberlein Rusya'ya kaçtı, kaçarken yakalandı ve hapishanede öldü. İnna Lenin'in toplu eserlerinin editörü oldu.

Varvara dekorasyon sanatçısı oldu ve Yakov Blomas adlı bir sanatçı ve müzik akademisyeni ile evlendi. Blona adlı bir kızı oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Varvara'nın eserleri Moskova'da sergilendi.

İnessa'nın partiye katılmayan tek çocuğu olan Fedor, hava kuvvetlerinde kaldı ve orada eğitmen olarak çalışmaya devam etti.

Andre mühendislik eğitimi aldı, Moskova'da ve Gorki'de otomobil sektöründe çalıştı. İkinci Dünya Savaşı'nda öldürülmeden önce, 1944 yılında partiye katıldı.

1921 yılının başından beri Lenin'in sağlığı iyi değildi -İnessa'nın ölümünden beri. Alexandra Kollontai de bir romantik olarak bunu İnessa'nın ölümüne bağlıyordu.- ve iki yıl boyunca daha da kötüye gitti. Birçok kere felç geçirdi ve en sonunda kabul etmek zorunda kaldı: 'Şarkım söylendi ve bitti.'

Maria ve Nadya onun bakımı konusunda rekabet içerisindeydiler. Maria genç insanların Lenin'i ziyaret etmesinin ona zarar verdiğini savunurken Nadya bunun ona iyi geldiğini düşünüyordu. Bir keresinde Sasha ve İnna'nın Gorki'ye gelmeleri iki kadın arasında öyle büyük bir tartışma yarattı ki güvenlik görevlisi Armandlara ayrılmaları gerektiğini söylemek zorunda kaldı.

Nadya çocukların Lenin'i ziyaret etmemelerini kabul edemiyordu. Yazın, Almanya'daki İnna'ya yazdı: 'Sevgili Tatlı Kızım, neden bizimle kalamıyorsun? Geçen yılların aksine bu yıl daha çok "aile tarzı" bir hayat süreceğiz... çünkü V.İ.'yi günde sekiz saatten fazla görmek mümkün değil... misafirleri olduğuna çok sevinecektir.'

Lenin Ocak 1924'te öldü ve ertesi gün Nadya'dan İnna'ya bir mektup geldi. 'Benim biricik İnochkam, dün Vladimir İlyiç'i gömdük... Lenin'in ölümü en iyi sondu aslında. Ölüm geçen yıllarda onu felçlerle birçok kere ziyaret ederek daha fazla acı çektirmişti.' Nadya aylar önce, 'Bir çocuğu olmasını dilediğini' ve çok yalnız olduğunu söylemişti İnna'ya.

İnna gelen ölüm haberine cevap verdi. 'Tamamen yalnız olduğunu düşünme. Hâlâ seninleyiz, senin küçük kızlarınız. Seni çok seviyoruz ve seninle birlikte Vladimir İlyiç için yas tutuyoruz. Çok değerliydi, çok seviliyordu. Buna inanamadım. Burada herkes ağladı.'

Nadya, Lenin'in bedenini koruyup mermer mozole içinde toplu-

ma sergileme fikrinden tiksinmişti. İnna'ya şöyle yazdı: 'Yapmaları gereken şey onu yoldaşlarının yanına gömmekti. Böylece kırmızı duvarlar altında birlikte olabilirlerdi.' Bu gerçekten dikkat çekiciydi. Kastedilen şey ise oldukça açık.

'Nadya'nın cömert bir ruhu vardı.' diyor Robert Service. 'Bir şeyler onu ölüm halinde bile iki aileyi bir arada tutması için yüreklendirdi. Kocasının, eski aşkı İnessa'nın yanında, Moskova'nın soğuk toprağında onunla beraber uyumasını istiyordu.'

1921 yılının Nisan ayında Lenin, Moskova Sovyet Başkanı Kamenev'e Kızıl Meydana İnessa için kalıcı bir anıt yaptırılması için yazmıştı ama bu planlandığı şekilde olmadı. Bir zaman sonra, İnessa *Dünyayı Sarsan On Gün* kitabının yazarı John Reed ve daha az bilinen iki yoldaşla birlikte granit bir taş anıtı paylaştı.

Nadya ise İnessa için bir şeyler yapmaya devam etti. Onun anısına makaleler yazdı ve 1926 yılında eski iş arkadaşlarının da yardımıyla makaleleri *Pamyati Inessy Armand* adlı bir kitapta topladı.

Lenin'in ölümünden sonra, Nadya Stalin ile de bir tür iş ilişkisi oluşturdu. Stalin bir Lenin kültü oluşturulmasını destekliyordu ama bu öyle kolay olmuyordu. 1925 yılında, Nadya onun karşısında Zinoviev ve Kamenev'i desteklediğinde Stalin ona 'dikkatli olmasını' tavsiye etti. 'Aksi halde, tüm dünyaya Lenin'in asıl eşinin kim olduğunu söylerim.' dediği öğrenildi.

Andre Hienna adlı cesur bir genç kadınla evlendi. İki çocukları oldu ve NKVD'den ziyaretçileri olduğunda (Cheka'nın yerine geçen kurum) Andre Stalin'in sekreterini aramakla tehdit edince 'baskıncılar' geri çekilmek zorunda kaldılar.

Bu durum göründüğü kadar garip değil çünkü Armandlar -birçok eski Bolşevik ve hatta Mühürlü Tren'de seyahat edenlerin aksine- Komünist yönetim boyunca nerdeyse hiç tutuklanma yaşamayarak dokunulmaz bir hayat sürdüler. Görüldüğü üzere, Armandlara Alyoshino'daki mülklerine sahip çıkma hakkı verildi ve daha küçük bir ev olsa da aile hâlâ mülkün sahibi oldu. İnessa'nın Manege Caddesi 9 Numaranın dördüncü katındaki altı odalı dai-

resi Lenin'in isteğiyle İnessa'nın çocuklarına tahsis edildi ve 1970 yılına kadar, elli yıl boyunca onların oldu. Hem Varvara'nın kızı Blona hem de Andra'nin oğlu Vladimir orada büyüdüler.

İnessa'nın eşi Alexander 1927'de tekrar evlendi -savaş öncesi arkadaşı Anna Arbels ile değil de, Stepanida Karasyova ile. Alyoshino'da aile evinin yanı sıra bir de devlet çiftliği vardı ve kolektivizmden sonra, 1930 yılında Alexander buranın bir üyesi olmak için başvurdu. Eski çiftçileri hem şaşırmış hem de üzülmüşlerdi. Yine de kabul edilmesi için oy kullandılar. Alexander orada nalbant olarak çalıştı. Atlardan ziyade demir işleriyle ilgileniyordu ve motor işlerinde de uzmandı. Alexei Davidovich Armand'a göre Alexander 1943 yılında öldüğünde tüm çalışanlar onun için yas tutmuşlardı. 'Eski patronumuz kadar iyi bir nalbantçımız olmamıştı hiç.' dedikleri söyleniyor.

Yine de sınıf çatışmasından tamamen uzaklaşamadı. Alyoshino yakınlarındaki bir otlak kuruma belirtileri gösterince Alexander hayvanların artık başka bir yerde otlatılması gerektiğini söyledi ve sert bir hatırlatmayla karşılaştı: 'Artık buraların sahibi sen değilsin!'

En çok zorluğu çekenler ise yaşlılardı. Alexander'ın babası Evgeny ve amcası Emil de İnessa'nın annesi Natalie gibi 1919 yılında ölmüşlerdi. Alexander'ın annesi Varvara Karlovna da ancak 1923'e kadar yaşayabildi -söylenenlere göre İnessa'nın evlendiği kilisenin yanındaki başında bir gözetleme kulesi olan yaşlılar evinde öldü. O zamana kadar Pushkino'daki büyük Armand malikânesi çoktan kamulaştırılmıştı.

Moskova'da, Kollontai, İnessa'nın eski pozisyonu olan Merkezi Komite Kadın Kolu başkanı olarak atandı. 1922'de görevine son verildi. Kısa bir süre sonra da Zhenotdel kapatıldı.

1926 yılından sonra İnessa'nın hatırası toplum hafızasından silindi. Bunun nedeni daha sonraları tanrısal bir şekilde resmedilen Lenin ile kurduğu tuhaf ilişki, hem de genç ve zengin bir kadın olarak proleter devrimci profiline uymayan geçmişiydi.

İnessa'nın kıvılcımını çaktığı feminist hareket ise hâlâ ataerkil olan bir toplumun tepkisiyle kısa sürede sönüp gitti. R.C. Elwood şöyle yazmıştı: 'İnessa, 'fikirlerle dolu' insanlardan biri ve entelektüel komünist bir kadındı. Fakat Stalin onun fikirlerini kullanmaya hiçbir zaman yanaşmadı.'

1930 yılına gelindiğinde; kreşler, komünal yemek odaları ve çamaşırhaneler kayboldu. Liberal boşanma yasalarına rağmen çoğu kadın burjuva tarzı evlilik konseptine geri dönmeye zorlandılar. 'Aile kavramının değişmesi sadece bir başka sosyalist mit olarak kaldı.' diye bir yorumda bulundu Kollontai'nin biyografi yazarı Beatrice Farnsworth.

Peki, İnessa'yı hatırlamak için geriye ne kaldı? 1909 yılından beri tüm hayatını Lenin'in yeni bir dünya hayalini gerçekleştirmesine yardım etmeye adadı, onun taktiksel işlerini yaptı, sesini duyurdu, cesaretini sağlamlaştırdı ve başarısını onunla birlikte kutladı. Lenin bir keresinde Maksim Gorki'ye şöyle demişti: 'Bugünün çocukları bizden daha iyi hayatlara sahip olacaklar. Bizim yaşadıklarımızı yaşamayacaklar. Onların hayatında bu kadar çok zulüm olmayacak.'

Lenin'in başlattığı şeyleri kurumsallaştırmak için Stalin'in de yapacağı çok şey, hatta Lenin'in yaptığından çok daha fazla şey vardı elbette. Devrimin kanlı yılları olmasaydı sosyal demokrasinin böyle geniş bir çevre tarafından kabul görmesi mümkün olur muydu bilinmez fakat ödenen bedel ağırdı.

Bu kitap bir trajediyi tarihe geçiriyor. Ölen, işkence gören, çalışma kamplarında acı çeken milyonlarca insanın trajedisi. Biraz da yanılan Lenin'in trajedisi. Devrim onun için bir dinse, tanrısının sahte olduğunu ortaya çıkaran İnessa'nın trajedisi.

İnessa bir cesaret, bağlılık, geniş görüşlülük örneği olarak kadınların durumunu iyileştirmek için büyük çaba harcayan, tüm insanlığı düşünen bir kadındı. Hatırlanmayı hak eden bir kadın.

NOTLAR

I. BÖLÜM – Pushkino 1893

Ana Kaynaklar: RTsVKhIDNI (Merkezi Parti Arşivleri), Armand ailesi üyeleri; R.C Elwood İnessa Armand- *Revolutionary and Feminist*, Georges Bardawil *Ines Armand* ve Armand ailesinden alınan İnessa'nın evlilik öncesi mektupları; Pavel Podliashuk *Tovarishch Inessa* , Komünist yönetim zamanında bir Rus tarafından yazılan biyografisi. Lev Krasnopecvtsev, Patrons Müzesinin Müdürü, Nikoolai Lepeshkin, Pushkino Müzesi sorumlusu, Robert Service Lenin – *A Biography.*

1. Yakınları gibi ben de ona Nadya diyorum. Diğerleri ona resmi olarak Nadezdha Konstantinovna, NK ya da hem kod adı hem de kızlık soyadı olan Krupskaya diye hitap ederlerdi.
2. Bardawil, s.37, *Le Figaro*, 29 Aralık 1885, sertifikalar ve Theodore Stephane'nin röportajları tarafından desteklenmiştir.
3. Podliashuk.
4. Inna Armand, E.D Stasova (ed.) *Slavnye Bol'shevichki*;
5. Podliashuk.
6. Bu ve izleyen evlilik öncesi mektuplar: Bardawil ve Armand ailesi kaynakları, s.95.
7. Bardawil ve Armand ailesi kaynakları, s.124.
8. Podliashuk, s.16.
9. Kast listesinin bir fotoğrafı V.M Fedoseyev-Yegorov'a aittir. (teşekkür kısmına bakınız).
10. Bardawil, s.108. Elwood, s.27.
11. Bardawil, ve Armand ailesi kaynakları, s.116.
12. İbid. Yeğen, Vladimir, daha sonra Alexander'ın ikinci eşi Stephannida Karassiova küçük kardeşi ile evlenmiştir.
13. İbid.,s.120
14. İbid.
15. İnessa ile karşılaşmasından önce Lenin'in hayatındaki olaylar birçok biyografide anlatılmıştır fakat ben bu ve bundan sonraki bölümlerde Robert Service'in *Lenin-A Biography* adlı eserinden yararlandım.
16. Elwood, s.40.
17. Bardawil, Elwood, s.39.

18. Vinogradskaya, *Sobytiia i pamyatnye vstrechi*, 209.
19. İnna'ya, sonbahar 1916. *Stat'i , Rechi , Pis'ma*, 247.
20. V.E Armand'a (Vladimir), 20 Aralık 1908. 'Pis'ma Inessy
21. Armand' *Novyi Mir*, 218.
22. Minna Gorbunova-Kablukova ve İnessa'nın katıldığı topluluklar için, Elwood s.26-62; Bardawil s.109-13; Podliashuk s.19-20.
23. Elwood, s.32.
24. Podliashuk, s.22.
25. A.E. Armand'a (Alexander), 1899 Nisan sonu. 'Pis'ma Inessy Armand', *Novyi Mir*, 1989, 197-8.
26. Elwood, s.33

II. BÖLÜM- Moskova 1902

Ana Kaynaklar: David Levovich Armand'ın yayınlanmamış otobiyografisi; Elwood; Bardawil; Podliashuk ve Armand ailesi, özellikle Alexei Davidovich Armand. Ayrıca İnessa'nın Alexander'a yazdığı mektuplar, 'Pis'ma Inessy Armand', *Novyi Mir*,1970,no 6, s. 196-218; E.D. Stasova (ed) *Slavnye Bol'shevichki*

1. Bu tarihte 'Kazak' ismi yaygın olarak kullanılıyordu. Tarihsel olarakçoğuKazakDnieperveDonNehrindengelmiştir.Bağımsızve ce sur savaşçılar olmalarına rağmen değişkendirler ve genellikle Çarist rejim için çalışıp devrimlerde yer alırlar. Yirminci yüz yılın başlarında, isyan bastırmaya çalışan at üstündeki herkese bu isimle hitap edilmeye başlandı. Gerçek Kazak bölükleri ise var olmaya devam ettiler ve 1918-1920 iç savaşında önemli rol oynadılar.
2. Elwood, s.34-5.
3. David Levovich Armand'ın yayınlanmamış otobiyografisi.
4. İbid.
5. İbid.
6. Bardawil, s.145.
7. Elwood Podliashuk'dan alıntı yapıyor: Zhenshchiny Russkoi Re volutsii (1968), s.28.
8. Bardawil, polis kayıtlarından alıntı, s.157.
9. Russo-Japon savaşı için Uzak doğuda bulunan A.E Armand'a, Ekim 1904, *Novyi Mir*, 199-200.
10. İbid.
11. 7 Ocak 1905, ibid.
12. 14 Ocak 1905, ibid. Aslında, Japonlar propagandayı finanse etmişlerdi.
13. İnessa buna İnna'ya yazdığı bir mektupta yer veriyor. E.D Stasova

(ed) *Slavnye Bol'shevichki.*
14. Elwood, s.46.
15. İnessa'dan İnna'ya, Eylül 1914. RTsVKHIDNI, 1910-1917,127,1,35,s.18.

III. BÖLÜM- Moskova Basmannaya Hapishanesi 1905

Ana Kaynaklar: Bardawil, I. Ehrenberg *People From Life*, *Novyi Mir*, Elwood.

1. Bardawil, polis kayıtlarından alıntı, s.173.
2. s.174, ibid.
3. s.175, ibid.
4. Elwood, s.46.
5. Alexander'a, 1905 Yaz başı. 'Pis'ma Inessy Armand', *Novyi Mir*, s.203.
6. Alexander'a, 1905 Yaz başı (2 Numaralı mektup), ibid.

IV. BÖLÜM- Nice 1905

Ana Kaynaklar: S.K Morrisey *Heralds of Revolution*; Abram Ascher *The Revolution of 1905*; Ehrenberg; RTsVKhIDNI; *Novyi Mir*; Service; S.T. Possony *Lenin: The Compulsive Revolutionary*; V. Sanov *Sever*; Elwood; Bardawil.

1. A.E Armand'a, 9 Kasım 1905, Nice'den. *Novyi Mir*, s.205.
2. Elwood, s.49.
3. E. Vlasova, Krupskaya (ed) *Pamyati.*
4. Bardawil, polis kayıtlarından alıntı, s.189.
5. Finlandiya'dan A.E Armand'a, 1906 Temmuz sonu. *Novyi Mir*, s.207.
6. Elwood, s.51.
7. E. Vlasova, Krupskaya (ed) *Pamyati Inessy Armand.*
8. Elwood, s.50.
9. Inessa'dan V.E. Armand'a, Mayıs 1907. *Novyi Mir*, s.206.
10. E. Vlasova, op.cit.
11. Bardawil, p.198.
12. Podliashuk, s.56; Elwood, s.53.
13. Bardawil, s.199.
14. Cezaevindeki İnessa'dan V.E. Armand'a, Temmuz 1907. Novyi Mir, s.206.
15. Bardawil, s.199.
16. Görüşmeler, polis eylemleri ve sürgüne yolculuk, V. Sanov

'Mezenskaia Ballada' *Sever* 12 (1971) 82-96.

17. Hem Elwood hem de Bardawil İnessa'nın ayrılışını anltıyorlar ve İnessa daha sonra Mezen'den Alexander'a yazdığından buketinden bahsediyor.
18. Bu bölümde Finlandiya konusunda incelediğim Service, ayrıca Krupskaya, *Memories of Lenin*.

V. BÖLÜM- Mezen 1907

Ana Kaynaklar: Sanov; RTsVKhIDNI; 'Pis'ma Inessy Armand' *Novyi Mir* (İnessa'dan alıntılanan tüm mektuplar); Krupskaya (ed) *Pamyati Inessy Armand*; Bardawil; Elwood; Service.

1. İnessa'dan Alexander'a, Mezen, Aralık ortası 1907. 'Pis'ma Inessy Armand', *Novyi Mir*,s.207.
2. İbid.
3. İnessa'dan Pushkino'daki çocuklarına, Aralık ortası 1907, ibid s.208.
4. İbid. Yeğeni Volodya'dan son bahsedişi. Bundan sonra Volodya muhtemelen aileyi terk ediyor.
5. Sanov (Zubrovich de dâhil). Yazarın İnessa olup olmadığı kesin değil. *Rech* Kadet Partisinin burjuva sınıfının okuduğu gazetesiydi.
6. İbid.
7. İnessa'dan A.E Armand'a, hapiste, 16 Şubat 1908, ibid. S.211.
8. İnessa'dan A.E Armand'a, İsviçre'de (iki oğluyla tatildeyken) Fransa'daki sürgünden önce. Mezen, 13 Ağustos 1908. RTsVKhIDNI Fond 127, op 1.36.
9. İnessa'dan İnna'ya, Temmuz 1908'den önce, Mezen. RTsVKhIDNI Fond 127, op 1.34.
10. İnessa'dan V.E Armand'a, Mezen, 8 Mayıs 1908. 'Pis'ma İnessy Armand'. 212.
11. İnessa'dan A.E Armand'a, Mayıs 1908. RTsVKhIDNI Fond 127, op 1.36
12. Sanov.
13. Sanov, s.91.
14. Service, s.190.
15. İnessa'dan İnna'ya 25 Temmuz 1908, Mezen. 'Pis'ma İnessy Armand'. 212.
16. İnessa'dan Anna Askenazy'e Ağustos 1908. 'Pis'ma İnessy Armand' ibid.
17. İnna Zubrıvich yardım etmiş olsa da bunu (isimsiz) başka birinin ayarlamış olduğunu söyledi.
18. Beaulieu'daki (Nice yakınlarında) V.E Armand'a, 1 Kasım 1908. 'Pis'ma İnessy Armand' 214.

19. V.E Armand'a, 2 Kasım 1908. İbid. 215.
20. V.E Armand'a 1908 Kasım sonu. İbid. 216.
21. Rubaix'deki A.E Armand'a, 14 Aralık 1908. İbid. 217.
22. Rubaix'deki A.E Armand'a, 26-27 Aralık 1908. İbid. 218.
23. Beaulieu'daki V.E Armand'a, 20 Aralık 1908. İbid. 217.
24. Birçok yazar Vladimir'in İsviçre'de öldüğünü söylese de Elwood Nice'de öldüğünü söylüyor. Bu durum İnessa'nın kızı tarafından ve mektupların Veaulieu'ya gönderilmiş olmasıyla da doğrulanıyor. Elena Vlasova da Paris'te karşılaştıklarında İnessa'nın Vladimir'in İsviçre'de öldüğünü söylediğini doğruluyor, ben de Elwood'un iddiasına katılıyorum.
25. Bardawil s.226. Spekülasyon olsa da Elwood'un dediği gibi mümkün görünüyor. Alexander her zaman ona 'destek'ti, oğulları yanındaydı; her ne kadar henüz plan yapmamış olsa da yakalanma riski olduğundan Rusya'ya dönemeyeceği için Fransa İnessa'nın geleceği için olası en iyi yerdi. Bu dönemdeki eylemlerinin kanıtları ise ya mevcut değil ya da çelişkili.
26. Vinogradskaya *Sobytiia*, 212.
27. İnessa'dan İnna'ya, 1916 sonu. I.F Armand *Sta'ti rechi pis'ma* 251.
28. Vlasova, Krupskaya.(ed) *Pamyati*. Vladimir'in İsviçre'de öldüğüne dair alıntısı daha önce de söylendiği gibi yanlış. Bu yüzden belki TB'ya bir referans yapıyor olabilir. Fakat olaydan yaklaşık on beş yıl sonra yazmıştı.

VI. BÖLÜM- Paris 1909

Ana Kaynaklar: Service; Krupskaya Memories of Lenin; Possony; Bardawil; Elwood; L.Fischer The Life of Lenin; RTsVKhIDNI –özellikle Fond 127, Op 1.d.61 (Lenin'e mektup, ayrıca Svobodnaye Mysel'3 (1992) s.80-88) Aralık 1913 tarihli katalog (Elwood'un yaptığı araştırma tarih olarak Ocak 1914'ü gösteriyor).

1. Elwood, s.73
2. Bardawil, s.243.
3. İnessa'nın Lenin'e mektubu –üstte.
4. İbid.
5. İbid.
6. M. Body *Alexandra Kollontai. Preuves* Paris (2) 14,1
7. Lydia Fotieva *Iz zhizni Lenina*, (1967) 10.
8. Service, s.199
9. Service, s.206.
10. RTsVKhIDNI Fond 127, op.1.36,77; Elwood, s.91. Spekülasyon.
11. Bardawil, polis kayıtlarından alıntı, s.270.

VII. BÖLÜM- St Petersburg 1912

Ana Kaynaklar: Safarov ve Malakhovskii, Krupskaya (ed) *Pamyati*; RTsKhIDNI; R.B McKean *St Petersburg Between the Revolutions*; Podliashuk; İnna, Stasova (ed) *Slavnye Bol'shevichki*; Possony; Krupskaya *Memories of Lenin*; Elwood; Bardawil; Pipes *The Unknown Lenin*; I.F Armand *Stati Rechi Pis'ma.*

1. Bardawil, polis kayıtlarından alıntı, s.270.
2. Safarov; Krupskaya (ed) *Pamyati.*
3. McKean, *St Petersburg Between the Revolutions*, s.92.
4. Elwood, Leninskaya *Pravda*'dan alıntı, 1912-14 (1972) 64.
5. Bardawil, Okhrana dosyalarından alıntı, Eylül 1912, s.271.
6. Safarov, Krupskaya (ed) *Pamyati.*
7. Bardawil, s.272.
8. ELwood, Stasova, *Pravda*'dan alıntı (8 Mayıs 1964) 4.
9. Podliashuk, s.124.
10. İnna'ya, yaz 1915. I.F Armand *Stat'i Rechi Pisma*, 231. Stavropol aslında Volga'da olmadığından muhtemelen kara yoluyla ya da başka bir ırmak yoluyla gitmiş olmalılar.
11. A.E Armand'a, 4 Ağustos 1913. RTsKhIDNI Fond 127,1,36,54.
12. İbid 127,1,36,59.
13. İbid 61.
14. İbid. 65.
15. İbid 66.
16. İbid. 69.
17. İbid 71.
18. İbid 74.
19. V.I Lenin'e. Fond 127,0p 1.d.61 (ayrıca I.F Armand *Svobodnaye Mysel'* (1992) 3 80-88
20. R.C Elwood 'Eski bir ilişkinin yeni kanıtı', Canadian Slavonic Papers, Vol XLIII, No.1,Mart 2001.
21. 23 Haziran 1914 öncesi. Pipes *The Unknown Lenin.*
22. Lenin'in bu ziyarette Paris'te ne kadar kaldığı konusunda çelişkili ifadeler var. 25 Ocak günü Brüksel'de olduğu kesin (Vol 43 Lenin *Collected Works*) ve Elwood, üç kaynaktan alıntı yaparak sadece bir hafta kaldığı konusunda ısrar ediyor. Bu mantıklı görünüyor çünkü o sıralar İnessa ve Lenin arasındaki mektuplar çok sıcak ve samimi, özellikle de Lenin'in yazdıkları.

VIII. BÖLÜM- Paris 1914

Ana Kaynaklar: V.I Lenin, *Collected Works*, Dördüncü Basım (İngilizce) Cilt 35 ve 43 (İlk defa Rusça beşinci basımda yer alan mektuplarda da

dâhil); Krupskaya, *Memories of Lenin*; Pipes *The Unknown Lenin*; the Ros Archiv (önceden sansürlü olan mektuplar); İnessa, RTsKhIDNI; Elwood.

1. 18 Aralık 1913, Lenin Coll. Wks (35) s.130.
2. Aralık sonu, 1913, ibid. (35) s.131.
3. 22 Ocak 1914'ten önce, ibid. (43) s.377.
4. 26 Ocak 1914'ten önce, ibid. (43) s.378.
5. 25 Ocak 1914, ibid. (43) s.377.
6. 26 Ocak 1914,ibid. (43) s.379.
7. Kayıp sayfalar. Çok fazla kayıp sayfa var. Sansürcüler sayfaları yırtmazlar -daha sonra ortaya çıkan sayfalarda görüldüğü üzere. Bence -daha sonra konuşulduğu üzere- İnessa'dan ayrılınca Lenin onları kendisi yırtmıştır. Bunların da vasiyetinin bir parçası olacağını düşünmüş olmalı.
8. 23 Şubat 1914. Ros Archiv.
9. İnessa'dan İnna'ya, bahar 1914. RTsKhIDNI, 127,1,35 (1910-1917).
10. İnessa'dan İnna'ya, bahar 1914. RTsKhIDNI, 127,1,35.
11. 15 Mart 1914'ten sonra. Lenin Coll.Wks (43) s.394.
12. 1 Nisan 1914. İbid. (35) s.136.
13. 7 Haziran 1914. Pipes, s.26.
14. 23 Haziran'dan önce, 1914. İbid. s.27.
15. 25 Mayıs 1914. İbid. S.26.
16. 25 Mayıs 1914. Lenin *Coll.Wks* (43) s.402.
17. İnessa'dan Nadya'ya, 16 Mart, 1 Nisan 1914. *Stat'i, Rechi, Pis'ma* 219.
18. İnessa'dan Nadya'ya, Temmuz 1914. RTsKhIDNI, 127,1.
19. Elwood, s.132.
20. 4 Temmuz 1914'ten önce. Lenin *Coll.Wks* (43) s.406.
21. 6 Temmuz 1914'ten önce. İbid. (43) s.408.
22. İbid. s.410
23. 3 Temmuz 1914. Pipes, s.27.
24. 10-16 Temmuz 1914. Lenin. *Coll. Wks* (35) s.146.
25. 23 Haziran'dan önce. ibid. (35) s.27.
26. 13 Temmuz'dan önce. İbid. (43) s.417.
27. Elwod, s.139 (konferansın diğer yönlerini de içeriyor).
28. 19 Temmuz 1914.ibid. (43) s 423-5.
29. Elwood, s.141.
30. 12 Temmuz 1914'ten önce. Pipes, s.27

IX. BÖLÜM - Bern 1914

Ana Kaynaklar: V.I Lenin *Collected Works* Dördüncü Basım (35) ve (43) ; RTsKhIDNI; I.F Armand *Stat'i,Rechi, Pis'ma*; Krupskaya *Memories*

of Lenin; Elwood; Bardawil.

1. Genoa'dan Inna'ya, Ağustos 1914. TRsKhIDNI 127,1,35.
2. İnna'dan İnessa'ya, Cardiff, 3 Eylül 1914. Armand ailesi kaynakları.
3. Rusya'daki çocuklara, 1914 sonu. RTsKhIDNI, 127, 1,35 18/20.
4. Berne'den Inna'ya 1915. *Stat'i,Rechi, Pis'ma* 239.
5. 17 Ocak 1915. Lenin *Coll. Wks* (35) s.180.
6. İnna'ya, *Stat'i, Rechi, Pis'ma* s.246.
7. İnna'ya, 1915. RTsKhIDNI 127,1,35,37.
8. İnna'ya, Haziran'dan sonra, yaz 1915, Sorenburg'dan. RTsKhIDNI,127,1,35.
9. İnna'ya, Haziran 1915'ten sonra, Sorenberg'den. RTsKhIDNI,127,1,35.
10. İnna'ya, sonbahar 1915, Berne'den. RTsKhIDNI,127,1,35.
11. Elwood, s.167. Ayrıca Paris girişiminin diğer yönleri.
12. Bardawil, Okhrana Paris bürosu kayıtlarından alıntı.
13. 15 Ocak 1916. Lenin *Coll. Wks* (43) s.505.
14. 19 Ocak 1916. İbid.
15. Krupskaya (ed) *Pamyati Inessy Armand*.
16. Lenin *Coll. Wks* (43) s.507.
17. Leninskii Sbornik XXXVII,38
18. Ocak 1917 Lenin *Coll. Wks* (43) s.603.
19. 29 Kasım 1916. İbid. (35) s.246.
20. 13 Kasım 1916. Pipes, s.33.
21. 17 Aralık 1916. Lenin *Coll.Wks* (43), s.588
22. 30 Aralık 1916. Pipes, s.33.
23. 6 Ocak 1917. ibid. s.34.
24. 14 Ocak 1917. Lenin *Coll. Wks* (43) s.599
25. Pearson *The Sealed Train*, s.39.
26. İbid.
27. 19 Ocak 1917. Pipes, s.34.
28. 13 Mart 1917. Lenin *Coll. Wks* (43) s.615.
29. Elwood, s.194. Ayrıca argümanlar hakkında bilgi.
30. 22 Ocak 1917. Lenin *Coll. Wks* (43) s.606.
31. İbid.
32. İbid.
33. 30 Kasım 1916.ibid. s.250.
34. 23 Aralıkk 1916. İbid. s.264.
35. 25 ve 31 Mart 1917 arası. ibid. s.306.
36. Elwood, s.199. Ayrıca diğer arkaplan yönleri.

X. BÖLÜM- Zürih 1917

Ana Kaynaklar: Bu ve bundan sonraki bölüm Lenni'in grubunun İsviçre'den ayrılmasından (İnessa da dâhil olmak üzere) Lenin'in Ekim Devrimiyle iktidarı ele geçirmesine kadar olan zamanda geniş çapta tarihsel detaylar içeriyor. İnessa'nın hayatı dışında kalan olaylar için kullandığım kaynaklar Pearson'un kullandıklarıyla benzer: The Sealed Train (Mühürlü Tren) ki bu kitap ikinci devrimle sona erer.

Geri kalanlar ise şöyle: Lenin, *Collected Works*, Cilt 35 ve 43; Krupskaya, *Memories* ve Prav'da da yayınlanan uzun bir makalesi, 1924, No 87, 16 Nisan; R.H McNeal *Bride of the Revolution: Revolution in Russia*; W. Hahlweg *Lenin's journey to Russia 1917*; G. Zinoviev *V.I Lenin*; E. Wilson *To the Finland Station*; Z.A.B Zeman ve W.B Scharlau *Merchant of Revolution* (Helphand); Alman ve İngiliz Yabancı Ofisi dosyaları; F. Platten *Lenin's journey through Germany in the sealed car*; N.F Platten *From the Spiegelgasse to the Kremlin*; Grani.

1. 15 Mart 1917. Lenin *Coll. Wks* (35) s.294.
2. Savaşın patlak vermesinden sonra St. Petersburg ismi kulağa fazla Alman gelmeye başladı ve Petrograd olarak değiştirildi. Daha sonra bir süreliğine Leningrad olarak değişse de nihayetinde ilk haline geri döndü. Bense alıntılar dışında St. Petersburg'u kullanıyorum. Karakterlerimiz ise ona kısaca 'Peter' diyorlar.
3. 1915 yılında Lenin Rusya'ya etrafı savaşan ülkelerle kaplı İsviçre'den değil de İskandinavya'dan daha rahat geçeceğini düşünerek taşınmak istemişti. Uzun zamandır yabancı olduğu geçmişteki bir yoldaşıyla konuşma sonrası böyle bir karar vermiş olmalı. (Not 9).
4. 18 Mart 1917. Lenin *Coll. Wks* (43) s.616.
5. 19 Mart 1917. İbid. s.616.
6. İbid.
7. 23 Mart 1917. İbid. (43) s.620.
8. 25 Mart 1917. İbid. (35) s.306.
9. 1915 yılında, Helphand Almanlarla bağlantı kurduktan sonra Lenin ile görüşmek için Berne'e gitmişti. Lenin'e Nadya ve İnessayla bir kafede yemek yerlerken yaklaştı. Lenin ondan pek hoşlanmadığı için onu soğuk karşılamış olmalı. Yine de iki adam görüşmek için mekândan uzaklaştılar. Helphand'in Rusya'daki fabrikalarda isyan çıkarmak ve böylece Almanlara neler yapabileceği göstermek için Bolşevik yardımı istediği sanılıyor.

   Ayrıca 'devrim' planı için Lenin'den yardım istediği ve ret cevabı aldığı da nerdeyse kesin olarak biliniyor. Çünkü Lenin bu

adamın 'ahlaksız' olduğunu biliyordu. Herhangi bir konuda uzlaşıp uzlaşmadıkları bilinmiyor ancak Helhand'in planını Şubat devriminden sonra Bolşeviklere yardım etmek için kullandıkları düşünülüyor.

10. 31 Mart 1917. Lenin *Coll.Wks* (43) s.623.
11. Bu İsviçre'de kullanılan tarihti ve Rusya hâlâ Julian Takvimini kullanmaktaydı. Bu takvim Batının Gregorian Takviminden on üç gün geriydi. Bu yüzden Batılılara göre Mart Devrimi olan şey Ruslar için Şubat Devrimiydi. Yaklaşık bir yıl sonra, 1 Şubat 1918'de Rus takvimi de Gregorian'a uygun olacak şekilde değiştirildi. O zamana kadar olan olaylar için yerel takvimi kullanıyorum.
12. Yolcuların sayısı konusunda bir bilinmezlik söz konusu. Rusya'ya vardıklarında Lenin partinin otuz iki kişiden oluştuğunu söyledi. Bu Zürih'te yirmi dokuz yolcu tarafından imzalanan beyanat ile de doğrulandı. Çocukları, Fritz Platten'i ve İsveçlileri saymıyorlardı. Fakat iki kişi partiyi Stockholm'da terk etmişti, bu da Rusya'ya gelen insan sayısını otuza düşürüyor. Yani ya Lenin dikkatsiz konuşuyordu ya da bu iki kişinin yerine başkaları gelmişti.
13. Yolcuğun detayları kitaplarda ya da makale şeklinde on kişi tarafından yazılmış. Özellikle Olga Ravich'in 'Journey across Germany', *Pravda* (1927) 88 ve Karl Radek'in 'In the Sealed Carriage', *Pravda* (1924) 91 adlı makalelerine bakınız. Krupskaya *Memories of Lenin*, s.209, ve Lilina (Zinovieva) Leningradskaya *Pravda* (1924) 87.
14. Alman Devlet Sekreterinden Kaiser'e Eylül ve Aralık ayında gönderilen telgraflar. Bu ve daha fazla kanıt için bakınız Katkov *Russia* 1917, Uluslar arası ilişkiler, Nisan 1956: Alman Yabancı Ofisi'nin Bolşeviklerin maddi yardımı konusundaki belgeleri, ya da *Sealed Train* s.290.
15. İnessa'nın çocuklarına Stockholm'dan gönderdiği kart, 1917. RTsKhIDNI, 127,1,35
16. Service'in G.E Zinoviev *Vospominanaya*, s.260'dan alıntısı
17. Kollantai'nin elinde çiçeklerle Finlandiya istasyonunda mı yoksa Kamenev ve diğer bazı meslektaşların da katıldığı sınır kasabası Belo-ostrov da mı beklediği kesin değil. Shlyapnykov'un belirttiği birinci seçenek daha olası görünüyor.

XI. BÖLÜM-St Petersburg 1917

Ana Kaynaklar: N.N Sukhanov *The Russian Revolution 1917*; Leon Troçki *The History of the Russian Revolution*; Pearson *The Sealed Train*; V.D Bonch-Bruevich *Battle Positions in the February and October Revo-*

lutions; N.I Podovski *The Year 1917*; John Reed *Ten Days That Shook The World*; Elwood; Bardawil.

1. Sukhanov, s.286.
2. Vinogradskaya, Polina *Semenovna Pamiatnye Vstrechi* 219.
3. 12 Mayıs 1917'den sonra. *Leninskii Sbornik* XXXVII 58.
4. 12 Mayıs 1917'den önce. ibid.57.
5. 20 Nisan 1917. İbid.56.
6. Bilinmeyen bir tanık, Sukhanov'dan destekli, s.415-18; Pearson, s.188.
7. Elwood, s.210.

XII. BÖLÜM- Moskova 1917

Ana Kaynaklar: Y.Got'e (Gautier) *Time of Troubles*; Armand ailesine olanlar hakkında, Armand ailesi kaynakları; Service; İnessa'nın kızlarına yazdığı mektuplar; Orlando Figes *A People's Tragedy*, özellikle de Terör, Cheka ve sıradan insanlara olanlar hakkında; Elwood, Bardawil.

1. Got'e, s.72
2. Bu Andrei tabii ki İnessa'nın on üç yaşındaki oğlu Andre değil, başka bir aile üyesi.
3. Got'e, s.213.
4. Elwood, s.214.
5. Elwood, s.214.
6. Wolfe, *The Bridge and the abyss*, s.71.
7. Figes, s.527.
8. Service, s.365.
9. Service, s.334.
10. İnna'ya, Astrakhan, 16 Eylül 1918'den sonra. RTsKhIDNI, 127,1,35.
11. Service, s.343.
12. Elwood, s.214.
13. Armand ailesi kaynakları.
14. İbid.
15. İbid.
16. Astrakhan'daki İnna'ya, 16 Eylül 1918 gibi. RTsKhIDNI, 127,1,35.
17. Got'e, s.300.
18. İnna'ya, 16 Eylül 1918 gibi. RTsKhIDNI, 127,1,35.
19. İnna'ya, 16 Eylül 1918'ten sonra. RTsKhIDNI, 127,1,35.
20. İnna'ya, 3 Ekim ve 6 Kasım 1918 arası. *Stat'i,Rechi, Pis'ma*, 254.
21. İbid.
22. İbid.

23. 16 Aralık 1918 gibi. RTsKhIDNI, 127,1,35.

XIII. BÖLÜM- Moskova 1918

Ana Kaynaklar: Figes; Cathy Porter *Alexandra Kolontai*; Service; Elwood; Volkogonov *Lenin: Life and Legacy*; Got'e (Gautier); Bardawil; *Leninskii Sbornik* XXXVII; İnna'ya maktuplar *Stat'i, Rechi, Pis'ma* ve RTsKhIDNI; Vinogradskaya; Armand ailesi.

1. Bu suikast girişimi ile ilgili birçok tarihçinin betimlemeleri mevcut. Ben ağırlıklı olarak Volkogonov'a dayandım.
2. Volkogonov, s.227.
3. V. Armand *Novyi Mir* 4 (1967) s.198.
4. İnna'ya, 16 Eylül 1918'den sonra. RTsKhIDNI, 127,1,35.
5. *Biog. Khron* (VI) s.317.
6. Service, s.380.
7. Got'e, s.207.
8. Figes, s.646.
9. Figes, Bochkareva'dan alıntı, s.208.
10. Porter, s.325.
11. İnna'ya, 16 Aralık 1918 gibi. RTsKhIDNI, 127,1,35.
12. Elwood, s.222.
13. R.K Debo 'The Manuilskii Mission' *International History Review* 8, (1986) s.214.
14. İnna'ya. Şubat 1920. Daha önce yayınlanmamış mektup. Bardawil, s.361.
15. Bardawil, Aviation Astronautique 12'den alıntı (1968).
16. Got'e, s.282.
17. Inessa'dan Ivan Popov'a. RTsKhIDNI 127,45.
18. Elwood, s.24. Zhenotdel'in oluşturulmasından sonrası.
19. Vinoggradskaya in Krupskaya (ed.) *Pamyati* s.61-63
20. *Leninskii Sbornik* XXXV, 108.
21. İbid.
22. 16 Şubat 1920'den sonra değil. Ros Archiv.
23. İbid.
24. İbid.
25. Krupskaya in Krupskaya (ed) *Pamyati*, s.33.
26. Ağustos 1920. Leninskii Sbornik XXXVII 233.

XIV. BÖLÜM- Kafkasya 1920

Ana Kaynaklar: P.S Vinogradskaya *Sobytiia I pamiatnye vstrechi*; Krupskaya (ed) *Pamyati*: L. Stal; G.N Kotov; I.S Ruzheinikov; Lenin *Polnoe Sobranie Sochinenii*, Beşinci Basım, (LI); RTsKhIDNI; *Svobodnaye Mysel'*

3 (1992); N. Farson *Caucasian Journey*; M. Pereira *Across the Caucasus*; *Pravda* 12 Ekim 1920; *Izvestia* 12/13 Ekim 1920; Elwood; Bardawil; A. Ilin labanov *Impressions of Lenin*.

1. Sergo Ordzhonikidze'ye, 18 Ağustos 1920. Lenin Coll. Wks Beşinci Basım. *Polnoe sobranie sochinenie* (PSS) LI 261
2. Sağlık Merkezi ve Kaplıca Müdürüne, 17 Ağustos 1920. Lenin: PSS LI, 261.
3. Sergo Ordzhonikidze'ye, 20 Ağustos 1920. Lenin: PSS Vol LI, 262
4. Vinogradskaya Kafkasya'daki olayları üstte de belirtildiği gibi iki kez anlatmış. Kislovdsk'daki bu sahneleri yazarken iki kaynağı birleştirdim.
5. Armand *Stat'i, Rechi, Pis'ma*, 257.
6. İnessa'nın günlüğü *Svobodnaye Mysel'* 3 (1992)
7. St John, Gospel'de (11) Lazarus mucizesine tanık olan bazı Yahudilerin Pharisees'e gidip gördüklerini rapor ettiklerini söylüyor. Baş Rahipler ve Pharisees toplanıp bunun politik olarak tehlikeli olduğuna karar vermişler. İnsanların Lazarus'un orada bulunmasından rahatsız olmaları muhtemel olsa da St. John böyle söylemiyor.
8. PSS, LI, 173.
9. Dr Ruzheinikov'un İnessa'nın son günleri hakkındaki detaylı bilgilendirmesi Krupskaya (ed) *Pamyati* 'de var.
10. Depresyon haliyle İnessa'nın intihar ettiği ya da öldürüldüğü konusunda iddialar oldu. Dr Ruzheinikov'un kanıtları ve G.N Kotov ise koleradan öldüğünü söylüyor. Ayrıca -Kislovodsk'da tuttuğu günlükte de belirttiği gibi- gözünün bebeği Andre'nin bakımı için gerekli ayarlamaları yapmadan intihar ettiğine inanmak çok zor.
11. Biog. Kron. IX, 346.

İnessa'nın babası, Theodore Stephane, opera şarkıcısı

İnessa, beş yaşında, anneannesiyle

İnessa, altı yaşında, Sophie teyzesiyle, 1880.

İnessa, altı yaşında

İnessa, on yaşında, 1884.

İnessa, (sağ altta) on sekiz yaşında, Renee ile birlikte (sol üst) dalgacı haliyle.
Diğerlerinin kim olduğu bilinmiyor, 1892.

İnessa, on beş yaşında

İnessa, yaklaşık on dokuz yaşında. 1893.

İnessa'nın evlendiği yıl çekilmiş bir portresi, 1893.

İnessa ve kocası Alexander Evgenevich Armand, evlendikten kısa bir süre sonra, 1893.

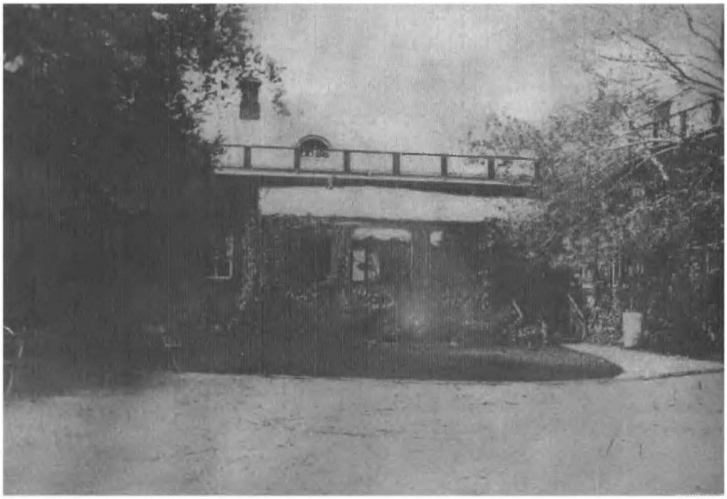

Pushkino'daki Armand aile evi

Verandada Armand ailesi, Pushkino. Soldan sağa: İnessa, Maria Armand, Evgenni Armand (İnessa'nın kayınpederi), Varvara Karlovna (kaynanası), Vera Armand ve Vladimir Armand.

Eldigino, İnessa'nın evlilik sonrası ilk evi, şimdiki haliyle.

Anna Konstantinovich, İnessa'nın görümcesi ve yakın arkadaşı.

İnessa, 1902, Moskova'da kitap okurken.

İnessa, otuz yaşında, İsviçre Alplerinde, kaynının çocuğuna hamileyken.

İnessa, at üstünde, İsviçre Alplerinde, 1903.

İnessa İnna (kucağında) ve Varvara ile, diğerleri kesin bilinmiyor; muhtemelen kaynanası ve teyzesi Sophie.

İnessa, İnna ve Varvara ile.

İnessa ve Andre. Vladimir Armand'dan (kaynı) olan çocuğu.

İnessa, otuz altı yaşında. beş çocuğuyla, 1910 (Andre, Varvara, Fedor. Alexander, İnna)

Vladimir Armand, sevgilisi (ve kocasının kardeşi).

İnessa, Mezen'de sürgünde, 1908.

Lenin'in karısı Nadya'nın (Nadezdha Krupskaya) polis tarafından gençken çekilmiş bir fotoğrafı.

Alexandra Kollontai

Şapkalı Lenin, 1917, 46 yaşında.

Fanny (Dora) Kaplan, 1918 yılında Lenin'i neredeyse öldüren kişi.

Grigori Zinoviev, 1917.

Devrim kargaşası sırasında St Petersburg'da bir cadde, 1917.

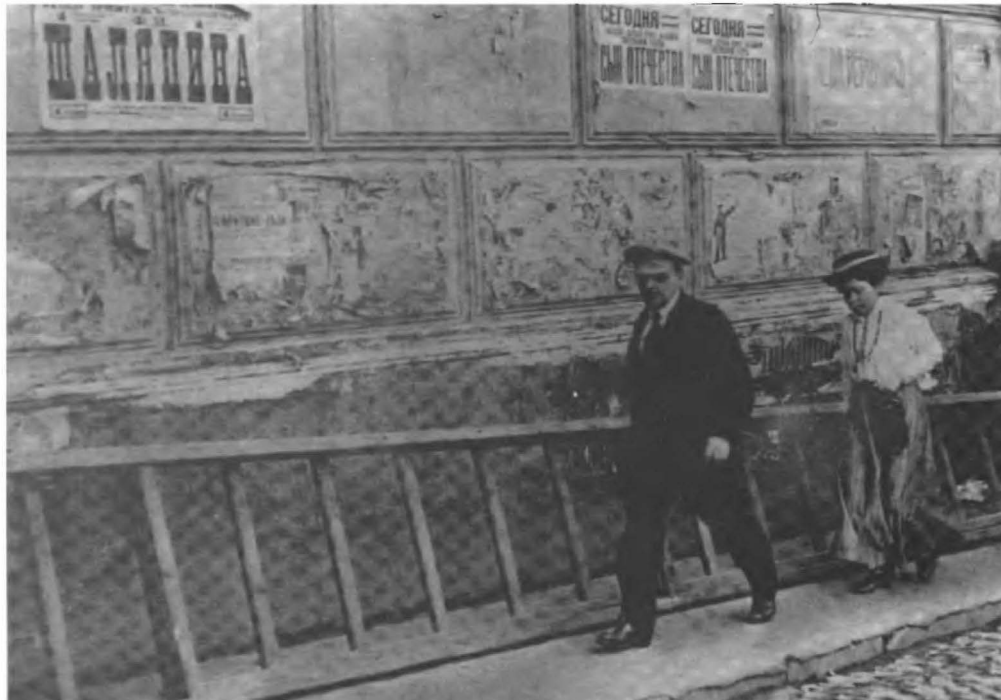

Lenin ve kardeşi Maria. Moskova, 1918.

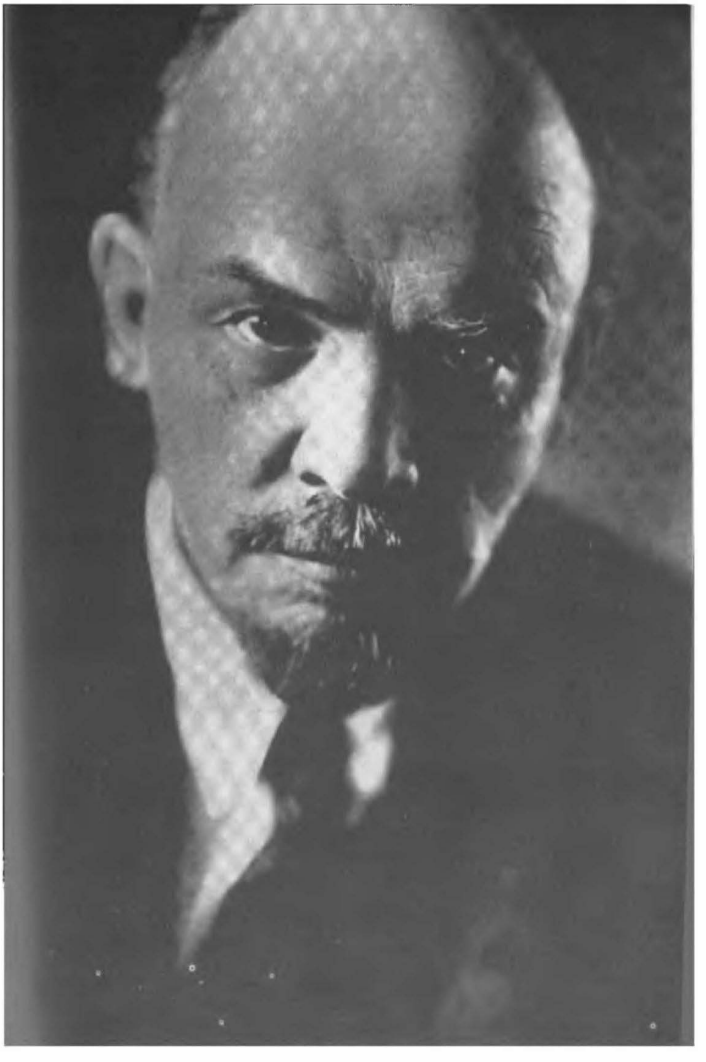

Lenin, 1919.

Lenin, 1920.

Lenin, topluluğa hitap ederken, 1920.

Felix Dzerzhinskiy, Cheka'nın başı, adamlarıyla, 1920.

İnessa, 1920, ölmeden kısa bir süre önc

İnessa'nın tabutu, kadın bir Şeref Koruyucuyla,

AŞK VE DEVRİM

İnessa: Lenin'in sevgilisi

Yıllarca gizli tutulmuş, sansüre uğramış bir kadın, bir aşk...

İnessa, Lenin'le 1910'da Paris'te tanışır. Lenin, 1905 yenilgisi sonrası, karısı Nadya ve birçok Bolşevikle birlikte Paris'tedir. Avenue d'Orléans'da, bira, nar şurubu ve soda içtikleri bir cafe'nin üst katında toplanmaktadırlar. Lenin'in, her zamankinden daha ciddi bir muhalefetle karşılaştığı günlerdir. Proletari gazetesi kapanmıştır. Yeniden örgütlenmek gerekmektedir.

Güzle birlikte, kumral, yeşil gözlü İnessa gelir aralarına. Dört kez hapse girip çıkmış, Kuzey Kutbu'na yakın bir kasabaya sürülmüş, oradan kaçıp Paris'e atmıştır kapağı. Bir yıl önce de, tüberküloza yakalanan Volodya, kollarında ölmüştür. Dört dili anadili gibi konuşan, örgütleme konusunda yetenekli İnessa, ilâç gibi gelir Lenin'e. Lenin kırkında, İnessa otuz altısındadır. Ortak bir erek uğrundaki birliktelik, zamanla derin, ama buğulu bir aşka dönüşür. Bu aşk, tıpkı devrim gibi, inişli çıkışlı, acılı bir yol izleyecek; ama İnessa, Lenin'in örgüt çalışmalarında en yakınındaki, en güvendiği kişilerden biri olacak; "Lenin'in teğmeni" diye nam salıp devrimin en güçlü kadınlarından biri olup çıkacak; İç Savaş boyunca inanılmaz özverilerde bulunacaktır. Ta ki, ülkenin zor koşullarında, önce zatürreeye, ardından koleraya yakalanıp, bir kasaba hastanesinde can verinceye değin.

Gerçi her ölüm erkendir, ama erken ölümler trajiktir; gözüpek, dünyaya meydan okuyan âşık olmaya cesaret eden insanların erken ölümleri ise bana hep daha da trajik gelmiştir. Ama, Sovyetler Birliği'nde resmî çevrelerin, devrime böylesine hizmet vermiş bir kadının hayat öyküsüne, Lenin'in "imajını sarsmamak" gerekçesiyle sansür getirmiş olmalarında, sanırım Sovyet sosyalizminin trajedisi yatmaktadır."

Celal ÜSTER

18 TL (KDV Dahil)

ISBN 605-5717-14-8

9 786055 717148